
Cathy Gohlke
Secrete din trecut
life
PUBLISHERS

Cuprins

CATHY GOHLKE

SECRETE DIN TRECUT

Traducere Monika Moricz
Titlul original: *Secrets She Kept,* 2015

Editura Life, 2016

Versiune ebook: v1.0, februarie 2022

Aprecieri favorabile pentru SECRETE DIN TRECUT

„Gohlke descrie o credință profund emoționantă și plină de speranță, împletind teme nepieritoare precum iertarea și răscumpărarea pe fundalul holocaustului. Am rămas fără grai mult timp după ce am terminat ultima pagină.”

(Kristy Cambron, autoarea cărții *The Butterfly and the Violin*)

„O poveste de un lirism uimitor, despre speranță și lumină în cele mai întunecate împrejurări. Personajele complexe, circumstanțele neobișnuite și acțiunea labirintică te captivează și dau naștere unor întrebări tulburătoare. Nu pierde ocazia să o citești!”

(Sarah Sundin, autoare premiată a cărții *Through Waters Deep)*

„Secrete din trecut, povestea emoționantă și încântătoare care luminează un capitol întunecat din istoria omenirii, palpită adevăruri importante: credința, iertarea și puterea speranței de a schimba lumea.”

(Dorothy Love, autoare a cărții *A Respectable Actress)*

„Deschide cartea *Secrete din trecut* și vei fi captivat de încercările unei femei tinere de a face lucruri pline de sens… și de strădaniile fiicei sale de a-i înțelege marile secrete. Vei tânji să afli cum se sfârșește povestea fiecărei eroine. Recomand cu căldură această carte iubitorilor de romane istorice.”

(Cara Putman, autoare premiată a cărții *Shadowed by Grace)*

„Cathy Gohlke surprinde într-un mod impresionant adevărul și eroismul în contextul dezolant al suferinței incredibile provocate de holocaust. Cititorii se pot aștepta la enigme, drame,

intrigi și idile în această poveste memorabilă despre dragoste și sacrificiu. O carte care merită citită!”

(Carrie Turansky, autoare premiată a cărților în serial *Edwardian Brides)*

„De ce au părinții secrete față de copiii lor? Această întrebare captivantă pune în mișcare acțiunea romanului recent al lui Cathy Gohlke pe măsură ce personajele ei, la fel de captivante, se străduiesc să înțeleagă trecutul. Am fost rapid cucerită de povestea pătrunzătoare a necazului atât de intens care a devastat generații întregi. Și a dragostei atât de puternice care transcende timpul.”

(Melanie Dobson, autoare premiată a cărții *Shadows of Ladenbrooke Manor)*

„O poveste fascinantă care ți se strecoară în suflet, *Secrete din trecut* dezvăluie cu tact lumea mai puțin cunoscută a supraviețuitorilor holocaustului și a copiilor lor care au fost nevoiți să îndure consecințele secretelor dureroase ale familiilor lor. O carte care merită citită!”

(Terry Gillespie, director administrativ al Alianței Evreilor Mesianici din America, acum la pensie, și autoare a seriei *Hair Mavens)*

„O poveste impresionantă și tulburătoare, scrisă cu sensibilitate și franchețe. Cathy Gohlke are un talent înnăscut de povestitor, iar *Secrete din trecut* este în topul preferințelor mele pentru romanele inspirate din al Doilea Război Mondial.”

(Elisabeth Byler Younts, autoare a seriei *Promise of Sunrise)*

„Cathy Gohlke țese o poveste despre puterea de eliberare a crucii în fața pierderilor de neimaginat și a trădării, surprinzând atât euforia amețitoare a primei iubiri trăite de o tânără germană, cât și ororile de nedescris ale lagărelor de concentrare din Dachau și Ravensbrück. Am întors ultima pagină cu fața

înecată în lacrimi.” (Patty Smith Hall, autoare a cărții *Hearts Rekindled)*

„În *Secrete din trecut*, Cathy Gohlke împletește cu măiestrie nedreptatea și suferința provocate de holocaust, cu iertarea și adevărul descoperite de generația care a urmat. O cercetare amănunțită, o descriere captivantă, într-o urzeală de intrigi.”

(Jane Hampton Cook, autoare a cărții *American Phoenix)*

Pentru Daniel,
fiul meu drag
și
tovarășul meu în explorarea istoriei.

Îmi face plăcere să privesc lumea prin ochii tăi.
Cu toată dragostea… pentru totdeauna.

Mulțumiri

În periplul conturării acestei cărți, mulți au fost alături de mine fie cu inima, fie în rugăciune, fie cu fapta. Le sunt profund recunoscătoare…

Regretatei Corrie ten Boom și familiei ei cu o credință de neclintit pentru supunerea și pasiunea cu care L-au slujit pe Domnul și pe copiii Lui. Povestea curajului de a ajuta și de a ascunde evrei și a consecințelor îndurate de familia ei din cauza naziștilor, așa cum este relatată în *Refugiul* (carte editată de John și Elizabeth Sherrill și film produs de Billy Graham), m-a inspirat și m-a urmărit din tinerețea mea și până acum. Puterea lui Corrie și a lui Betsie de a ierta prin harul Aceluia care oferă iertare necondiționată este o frumoasă aducere aminte și o lumină pe cărarea mea.

Lui Rubin Sztajer, supraviețuitor al holocaustului, pentru împărtășirea neobosită a experiențelor lui de dinainte și din timpul celui de-al Doilea Război Mondial ca prizonier în Dachau și, mai târziu, ca unul care a înfruntat multe piedici pentru a începe o viață nouă în America. Amintirile lui tulburătoare despre determinare, mila față de oameni și tăria sufletească au inspirat o parte din această poveste.

Altor doi supraviețuitori ai holocaustului, o femeie care locuiește acum în America și nu este evreică și un bărbat evreu din Germania care au avut bunăvoința să ne povestească din amintirile lor despre supraviețuire, dar care doresc să își păstreze anonimatul din motive familiale. Una dintre aceste persoane, un adevărat copil minune, s-a născut într-un morman de cadavre din Dachau. Mama sa a fost salvată de eliberatorii americani când aproape că rămăsese fără suflare. Celălalt supraviețuitor știe foarte bine că antisemitismul e în ascensiune în întreaga lume și că, deși spunem și ne rugăm să „nu se mai repete niciodată”, lumea uită mult prea repede.

Veteranilor celui de-al Doilea Război Mondial din S.U.A. și Germania care ne-au împărtășit din amintirile lor. Se spune că istoria este scrisă de învingători, dar am ajuns la concluzia că fiecare avem propria noastră versiune și perspectivă asupra istoriei.

Lui Jamie Dow Suplee, fiul unui avocat din procesul de la Nürnberg, care, în anii ce au urmat după încheierea războiului, s-a întâlnit cu câțiva ofițeri naziști la anchetarea cărora ajutase tatăl său. Îți mulțumesc că mi-ai împărtășit din observațiile tale asupra mentalității naziste.

Fiului meu, Daniel, care m-a însoțit în excursiile istorice la Berlin și în lagărele de concentrare de la Sachsenhausen și Natzweiler și care a tradus relatările ghizilor în muzeele din Franța. Soțului meu, Dan, care m-a însoțit în călătoriile în lagărele de concentrare din Ravensbrück și Natzweiler și care mi-a tradus istorisirile veteranilor Wehrmacht și ale supraviețuitorilor holocaustului din Germania. Fiicei mele, Elisabeth, care a explorat Berlinul împreună cu mine și cu care împărtășesc aceeași pasiune pentru povești. Consider că a fost un dar extraordinar și o binecuvântare faptul că am parcurs această călătorie împreună toți patru și voi prețui lucrul acesta întotdeauna.

Gestionarilor și ghizilor muzeelor din Berlin și Ravensbrück.

Arhivelor detaliate păstrate la Muzeul Holocaustului din Washington DC, precum și minunaților ghizi care vorbesc cu devotament despre ceea ce știu.

Colegelor de breaslă și prietene, Terri Gillespie și Carrie Turansky, care mi-au oferit idei nemaipomenite în unele fragmente, care au citit și au contribuit cu aprecieri critice la versiunile inițiale și care s-au rugat în mod constant pentru mine și m-au încurajat pe parcursul scrierii cărții. Sunteți surorile mele dragi în Cristos!

Familiei mele, soțului, fiului, fiicei, ginerelui, mamei, surorii, fraților, nepoatelor și nepoților mei,

tuturor partenerilor lor de viață și copiilor lor. Dragostea și veselia voastră, rugăciunile constante, explozia de idei și încurajarea voastră mi-au dat avânt. Sunteți cea mai bună echipă de marketing „prin viu grai” pe care și-o poate imagina un scriitor.

Agentei mele de excepție, Natasha Kern, care încurajează întrebările mele dificile, care crede în povestirile mele și mă binecuvântează cu prietenia și îndrumarea ei.

Uimitoarei mele echipe de la Tyndale House Publishers care m-a ajutat să conturez această carte, să îi asigurăm o copertă minunată și să îmi ofer inima cititorilor mei: Stephanie Broene, Sarah Mason, Shania Turner, Christy Stroud, Alyssa Menally și Stephen Vosloo.

Membrilor bisericii metodiste Elkton United din Maryland, biserica mea mamă pentru mulți ani, pentru dragostea, rugăciunile și încurajarea voastră. Celor din Melean Bible Church Loudon Campus, noua biserică în care sunt membră în momentul de față, pentru că m-ați primit cu bucurie în mijlocul vostru și m-ați provocat cu idei și subiecte noi pentru alte cărți.

Unchiului meu, Wilbur, care mi-a amintit odată că o metodă sigură de a afla dacă sunt în voia lui Dumnezeu este să întreb: „Simt bucurie? Este jugul acesta bun și sarcina aceasta ușoară?”

Și mai presus de toți, Tatălui meu ceresc și Domnului Isus Cristos pentru iertare, pentru viață, pentru dragoste, pentru speranță și pentru un viitor. Tu ești totul pentru mine!

1

HANNAH STERLING
NOIEMBRIE 1972

Convocarea urgentă în biroul directorului avea același efect asupra mea acum, la douăzeci și șapte de ani, ca la șapte ani sau la șaptesprezece. Măruntaiele mi se răscoleau ca bubuitul unor tobe uriașe. Bătăile inimii, accelerate în ritmul sunetelor de chimvale, erau la fel de zăngănitoare și lipsite de cadență ca repetițiile pentru parada de Crăciun ale fanfarei liceului.

Tocmai luasem grăbită geanta cu tezele elevilor din clasa a X-a pentru a le corecta în timpul weekendului de Ziua Recunoștinței, sperând cu disperare să pot porni mai devreme spre munți la mătușa Lavinia, când ordinul de prezentare la director bârâi în difuzor.

Autobuzele părăsiseră parcarea școlii, pendulul uriaș al ceasului bătuse deja ora patru și, în tot acest timp, secretara școlii bătea darabana cu unghiile, dornică să plece. În cele din urmă, ușa directorului se deschise și pe ea ieși cu pași mari și față înverșunată doamna Whitmeyer, mama lui Trudy Whitmeyer, ultimul elev din clasa a X-a care căzuse victimă veninului irascibilității mele și pe care regretam în mod deosebit că îl umilisem. Doamna Whitmeyer trecu ca o furtună pe lângă mine, ignorându-mi zâmbetul nesigur. Parcă aș fi înghițit cartoane.

— Intră, domnișoară Sterling.

Domnul Stone, un bărbat de vreo doi metri, cu umeri largi și încovoiați care umpleau ușa, mă făcu să mă simt mică când mă strecurai pe lângă dânsul.

— Ia loc.

„Femeile în toată firea n-ar trebui să fie îngrozite de directorii de școală… Femeile în toată firea n-ar trebui să fie îngrozite de directorii de școală… Femeile în toată firea n-ar trebui…”

— Ai văzut-o pe doamna Whitmeyer.

— Da, domnule Stone, îmi voi cere scuze…

— Nu este prima.

Se așeză în fața biroului, la o jumătate de metru de mine, cu mâinile încrucișate.

— Am mai vorbit despre asta. Mi-ai promis că vei ține lucrurile sub control. Dar nu funcționează, Hannah.

„Cel puțin, îmi spune Hannah.”

— Îmi pare rău, domnule Stone. Știu că nu ar fi trebuit să mă răstesc la Trudy…

— Nici la Susan Perry, nici la Mark Granger, toți din programul de pregătire al elevilor pentru facultate, niciunul cu probleme de disciplină. Și toți săptămâna aceasta, care a mai fost și scurtă.

— Știu, încuviințai eu.

— Dacă s-ar fi întâmplat doar o dată, aș fi trecut cu vederea. De două ori? Aș fi iertat. Dar această asprime și ridiculizare se dovedește a fi un obicei urât, nepotrivit pentru elevi, atât pentru cei care au parte de el, cât și pentru cei care sunt martori la manifestarea lui. Nu știu ce se întâmplă, dar va trebui să înceteze.

Îmi mușcai buza. „Încep să seamăn cu mama, ultimul lucru pe care mi-l doream pe lumea asta.”

— Îmi pare rău. Nu se va mai repeta. Promit!

— Nu sunt convins că e o promisiune pe care o poți ține.

— Ba da, pot. Eu…

— Hannah, încetează.

Ocoli biroul și se așeză, apoi se lăsă gânditor pe spate.

— Anul trecut ai fost numită cea mai creativă profesoară din districtul Forsyth.

Îmi umezii buzele.

— Numirea aceea a însemnat foarte mult pentru mine, sincer. Mi-am deschis inima față de copii și de părinți, iar ei mi-au răspuns. M-am simțit dorită, apreciată.

— Știu.

Se mai domoli.

— Pentru noi toți. Dar cu siguranță îți dai seama că ceva s-a schimbat.

— Voi trece peste asta, promisei, încercând să arăt încrederea pe care n-o simțeam. Până luni, voi…

— Nu până luni. Ai nevoie de timp.

— Nu am nevoie de timp. Nu vreau timp. Stomacul mi se răzvrăti din nou.

— A doua zi după ce a murit mama ta, te-ai întors la școală.

— Înmormântarea urma să fie în weekend. Nu trebuia să…

— Toți au nevoie de timp când își pierd un părinte.

„Cum aș putea să pierd un părinte pe care nu l-am avut niciodată?”

— Nu am fost apropiate. De câte ori trebuia să explic asta?

— Nu ai reușit să treci peste problema asta.

— N-am…

— Du-te acasă, Hannah. Fă-ți timp și rezolvă problema. Plângi. Nu trebuie să-ți fie rușine să plângi. Ai nevoie de timp să te obișnuiești și să îți dai seama cum să mergi mai departe. Viața merge mai departe, chiar dacă altfel.

„Nu sufăr pentru că a murit. Dacă sufăr, e după ceva ce n-am avut, ce nu mai poate fi schimbat, ceva ce nu s-ar fi schimbat nici dacă ea ar mai fi trăit încă cincizeci de ani.”

— Voi căuta un suplinitor pe termen lung.

— Pe termen lung… Nu, vă rog, domnule Stone, voi fi bine până luni.

— Ia-ți liber până la Revelion, apoi contactează-mă. Vom vorbi atunci.

— Revelion?

În trei secunde, chimvalele se făcură țăndări și se prăbușiră la pământ, iar frustrarea și vocea mea crescură în intensitate.

— Nu am nevoie de o lună…

— Nu știu de ce ai nevoie, Hannah, dar află. Și după ce vei afla, după ce Hannah Sterling, profesoara eminentă care a predat aici anul trecut se va întoarce, vom fi bucuroși să o primim înapoi.

*

Trecuse bine de miezul nopții când mătușa Lavinia puse ceainicul la foc pentru a treia oară și îmi înveli umerii cu pătura ei preferată în tonuri de cărămiziu și maro închis.

— Poate că are dreptate. Poate că ai cu-adevărat nevoie să stai puțin timp departe de școală. Scumpa mea, asta nu înseamnă că trebuie să rămâi aici. O călătorie într-un loc complet diferit, o vacanță, o priveliște nouă, ar putea fi exact recomandarea medicului.

— O nouă priveliște. Strângeam pătura mai aproape, străduindu-mă să nu mă enervez. Cum să văd locuri noi, când nu pot să-mi pun trecutul în ordine?

— N-ai ce să pui în ordine. Ea s-a dus. V-a făcut viața un coșmar, și ție și lui Joe. Ai făcut tot ce ai putut ca să îi fii pe plac de când ai început să mergi, dar niciodată n-a fost destul. Las-o, Hannah, și mergi mai departe. Nu lăsa fantoma ei să îți distrugă viața.

— Tati mi-a spus întotdeauna că războiul a fost de vină. Ceva s-a întâmplat cu ea și cu familia ei în timpul războiului, dar niciodată nu mi-a spus ce.

— Nu cred că știa.

— S-a căsătorit cu ea în Germania. Sigur știa ceva.

Mătușa Lavinia se crispă, cum se întâmpla întotdeauna când vorbea despre mama.

— Ai fost sora lui preferată, am acuzat-o. Dacă ar fi spus cuiva, ți-ar fi…

— Oricât de mult te surprinde, nu mi-a destăinuit totul. Mă îndoiesc că știa tot trecutul mamei tale. Iar ea, cu siguranță, nu mi-a spus.

Turnă apa aburindă peste pliculețele de ceai proaspăt.

— Ward Beecham încă încearcă să dea de tine. Mi-a spus că nu i-ai răspuns la telefon. Trebuie să citească testamentul, știi.

— Schimbi subiectul.

Ridică din sprâncene.

— Știu. Îl voi suna. Doar că n-am putut să rămân aici după înmormântare. Și știu deja ce conține. Doar casa și pământul.

— Ei bine, va trebui să vă întâlniți. Este obligația lui să încheie lucrurile, iar tu trebuie să te întâlnești cu el înainte să poți vinde casa.

— Săptămâna viitoare.

— De ce l-a angajat mama ta pe el, nu pe Red Skylar, nu voi înțelege niciodată. Familia lui Red locuiește în Spring Mountain de când mă știu.

— Poate că a vrut să iasă din tipare sau să nu aibă un avocat atât de grăbit să își ia partea din afacerile clienților lui.

Mătușa Lavinia mă ignoră.

— Ți-am spus că Ernest Ford a fost de acord să înscrie casa în serviciul de listare multiplă? Zicea că încearcă să vândă casa fără să repari nimic, doar să o evacuezi. Am vorbit cu Clyde despre partea asta. Pe moment, nu are de lucru. Dacă îl lași să-ți vândă lucrurile, cu câștigul ai putea să-i plătești munca. Nu sunt prea multe lucruri de valoare în ea.

— Nu vreau nimic.

Împinse borcanul cu frișcă spre mine.

— Vrei să vorbesc eu cu Clyde? Așa e cel mai eficient.

— Sigur. Lingura îmi scăpă în farfurie, zornăitul ei surprinzându-ne pe amândouă.

— Am putea să îi spunem mâine la cină. Cum nu are pe nimeni, l-am invitat la noi. Și pe Norma. Nu te deranjează, nu-i așa?

— Bineînțeles că nu, atâta timp cât nu mă întreabă cum o mai duc de când a murit mama sau cum mai merge munca, lucruri personale.

De obicei, de sărbători, mătușa Lavinia o invita la masă pe prietena ei cea mai bună, Norma Mosely, și încă jumătate din biserică, dintre cei ce nu aveau pe nimeni. Mâine aveau să fie cel puțin șapte în plus. Nu aveam cum să îi schimb acest obicei, dar nici nu trebuia să-mi placă.

Mătușa Lavinia îmi ignoră sarcasmul.

— Cred că lui Clyde îi cam place de tine.

— Îmi tot spui de când aveam zece ani.

— Și e adevărat. N-ar trebui să faci prea multe ca să aprinzi focul.

Îmi dădui ochii peste cap:

— Mătușă Lavinia, te rog!

Ignorându-mă, mătușa Lavinia îmi smulse ceașca din mână.

— Acum ai face bine să mergi la culcare. Aș prefera să îmi păstrez întreg porțelanul cel bun și mai am încă o întâlnire, cu curcanul, la cinci și jumătate.

*

Ascunsesem ceasul cu alarmă în sertarul comodei, printre cearceafuri, ca să nu-i mai aud ticăitul, ceea ce îl făcea inutil. Totuși, aromele de rozmarin ale curcanului umplut la cuptor, de merișoare, de mere fierte în scorțișoară și cuișoare, își găsiră drumul pe scări în sus și-acum îmi gâdilau nările sub mormanul de cuverturi, trăgându-mi picioarele spre covorașul de pânză de la marginea patului. „Ar fi trebuit să fiu jos să dau o mână de ajutor acum două ore.”

Ușa de la veranda din spate se trânti, apoi se deschise ușa de la bucătărie și un „hei!” răsună în toată casa. „E Norma, cu trei plăcinte și o salată congelată de la nuntă. Mătușa Lavinia nu o să-mi simtă lipsa.”

Cu toate acestea, mă pieptănai și mă machiai în fugă, îmi trăsei fermoarul la fusta preferată din lână cenușie, îmi luai un pulovăr tricotat cu trandafiri și îmi pusei perlele pe care mi le dăduse tatăl meu când împlinisem șaisprezece ani, singurul lucru pe care îl păstrasem ca să-mi amintească de el. Îmbrăcatul pentru cina de Ziua Recunoștinței era o tradiție pentru mătușa Lavinia. Singurul lucru de care mă văitasem tot timpul în copilăria mea dar care, în secret, îmi plăcea. Făcea ziua mai specială.

Un alt moment preferat în trecut era să o spionez pe mătușa ori de câte ori mă lăsa să dorm pe la ea. De fiecare dată când era prea multă tensiune, agitație sau prea multă liniște acasă, mătușa îmi oferea un

refugiu. Trebuie să fi avut cinci sau șase ani când am descoperit că puteam să mă uit pe furiș prin crestătura grosolană în formă de cerc din pardoseală, prin care trecea hornul negru de la cuptor pentru a ajunge la acoperiș. Hornul încălzea dormitorul de la etaj cât să nu facă țurțuri. Dacă reușeam să prind unghiul potrivit, o vedeam pe mătușa Lavinia lucrând în bucătărie și aflam mai multe bârfe decât visam.

La douăzeci și șapte de ani eram mult prea mare ca să mai trag cu urechea dar, când Norma șopti: „De ce nu-i spui? Are dreptul să știe", ciulii urechile. Mă așezai cu picioarele încrucișate pe pardoseală și căscai ochii până ce-o zării pe mătușa Lavinia făcându-i semn să tacă. Dar Norma protestă:

— Nu mă poate auzi; nici măcar nu s-a sculat. Spun doar că…

— Știu ce spui, dar îi va provoca și mai multă suferință. Inima de gheață a acelei femei i-a ajuns cât pentru o viață. Chiar dacă lucrurile au mers rău între el și Lieselotte, Joe a avut grijă de Hannah, i-a fost un tată bun și nu o să-l fac de rușine acum.

— A murit de unsprezece ani. N-ai cum să-l faci de rușine, merită toată lauda. Nu știu ce alt bărbat ar fi făcut ce a făcut el pentru femeia aceea.

— Îi va frânge inima. Nu vreau.

— Dar dacă găsește ceva incriminatoriu în casă? Sigur e ceva din trecutul lui Lieselotte.

Norma desfăcu un prosop de bucătărie și apucă un vas de pe uscător.

— Asta ar aduce și mai multe probleme și când va afla că știai și nu i-ai spus…

— Clyde Dillard va evacua casa și va arde tot ce nu se poate vinde. Și cu asta, se va termina.

— Nu se va duce să vadă casa? Nici măcar nu este curioasă?

Norma oftă.

— Nu știu. Este un mare joc de noroc. Tot ce trebuie e puțină matematică.

*

În jurul mesei de opt persoane a mătușii Lavinia se înghesuiră treisprezece. În ciuda atmosferei vesele, abia mă atinsei de cina ei bogată de Ziua Recunoștinței. Norma mă tachina din cauza lipsei poftei mele de mâncare. Mă uitam fix la ea încercând din răsputeri să-mi țin gura. Se îmbujoră și se întoarse. N-aveam să mărturisesc că trăsesem cu urechea, dar nici nu puteam pretinde că ce spuseseră nu conta pentru mine.

După masă, mătușa Lavinia tăie plăcinta de dovleac. Eu tocai umplutura de mere și mirodenii. Clyde apucă două cutii de înghețată din frigider, iar Norma cără tăvile în sufragerie.

— N-am mai mâncat atât de mult de anul trecut de Ziua Recunoștinței, tot la dumneata la masă, doamnă Mayfield.

Clyde îngrămădi calupuri de înghețată de vanilie pe feliile mari de plăcintă.

— Va rămân îndatorat.

— Ne bucurăm că ești cu noi, Clyde. Scoate în continuare înghețata cu mâna ta puternică.

— Foarte bine, doamnă. Iar mâine-n zori voi trece mai întâi să văd casa. Știu că vreți să o scoateți la vânzare înainte de Crăciun.

Îmi aruncă o privire cu fața roșie ca sucul de merișoare.

— Minunat. Mătușa Lavinia îl bătu aprobator pe umăr. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

— Apropo de asta… ștersei pe mână cu șervetul după ce terminai de mâncat felia de plăcintă. Hai s-o lăsăm mai moale cu evacuarea casei. Vreau să mă mai gândesc la asta.

Mătușa Lavinia înțepeni și cu coada ochiului zării privirea piezișă a Normei în timp ce așeza tava goală.

— Dar, draga mea, am stabilit lucrul acesta aseară. Clyde are acum puțin timp liber. Și, gândește-te numai, dacă vei reuși să vinzi casa înainte de sfârșitul anului, vei avea banii să faci ce vrei cu ei. Nu trebuie să aștepți.

Numai că mătușa Lavinia vorbea puțin prea aprinsă.

— Vrei să spui, în cazul în care cei de la școală nu mă vor primi înapoi?

— Nu asta am vrut să spun. Bineînțeles că te vor primi. Sunt norocoși să te aibă. Dar, Hannah, scumpo, tu nu vrei casa, e veche. Cel mai bine e să isprăvești cu ea.

— Bine pentru cine? Pentru tine? Pentru mine? Pentru părinții mei decedați?

Mătușa Lavinia se îmbujoră și îi zâmbi neliniștită lui Clyde, care privea nesigur de la una la cealaltă.

Mătușa Lavinia nu merita una ca asta, după cât de bună fusese cu mine toată viața. Dar nu puteam să trec cu vederea faptul că ea știa ceva despre mama și tata, ce mie nu-mi spusese, ceva ce știa chiar și Norma, un lucru important, după cum susținea. Dacă exista ceva în casă care mă putea ajuta să mă împac cu mama mea defunctă sau cel puțin să o înțeleg și să merg mai departe, merita orice dram de stânjeneală.

Ridicai cea de-a doua tavă a Normei și mă îndreptai spre sufragerie.

— Vreau să sortez lucrurile din casă de una singură, Clyde. Te voi anunța cât de curând ce voi face cu ele, dar asta nu va fi mâine.

*

Cu musafirii plecați și vasele spălate, mătușa Lavinia dosi prăjitorul curat într-un ungher al cămării pentru anul următor și tăbărî pe mine.

— Nu te înțeleg. N-ai vrut să ai nimic de-a face cu casa aceea veche. Abia așteptai să pleci la liceu și nu ți-a convenit deloc faptul că te-ai întors vara trecută să ai grijă de mama ta. Ai uitat?

— N-am vrut să mă întorc atunci, imediat după ce a murit, chiar acolo, în camera ei.

Întinsei cel de-al patrulea șervet pe grătar ca să se usuce.

— Nu puteam să mă întorc. Dar acum, înainte să o părăsesc pentru totdeauna, mă gândesc că ar trebui să

sortez lucrurile pe care mama nu m-a lăsat niciodată să le văd. Nu se știe ce voi găsi.

— Răscolirea acelor vechituri te va întrista profund.

De ce nu putea mătușa Lavinia să înțeleagă că aveam nevoie de mama, chiar dacă ea nu avusese nevoie de mine sau poate că niciodată nu mă dorise?

— Parcă ai vorbi din telenovelele tale.

— Am organizat totul așa cum mi-ai cerut, dacă îmi dai voie să-ți amintesc. Tu…

— Am nevoie de ceva timp, mătușă Lavinia. S-a dus cu cariera mea de profesoară dacă nu mă adun. Și nu îmi pot continua viața dacă nu-mi rezolv problemele cu mama, odată pentru totdeauna. Faptul că am fugit de acasă nu a rezolvat problema. Venirea mea acasă vara trecută pentru a o îngriji pe mama n-a compensat anii noștri de suferință. Abia dacă mi-a spus o vorbă atunci, cu excepția momentelor când delira. Spunea lucruri lipsite de noimă, aiureli, parcă s-ar fi luptat cu cineva, alteori șoptea, apoi implora ca ceva să nu se întâmple. Odată a râs isteric și nu am înțeles nimic din toate astea. Numai lucruri fără absolut niciun sens, ca tot ceea ce am știut vreodată despre ea, de fapt. Dar asta este. Niciodată nu am cunoscut-o cu adevărat. Răscolirea lucrurilor ei este singurul lucru pe care nu l-am încercat. Intenționez să mă mut în casa ei… singură!

— Te rog nu-ți face una ca asta. Lasă-L pe Dumnezeu să închidă ușa aceea.

— Dumnezeu n-a deschis niciodată ușa aceea, mătușă Lavinia. Nu văd ce motiv ar avea să o închidă.

— Las-o baltă, Hannah. Nu e nevoie să scormonești lucruri care ar putea să te rănească.

— Ce? Acum crezi în fantome?

— Există fantome și fantome. Mă iscodi cu privirea peste ochelari.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Vreau să spun să lași trecutul în pace. Ce nu știi, nu te poate bântui.

— Spune-mi atunci, ce vorbeai cu Norma azi dimineață despre „puțină matematică” sau cam așa ceva?

Mătușa Lavinia păli și oftă dintr-o dată.

— Tot mai tragi cu urechea pe la uși? se eschivă ea prudentă. Credeam că te-ai lepădat de obiceiul acesta.

Își plecă ochii sub privirea mea insistentă.

Mătușa Lavinia își scoase sorțul murdar și-l aruncă în mașina de spălat, apoi își înfipse pumnii în șolduri.

— Recunosc că nu am tratat-o pe mama ta întotdeauna atât de bine cum aș fi putut, cum ar fi trebuit. Dar ea, de la bun început, nu s-a purtat cum trebuie cu tine și tatăl tău. Joe ți-ar spune să lași lucrurile așa cum sunt și să îți vezi de viața ta. Chiar și Lieselotte ți-ar spune la fel.

— Ce legătură are „matematica” cu asta?

Dar mătușa Lavinia pur și simplu își închise ochii, își azvârli mâna în sus și se îndreptă spre ușă.

— În primul rând de ce s-au mutat la munte?

Se opri, își scutură capul de parcă i-aș fi pus o întrebare agasantă, dar se întoarse să mă înfrunte.

— Știi că eu și Henry ne-am stabilit aici pentru că familia lui locuia aici. Ceea ce probabil nu știi este că s-a oferit voluntar în armată în Oklahoma pentru că studia la facultatea de acolo. Din această cauză el și Joe s-au nimerit în aceeași unitate când a început războiul. Eu și Henry ne-am întâlnit prin intermediul lui Joe, știi asta. Când Joe s-a întors din Germania, nu avea niciun motiv să rămână în Oklahoma.

— Dar toată familia ta și a lui tati locuia acolo. Niciodată n-am înțeles de ce mama și tata te-au urmat aici.

Mătușa Lavinia îmi ocoli privirea.

— Eu și Joe ne-am înțeles bine întotdeauna (eram cei mai apropiați dintre frați) și cred că s-a gândit că mama ta va fi acceptată mai ușor aici decât acolo, unde atât de multe familii din unitatea unde a fost, își pierduseră băieții.

— De ce să n-o accepte pe mama oamenii din Oklahoma?

Mătușa Lavinia oftă din nou, de această dată exasperată.

— Războiul a schimbat modul în care oamenii îi tratau pe străini. Războiul a schimbat totul.

— Știu despre existența lagărelor de prizonieri din Statele Unite, în timpul războiului. Dar războiul se terminase când a ajuns ea aici și ea nu era nici măcar germană sau japoneză. Era austriacă, victimă de război, oameni care au luptat ca să scape.

— Așa a spus ea.

— Ce? Crezi că mama nu era austriacă? Haide, mătușă Lavinia.

Nu avea niciun rost să mintă. Iar accentul ei era cu siguranță austriac.

Dar mătușa Lavinia se întoarse din nou și o luă spre hol să își aducă scaunul preferat de lângă foc și taburetul.

— Aici nu e vorba despre mine.

Își scoase pantofii, își frecă încheieturile și-și săltă picioarele pe taburet.

— Erau alte vremuri, iar tu ești prea tânără ca să înțelegi.

Își masă tâmplele de parcă încerca să scape de o durere ce se instalase acolo.

— Nu mai răscoli trecutul, Hannah. Doar atât îți spun.

— Dar poate voi găsi ceva care să îmi spună cine a fost mama, adică cine a fost ea cu adevărat?

— Nu cred să existe ceva sau cineva să o poată explica pe femeia aceea.

— Nimeni nu se naște atât de retras, mătușă Lavinia. Trebuie să știu dacă a fost doar firea ei ciudată sau dacă i s-a întâmplat ceva… poate a fost așa din cauza mea.

Mărturisirea aceea mă costă scump, deși îmi întorsei fața, făcându-mi de lucru cu cuvertura de pe sofa, astfel încât mătușa să nu-mi poată citi mimica.

— Nu din cauza ta, scumpa mea, clătină ea din cap. Dacă vei afla că a făcut anumite lucruri cu care

nici ea și nici tu nu vă veți putea împăca vreodată? În timpul războiului s-au întâmplat multe lucruri rele. Nu ai de unde să știi. De altfel, ea nu s-a putut iubi pe sine; cum ar fi putut iubi pe altcineva?

Mă așezai greoi pe sofa, ridicându-mi picioarele ca să mă întind și să mă uit fix la tavan.

— Nu l-a iubit pe tati niciodată; asta-i sigur. Mi-a părut rău de amândoi. Cred că o parte din el dorea să o iubească, dar nu știa cum s-o arate. Putea să fie blând cu mine, dar îngrozitor de aspru cu ea. Sigur ea a simțit cândva ceva pentru el. S-au căsătorit. M-au avut pe mine.

Nu puteam să maschez speranța din glas și nici nu mă puteam abține să nu o privesc pe furiș în cazul în care știa ceva, orice.

Dar mătușa Lavinia își închise ochii și se întoarse.

— Nu cred că mama ta a iubit vreodată vreun alt suflet.

2

LIESELOTTE SOMMER
NOIEMBRIE 1938

L-am iubit pe Lukas Kirchmann de când mă știu, de când am făcut ochi în lumea asta sau, cel puțin, de când am fost destul de mare să flutur din gene. Lukas era prietenul fratelui meu mai mare, amândoi cu doi ani mai mari decât mine. Dar, spre deosebire de Rudy, Lukas își făcea timp să-mi zâmbească sau să stea de vorbă cu mine, să întrebe cum le cheamă pe păpușile mele în timp ce le așezam farfurioarele și ceștile de porțelan și lingurițele de metal sau să îmi spună că mama și sora lui îndrăgeau și ele petrecerile cu ceai.

Când am crescut destul de mare să merg la școală, Rudy ignora instrucțiunile lui Mutti de a mă însoți, hotărât să fugă înainte. Dar Lukas insista să meargă cu un pas în urmă, să aibă grijă de mine și de sora lui, Marta. Nimeni nu îndrăznea să ne tachineze sau să ne chinuie, păzite fiind de doi băieți mari. În toți acei ani nu l-am văzut pe Lukas să-i fie teamă de cineva, până de *Kristallnacht*, Noaptea de Cristal.

Tocmai împlinisem treisprezece ani și nu mă mai jucam demult cu păpușile. Tatăl meu mă avertizase să stau în casă în noaptea aceea și să încui ușa indiferent ce aș fi văzut sau auzit la fereastra noastră. El și Rudy, atât de mândru în uniforma lui de tânăr hitlerist, aveau să fie plecați până târziu. Menajera noastră plecase demult acasă să stea cu familia în noaptea aceea, iar Mutti, bineînțeles, zăcea la etaj adormită de la picăturile de laudanum pe care le luase ca să-i ușureze durerea.

După ce terminai de făcut temele și de spălat vasele, atârnai prosopul de vase la uscat. Era zece și jumătate și nici un semn de la Rudy sau de la Vater. Doar atunci când pășii afară să înghesui gunoiul în pubelă, simții un iz slab și îndepărtat de lemn ars și zării o lumină pală ce colora tot cerul. Nimeni nu îndrăznea să ardă la vedere tufișuri și lemn, de când

cu raționalizarea, în mod sigur nu noaptea și nu în Berlin, doar dacă lua foc o casă. Ieșii în stradă după miros când o mână aspră mi se încleștă peste gură și un braț puternic mă îmbrânci înapoi în umbră. Îl zgâriai, îl lovii, îl sfâșiai, îl mușcai, încercai orice, dar el tot mă trase în tufișuri.

— Lieselotte! Lieselotte, sunt eu, Lukas! șuieră el în urechea mea. Nu mă mai mușca, te implor!

— Lukas!

Slăbi strânsoarea și mă smucii din brațele lui.

— M-ai speriat de moarte. Ce faci?

— Rudy e acasă? Tatăl tău?

— *Nein.* Lukas, ce…?

— Lasă-ne înăuntru, doar puțin.

— Să las pe cine?

Și atunci zării o altă umbră în întuneric, una pe care n-o puteam identifica, aplecată, pândind din spatele porții din curte.

— Te implor, mă rugă Lukas.

În acel moment îi simții teama, un sentiment atât de străin de Lukas Kirchmann că deschisei ușa imediat și îl împinsei înăuntru cu matahala de om pe urma lui.

— Pune zăvorul.

Lukas nu îmi mai poruncise niciodată nimic, dar încuiai ușa fără ezitare. Stinse lumina din bucătărie și privi cu atenție afară de la marginea perdelei.

— Tată tău nu este-acasă? repetă el, de parcă nu m-ar fi crezut în totalitate.

— *Nein.* A spus că va veni târziu. Îți sângerează mâna… și fața! Ce s-a întâmplat?

— Nimic. Nu-i nimic.

Celălalt bărbat, de două ori mai în vârstă decât Lukas, gemu la lumina slabă ce pătrundea de afară, și-și feri brațul încovoiat.

— Herr Weiss?

Îl recunoscui pe măcelarul de la piața aflată la trei străzi distanță. Piața evreiască, de unde nu mi s-a mai permis să cumpăr, în ciuda faptului că obișnuiam să dăm pe acolo de când mă știu. Era foarte aproape și aveau întotdeauna cea mai bună carne sau cel puțin

așa pretindea Mutti. Din punctul lui Vater de vedere, adevăratele fete ariene nu cumpărau de la evrei nici carne, nici altceva. Führerul lămurise demult treaba asta.

Herr Weiss încuviință cu durere.

— Lieselotte, ai niște pânză? O fâșie din care să fac o eșarfă pentru Herr Weiss?

— Stai jos, Lukas. O să murdărești peste tot cu sânge! Lasă-mă să-ți aduc o bucată de pânză.

— Nu-ți face griji pentru mine. Dar se așeză și mă luă de braț, luându-mă un val de căldură în ciuda șocului pe care îl avusesem văzându-l atât de dur.

— Ajută-ne.

— Cu tot ce pot, jurai.

— Trebuie să-i scot de aici pe Herr Weiss și familia lui.

— Familia lui? Unde…?

— Nu contează. Ne poți ajuta? Mă poți ajuta, fără să-i spui tatălui tău sau lui Rudy?

„Vrea să fac în secret ceva periculos – eu, nu Rudy.” Nu știam exact ce avea nevoie Lukas sau ce plănuise, dar știam că era interzis să-i ajuți pe evrei și riscam să am parte de furia tatei și a lui Rudy, chiar să fiu denunțată de vecinii noștri. Eram speriată și îngrozită.

— Ce vrei? Ce pot să fac?

— Avem nevoie de bandaje, paltoane, de ceva mâncare. Și avem nevoie de un loc în care să-i ascundem pe Herr Weiss și familia lui până mâine noapte.

— Până mâine noapte?

Bandajele, mâncarea și chiar paltoanele erau una, dar ascunderea lor… Unde puteam să-i ascund? Îndrăzneam oare?

— Atunci vor putea alții să-i scoată din Berlin.

Inima mi-o luă la galop. Era mai mult decât puteam eu să ajut.

Dar Lukas veni lângă mine, atât de aproape că puteam să-i simt freamătul respirației pe față.

— Cămășile Brune[1] i-au devastat magazinul. I-au aruncat toată carnea și bunurile în stradă. Au dat foc

sinagogii și lanțului întreg de case evreiești. Nimeni nu încearcă să stingă focurile, decât pe cele care pun în pericol casele arienilor. Există toate șansele ca toate magazinele și casele evreilor din apropiere să ia foc, inclusiv cea a familiei Weiss. Fiul său a fost bătut până a căzut în nesimțire și a fost arestat pentru că a încercat să-și protejeze părinții. Herr Weiss și soția lui trebuie să-și salveze fetele înainte… înainte să li se întâmple ceva mai rău. Ajută-i. Te rog. Ajută-mă să-i ajut.

„Cum să refuz? Dar nu în casă, aici nu exista niciun loc sigur."

— Șopronul din curte. Nimeni nu trece pe acolo acum. Este loc pentru toți în pivnița de sub șopron, unde v-ați făcut tu și Rudy clubul când eram eu mică și nu mă lăsați să intru.

Îmi amintii pe loc acel amănunt din trecut.

El mă sărută pe obraz.

— Ești un înger, Lieselotte! Îi voi duce acolo chiar acum. Cheia, am nevoie de cheie.

O smulsei din cârligul din spatele ușii.

— Vă voi face niște sandviciuri.

— Și caută pânză, ceva din care să putem croi un bandaj.

— Da, voi căuta ceva.

— Și paltoane sau pături, tot ce poți…

— Da, da. Ar fi mai bine să pleci. Vater și Rudy s-ar putea întoarce în orice moment. Ți le voi aduce eu.

— *Danke schön,* Fräulein Sommer.

Herr Weiss îmi luă mâinile, apoi, părându-i-se prea nepotrivit, păși înapoi și făcu două plecăciuni înaintea mea.

— Nu știu cum să îți mulțumesc îndeajuns.

— Nu-i nevoie, Herr Weiss. Nu pot să-mi imaginez cine v-ar putea face așa ceva.

Dar reținerea din ochii lui Herr Weiss și durerea din ochii lui Lukas îmi spuneau că ar trebui să știu. Deși nu eram absolut sigură, mă tem că știam.

Se strecurară pe ușă afară, în noapte. În timp ce luam pâine și brânză din cămară, îmi adusei aminte de lada din pod cu pături de lână tricotate la mașină,

deasupra camerei lui Mutti. Alergai acolo mai întâi, trăgând afară trei pături din cele mai grele și două paltoane care ne rămăseseră mici mie și lui Rudy. Nu-mi aminteam câți ani aveau fetele lui Weiss sau cât de înalte erau, dar erau tot ce le puteam duce.

— Lieselotte, mă chemă Mutti cu vocea slabă în timp ce treceam pe lângă camera ei.

Înghețai înaintea ușii, înțelegând că trebuie s-o fi trezit în timp ce scotoceam prin pod.

— Mă întorc imediat, Mutti. O clipă, te rog.

— Lieselotte, mă chemă ea mai insistentă. Lieselotte, vino acum!

N-o mai auzisem atât de tare de săptămâni întregi, ceea ce putea să însemne că durerea revenise. Aruncai paltoanele și păturile în hol și pășii în camera slab luminată.

— Ce e, Mutti? Ai nevoie de mai mult laudanum? Nu este încă timpul să-l iei.

— Paltonul meu. Își ridică brațul și arătă spre dulap. Ia-mi paltonul.

— Nu mergem nicăieri. E miezul nopții. Probabil ai visat.

Vocea ei era plăpândă, ca de altfel totul la ea și știam că depunea un mare efort ca să vorbească.

— I-am auzit… Herr Weiss. Ia paltonul meu pentru Frau Weiss, blana mea călduroasă. Îi va ține de cald.

— *Nein.* E paltonul tău cel mai bun. Vei avea nevoie de el. Îi trăsei pilota până la umeri, îngrozită să descopăr că ne auzise și îmi era teamă de ce gândea, dacă știa, și ce îi va spune lui Vater. El n-ar fi fost de acord niciodată, iar necazul de care ar fi dat Lukas…

— Eu nu voi mai avea nevoie de el. Nu voi mai ieși niciodată din casă. Frau Weiss a fost mereu foarte prietenoasă și drăguță cu mine. Herr Weiss îmi dădea bucăți generoase de carne ori de câte ori mergeam la cumpărături… Dar lui Mutti i se tăie răsuflarea, spatele i se arcui și fața i se schimonosi, țipând de durere.

Îi rearanjai pernuța ce îi sprijinea spatele. Un lucru atât de mărunt care îi făcea un bine atât de neînsemnat.

— Nu cred că Vater consideră că e o idee bună. Mă tem că…

Un trosnet se auzi din stradă, urmat de țipete răgușite și ritmul întrerupt al unei tobe abia lovite.

— Ia-l. Du-te repede. Mutti închise ochii.

Stăteam nesigură lângă patul ei. Dar nu mai era timp. Apucai blana cafenie și bogată a mamei din *Kleiderschrank*[2], inhalând parfumul dulce din zilele în care se simțea destul de bine încât să coboare scările și să iasă în lume. Știam că Mutti avea dreptate când spusese că nu avea să-l mai poarte din nou, că zilele acelea trecuseră pentru totdeauna. Dar nu doream să mă las cuprinsă de asemenea gânduri tocmai acum.

Ridicai grămada de pături din hol, un cearceaf și o pereche de foarfeci din sertarul cu așternuturi, sprijinind încărcătura pe coapse, în timp ce coboram scările, și deschisei cu grijă ușa din spate de la bucătărie, înainte să-mi pierd curajul.

În stradă răsunau și mai multe strigăte și râsete de oameni beți, în cascade înfiorătoare. Fumul plutea în aer și, deopotrivă cu el, o miasmă înțepătoare pe care nu o putui identifica, dar nici separa de mirosul de lemn ars.

Bătui ușor în ușa șopronului, apoi trecui încărcătura în brațele lui Lukas. Îmi strânse mâna în semn de recunoștință și alergai înapoi în bucătărie. Tocmai tăiam o bucată de pâine când Vater și Rudy năvăliră pe ușa din bucătărie în formă de zile mari, în timp ce Rudy relata o ispravă, iar tata râdea prea tare, aprobându-l din inimă. Mi se strânse stomacul.

— Lieselotte, de ce nu dormi la ora asta? Vocea tatălui se schimbă dintr-odată. De ce nu e ușa încuiată? Ai fost afară?

— *Nein,* mințiii eu, ceva ce nu-mi amintesc să mai fi făcut înainte cu tatăl meu. Eram îngrijorată pentru că întârziați prea mult.

— Mica și draga Lieselotte, îngrijorată de gălăgia din stradă? mă tachină Rudy. Ai face mai bine să te obișnuiești. Ăsta-i doar începutul!

Se ridică în vârful picioarelor și-și întinse brațele peste capul meu, amenințător ca un vârcolac.

— Ajunge, Rudy, îl admonestă Vater. Faci sandviciuri la ora asta?

— M-am gândit că vă va fi foame. A doua oară, îmi fu mai ușor să mint.

— Frumos din partea ta, aprobă Vater, dezbrăcându-și mantaua și fularul. A fost rece în seara asta.

— Sunt lihnit! Rudy își smulse paltonul și-și aruncă bereta pe masă. Fă-mi două! Avem cumva și cafea?

— *Ja,* puțin erzaț. Îl voi încălzi.

Mă întorsei spre cuptor, rugându-mă ca fața să nu mă trădeze. Dar Rudy era prea plin de sine ca să bage de seamă, iar mintea lui Vater preocupată de alte lucruri.

— Ce mai face mama ta? S-a trezit cât am fost noi plecați?

— Nu cred. Doarme acum. Laudanumul…

— *Ja, das ist gut.* Nu era nevoie să audă ce se întâmplă noaptea asta.

— Mutti n-ar fi înțeles, zise Rudy rece.

— Ce ați făcut de n-ar fi înțeles Mutti?

Era o întrebare îndrăzneață, dar îmi doream să-mi spună că au fost să bea și să joace cărți sau orice altceva, dar nu să bată băieți tineri și să dea foc la sinagogi. Pentru prima dată în viața mea îmi doream ca Lukas Kirchmann să fi fost un mincinos.

— Este răzbunarea pentru crima acelui evreu bolșevic din Franța. N-ai auzit la radio? Trebuie să fii la curent cu lucrurile astea. Nu mai ești un bebeluș, știi asta.

— Rudy, ajunge. Vorbește mai încet. N-o trezi pe mama. Are nevoie de somn.

Vater culese un sandvici de pe platou.

— Adu-mi cafeaua când e gata. Mă duc să o verific pe Mutti, apoi la culcare. Se opri. A, am un

cadou pentru tine, fata mea. Scoase o carte din mantaua lui și mi-o înmână. Ai mare grijă de ea.

— *Colindă de Crăciun?* Și e în engleză! Vater, cum de-ai găsit așa ceva?

— Prima ediție, așa că ai mare grijă de ea.

— *Ja, ja,* voi avea. *Danke schön.* Nu eram obișnuită ca tata să-mi aducă daruri. Și cartea asta… era preferata mea!

Tata ieșea pe ușă când Rudy șopti:

— Mai sunt multe altele acolo de unde am luat-o, îmi făcu el cu ochiul. Și ce vrea să spună este că mama nu trebuie să știe ce s-a întâmplat în noaptea asta. Îl tot necăjește cu „tinerii combatanți hitleriști în creștere". Ea nu înțelege. Führerul are planuri la care nici n-am visat, pe cuvântul meu! Vom fi chemați la arme în curând. Lumea va vedea ce înseamnă Noua Germanie, iar eu fac parte din ea!

— Fanfaronadă specifică băieților. Nu faceți decât tărăboi, exerciții și plimbări…

— Am terminat cu astea, surioară, după noaptea asta. Tineretul hitlerist de astăzi va deveni armata de mâine.

— Ce ați făcut în seara asta? Nu mi-ai răspuns încă.

— Biata, micuța Lieselotte.

Îmi ciupi obrazul neobișnuit de binevoitor; sau fusese sarcastic?

— Lumea este pe cale să se schimbe și tu nici măcar nu știi. Ai stat prea mult timp pe-acasă cu Mutti și cu lumea ei demodată. Mai mult ai lipsit la întâlnirea Ligii Fetelor Germane decât ai participat. Anul viitor va trebui să te înscrii cu celelalte fete în Bund Deutscher Mädel. Nu vei avea nicio scuză, chiar dacă mama va fi încă în viață.

— Nu spune așa ceva!

Clătină din cap.

— Ar fi norocul ei. Ne lasă fără resurse financiare, iar viața ei nu mai aduce niciun beneficiu. N-ai cum să nu vezi. Trebuie să-ți ocupi locul în Noua Germanie. Pentru că mama e pe moarte, ea are o

scuză. Tu, nu. Eu și tata nu vedem cu ochi buni delăsarea ta. Führerul spune…

— Vorbești prostii, Rudy, și nu vreau să te mai ascult. Du-te la culcare.

Învelii rămășița de pâine într-o țesătură de tifon ca și cum aș fi plănuit s-o duc înapoi în cămară. Când el și Vater vor începe să sforăie, mă voi furișa cu câtă mâncare voi putea la Herr Weiss în șopron.

Rudy luă două sandviciuri de pe tavă și se îndreptă spre scări.

— Nu mă tachina. N-ai voie să ieși la ora asta. Nu vrei să te denunț, nu-i așa?

Se întoarse și ridică din sprâncene, prefăcându-se surprins. Nu eram absolut sigură că glumea.

— Data viitoare când faci ceva ce-ți interzice tata, mai bine șterge-ți pantofii.

Arătă spre noroiul întărit de pe șosetele și pantofii mei de școală.

— Nu știu ce-ai făcut și nici nu-mi pasă. Acum am viața mea, fără Vater și Mutti, de ce n-ai avea și tu? A sosit vremea să te maturizezi, surioară!

3

HANNAH STERLING
NOIEMBRIE-DECEMBRIE 1972

Casele vechi scârțâie în timpul zilei; noaptea gem de parcă scheletul ar crăpa și s-ar desprinde de pe ele. Mi-era la fel de frică să dorm în vechea mea cameră ca în copilărie. Umbrele celor trei ramuri de la geamul meu se conturau încă sub forma unor brațe întinse, amenințătoare și dansau pe tapetul opus patului meu. O familie de bufnițe era încă acolo – prezentă de generații – chemându-se una pe alta după miezul nopții, zădărnicind astfel încercările mele plăpânde de a adormi. Iar locul cel mai sigur era încă sub muntele de cuverturi din petice, acoperită cu cap cu tot, bineînțeles.

Pe la ora două noaptea renunțai, îmi trăsei o pereche de blugi și o bluză veche din liceu, încă atârnată în dulap.

Recunoscătoare că electricianul venise să reconecteze rețeaua cu o zi în urmă, inundai casa cu lumină, de sus până jos. Așa, casa nu mai părea atât de fantomatică, doar veche și puțin ponosită, având o nevoie serioasă de îngrijire pe care altcineva urma să i-o asigure. Telefonul nu putea fi reconectat decât pe la mijlocul săptămânii, dar mătușa Lavinia era singura pe care aș fi sunat-o, prin urmare puțină tăcere între noi era în ordine.

Negreșit un ceai bun și tare m-ar ține trează, dar poate m-ar face și să gândesc mai limpede. Ceaiul o enervase pe mama întotdeauna. Îi plăcea cafeaua tare și îndulcită cu frișcă. Ținea cu ambele mâini de cană de parcă niciodată nu i-ar fi fost de-ajuns sau de parcă cineva ar fi încercat să i-o fure. Poate de aceea îmi plăcea mie ceaiul – simplu – doar ca să-i fac în ciudă, doar ca să fiu diferită de ea.

Ceainicul începu să șuiere. Turnai apa fiartă în cană, amestecând frunzele. Ceaiul de plante constituia pentru mine contemplarea în singurătate a naturii, respingând pliculețele de ceai din epoca

modernă. Frunzele autentice răscumpărau vremea. Strânsei tare pulovărul și legănai cana în mâini. Mare parte din viața mea, multe lucruri pe care le făceam erau o replică sau mai degrabă o reacție la adresa mamei mele. „Ce lucru absolut prostesc! Trebuie să încetez."

O listă. Primul lucru pe care obișnuiam să îl fac de fiecare dată la începutul unui nou proiect pentru școală era întocmirea unei liste. Rupsei o coală de hârtie din dosarul cu notițe de la școală și mâzgălii în partea de sus: „Să o înțeleg pe mama. Să merg mai departe." Aceste două obiective erau scopul meu. Nimic altceva nu mai conta.

Primul pas era cercetarea casei din pod până-n pivniță în căutare de indicii. Nu aveam nicio idee ce fel de indicii. Mama și tata decedaseră amândoi, la urma urmei.

„Dar dacă mama a ținut un jurnal; sau tata?" Greu de imaginat, dar trecui pe listă: „Caută jurnale, poze de familie." Enumerai încăperile, hotărâtă să rămân obiectivă: bucătăria era cel mai ușor de atacat. După ce gătisem în ea o vară întreagă, eram aproape sigură că nu scăpase nimic ochiului meu acolo, dar aveam să deschid fiecare sertar și cutie de prăjituri. Pe parcurs, voi vedea dacă sunt lucruri pe care aș vrea să le păstrez. De rest putea să se ocupe Clyde.

Cele mai multe tigăi și ustensile ale mamei proveneau de la târguri de caritate sau de la vechituri. Nu era de acord să cheltuie banii pentru nevoile ei și, adevărul fie spus, nici nu avea prea mult de cheltuit. Folosirea cupoanelor, economisirea aței, a elasticelor sau reutilizarea foiței de staniol de două, trei ori erau pentru ea un mod de viață. Pe toate le voi arunca la gunoi, chiar dacă mă voi simți vinovată după aceea.

Urma să răscolesc baia, apoi camera de zi. În pivniță și în pod nu erau depozitate multe bunuri. Din câte știam eu, mama nu intrase în ele de ani de zile, dar le adăugai pe listă. Îmi cunoșteam fostul dormitor ca-n palmă. Dar trebuia să verific cutiile cu fleacurile din liceu, să văd dacă păstrez ceva. Voi

lăsa camera mamei și a lui tati pe ultimul loc. Erau în ea prea multe amintiri din vara trecută când mama era pe moarte. Nu puteam să mă gândesc la momentele acelea și nici să mă las distrasă de amintiri și sentimente neplăcute.

Pornii vechiul radio al mamei de pe bufetul din bucătărie. Se auzi tare vocea lui Cat Stevens cântând *Morning has broken*[3], apoi pe fir pătrunse grupul The Main Ingredient și începurăm să ne întrecem cântând *Everybody Plays the Fool*[4]. Versul „Dar nu ai nicio garanție că cel pe care-l iubești te va iubi”[5], fără îndoială, mi se potrivea. Nu trebuia să fie neapărat un bărbat, un iubit – de parcă aș fi avut vreodată vreunul. Ideea de a te iubi pe tine însuți înainte de a putea iubi pe altcineva avea un sâmbure de adevăr în ea. Dar cum era cu dragostea lui Dumnezeu pentru mine? Credeam, dar unde erau mâinile care să mă îmbrățișeze? Cum aș putea să mă iubesc pe mine însămi, dacă nici mama mea nu m-a putut iubi? Cum aș putea să cred afirmația mătușii Lavinia că atitudinea mamei mele n-avea nicio legătură cu mine? Cum putea să nu aibă? Niciun vers nu mă ajuta.

La douăsprezece și jumătate, la amiază, terminai cu bucătăria. Găsisem câteva linguri de lemn, cioplite de tatăl meu dintr-un arțar căzut în vara în care se apucase de sculptat crezând că ar fi o îndeletnicire plăcută. Dar mama se încruntase la el când îi dăduse lingurile de lemn și le îndesase într-un sertar cu vechituri. De atunci n-a mai cioplit nimic. Gândul îmi fugii la suita de hituri ale anului și mă întrebam dacă existau cumva în ele versuri despre iubirea refuzată. Aruncai lingurile de lemn în grămada de lucruri de pe blat spre păstrare. Ar trebui să găsesc și o melodie.

Mama nu fusese genul care să ascundă bani prin cutii de tablă sau borcane în dosul rafturilor ca mătușa Lavinia. Spre deosebire de mulți alți părinți care suferiseră în perioada marii depresiuni americane, mama nu strânsese niciodată bani pentru zile negre, chiar dacă obișnuia să economisească

staniol sau benzi elastice. Ea trăise modest, de parcă tot ce era important se afla înăuntrul ei, nu în afară, deși niciodată nu arătase despre ce ar fi vorba. Cu toate că era aspră și cumpătată, era extrem de generoasă, lucru care n-avea niciun sens pentru mine. Se știe că oamenii darnici sunt oameni fericiți, dar nu și mama.

Scosei o conservă de ton din cămară și o pâine neagră pe care o cumpărasem de la o băcănie locală. Pâinea și băcănia îmi amintiră de o zi îndepărtată, cu ani în urmă… nu aveam mai mult de cinci sau șase ani. Mama, mătușa Lavinia și eu ne opriserăm la băcănie să ne facem cumpărăturile săptămânale, care pentru mama se rezumau, în general, la un sac mic de faină, sare, jumătate de kilogram de zahăr, un sac de alimente de bază, mai puțin de un kilogram de carne de vită pe care o împărțea pentru o săptămână ca să suplimenteze carnea de porc sau carnea de pui tăiată de tatăl meu, și ocazional pe cea de pește pescuit din pârâul din spatele casei. Celelalte zarzavaturi le cultivam în grădină.

Un vagabond a intrat pe ușă întrebând vânzătorul dacă putea să își ofere serviciile pentru mâncare, poate să măture în fața magazinului și să golească gunoiul, să descarce cutii sau orice altceva era nevoie. A întrebat vânzătorul dacă cunoștea pe cineva care avea nevoie de o mână de ajutor în schimb pentru un loc de dormit. Dar vorbea ciudat, ca mama.

Vânzătorul l-a alungat pe dată spunându-i că nu aveau nevoie de unul ca el. Mătușa Lavinia șoptise că nimeni nu ar lăsa un străin să doarmă în șura lui. Să nu mai spun pe unde o fi umblat, ce-o fi făcut, de unde venea, murdar cum era. Mantaua cafenie și decolorată era ruptă pe la mâneci de parcă se bătuse cu cineva, iar vârful unui pantof se dezlipise de talpă.

După ce omul ieșise pe ușa din față, băcanul chemase șeriful. Când să părăsim băcănia, ajunsese și șeriful și-l alungase de pe banca din stația de autobuz a orașului pe motiv de vagabondaj.

Mama rămăsese țintuită locului, holbându-se după șerif. Nu puteam spune dacă era supărată sau speriată sau dacă aprobase ceea ce văzuse. Fața ei nu trăda nicio expresie. Dar m-a luat de mână și m-a tras înapoi în magazin, aruncându-mi cumpărăturile în brațe și lăsând-o pe mătușa Lavinia să aștepte afară.

Mama a luat o bucată de pâine albă de pe raft – ceva ce nu cumpărasem niciodată – și două sticle de sifon. I-a poruncit vânzătorului să-i taie o jumătate de kilogram de salam în felii groase și un sfert de kilogram de brânză în felii și mai groase – un veritabil ospăț al bogaților. A plătit o sumă cu care știam că tatăl meu n-ar fi fost de acord și ne-am năpustit afară cu toate aceste bunătăți. Trecând repede pe lângă mătușa Lavinia care așteptase nerăbdătoare în soarele de sfârșit de septembrie, mama a cercetat strada de ambele părți, aproape dărâmându-l pe vagabond când l-a ajuns din urmă. Eu după ea cu răsuflarea tăiată.

Speranțele unui picnic în vârful muntelui, la marginea unui lac, s-au spulberat când mama, ajungând bărbatul din urmă, l-a prins ferm de umăr, un gest pe care știam din instinct că nu l-ar făcut nicio femeie manierată din sud și care ar fi șocat orice femeie din oraș, ceea ce s-a și întâmplat în câteva cazuri. Când vagabondul s-a întors, aproape speriat, i-a aruncat sacoșa de la băcănie în brațe, a scos jumătate din merele din plasa noastră și le-a pus în punga lui. I-a strâns mâinile bărbatului și i-a cercetat ochii, cu bărbia fremătând de parcă i-ar fi oferit o binecuvântare tăcută.

Bărbatul slab și obosit părea atât de trist, uimit și speriat, mai-mai să leșine. Nici măcar nu s-a uitat în sacoșă, dar a făcut niște ochi mari care s-au umplut de lacrimi.

S-a holbat la mama vreme îndelungată de parcă n-ar fi vrut să-i uite chipul niciodată, apoi la mine. A zâmbit și s-a aplecat să îmi dezmierde părul de-mi venea să întorc capul. Dar mi-a ridicat bărbia cu arătătorul, mângâindu-mi ușor obrazul cu degetul mare. Nici el, nici mama n-au scos vreun cuvânt,

lucru ciudat chiar și pentru ea. În cele din urmă, a tresărit, s-a întors pe călcâie și a pornit spre casă.

Îmi amintesc că m-am uitat în spate la mătușa Lavinia, îngrijorată că îi va spune tatei și că el se va supăra pentru toți banii cheltuiți pe un străin. Dar mătușa Lavinia ne privea nemișcată, cu gura căscată. A închis gura, s-a întors și a plecat singură în cealaltă direcție.

Am mers în spatele mamei îndeaproape până acasă. Pe la jumătatea drumului au părăsit-o puterile, obosind brusc. Când am ajuns acasă, s-a dus direct în camera ei și a încuiat ușa după ea. Am auzit-o plângând două ore, singura dată când am auzit-o plângând. La înmormântarea tatei cu mai bine de zece ani în urmă, n-a vărsat nici măcar o lacrimă, dar a plâns două ore cu suspine de ți se frângea inima pentru un vagabond pe care nu-l cunoștea.

Nu mă mai gândisem de multă vreme la ziua aceea. Părea atât de nefiresc pentru felul mamei de a fi, și totuși atât de natural. „Cine ai fost tu, mamă? Cum ai putut să te porți cu un om complet străin mai frumos decât cu mine și cu tata? Și cu atâta naturalețe?”

Când mătușa Lavinia spusese că mama este străină, pentru prima dată, după ani de zile, m-am gândit la accentul mamei. Odată, un grup de băieți răutăcioși din școala primară mă chinuiseră pe terenul de joacă strigând: „Mama ta e o spioană nazistă! Ar trebui să-ți iei picioarele la spinare și să te întorci în Krautland!”

Tati spusese că nu era deloc adevărat, că nu erau decât niște copii neștiutori din vârful muntelui și să nu îi mai bag în seamă. Mângâierea tatei fusese îndeajuns pentru mine atunci cât să pot ține capul sus la școală, deși îmi frânseseră inima.

Dar acum mă întrebam. „Oare accentul ei o legase pe mama atât de puternic – atât de ciudat – de vagabond sau enigma unor sentimente profunde, străine chiar și ei? Oare accentul ei o ținuse la distantă de alte femei din biserică și din comunitate sau doar firea ei neprietenoasă?”

*

Petrecui alte trei zile scotocind prin casă din pod până în pivniță, răsturnând șifoniere, dulapuri, debarale și sertare, chiar ciocănind în pereți și-n pardoseală, oricât de prostesc pare lucrul acesta, în căutare de nișe ascunse sau tainițe. Sortai lucrurile care urmau să fie donate sau aruncate și împachetai mărunțișurile pe care doream să le păstrez. Simțeam că treaba mergea mai bine așa decât să fi lăsat totul în seama lui Clyde.

Vineri deja eram sătulă de casă și de lucrurile din ea. Renunțasem să mai caut jurnale și albume cu poze misterioase de familie. Pur și simplu nu existau astfel de lucruri. Singura încăpere rămasă era camera mamei și a tatălui.

Examinarea obiectelor personale ale mamei răscoli în mine un amalgam de sentimente. Găsii Biblia pe care o primisem la școala duminicală în clasa a doua, în ultimul sertar al noptierei. Mama învățase să citească în engleză pe Biblia mea. Dar, de bănuia că o vedeam citind, o închidea și o punea deoparte, de parcă n-ar fi vrut să văd. Niciodată n-am înțeles de ce.

Fiecare sertar păstrase parfumul de liliac de la pliculețele făcute de ea, strângându-mi stomacul de durere sau copleșindu-mi inima de un dor pe care știam că nu-l voi putea ostoi niciodată. La vederea firelor de păr auriu decolorat din peria ei, mi se strânse inima și aruncai peria în coșul de gunoi.

Toate lucrurile se aflau la locul lor. Cinci rochii atârnau în garderobă, una pentru biserică, una pentru cumpărături, iar trei de purtat prin casă. Mai avea o pereche de pantofi negri de duminică lângă o pereche de pantofi cafenii lustruiți, de toate zilele, cu șireturi și cu tocuri uzate. Când celelalte mame începuseră să poarte sandale și pantofi din piele cu toc, mama ignorase moda continuând să poarte cele mai modeste haine și pantofi fără toc, de parcă n-ar fi meritat mai mult, sau de parcă îmbrăcatul ca o

cerșetoare o făcea o martiră. Și totuși, știam că în inima ei disprețuise femeile care se îmbrăcau la modă, de parcă n-ar fi înțeles adevăratul sens al vieții.

Într-o ultimă încercare, trăsei măsuța de toaletă de lângă perete căutând în spate. Întorsei oglinda ovală de la măsuța de toaletă… nimic.

Mă întinsei pe patul ei, patul în care murise și așteptai vreme îndelungată să simt ceva, orice, întrebându-mă dacă mi se va da vreun semn. „Te rog… Te rog, Dumnezeule. Ajută-mă să înțeleg.” Nimic… nimic… nimic. Tăcerea părea sufocantă, de parcă ar fi absorbit ușor-ușor tot aerul din încăpere. „Cine ai fost tu, mamă? Chiar n-ai simțit nimic pentru mine?” Plângând pe rupte vreme îndelungată, în cele din urmă, adormii buștean. Nu visai și nici nu mă trezii până când nu sună telefonul.

Primul apel după recenta reconectare a telefonului. Sigur era mătușa Lavinia. Nu aveam puterea să vorbesc cu ea acum.

Într-un final, telefonul se opri din sunat vreo treizeci de secunde, ca apoi s-o ia de la capăt. Oftai adânc și mă trăsei jos din pat, știind că nu va renunța până nu îi voi răspunde.

— Alo?

— Domnișoara Sterling? Hannah Sterling?

— Eu sunt.

Mi se puse un nod în gât. „Nu, te rog nu lăsa să se fi întâmplat ceva cu mătușa Lavinia. Dumnezeule mare!, îmi pare rău că am fost atât de rea cu ea! Te rog…”

— Domnișoară Sterling, sunt Ward Beecham, avocatul mamei dumneavoastră. Permiteți-mi să-mi exprim condoleanțele. Îmi pare rău că nu am făcut-o mai devreme.

Era să îmi stea inima în loc. „Îți mulțumesc, Doamne!”

— Nu-i nicio problemă, domnule Beecham. Nu v-am oferit posibilitatea. A fost…

— Lucrurile acestea sunt dificile întotdeauna.

Mi se puse un nod și mai mare în gât. N-avea idee.

— Mama dumneavoastră a lăsat un testament – unul simplu – dar trebuie să vi-l dau, și cheia, de asemenea.

— Cheia?

— De la caseta dumneaei de valori. A spus foarte clar să v-o înmânez direct și personal. Ați putea să treceți pe la biroul meu mâine cândva? N-ar trebui să ne ia mai mult de treizeci-patruzeci de minute ca să punem lucrurile în ordine.

„Mama mi-a lăsat o cheie de la caseta ei de valori? Dar nu deținea valori financiare. Ce putea…”

— Domnișoară Sterling? Mai sunteți pe fir?

— Da… da, domnule Beecham, sunt. Numai că sunt șocată. Nu mă așteptam la nimic din partea mamei.

— Înțeleg. Să zicem mâine pe la ora zece?

— Da, bineînțeles. Voi fi acolo.

4

LIESELOTTE SOMMER
DECEMBRIE 1938

Nu mai făceam nimic decât să cresc, dar nu suficient de repede. Noile mele născociri cu Lukas, pline de adrenalină, în care ne luptam pe viață și pe moarte împotriva gărzilor naziste crude sau în care ne riscam viețile strecurând în timpul nopții evrei terorizați pe sub reflectoarele nemiloase ale Gestapoului, erau de scurtă durată. Și oricât aș fi încercat, nu reușeam să ademenesc cu adevărat fantezia după care tânjeam cel mai mult, momentul care urma după luptele noastre importante din timpul nopții, când ne priveam în ochi cu dragoste și dor în timp ce soarele răsărea deasupra acoperișurilor întunecate ale Berlinului.

În realitate, nu mergeam nicăieri, decât la școală, iar Lukas nu mai venise pe la noi pe-acasă de săptămâni întregi, nici chiar atunci când îl invita Rudy la cină sau să îl însoțească în patrulele de sâmbăta. El și Rudy nu mai veneau în urma mea și a Martei în fiecare dimineață. Lukas se evaporase din viața mea ca ceața de dimineață, de parcă aventura noastră din noaptea târzie n-avusese loc niciodată sau fusese pură închipuire.

Dar paltonul de blană al lui Mutti, care lipsea din dulap, îmi confirma că se întâmplase ceva cu adevărat și că nu îmi pierdeam mințile.

Se apropia Crăciunul când Frau Kirchmann începu să o viziteze zilnic pe Mutti. Ele fuseseră prietene dintotdeauna, dar acum deveniseră inseparabile, ca două surori, râdeau, împărtășeau secrete, șușoteau. Frau Kirchmann îi citea cu voce tare până când, luptându-se cu durerea, Mutti adormea pe la mijlocul propoziției. Vizitele ei o ajutau pe Mutti în orele de singurătate când Vater era la lucru, iar eu și Rudy la școală. Frau Kirchmann pleca chiar înainte să se întoarcă Vater acasă, dar întotdeauna mai rămânea când mă întorceam eu de la școală, cât să ne

bucurăm împreună de o ceașcă de erzaț și pâine cu gem, sau de o bucățică de *Apfelkuchen*[6] pe care o cocea pentru mine și Mutti uneori.

În acele puține momente eram și eu femeie, prietena, egala lor. Amândouă se interesau de mine, de ceea ce învățam, ce gândeam, cel puțin Frau Kirchmann, Mutti doar când reușea să rămână trează. Era tot ce puteam face ca să nu mă interesez de Lukas, de evreii pe care îi ascunsesem în noaptea aceea, de nimic din ce avea legătură cu el. Dar nu aveam de gând să trădez încrederea lui Lukas și nici sentimentele mele profunde pentru el.

Dacă Frau Kirchmann nu m-ar fi atras în cercul lor, nu știu ce s-ar fi ales de mine în toamna aceea. Cu mama bolnavă, cu viața sălbatică a lui Rudy și temperamentul violent al tatălui meu aș fi ajuns la capătul nervilor.

Crăciunul veni la noi cu multă durere. Vater lucra multe ore la biroul municipal, stătea lângă Mutti pentru câteva minute în timpul serii, apoi dispărea în bibliotecă la o pipă și un rachiu. Rudy petrecea ore întregi pe străzi, în patrule, instrucții și petreceri cu tineretul hitlerist. Eu n-aveam niciun chef de Crăciun, iar Mutti abia reușea să deosebească o zi de cealaltă. Dar cu o seară înainte de ajunul Crăciunului, se auzi o bătaie la ușa din față.

Deschisei. Herr Kirchmann și Lukas intrară, trăgând după ei un brad bogat, iar Frau Kirchmann și Marta veneau râzând în urma lor.

— *Guten tag,* Lieselotte! Unde am putea să-l așezăm? La geamul din față? Herr Kirchmann nu așteptă după un răspuns, ci conduse alaiul vesel în camera din față.

— Marta, adu găleata. Lukas, cărămizile.

— Șșș… susură Frau Kirchmann. Să n-o trezim pe Elsa; îi vom face surpriza după ce îl vom împodobi.

— Lieselotte, ornamentele! Repede! îmi șopti Herr Kirchmann destul de tare, clipind conspirativ din ochii lui albaștri.

Dădui din cap, clipind și părăsind camera cu spatele. Ce va spune Vater? Cum am putea sărbători

Crăciunul când mama e pe moarte? Cum n-am putea?

Frau Kirchmann, probabil anticipând dilema mea, veni lângă mine într-o clipită și mă cuprinse în brațe.

— Îți amintești cum a împodobit mama ta casa anul trecut cu ramuri de brad și atât de multe lumânări încât tatăl tău s-a temut că va da foc la casă? Cum a copt cea mai dulce *Kuchen*[7] de Crăciun, pentru biserică? Cum vocea ei a fost cea mai plăcută și mai înaltă, singura capabilă să prindă notele acelea de sopranǎ când am cântat *Weihnachtslied*er[8] acum doi ani? Mamei tale îi place mult Crăciunul. Hai să-i oferim încă unul, cu bucurie și muzică.

— Nu știu dacă pot. Nu mă pot preface. Iar Vater nu este…

— Tatăl tău este confuz și îndurerat. Dar va vedea că e bine. O iubește pe mama ta.

— Cum? Cum am putea…?

— Cu curaj. Trebuie să fii curajoasă, fata mea dragă. Să te vadă – să ne vadă pe toți – cântând și zâmbind. Ea trebuie să știe că viața noastră merge mai departe, că-ți vei aminti tot ceea ce ți-a dăruit… că nu vei uita să trăiești.

Nodul dureros din gâtlej amenința să mă sufoce, presiunea din piept să mă zdrobească. Mă smulsei din brațele ei, deși mi-aș fi dorit să rămân.

— De dragul lui Mutti.

— Nu știu…

— Nu vei fi singură. Vom fi și noi aici, la fiecare pas. Promit.

Era bine, dar imposibil.

— Vrei să te ajute Lukas cu ornamentele?

— *Nein.* Simții cum mi se aprind obrajii.

— Bineînțeles că vrea, interveni Marta necăjindu-mă. Dar e prea timidă ca să spună. Așa că voi merge eu. Haide să ne întrecem până în pod.

Mi se luă o piatră de pe inimă că altcineva preluase inițiativa. Pentru orice, chiar și ceva banal ca scotocirea prin pod după ornamente de Crăciun.

Două ore mai târziu agățam ultimele ornamente. Marta ținea scaunul în timp ce fixam steaua în vârful bradului. Frau Kirchmann se duse să o trezească pe Mutti, iar Herr Kirchmann să o aducă jos.

Nici n-ajunseseră în capul scării că Vater și Rudy, în uniforma lui de tânăr hitlerist, intrară dinspre bucătărie călcând apăsat. Nu-i auzisem intrând pe ușa din spate. Vater observă bradul înainte să o vadă pe Mutti. Culoarea îi pierise din obraji, durere, mânie spontană, trădare se puteau citi în privirea lui. Dar, în clipa următoare, surprinse fața mamei, luminoasă cum nu mai văzusem de luni de zile. Își strânsese mâinile la piept plăcut surprinsă, cu ochii sclipind ca lumânările din *Tannenbaum* pe care Lukas le aprinse repede. Lacrimile începură să îi curgă din ochii albaștri, strălucitori.

„Și când te gândești că era cât pe-aici să mă opun! Și Mutti să rateze Crăciunul, noi toți să îl ratăm!”

Chiar și Vater se topi în acel moment, iar Rudy fu luat prin surprindere, ca mine, de bucuria mamei și de dorința de viață din trupul ei.

— O surpriză de Crăciun pentru dragii noștri prieteni! Frau Kirchmann plângea trăgându-l pe Vater de mână de parcă ar fi fost un an obișnuit. Îl conduse spre sofa, lângă Mutti, unde Herr Kirchmann o așezase cu blândețe.

Mutti întinse mâna după Vater.

— O, Wolfgang! E minunat!

Dar Vater fusese din nou la băut. Simțeam mirosul de rachiu din celălalt capăt al încăperii.

— Nu a fost ideea lui Vater, am protestat. Nu el…

Lukas mă apucă de mână, ajutându-mă să mă ridic de pe scaun.

— E o surpriză din partea noastră, a tuturor.

Nu-mi căută privirea, dar simții tensiunea atingerii lui ca pe un soc electric în brațul meu.

Ochii sticloși ai lui Vater exprimară recunoștință o clipă, dar numai o clipă.

Dr. Peterson, colegul tatălui meu și medicul familiei, nici pe el nu îl auzisem intrând pe ușa de la bucătărie, vorbi din hol.

— O petrecere? Wolfgang, noi avem de lucru. N-ai spus că…

— O mică petrecere, Herr Doctor, sublinie Frau Kirchmann. Veniți și dumneavoastră, vă rugăm.

Era clar, cel puțin pentru mine, că dr. Peterson nu dorea nicio petrecere, că îl supăra strângerea din casa noastră. De ce, nu știu, dar n-ar fi trebuit să se descarce pe Lukas.

— Lukas Kirchmann, nu-i așa?

— *Ja.* Lukas întinse mâna. Iar dumneavoastră sunteți dr. Peterson.

Dr. Peterson ignoră gestul.

— Tu nu porți uniformă? Sigur ai vârsta.

Lukas își căută cuvintele.

— Nu m-am înscris.

— Lukas îl ajută pe tatăl său cu munca sâmbăta și duminica, în lucruri importante, insistă Frau Kirchmann. Datoriile lui se suprapun cu programul de tineret.

— Lucruri importante, repetă dr. Peterson. Spuneți-mi, ce…

— Vă rog, imploră Mutti, să nu vorbim despre politică astăzi. Rudy, te rog schimbă-ți uniforma. Nu vreau să mă gândesc la nimic din afara acestor pereți. Sărbătorim Crăciunul, iar cei din familia Kirchmann au fost foarte drăguți că au asigurat toate cele necesare. Nu e minunat, Wolfgang?

Vater nu-i putu rezista lui Mutti și firii ei angelice.

— Vă suntem profund recunoscători amândurora. Nu ne-am așteptat…

Frau Kirchmann o îmbrățișă pe Mutti.

— Așa fac prietenii buni. Și voi ne-ați fi ajutat să sărbătorim dacă lucrurile ar fi stat altfel.

Vater aprobă din cap, dar eu mă îndoiam. Nu mi-l puteam imagina cărând un brad pentru nimeni.

Dr. Peterson vorbi din nou.

— Va deveni obligatoriu cât de curând, vă dați seama.

— Celebrarea Crăciunului? îl tachină Mutti. Să sperăm că așa va fi!

— Programul de tineret. Obligatoriu de anul viitor.

Rudy îl lovi în piept pe Lukas.

— Nu vei rămâne multă vreme fără uniformă!

— Rudy, ți-am cerut să te schimbi astăzi pentru mine, zise mama aproape rugător, dar Rudy o ignoră din nou, iar Vater nu sări în ajutorul ei.

— E sigur? întrebă Herr Kirchmann. Ar fi tare incomod pentru munca noastră.

— Munca dumneavoastră? Munca Führerului este pe primul loc sau nu sunteți de acord, Herr Kirchmann? îl provocă dr. Peterson.

— Ați adus cadouri! țipă Marta vârându-se printre ei și indicând sacul de catifea pe care îl ținea dr. Peterson. Ca *der Nikolaus!*

— *Ja!* Cadouri, *der Nikolaus!* Rudy râse și-l bătu pe dr. Peterson pe umeri. Probabil că e prima dată când vi se spune așa, este, bunul meu doctor?

— Rudy, îl admonestă Vater. Respect. Dă dovadă de respect.

Rudy făcu o plecăciune înaintea doctorului.

— *Ja,* bineînțeles. Trebuie să mă iertați.

Nu arăta deloc că i-ar părea rău.

— De ce nu ne arătați ce aveți în sac, Herr Doctor.

Nu înțelegeam. Se purtau toți de parcă jucam într-o piesă de teatru, recitând versuri ce nu aveau nicio noimă sau aveau o semnificație total diferită de ceea ce exprimau cuvintele.

— Lasă sacul în pace, Rudy, îl avertiză Vater.

Zâmbetul lui Mutti se estompă. Frau Kirchmann părea confuză. Dr. Peterson privi încă o dată spre Rudy și spre Vater. Rudy îi adresă un salut sfidător. Doctorul ezită doar un moment.

— De ce nu?

— Peterson, nu… îl avertiză Vater ridicându-se de pe canapea. Dar continua să o țină pe Mutti de mână.

Ea îl trase înapoi cu blândețe.

— Wolfgang? Ce s-a întâmplat? șopti ea.

— Un motiv de sărbătoare, cred.

Doctorul trânti sacul greu pe masă, desfăcând funia ce îl lega.

— De ce să nu împărțim bogăția noastră cu prietenii tăi?

Vater se roși la față.

— Altădată. Nu astăzi, nu…

Dr. Peterson scoase din sac două sfeșnice ornate din argint, fiecare de aproximativ cincizeci de centimetri, cântărind destul încât să le ridice pe fiecare cu câte o mână.

— Un adevărat premiu, perfect de sărbători, nu credeți?

— Sunt superbe! fu Mutti de acord. Le-ați cumpărat astăzi? Pentru Crăciun?

— Cumpărat? Dr. Peterson nu făcu decât să zâmbească atotcunoscător. Le-am cumpărat, Wolfgang? Ce-ai zice?

Rudy gemea de plăcere.

— Wolfgang? Mutti strânse mâna tatei.

— A fost… o tranzacție complicată.

— Da, dr. Peterson tuși, abia stăpânindu-și rânjetul. Da, Frau Sommer, tranzacția a fost complicată.

Eu mă gândeam încă la faptul că Lukas mă luase de mână și că nu-i dăduse drumul imediat. Nu-mi păsa de sfeșnice.

Dar Martei îi păsa foarte mult.

— Sunt magnifice. Aș putea să iau unul în mână?

Dr. Peterson ridică din umeri, bucurându-se de interesul arătat.

— O, fu ea de acord, cântărește o tonă. Sunt din argint veritabil, sută la sută?

— Sută la sută.

Rudy interveni, ridicându-l pe celălalt și flirtând cu Marta.

— Valorează o avere.

— Sunt mai grele decât ale tale, mamă. Dar uite, au flori de migdali gravate pe fiecare braț, ca ale tale.

— Aveți asemenea sfeșnice, Frau Kirchmann? întrebă dr. Peterson cu un nou interes. Mi-ar plăcea să le văd.

— Nu sunt de vânzare! exclamă Marta. Într-o zi vor fi ale mele, au fost ale bunicii mele din Austria și ale mamei ei înaintea ei.

— Într-adevăr?

— O, nu-s atât de grandioase, zise repede Frau Kirchmann. Avem multe lucruri rămase de la mama și tata. Au valoare sentimentală, zise ea cu dezinteres, dar am observat că întrebările o neliniștiseră.

— Gravate cu flori de migdal? verifică dr. Peterson.

Dar Frau Kirchmann se întorsese.

— Zambile, răspunse Herr Kirchmann. Cu zambile.

— Dar… obiectă Marta.

— Ai uitat, draga mea. Zambila era floarea preferată a bunicii tale. Erau imprimate peste tot.

Acum Marta părea confuză.

Herr Kirchmann cântări un sfeșnic.

— Dar acestea sunt cu adevărat drăguțe. Merită orice preț.

Dr. Peterson i-l luă din mână, punând amândouă sfeșnicele înapoi în sacul de catifea.

— Mă bucur că gândiți așa.

— De unde le-ați cumpărat? întrebă Mutti calmă. Nimeni nu răspunse. Ea insistă.

— Wolfgang, dr. Peterson, unde le-ați găsit?

— Prietene, te las pe tine să răspunzi. Dr. Peterson își aprinse o țigară.

Dar Vater își umezi buzele neîndrăznind să se uite în ochii lui Mutti.

— N-are importanță, zise Rudy sfidător. Le-am luat de la niște evrei de lângă Pankow. Ei se mutau.

Accentuă ultima propoziție, zâmbind cu răutate.

Un văl căzu peste noi toți. Mâna lui Mutti alunecă din mâna tatei. Ochii ei își pierdură strălucirea și întreaga încăpere se întunecă, în ciuda razelor de soare de sfârșit de decembrie care pătrundeau prin fereastră. Trecu un minut sau două.

Frau Kirchmann, ca de fiecare dată, ne sări în ajutor.

— Marta, Lieselotte, ajutați-mă să aduc *Weihnachtsgeback*[9] și sandviciurile, porunci ea. Lukas, vino și adu punciul. Avem o petrecere de pregătit!

Rudy conectă fonograful, așeză un disc în patefon, potrivind cu grijă acul în șanțul lui. Muzica lină de Crăciun cuprinse încăperile.

Dar ziua era distrusă. Chiar și eu știam ce însemnaseră cuvintele lui Rudy. Mai multe proprietăți „arianizate". Mai mulți evrei aruncați în stradă sau în centre sociale, în ghetouri. Vestea că Vater profitase, că Rudy se distrase, că dr. Peterson îi instigase, dornic să își ia partea din lucrurile furate, o întristase profund pe Mutti.

Și totuși, treptat, ceilalți se prefăcură că nimic nu s-a întâmplat, forțându-se să se amuze mai mult decât înainte de deranj. În acel moment nu-mi păsa atât de mult de evreii forțați să se mute, cel puțin nu atât de mult cât îmi păsa de Mutti. Ultimul ei Crăciun, cu siguranță era ultimul, tocmai fusese distrus de odiosul dr. Peterson. Și de Vater… și de Rudy. Îi uram… și, totuși, Lukas mă ținuse de mână în tot acest timp. De ce îmi păsa mai mult de gestul acesta?

Întorcându-ne cu platourile de mâncare, mă surprinse să văd că lui Mutti îi mai revenise culoarea. Era prinsă într-o discuție cu Herr Kirchmann, încercând din răsputeri să îl atragă și pe Vater. Și iarăși dr. Peterson fu cel care interveni.

— Înțeleg că nu ați putut fi la curent cu aceste lucruri, Frau Sommer, dar sigur vă dați seama că bisericile mărturisitoare[10] au provocat autoritatea Führerului. Nu este înțelept să vă trimiteți copiii în mijlocul lor, cu atât mai mult pentru viitorul lui Wolfgang în partid. E imposibil ca el și Rudy să participe.

— Herr Kirchmann m-a întrebat ce îmi doresc de Crăciun. Iată care este dorința mea: ca ambii mei copii să meargă la biserică, împreună cu familia Kirchmann, dacă nu îi va duce altcineva. Dar aș prefera ca ei să meargă cu tine, Wolfgang, dacă vrei.

— Nu voi merge, mamă, declară Rudy. Îmi pare rău să te dezamăgesc, dar nu voi face așa ceva.

— Trebuie să înțelegeți, Frau Sommer, că îi cereți soțului dumneavoastră să se sinucidă din punct de

vedere politic. Sigur nu vreți una ca asta, insistă dr. Peterson. Cel puțin Biserica Națională a Reichului și-a declarat loialitatea față de Führer. Lăsați-i să meargă acolo dacă trebuie. Chiar și așa…

— Biserica îi este loială Domnului Isus Cristos. Se pare că Biserica Națională a Reichului a uitat acest lucru. Mutti se îmbujoră și mai tare.

— Nu e chiar atât de simplu, Frau…

— Este simplu ca nașterea unui copil prin Duhul Sfânt, simplu ca viața Lui lipsită de păcat jertfită în locul păcatelor noastre. Sunteți musafir în casa mea, dr. Peterson, și aveți tot dreptul să vă exprimați opinia, ceea ce ați și făcut atât de clar.

Mutti era din nou cea de odinioară, pentru prima dată după atâtea luni. Ce se întâmplase cât fusesem plecată din cameră?

— Sunt foarte dezamăgită, Rudy, dar ești destul de mare să decizi pentru tine. Totuși, aș vrea să îmi promiteți, fiecare în parte, că Lieselotte va putea, va fi încurajată și i se va oferi posibilitatea să meargă la biserică.

Vater o privea pe Mutti, împins de forțe mai puternice decât ale lui.

— Wolfgang, să nu…

— Dr. Peterson, interveni Herr Kirchmann, nu credeți că discuția trebuie să rămână între Frau Sommer și soțul ei?

— Vreau să merg. Vreau să merg la biserică cu familia Kirchmann, se auzi vocea mea.

Dar de unde îmi venii curajul să vorbesc, nu știu.

— Wolfgang? insistă Mutti. Promite-mi.

Vater îi aruncă o privire lui dr. Peterson, lui Rudy, mie, dar nu și lui Mutti. Când se dădu bătut, Mutti tăcu, aprobând din cap.

— Am decis atunci. Lieselotte va merge cu familia Kirchmann duminica, în fiecare duminică.

— Ne vom bucura să fii cu noi, draga mea, mă mângâie Frau Kirchmann de parcă nu fusese nicio supărare înainte.

Îi aruncai o privire lui Lukas, care mă urmărea surprins.

Savoarea victoriei îmi umplu pieptul. „Se putea obține libertatea atât de ușor?”

Tonul petrecerii se schimbă din nou. Rudy porni patefonul și o luă pe Marta la un vals, încântând-o pe Mutti. Era darul lui pentru ea, deși nu își schimbase uniforma, iar Mutti îl acceptase cu grație.

În acel moment Lukas era din nou vechiul Lukas, plin de viață și glumeț cu Rudy, drăguț cu Mutti, rezervat și respectuos față de Vater. Chiar o protejă în joacă pe Marta, prinzând-o pe sora lui când Rudy o învârti la finalul dansului. Nu se schimbase deloc. Dar eu mă schimbasem total în ultimele trei luni. Oare cum nu observa?

— Nu mai visa cu ochii deschiși, îmi șopti Marta în timp ce ne turnam un nou rând de punci.

— Poftim?

— Știi tu. Nu te mai holba la Lukas. E atât de evident. În felul acesta niciodată nu-i vei capta atenția. Pari stupidă, ca un copil.

Mă întorsei mușcându-mi buza ca să nu plâng. De ce trebuie tocmai ea să strice din nou petrecerea? Și cum ar putea cineva să își ascundă dragostea și dorul? Chiar îl alungam pe Lukas? Nu-i spusesem încă nimic!

Probabil că Frau Kirchmann ne auzise, sau poate că nu, dar mă chemă la ea.

— Lieselotte, ajută-mă să găsesc cuțitul pentru *Rumkuchen*[[1]].

— *Ja,* sigur. Eram foarte mulțumită să scap de Marta și de ceilalți.

Frau Kirchmann îmi șopti în timp ce așezam platoul în bucătărie.

— Nu o lua în seamă pe Marta, draga mea. Este un copil. Nu gândește ce spune.

Acea fărâmă de compasiune mă făcu să îmi pierd controlul și lacrimile țâșniră brăzdându-mi fața. Era absurd să plâng. Mi se dăduse voie să merg la biserică cu familia Kirchmann. Aveam să-l văd pe Lukas în fiecare săptămână. Mutti avusese parte de un Crăciun și de o dorință de Crăciun. Trebuia să fiu

în culmea fericirii și, totuși, nu puteam decât să vărs lacrimi sărate pe umărul lui Frau Kirchmann.

Mă trase cu blândețe la chiuvetă, își scoase batista, o umezi și îmi tamponă fața și ochii.

— E o zi mare, o realizare deosebită, și atât de multă tensiune în aer. Ai toate motivele să plângi de bucurie, de durere și de confuzie. Dacă te ajută cumva, cu toții suntem confuzi. Dar facem tot ce putem.

„Tot ce putem… și eu de asemenea." Mă desprinsei, trăgându-mi nasul.

Lukas apăru în prag și inima îmi sări din piept. Ochii mei erau probabil umflați ca burțile de pește, iar obrajii pătați și murdari. Ce credea despre mine oare?

— Lukas, ia cuțitul și chibriturile. Coniacul pentru prăjitură e în geanta mea. Vom veni și noi într-o clipă, îi porunci mama sa.

Dar el întârzie o vreme, îngrijorarea citindu-i-se pe față.

— *Ja, ja,* se bâlbâi el. Dar ce s-a…

„De ce n-ar fi și el jenat?" Și eu eram. Dar noi, femeile, ne desprinserăm din îmbrățișare țintuindu-l cu privirea de parcă el ar fi fost cel prins într-o postură stânjenitoare.

După ce plecă, Frau Kirchmann plescăi din limbă.

— Bărbații ăștia. Ei nu știu că lacrimile tăinuite nu sunt niciodată zadarnice? Ce-ar face ei fără femeile care le fac viața mai interesantă?

Și izbucnirăm în râs amândouă.

5

HANNAH STERLING
DECEMBRIE 1972

Clopoțelul de alamă aflat deasupra ușii biroului lui Ward Beecham din centrul orașului sună cu un clinchet. În anticameră, nici urmă de secretară. Nici secretară, nici secretariat. Doar o canapea de vinilin portocaliu cu picioare căptușite din lemn de nuc și un fotoliu asemănător, găsite prin vreun magazin de antichități sau resturi din biroul directorului meu.

Dar tablourile de pe pereți puteau foarte bine să înfrumusețeze orice birou elegant de avocatură din Charlotte. În locul portretelor printate ale părinților fondatori, Franklin D. Roosevelt și John F. Kennedy, în rame negre din plastic care atârnau în orice birou juridic și politic din oraș, pereții domnului Beecham se mândreau cu peisaje urbane din Paris și Londra și ruinele a două castele de undeva din Scoția, decoruri la care localnicii probabil nici n-ar fi visat vreodată, necum să le fi vizitat. Picturile originale, în ulei, cu rame sculptate și poleite, mă atraseră și îmi dădură un sentiment tulburător de libertate, că poate lumea oferea mai mult decât crezusem, că poate într-o zi aveam să stau într-o cafenea pariziană sau să bat cărările Scoției. Apoi mă pișcai. „Pe cine cred eu că prostesc? În ritmul în care merg lucrurile, voi avea noroc dacă voi reuși să îmi plătesc rata săptămânală pentru camera de internat și să îmi păstrez vechea mașină de scris."

Ușa biroului din interior se deschise. N-aș fi ghicit că bărbatul acela cu ochi căprui și ochelari, cu păr întunecat și creț, care dădea primele semne ale unui abdomen specific vârstei mijlocii, era proprietarul acelor tablouri, poate chiar al canapelei din vinilin.

— Domnișoară Sterling, mă bucur să vă văd.

Ward Beecham, cu cravata dezlegată și cu manșetele suflecate deasupra încheieturilor, îmi întinse mâna.

— Vă rog, intrați.

Biroul era la fel de distonant ca și anticamera. Îmi oferi singurul fotoliu cu spătar din piele de culoarea vinului și se așeză în spatele unui birou cenușiu metalic, după felul în care arăta, o rămășiță din armată.

— Apreciez că m-ați sunat, domnule Beecham.

— Spuneți-mi Ward, domnișoară Sterling, zâmbi el cu ochii căprui încrețindu-se pe la colțuri.

— Atunci, spune-mi Hannah.

— Hannah.

Felul în care mi-o spuse îmi încălzi obrajii, fapt prostesc ce dovedea în plus că aveam nevoie să-mi trăiesc viața.

— Mi-ai spus că mama mi-a lăsat o cheie și un testament, de asemenea.

— De la caseta ei de valori. Mi-a transmis foarte clar să te întâlnesc și să ți-o dau personal.

— Da, mi-ai spus. N-aveam nicio idee că părinții mei au închiriat vreodată un seif sau că dețineau ceva în el.

El dădu din cap aplecându-se în față și, fără să piardă vremea, își împreună mâinile deasupra biroului.

— Hai să revedem testamentul împreună. Apoi vom vorbi despre casetă. Îți voi spune tot ce mi-a transmis.

Testamentul nu cuprindea altceva decât casa și pământul, dreptul meu de proprietate fără nicio datorie, așa cum mă așteptasem.

— N-am nevoie de niciun act ca să vând casa?

— Mama ta a deschis depozitul la bancă când a aflat că va muri de cancer. Am sfătuit-o să plaseze acolo actul și orice alt document, niște bani lichizi și tot ceea ce credea ea potrivit.

Inima mi se strânse ca într-un clește. „Asta era? Ai făcut să sune totul atât de important de parcă ar fi ceva… ceva special de la mama mea, doar pentru mine.” Dar am dat din cap, ca și cum la asta mă așteptasem, gata să merg mai departe.

Și el era gata.

— Domnișoară Sterling, nu știu cum să-ți spun.

Îmi mușcai buza de jos și îmi îndreptai umerii în așteptare.

— Mama ta a fost o femeie neobișnuită.

„Îmi spui asta de parcă ar fi ceva nou? Parcă aș avea nevoie ca o persoană complet necunoscută să scoată în evidență înstrăinarea familiei mele?”

— N-a sunat tocmai bine. Ce am vrut să spun este că am admirat-o foarte mult. A suferit foarte mult.

— Din cauza cancerului, încuviințai eu.

— Nu asta am vrut să spun. Da, sigur, ea a îndurat cancerul cu demnitate, dar a fost o femeie bună, o femeie curajoasă… într-o comunitate nu prea prietenoasă.

Era cel mai plăcut lucru pe care îl auzisem vreodată spunându-se despre mama mea. „Dar de unde știi tu asta? În primul rând, de ce a venit ea tocmai la tine? O comunitate nu prea prietenoasă…”

— Bănuiesc că știi ceva despre asta.

Protestă pe jumătate și oftă.

— Nu e ușor să fii noul venit într-un grup.

— Dar mama mea nu a fost o nou-venită. Ea a trăit aici mai mult de douăzeci și cinci de ani.

— Puteau fi o sută și nu cred că ar fi contat, nu-i așa?

— Sau o sută cincizeci. Nu, n-ar fi contat. Dar niciodată n-am înțeles pe deplin de ce, excepție făcând accentul. Știi, a fost austriacă.

Își feri privirea. „Știe ceva.”

— Domnule Beecham…

— Ward.

— Dacă știi ceva despre mama mea, te implor să-mi spui. Noi n-am fost apropiate, dar am nevoie să înțeleg… să… Dar nu putui continua. Nu știam cum.

— Să potrivești piesele de puzzle.

— Da. Dar nu înțeleg de unde știi asta. Ce ți-a spus?

El clătină din cap.

— Numai că există lucruri pe care nu le putea explica, despre care nu a putut vorbi niciodată. Dar mi-a spus că ești inteligentă, că tu îți vei da seama. Era extrem de mândră de tine.

„Minte.”

— Mi-a spus doar că lucrurile pe care le-a lăsat în depozit vor ridica mai multe întrebări decât răspunsuri. Ea spera că te va mulțumi ce vei găsi acolo. Mi-a cerut să te susțin cu tot ce pot, în caz că vei avea nevoie de ajutor sau de consiliere juridică.

Dădui din cap în semn de mulțumire, încă nesigură, și mă întorsei să plec.

— Mama ta a plătit pentru un an de zile.

— Poftim?

— Onorariu inițial… ca să mă ocup de tot ce ai nevoie.

*

Nu știam cum să părăsesc biroul lui sau să ajung la bancă mai repede. Tremuram în timp ce îi arătai funcționarului cheia mamei mele și semnai în registru. Îl urmai pe directorul băncii abia ținându-mă prin mica galerie, îl privii introducând cheia mea și cheia băncii în orificiile unei cutii de metal. Îmi înmână cutia care, nu știu de ce, mă așteptam să fie mai grea, și mă conduse într-o încăpere privată, apoi închise ușa.

„Te rog, Dumnezeule. Fă să fie ceva în ea… care să mă lămurească, să mă ajute să o înțeleg.” Trăsei adânc aer în piept și deschisei cutia. Hârtii – nimic altceva decât hârtii. Inima o luă la galop. Certificatul de căsătorie al părinților mei, actele de obținere a cetățeniei pentru mama, actul de proprietate al casei, livretul militar al tatălui meu. Câteva poze cu mine de pe vremea în care eram doar un bebeluș, o fotografie la minut cu efect sepia în care mama mă ținea în brațe și o mulțime de plicuri goale și îngălbenite cu ștampile străine. Mă așteptam la ceva personal, un jurnal, o scrisoare adresată mie, un inel sau o broșă ca amintire de familie, ceva care să ne lege, ceva care să explice.

„Nu mai fi o copilă. Știai că ea nu a avut niciodată așa ceva, că n-ar fi scris așa ceva. De ce toată această secretomanie, mamă?”

Întorsei plicurile, toate adresate mamei, toate având același scris, cu excepția unuia. Abia reușii să identific adresele și datele pe unele dintre ele. Cuvintele erau cu siguranță străine pentru mine, dar toate ștampilele erau nemțești.

*

Două seri mai târziu primii telefon de la mătușa Lavinia, pentru prima dată după weekendul acela de Ziua Recunoștinței.

— Norma mi-a spus că te-a văzut astăzi prin oraș. Mă bucur că mai ieși, Hannah. Trebuie să fie deprimant să muncești zile la rând în casa aceea.

„Nu ți-a spus că m-a văzut ieșind din biroul lui Ward Beecham? Sau de la bancă?”

— Nu-i chiar atât de rău. Sunt aproape gata.

Urmăream literele și cifrele de pe certificatul de căsătorie al mamei și al tatălui, certificat pe care-l citisem de vreo două sute de ori de când îl scosesem din cutia de valori. Dar, oricât aș fi încercat să rad sau să șterg documentul, data rămânea neschimbată.

— A, da? Mătușa Lavinia aștepta. E totul în regulă?

— Sigur, de ce n-ar fi?

— Îmi fac griji pentru tine, asta-i tot. N-ai mai trecut pe aici de o săptămână. Mi-e dor de tine. Nu vreau ca toate acestea să pună o distanță între noi, scumpa mea.

— Nici eu nu vreau, mătușă Lavinia, dar nu prea văd nici o altă cale. Tu știi ceva despre mama și tata și refuzi să îmi spui, chiar dacă știi cât de mult ar însemna asta pentru mine – chiar dacă știi că risc să îmi pierd slujba dacă nu găsesc un răspuns, dacă nu ajung la o concluzie. Mai devreme sau mai târziu, îi voi da de capăt. Dar aș prefera să aud de la tine.

— Ai vorbit cu Ward Beecham?

— Nu ți-a spus Norma că am vorbit, de două ori săptămâna asta?

— Nu fi atât de pornită. Ați rezolvat lucrurile? Poți să mergi mai departe și să vinzi casa?

— I s-a eliberat certificatul de deces, iar proprietatea nu are datorii. Pot să o vând oricând vreau, când voi fi gata, când voi găsi un cumpărător. De ce mă grăbești atât de tare să o vând? Știi că dacă proprietatea nu va mai fi a mea, niciodată nu mă voi muta aici.

— Și tu știi că ești întotdeauna binevenită să stai cu mine. Dar meriți să ai viața ta, Hannah. Ai o slujbă bună și…

— Nu sunt sigură că voi pleca după Crăciun, cel puțin, nu acum.

— Rămâi aici? Mătușa Lavinia făcu o pauză. Clyde are vreo legătură? Suna plină de speranță.

— Nu! Ar trebui să fac o excursie, asta-i tot. Deocamdată nu știu.

Nu putui să-mi ascund vioiciunea din voce.

— O, scumpo, vacanța despre care am vorbit? Exact ceea ce ai nevoie. Îți va face foarte bine.

— Sper din toată inima.

— Unde vrei să pleci?

Știam că dacă îi spun mătușii Lavinia, vom începe un alt război, un război pe care nu-l doream și de care nu aveam nevoie. Dar poate că o îndemna să îmi spună ce știa înainte să bat jumătate din lumea asta.

— Germania.

Liniștea de la capătul celălalt al liniei era asurzitoare.

— De ce vrei să mergi în Germania? Eu mă gândeam că vei pleca în Myrtle Beach sau Nags Head, poate chiar în Hawaii, dacă se vinde casa.

— Cred că este posibil ca mama să nu fi fost de fapt austriacă. Cred că s-ar putea ca ea… s-ar putea să am încă rude în viață în Germania.

— Doar nu vorbești serios.

— Mi-am făcut treaba, mătușă Lavinia. Am contactat un vechi camarad de război de-al lui tata. A fost în Italia, în regimentul 45, cu o lună înainte ca unitatea lui să ajute la eliberarea lagărului din Dachau și exact cu o lună înainte de a fi trimis înapoi în S.U.A.

— Și ce importanță are?

Dar după vocea mătușii Lavinia, încordată și tăcută, îmi dădui seama că știa foarte bine.

— Mama era însărcinată înainte să se căsătorească cu tati.

— Ei bine, știi tu soldații în timpul războiului. Tatăl tău…

— Tati nu putea fi tatăl meu, nu tatăl meu natural. Nici măcar nu s-au întâlnit, decât cu câteva săptămâni înainte să mă nasc.

Spunând toate acestea cu voce tare mi se făcu rău în inimă și în stomac. „Tată, de ce nu mi-ai spus niciodată? Cum ați putut și tu și mama să păstrați un asemenea secret față de mine toată viața și să pretindeți că sunt a ta?"

— Hannah, cum poți să spui așa ceva? El te-a iubit. Te-a crescut de când erai un bebeluș.

— Am văzut documentele lui de eliberare. I-am urmărit raportul de război. Am certificatul lor de căsătorie și-mi cunosc ziua de naștere.

Era doar o înșiruire a dovezilor, dar suna atât de rece.

— O, Hannah.

— Trebuie doar puțină matematică.

6

LIESELOTTE SOMMER
APRILIE 1939

La sfârșitul lunii aprilie, pe când parfumul florilor de liliac în nuanțe de alb și violet înmiresma aerul, Mutti închise ochii pentru totdeauna. Rudy și Lukas ajutară la transportul coșciugului spre mormânt, amândoi îmbrăcați în uniformele tineretului hitlerist, obligatorii din martie. Mi se făcu greață, gândindu-mă la mama și la mine.

Nu îl înțelegeam pe Lukas, iar gândul acesta nu îmi dădea deloc pace, cum stăteam cuminte pe scaunul tare din lemn de la căpătâiul mormântului lui Mutti, doar pe jumătate atentă la discursul monoton al pastorului.

Lukas frecventa împreună cu familia o biserică mărturisitoare în fiecare săptămână, când putea, când nu avea niciun marș planificat sau când deplasările obligatorii ale tineretului nu-l împiedicau. Cânta și se ruga, pasiunea hotărârii luminându-i privirea, în timp ce pastorul vorbea despre loialitatea față de Cristos, capul bisericii, conducătorul vieților noastre. Cum putea să fi cânte laude lui Isus Cristos acum, iar apoi să fi declare loialitate veșnică lui Hitler?

Pastorul ridică un pumn de țărână deasupra coșciugului lui Mutti și îi dădu drumul într-o bufnitură surdă deasupra capacului. Întorsei privirea. Mutti nu era în sicriu. Nu știu unde era, dar sigur nu acolo.

Prezența ei ne părăsise de la Crăciun, iar de la sfârșitul lui martie fusese mai mult inconștientă, decât conștientă. După ce încetase să mai mănânce și să bea, rămăseserăm cu toții în așteptare, priveghind la căpătâiul ei. Când, în cele din urmă, nu mai avu nicio suflare, respirarăm cu toții de ușurare. Eu nu mai rezistam și știam că nici Vater nu mai putea. Nu mai intrase în camera ei din momentul în care își pierduse cunoștința pentru prima dată. Numai Frau Kirchmann rămăsese credincioasă până la capăt,

priveghind în nopțile acelor ultime săptămâni și dormind pe un pat de campanie în camera lui Mutti.

Nu aveam nicio pretenție de la Rudy. El ne părăsise de *Kristallnacht.* Tot ceea ce îl interesa era să promoveze în grad în rândul tineretului hitlerist și tânjea după ziua în care se putea înscrie în *Wehrmacht*[12]. Chiar încercase să atragă atenția gărzii de elită SS – slavă Domnului că Mutti nu aflase niciodată. Devenise de o agresivitate uneori vecină cu cruzimea. Dar tata era mândru de el, mândru de zelul lui pentru Führer.

Se purtau de parcă și-ar fi găsit amândoi scopul în viață, erau patrioți, supuși și plini de pasiune pentru Noua Germanie. Nu erau singurii prinși în vâltoarea aceasta, în ciuda prețului pe care îl plăteau. De fapt, nu prea mai știam pe altcineva, cu excepția familiei Kirchmann, care să nu fi aprins și să nu fi emanat văpaia aceasta.

Oare mai ajuta Lukas evreii în nevoie? Fusese apariția lui la ușa noastră în acel *Kristallnacht* o eroare de moment în viața lui, pentru că fusese prieten cu măcelarul și cu familia lui, pentru că așa crezuse că era corect în momentul acela? Oare îl transformase uniforma într-un alt Rudy? Închisei ochii respingând ideea.

Frau Kirchmann îmi cuprinse umerii cu brațele. Îmi ridicai capul, conștientă că într-un astfel de moment ar fi trebuit să mă gândesc la Mutti, nu la Lukas. Dar atâta timp jelisem pentru Mutti și îl implorasem pe Dumnezeu s-o vindece! Chiar negociasem cu El, dar în zadar. Acum că suferința ei luase sfârșit, nu doream altceva decât pace. Îmi doream să închid ochii și să dorm o lună.

Toată lumea se ridică. Se cântă un ultim imn în timp ce sicriul era coborât în mormânt. Vater aruncă un pumn de țărână în groapă și se depărtă însoțit de dr. Peterson.

Rudy mă înghionti înainte.

— Trezește-te, Lieselotte. E ultimul lucru pe care trebuie să îl mai faci. Apoi poți să mergi acasă la păpușile tale.

Îmi îndesă pământ în mâini și mă înghionti din nou. Nu doream să arunc pământul pe sicriul lui Mutti. Era ca și cum i-aș fi aruncat țărâna în față, dar nu avea niciun sens din moment ce ea nu se afla acolo. Degetele mele se încleștară atât de tare de pământul acela, încât formară un bulgăre. Frau Kirchmann mă cuprinse din nou cu brațul și mă îndepărtă de acolo. În spatele meu auzii sunetul înfundat al bulgărelui lui Rudy lovind capacul sicriului.

La zece pași distanță auzii cuvintele lingușitoare ale lui dr. Peterson.

— Va fi bine, Wolfgang. Ar fi mai bine să lași totul în urmă. Ai răbdat până la sfârșit, iar acum s-a terminat. Se deschide un nou capitol. Urmează un nou început. Nimic nu te mai poate opri acum.

Rudy trecu repede pe lângă mine, îndreptându-se spre stradă, dar Herr Kirchmann îl opri.

— Nu vrei să vii la noi acasă la prânz și la o cafea, Rudy? Tu, tatăl tău și Lieselotte? Am fi onorați să veniți la noi.

— *Nein, danke.* Cred că tata are alte planuri, ca și mine, de altfel. Am nevoie de ceva mai tare decât cafeaua.

— N-ar trebui să rămâi singur acum, fiule.

Dar Rudy se puse în mișcare.

— Mă întâlnesc cu prietenii. Vii și tu, Lukas?

Surprinsei un „nu” în privirea lui Herr Kirchmann și sunt sigură că Rudy observă și el.

— Du-te, numai, zise Lukas cu o voce obișnuită. Ne vedem mai încolo, dacă voi putea.

Rudy fornăi și se depărtă. Marta alergă să îl prindă din urmă, pentru a-și exprima condoleanțele, fără îndoială.

Familia Kirchmann îl luară pe Vater de o parte pentru a-și exprima condoleanțele și a relansa invitația, deși știam că va refuza.

— Lieselotte, îmi zise Lukas, atât de aproape încât tresării. Îmi pare atât de rău pentru mama ta. A fost o femeie bună, o doamnă deosebită.

Greutatea din pieptul meu crescu, îngreunându-mi respirația.

— Știu că îi vei simți lipsa foarte mult. Mi-aș dori să pot face ceva să…

— Să ce?

— Să-ți ușurez durerea.

— Blana ei, atunci.

Făcu ochii mari.

— Mutti și-a dat bunul ei cel mai de preț, paltonul de blană pe care îl primise de la mama și tatăl ei când s-a căsătorit cu Vater. Atât de greu ți-a fost să ne spui dacă au scăpat cu bine? Ori te-a schimbat uniforma asta atât de mult de nu-ți mai pasă, de vrei să uiți ce am făcut în noaptea aceea?

Nu realizam că vocea mea creștea în intensitate cu fiecare nouă propoziție până ce Lukas nu-mi strânse mâna.

— Lieselotte, nu acum. Nu…

Îl plesnii peste față. Nu știu de unde-mi venii, dar îl plesnii puternic peste față, reținându-mi lacrimile. Refuzam să plâng, nu în fața lui Lukas care mă trădase, o trădase pe Mutti cu uniforma lui îngrozitoare și uitase de tot ce era important.

Frau Kirchmann veni într-o clipă în spatele meu, trăgându-mă departe de Lukas. Îl zării în depărtare pe tata, durerea din ochii lui și resemnarea din umerii lui plecați. Dr. Peterson îl trase deoparte poruncindu-i lui Frau Kirchmann să mă aducă.

— Du-o acasă. Voi comanda un sedativ.

— *Nein.* Mă îndepărtai. Nu vreau niciun sedativ. Vreau… vreau… nu știam ce voiam. Dar nu intenționasem să-l lovesc pe Lukas. Îmi pare rău. Îmi pare rău, Lukas…

— Adună-te; nu face scene, îmi ordonă dr. Peterson.

Frau Kirchmann mă ajută să ajung la mașină.

— Poate că Lieselotte ar putea să vină la noi acasă o vreme.

Dar Vater clătină din cap.

— Ai făcut destule, Frau Kirchmann. Îți sunt recunoscător. Dar trebuie să ne căutăm propriul rost

acum. Lieselotte trebuie să vină acasă.

Ea începu să protesteze, dar ceva o făcu să bată în retragere. Îmi strânse mâna.

— Tatăl tău are dreptate. Du-te acasă și te odihnește. Rămâneți împreună ca o familie de-acum. E cel mai bun lucru. Voi trece să te văd mâine.

Abia dacă realizai că eram în drum spre casă, doar că începuse ploaia, la început câteva picături pe parbriz, apoi șiroaie de apă ce spălau geamurile mașinii negre. Părea un sfârșit potrivit până ce ploaia torențială începu să izbească automobilul în rafale sălbatice pe toate părțile, scuturându-i carcasa greoaie. Se auzi un bubuit de tunet, iar un fulger străbătu cerul. Mă întrebam dacă sicriul mamei înota în apă ca într-un bazin sau dacă groparii reușiseră să-și facă repede treaba.

Când ajunserăm în parcarea din fața casei, Vater nu făcu nicio mișcare să iasă. Nu dădusem atenție la ce vorbiseră, dar acum dr. Peterson mă scutură.

— Lieselotte, mă auzi?

— Poftim? Da, da, vă aud. Ce ați spus?

— Am spus că-l iau pe tatăl tău în oraș să bea ceva. Ai nevoie să stea cineva cu tine?

Nu mă puteam abține să nu mă holbez la el.

— Vater are nevoie să bea ceva.

— *Ja,* a fost o zi grea pentru el. Îi va face bine să iasă.

Îmi venea să urlu. „Dar cu mine cum rămâne? Mie ce îmi va face bine?” Dar bineînțeles că nu urlai. Dacă lui Vater îi păsa atât de puțin, de ce l-aș întreba pe el? Nu doream să intru în casă singură, deși nu era cu nimic diferită. Doar că Frau Kirchmann lipsea, iar corpul lui Mutti nu mai era. Vater îi dăduse liber menajerei când venise Frau Kirchmann să ajute, pe motiv că era prea mult du-te-vino în casa noastră, așa că acum nu mai era nimeni înăuntru.

— Atunci ești bine, insistă dr. Peterson.

Mă holbai la el până ce clipi și își feri privirea.

— Sunt foarte bine.

Șoferul îmi deschise portiera ținând o umbrelă neagră gigantică pentru amândoi și ne grăbirăm pe

alee. Nu realizai că uitasem cheia până ce șoferul nu scoase una, deschizând repede ușa principală.

— Unde ai găsit cheia?

— Este a doctorului Peterson, bineînțeles.

Intrai în casă în timp ce el închidea ușa, pașii lui pleoscăind prin bălți pe când se întorcea la mașină.

— Bineînțeles, zisei nimănui.

„De ce are dr. Peterson o cheie de la casa noastră?” Dar întrebarea era prea dificilă pentru mine. Și de ce mi-ar păsa? Ce mai conta?

Nu era târziu încă, dar furtuna care continua să bată în ferestre și în ușă umbri casa de parcă ar fi fost în amurg. Stând în foaier și ascultând sunetele casei goale, mă străduii să evoc amintiri de pe vremea când mama nu era bolnavă, când Herr Hitler nu ajunsese încă la putere și când „achizițiile” evreiești ale doctorului Peterson și munca pe care o făcea Vater, nu dezbinaseră casa noastră. Dar nu reușii să-mi amintesc… nici măcar ultimul Crăciun, oricât mă străduii.

Ceasul din camera de zi bătu ora trei ca și cum mi-ar fi dat permisiunea să mă dezbrac de hainele ude. Așa făcui, apoi aprinsei veioza din încăpere. Fărâma de lumină ajută, așa că aprinsei lumina și pe hol, și în bucătărie. Era singurul lucru pe care-l puteam face pentru a alunga întunericul din casă, un întuneric atât de adânc că aproape mă sufoca. Mă avântai prin casă aprinzând fiecare lampă din fiecare cameră, cu excepția camerei lui Mutti. Nu aveam să intru acolo, dar mă sprijinii cu spatele de peretele din fața ușii ei.

Și atunci izbucni furtuna dinlăuntrul meu. Lacrimile și suspinele care rivalizau cu șiroaiele de afară, îmi secătuiră trupul și fiecare nerv, până ce alunecai pe pardoseală cu capul în mâini și cu spatele încă sprijinit de perete. Plângeam, gemeam, urlam până crezui că vărs toate lacrimile pe care le zăgăzuisem de când cu boala lui Mutti și cu indiferența lui Lukas. Plângeam în holul luminat, neavând pe nimeni prin preajmă care să mă audă, cum nu mai plânsesem vreodată pe-ntuneric.

Când în cele din urmă furtuna din mine se liniști, mă încovrigai și adormii pe pardoseală. O oră… două ore… nu știu câte trecură până ceasul bătu ora șapte. În casa era tot tăcere. Nici Vater, nici Rudy… nici Mutti, cu siguranță. Furtuna nu mai vuia, nici înăuntru, nici afară.

Mă adunai de pe jos, îmi stropii fața cu apă rece la chiuveta din baie și-mi sprijinii fruntea fierbinte de faianța rece. Tâmplele și gâtul îmi ardeau. Stomacul îmi chiorăia. O ceașcă de cafea… sau, cel puțin, o cană de erzaț dulce și cremos m-ar putea ajuta. Cui îi mai păsa de economie?

Soba din bucătărie se răcise. Aprinsei mașina de gătit și așezai ibricul cu apă la fiert. Tocmai luam cana de pe raft și adăugam surogatul de cafea când o bătaie ușoară se auzi la ușa din spate. Cine putea fi la ora asta? Cu Rudy și Vater plecați…

Bătaia se auzi din nou, de data asta mai insistent.

— Lieselotte! O șoaptă suficient de puternică să se audă prin ușă.

— Lukas?

— *Ja,* eu sunt, deschide ușa.

O fierbințeală mai puternică decât cea provocată de durerea de cap îmi urcă în obraji. Cum aș putea să dau ochii cu el după ce i-am făcut?

— Lukas, e târziu. Te rog… Îmi scosei părul din ochi, pieptănându-l cu degetele la spate. „Sigur arăt ca muma-pădurii!”

— Mama ți-a trimis o gustare. Deschide ușa, Lieselotte, te rog.

Îmi strânsei pulovărul la piept, trăsei aer adânc în piept și deschisei ușa.

El intră cu un platou de sandviciuri și cu un vas ce mirosea grozav, făcându-mi stomacul să chiorăie din nou.

— Ciorba de cod a mamei. Așeză platoul și vasul cald pe masa din bucătărie. Știi că ea gătește cât pentru o armată. A vrut să vă aduc și vouă puțin.

— Ei nu sunt acasă. Numai eu sunt.

Nu știam ce altceva să-i spun, mi-era teamă să mai zic ceva și lacrimile să se adune și să se reverse din

nou. Așa că dădui din cap, doar dădui din cap, dar lacrimile nu aveau de gând să se oprească.

— Lieselotte, micuța mea Lieselotte. Lukas mă cuprinse în brațe. E în regulă. Va fi bine.

— Îmi pare rău. Îmi pare atât de rău că te-am pălmuit. Nu știu…

— Nu-i nimic. Sunt tot aici, vezi? Dacă tot vrei să pălmuiești pe cineva, pălmuiește-mă pe mine. Mă poți lovi fără să mă supăr, dar numai tu. Și-mi aranjă cosița desprinsă.

Râdeam. Nu puteam să mă abțin să nu râd și mă desprinsei din brațele lui ștergându-mi ochii.

— Același Lukas dintotdeauna.

— Mai bun, și nu mi-ai făcut niciun rău! zâmbi în timp ce-și dezbrăca haina.

— Fără uniformă? Nu mergeți în defilare la nu știu ce paradă în seara asta?

— *Nein,* ei bine, unitatea noastră da. Rudy e acolo. Le-am spus că am lucruri importante de rezolvat în seara asta.

— Cu tatăl tău?

— Să mănânc supa asta bună cu tine.

— Lukas, lor nu le va conveni, vei da de necaz. Vei…

— Va fi bine. L-am văzut pe tatăl tău cu un grup din partid. Nici el, nici dr. Peterson nu vor merge acasă înainte de paradă. Din acest motiv m-am gândit că vom avea o șansă să vorbim.

— Cu mine?

Mutti tocmai fusese înmormântată, dar faptul că Lukas dorea să vorbească cu mine, îmi acceleră bătăile inimii, iar sângele care părea să nu mai curgă prin vene cu o oră înainte, începu să pulseze năvalnic.

Mă așeză pe un scaun de la masă și-mi cuprinse amândouă mâinile.

— Ar fi trebuit să îți spun ce s-a întâmplat. Ar fi trebuit să găsesc o cale să îți mulțumesc ție și mamei tale pentru ajutorul vostru din noaptea aceea.

— De ce n-ai făcut-o?

— Credeam că te protejez, că o protejam pe ea. Cu cât știați mai puțin despre… tot, cu atât era mai sigur pentru voi.

— Acum tu ești membru al tineretului hitlerist. Faci ce face și Rudy. El rănește…

— *Nein,* Lieselotte. Port uniforma pentru că trebuie. Dar nu sunt unul dintre ei. Trebuie să știi asta.

Știam, cel puțin implorasem în inima mea ca el să nu fie unul dintre ei, dar avusesem nevoie să aud din gura lui. Cât de mult îmi dorisem să-l aud spunându-mi asta!

— Ce s-a întâmplat cu Herr Weiss și familia lui?

— I-am trecut granița.

— I-am?

— Nu contează cine.

— Contează pentru mine.

Dar mă ignoră.

— Paltonul mamei tale le-a salvat viața. Nopțile deveniseră un chin. Au dormit o noapte în șopronul vostru, apoi în alte două șanțuri. Dacă n-ar fi avut blana aceea, copiii ar fi înghețat. Mama ta i-a salvat. Tu i-ai salvat.

Minunea de a fi ajutat la salvarea unei vieți, a unor vieți, îmi tăie respirația. Sacrificiul lui Mutti căpătase valoare, chiar și pericolul de a-i minți pe Vater și pe Rudy.

— Ai salvat mai mulți? Mai mulți evrei?

Lukas se lăsă pe spate. Își trase mâinile din ale mele, iar căldura se evaporase. Îmi doream să le țină din nou, dar și mai mult îmi doream să știu.

— Nu e ceva despre care să pot vorbi.

— Ți-e teamă că te voi denunța? Niciodată!

El îmi spuse foarte calm.

— Aproape că m-ai denunțat astăzi. Aproape că ne-ai denunțat pe toți.

Avea dreptate, așa mare dreptate!

— Îmi pare rău. Nu se va mai întâmpla, dacă numai…

— Nu e o joacă. Nu este…

— Nu e pentru copii? Așa crezi, că sunt un copil pe care nu te poți baza?

— N-am spus asta. Bineînțeles că am încredere în tine. Doar că nu-i atât de simplu. Sunt și alte vieți la mijloc, nu numai viața mea. Nu pot vorbi despre nimic de dragul vieților lor.

— Aș putea ajuta. Aș putea ajuta din nou.

— *Nein.* E prea periculos.

— Nimeni nu mă va suspecta. Pot…

— *Nein.* Lieselotte, tatăl tău este un membru important în Partidul Nazist și, cu ajutorul doctorului Peterson, tot mai influent cu fiecare zi ce trece. Fratele tău este mai dornic să mulțumească Gestapoul decât este Müller să îl conducă. Un singur cuvânt, un singur cuvânt spus la mânie sau în somn, și poți fi arestată. Și nu voi putea face nimic să împiedic lucrul acesta. Nu vreau să te am pe conștiință. Nu vreau să te pun în pericol.

Aș fi protestat mai tare și mai vehement, dar pentru prima dată Lukas nu mă mai privi așa cum o făcuse înainte. Nu mai vedeam un copil reflectându-se în privirea lui. Și deodată, se simți jenat, așa că se întinse după haină.

„Ține la mine."

— Credeam că rămâi să mănânci cu mine.

— Poate e mai bine dacă…

— Voi încălzi supa. Tu caută farfuriile, acolo în bufet.

Nu puteam să mă uit la el, dar mă fâțâii pe lângă sobă, mestecând în ciorba aromată. Se întâmpla ceva nou, ceva diferit cu Lukas. Și dacă ceva se schimbase, cât de multe se mai puteau schimba?

Îl auzii cotrobăind prin bufet și luând lingurile din sertar.

— Paharele sunt pe raftul de lângă chiuvetă.

În mai puțin de cinci minute ne așezarăm la masă, ca doi membri ai unei familii. Lukas îmi cercetă fața și șopti:

— Mă rog eu atunci?

— *Ja.* Plecai capul sigură de faptul că inima îmi cânta.

— Roagă-te. Inima mea cânta împreună cu Mutti și cu toți îngerii din ceruri.

7

HANNAH STERLING

DECEMBRIE 1972 – IANUARIE 1973

Trecuseră trei săptămâni de chin și nerăbdare de când așteptam telefonul lui Ward Beecham. Fusese sigur că putea da de cele două adrese din Germania. Indiferent de ce găsea, putea să închidă ușa trecutului meu cu mama sau să o deschidă larg. În orice caz, existau atâtea lucruri pe care doream să le cunosc. De ce mă mințiseră atât mama, cât și tata, și nu-mi spuseseră niciodată că tata nu era părintele meu natural? Și dacă el nu era, atunci cine? Nu puteam să mă văd zăvorând ușa trecutului fără să aflu. Ce va însemna căutarea aceasta pentru poziția mea de profesoară în Winston-Salem? Dar pentru relația mea viitoare cu mătușa Lavinia? Mai era ceva ce îmi ascundea? Toată viața avusesem încredere în ea fără rezerve. Acum nu mai aveam pe nimeni de încredere.

Eu și Ward stabiliserăm că toată corespondența din și pentru Germania trebuia să se facă prin intermediul lui. Era mai sigur așa, fiind încă angajatul mamei, iar eu aveam nevoie de un confident și de un aliat, pe care în mod sigur nu le aveam în mătușa Lavinia, în ciuda tentativei de încetare a ostilităților.

Clyde goli casa de tot ce nu doream și vându tot ce putu la un magazin de mâna a doua și la un colecționar de antichități din oraș. Cutiile și puținele obiecte de mobilier pe care le păstrasem, le depozitasem în podul mătușii Lavinia. Încuiai casa și îi dădui cheia lui Ernst Ford pentru listare multiplă cu două zile înainte de ajunul Crăciunului. Ernst postase un indicator „de vânzare” pe proprietate înainte să se usuce bine cerneala de pe contract. Simțeam că era începutul sfârșitului.

La o zi după Crăciun, Ward Beecham mă sună la mătușa Lavinia.

— Am primit un răspuns. Ai face mai bine să vii la mine la birou.

*

Ward se întinse peste birou și-mi înmână o coală de hârtie cu antet în relief, de culoarea fildeșului, cu numele și adresa expeditorului în germană, iar cuprinsul scrisorii în engleză.

— Am reușit să dau doar de o singură adresă de pe plicuri. N-am primit niciun răspuns de la celelalte.

Cuta dintre sprâncenele lui se adânci.

— Nu știu dacă crezi că e un cadou întârziat de Crăciun sau o ademenire într-un tunel întunecat.

Zâmbii într-o doară, dornică și temătoare în același timp.

Stimate domnule Beecham,

Vă scriu în numele clientului meu, Herr Wolfgang Sommer, care, după cum era de așteptat, este îndurerat să afle că fiica dumnealui, Lieselotte Sterling, a decedat.

Herr Sommer a căutat-o mulți ani pe fiica lui, în zadar, și crede acum că probabil și ea a presupus că el a pierit în timpul războiului. Deși regretă profund viața trăită în singurătate, va fi mai mult decât fericit să își cunoască nepoata, pe Hannah Sterling.

Herr Sommer o invită pe Fräulein Sterling în casa lui din Berlin cât de curând îi este convenabil și nădăjduiește că ea se va simți ca acasă. El m-a însărcinat să transfer suma de 500$ în contul dumneavoastră pentru cheltuielile ei de călătorie.

Trebuie să vă comunic că Herr Sommer este înaintat în vârstă și infirm. Incapabil să-i ofere ospitalitatea pe care și-o dorește, Herr Sommer solicită ca medicul său personal, dr. Günther Peterson, sau eu, să acționăm în numele dumnealui.

Cu stimă,
Heinrich Eberhardt
Avocat

— Hannah? întrebă Ward Beecham. Ești bine?

„Bine?”

— Scrisoarea spune că am un bunic… un bunic despre care n-am știut niciodată că există. Și că este neamț… Wolfgang *Sommer*... Nici măcar nu este numele de pe certificatul de căsătorie al mamei.

— Așa se pare. Da, ai dreptate, oricum o iei.

— Tot ce mi-a spus mama despre trecutul ei a fost o minciună.

— Nu știm nimic despre om în afară de faptul că are suficienți bani să îți cumpere bilet.

— Dacă ar fi un om rău, de ce mi-ar fi lăsat adresa asta ca să ajung la el? Nu mi-a spus despre el niciodată, dar mi-a deschis ușa asta ca să ajung acolo, chiar după moartea ei. Nu înțeleg.

— Probabil că a regretat faptul că nu ți-a spus, că nu te-a lăsat să afli despre el, zise ezitând. Poate că i-a fost rușine cu el. Poate a avut un motiv serios să nu îi rostească numele sau să îi răspundă la scrisoare. N-avem de unde să știm.

— Mătușa Lavinia mi-a spus că oamenii au făcut lucruri necugetate în timpul războiului. Ea bănuiește că mama a profitat de tata, că l-a momit să se însoare cu ea, scăpând-o astfel de greșeala pe care ar fi comis-o.

— Mi-e greu să cred așa ceva.

— Chiar? M-a lăsat să cred toată viața că tata… Joe Sterling este tatăl meu și că nu are nicio rudă. Că era austriacă, pentru numele lui Dumnezeu!

— Poate că tatăl tău… Joe a vrut așa. Poate că a crezut că te proteja de familia ei sau de comunitatea americană. Se știe că noi nu i-am tratat bine pe germani, nici pe americanii cu rădăcini germane… știi asta.

— Dar după ce a murit tata, putea să…

— Să-i onoreze amintirea.

— Nu l-a iubit! Nu i-ar fi pus nici măcar o piatră de aducere aminte la mormânt dacă mătușa Lavinia nu ar fi făcut-o să se simtă vinovată. N-a fost un soț bun, după cum nici ea nu a fost o soție bună. Știu asta, dar el a fost bun cu mine, în felul lui. „De ce le iei apărarea? De ce îi iau lui apărarea?” M-a mințit și nu mi-a făcut sarcina mai ușoară, ca să fiu mai

exactă, să aflu tot ce am descoperit până acum. Adevărul se rotea ca un vârtej în capul meu și mă durea de parcă o piatră mi-ar fi zdrobit inima. „Parcă se joacă cu mine de dincolo de mormânt!”

— Spun doar că mama ta trebuie să fi avut motivele ei. Nu știu care au fost, dar îmi doresc să îi acord credit. Te avertizez să fii atentă cu omul acesta care pretinde a fi bunicul tău. Doar pentru că te invită în Germania, nu înseamnă că ar trebui să mergi. Clătină din cap. Nu știm nimic despre el și nici despre acest avocat. Trebuie să mă gândesc cum ar fi cel mai bine să procedăm.

Dar acesta era singurul indiciu pe care îl găsisem despre trecutul mamei mele și, posibil, al meu. Dacă aveam un bunic în Germania, era oare posibil să am și un tată acolo? Ar putea celelalte plicuri din Germania, cărora Ward nu reușise să le dea de urmă, să mă conducă la el? Înțelegerea trecutului meu putea să îmi ofere un indiciu spre viitorul meu. Nu aveam să îi permit lui Beecham să mă convingă să renunț.

— Există o singură cale de a afla. Cumpără-mi biletul de avion.

*

Mătușa Lavinia se luptă cu mine la fiecare pas să renunț, implorându-mă să nu merg, plângând când taxiul porni de pe alee. Cu inima sfâșiată, străduindu-mă să nu fiu supărată pe ea, îmi încleștai fălcile, refuzând să mă uit înapoi. Nu plecam pentru totdeauna, doar pentru o vreme, pentru mine. Promisesem să îi scriu.

Avionul, primul meu zbor cu avionul, se zgâlțâi tot drumul până la New York. Curajul mă părăsi când simții că eram gata să vărs micul dejun. Dar nu puteam să mă întorc acasă sau la mătușa Lavinia, nu până nu găseam ceva răspunsuri.

Două ore hoinării prin magazinele din aeroportul JFK, descoperind eșarfe, hanorace și căni de cafea ce făceau reclamă minunatului Big Apple, o lume cu

siguranță la fel de străină pentru o sudistă, ca și Berlinul. Îmbarcarea dură încă o oră, dar în cele din urmă părăsirăm pista. Mă așezai confortabil, închisei ochii, mestecând gumă și simții că lumea rămâne în urmă.

Schimbai avionul în München. Trecuse dimineața când avionul rulă la sol spre terminalul aeroportului Tempelhof din Berlin. Puțina germană pe care o spicuisem în timpul nopții, în avion, dintr-un dicționar englez-german nu mă ajută prea mult la vamă. Epuizată și cu ochii împăienjeniți, mă așezai în cele din urmă pe culoarul unui terminal, dându-mi toate silințele să citesc semnele și mânuind cu stângăcie cartea în căutarea inspirației.

— Fräulein Sterling? Un domn cu păr grizonant de vreo cincizeci și cinci de ani mi se adresă curtenitor.

— Domnul… Herr Eberhardt?

— *Ja,* foarte bine, Fräulein, zise zâmbind.

— O, mă bucur să vă cunosc. De unde știți cine sunt?

El indică dicționarul, apoi privi în jurul terminalului.

„Nimeni nu mai arată atât de palid și pierdut.” Nu știam dacă să mă supăr că subliniase incapacitatea mea de a fi ca ceilalți sau să mă simt liniștită în sufletul meu că fusesem salvată. Mă simțeam la fel ca Alice când căzuse prin gaura de iepure.

— Mulțumesc că ați venit să mă luați.

— Probabil sunteți foarte obosită după călătoria asta. Permiteți-mi.

Îmi ridică bagajul de pe umăr, o greutate la care renunțai cu dragă inimă, și apucă geamantanul greu al cărui conținut fusese scotocit și răsturnat prin vămi. Îl urmai recunoscătoare prin labirintul de coridoare spre ieșire, în dimineața geroasă de Germania, la Mercedesul care ne aștepta.

— Dacă vă convine, Fräulein, vom merge direct la bunicul dumneavoastră acasă. Am vorbit cu el aseară și e nespus de nerăbdător să vă cunoască. Cu siguranță sunteți gata pentru o mâncare caldă și un somn fără întreruperi.

— Ne-au tot dat câte ceva de mâncare în avion, dar o baie fierbinte și un pat ar fi fantastice.

Herr Eberhardt făcu ochii mari de parcă aș fi spus ceva prea personal sau total nepotrivit. Mă întorsei prefăcându-mă interesată de peisajul pe lângă care treceam, realizând câte aveam de învățat despre nemți și cultura lor.

În ciuda stingherelii mele, probabil ațipii fiindcă următorul lucru pe care mi-l amintesc fu șoferul stând în dreptul portierei deschise și tușind discret. Herr Eberhardt aștepta pe aleea pavată cu bagajul meu la picioare. Șoferul îmi oferi brațul și n-avusei decât să îl las să mă smulgă din scaunul confortabil din piele și din letargia zborului istovitor.

Garduri din piatră împrejmuiau fiecare curte exterioară și grădină de pe stradă, cât să țină trecătorii afară și copilașii înăuntru. Sau să marcheze hotarele, teritoriile. Casa, o îmbinare de pietre cenușii, avea trei etaje și era destul de îngustă pentru o asemenea dimensiune. Tata ar fi numit-o o construcție eficientă, „mai multă viață jos, cheltuieli minime sus."

Herr Eberhardt mi-o prezentă pe femeia mai în vârstă și îndesată care ne deschise ușa de la intrare drept Frau Winkler, bucătăreasa și menajera bunicului meu. Frau Winkler mă întâmpină cu suspiciune mai degrabă decât cu bucurie și, cu un mormăit, îmi duse bagajele sus.

— Doriți să vă întâlniți cu bunicul dumneavoastră acum, Fräulein?

Herr Eberhardt vorbi pe un ton mai plăcut, aproape părintesc, poate pentru a compensa răceala lui Frau Winkler.

— Da, vă rog.

Acesta era motivul pentru care călătorisem mii de kilometri, plină de speranță și recunoștință că cineva dorea să mă cunoască, poate dorea să mă revendice în familia sa. Era la fel de important pentru mine, poate chiar mai mult decât descoperirea secretelor mamei. Dar acum că sosise timpul, mă clătinam de parcă cineva mi-ar fi îndesat bile ceramice în vârful

pantofilor. „Dar dacă nu îi va plăcea de mine? Dar dacă o să îi reamintesc de mama?” Știam că nu îi seamăn prea mult, deși era o asemănare înainte să se îmbolnăvească de cancer. „Va fi încântat de asemănare sau nu? Ce se întâmplase între ei, de mama niciodată nu i-a răspuns la scrisoare?”

Herr Eberhardt bătu încet și deschise ușa grea de lemn, dând la iveală o cameră slab luminată.

— *Herr Sommer? Hier ist Eberhardt mit deine Enkeltochter, Fräulein Sterling. Können wir eintreten?*[13]

Forma din pat nu mișca, nu vorbea, nu sforăia. Herr Eberhardt mă conduse lângă pat, apoi străbătu camera să tragă perdelele pentru ca soarele de dimineață târzie să pătrundă înăuntru. Bărbatul din pat, cărunt și cu mustăți, gemu încetișor, ferindu-și capul de lumină, deși nu deschise ochii. Nimic din fața lui nu-mi amintea de mama, nu că mi-aș fi putut da seama.

— Femeia asta! Nici măcar nu l-a deșteptat, rosti Herr Eberhardt printre dinți.

O tavă cu hrană rece pe jumătate mâncată zăcea pe noptieră.

— Arată ca și cum ar fi mâncat, încercai eu.

Herr Eberhardt ridică farfuria și adulmecă.

— Ciorbă, cred, de aseară. Nu așa se tratează un angajator. Trebuia bărbierit și îmbrăcat până acum. Știa că vii. Dr. Peterson trebuie informat.

Herr Eberhardt așeză încet farfuria pe tavă, mă conduse spre ușă și mă trase în hol.

— Nu va vrea să vă întâlnească în halul acesta.

— Nu mă deranjează, deloc. Am îngrijit-o pe mama în ultimele ei săptămâni de viață. Știu cum sunt oamenii bătrâni și bolnavi.

— Herr Sommer nu crede despre sine că ar fi bătrân și bolnav. El dorește să vă ureze bun venit în casa lui – casa dumneavoastră – ca bunicul dumneavoastră. Îi vom oferi plăcerea de a-și îndeplini dorința. Mă voi asigura că Frau Winkler v-a pregătit camera. Vă puteți odihni, împrospăta, bucura de mâncarea pe care cred că a pregătit-o. Mă voi

întoarce mai târziu astăzi și voi face prezentările cum se cuvine. Engleza lui Herr Sommer este cam… limitată.

Dornică cum eram să îmi întâlnesc bunicul, nu îmi păru rău să îl văd în starea aceea jalnică, de om bătrân, fără știrea lui. Îmi mai liniștii astfel gălăgia din stomac și revenii la sentimente mai plăcute față de el. Dădui din cap. Însă, în acel moment, o baie fierbinte și un pat cald erau binevenite. Dar la ușă, mă întorsei și aruncai o ultimă privire spre bărbatul acoperit de plapuma din puf. Speram să mă pot achita față de el, indiferent ce făcuse mama.

*

Într-o engleză stâlcită, Frau Winkler îmi spuse că bunicul insistase ca eu să stau în camera de la etajul trei în care copilărise mama mea, convins fiind că mi-aș fi dorit asta. Nu eram sigură că îmi doream. Dar eram curioasă.

Să dorm în patul mamei de pe vremea când era mai tânără decât mine, să văd tablourile pe care le atârnase pe pereți, să stau la masa ei de toaletă, chiar și albumul german de pe raftul din dulap îmi ofereau crâmpeie despre Lieselotte ca adolescentă. Cu toate acestea, sentimentul care mă încerca era mai degrabă sinistru decât minunat. Singurul obiect familiar era copia veche – la o privire mai atentă, prima ediție din 1843 – a cărții *Colindă de Crăciun*, de Charles Dickens. Și pe deasupra, în engleză. Povestea aceea îmi plăcuse dintotdeauna. Înăuntru era scris: *„Zu meine Lieselotte, mit Liebe, Vater, November 1938."* Răsfoii prin dicționar să traduc fiecare cuvânt, apoi mă așezai cuprinsă de uimire. O asemenea dedicație, un asemenea dar! Cu siguranță era un bărbat care își iubise fiica.

Camera arăta de parcă bunicul ar fi păstrat-o ca pe un sanctuar, parcă se așteptase ca ea să se întoarcă în orice moment, așa cum plecase, la aceeași vârstă. Stilul și țesătura rochiilor ce atârnau în șifonierul mamei parcă erau desprinse dintr-un film vechi cu

Humphrey Bogart și Ingrid Bergman, precum *Casablanca,* doar că erau pe măsura unei tinere. Mi-ar fi plăcut să încerc una, în mod special pe cea bogată, din satin turcoaz închis, cu siguranță o rochie de gală, dar mă simțeam de parcă aș fi răscolit mormântul cuiva. Mă străbătu un fior și închisei ușa șifonierului.

Ceva mă stârnea, fără să îmi dea pace, suprareal. Totul părea desprins dintr-o altă lume. Timpanele îmi răsunau ca o fanfară, fără chimvale de data asta. Dădui drumul la apa caldă, spre exasperarea lui Frau Winkler la această extravaganță americană în miezul zilei, și aproape că adormii în cadă. Când, în cele din urmă, mă strecurai sub plapumă, făcui abstracție de toate lucrurile din jurul meu și adormii imediat.

8

LIESELOTTE SOMMER

SEPTEMBRIE 1939 – APRILIE 1940

Führerul măturase Polonia în mai puțin de o lună. Pe străzi, oamenii erau marcați de șoc și nesiguranță, în timp ce alții benchetuiau îmbătați de victorie. Führerul pretindea că era dreptul nostru din moment ce Germania fusese provocată.

Tatăl meu începuse să bea mai mult și stătea până târziu la întruniri politice cu dr. Peterson și prietenii lor. Rudy, la șaisprezece ani, implora să fie înrolat, dar Vater îi porunci să aștepte până avea să împlinească optsprezece ani. Cearta care urmă depășește orice imaginație.

Eu nu îmi doream decât să rămân invizibilă. Îmi petreceam timpul făcându-mi temele, dar trăiam pentru zilele de duminică, în care mergeam la biserică împreună cu familia Kirchmann. Duminicile în care îi aruncam priviri furișe lui Lukas în capătul celălalt al băncii.

Împlinii paisprezece ani în octombrie, iar Vater îmi dădu ordin să mă înscriu în Liga Fetelor Germane. Nu doream să mă înscriu și nu mă puteam imagina alergând, patrulând sau în deplasări cu celelalte fete. Simțeam că îmbătrânisem, ca Alpii, de când murise Mutti.

Dar Marta se alătură ligii, iar pentru mine însemna ceva. Cel puțin patrulam împreună. Drumurile spre întâlniri și înapoi ne ofereau oportunități binevenite de a vorbi despre frații noștri. Marta era aproape la fel de fascinată de Rudy ca eu de Lukas. Dar Marta era fascinată de atâția băieți că nu părea să fie ceva serios.

Întâlnirile ligii se țineau în serile zilelor lucrătoare, motiv pentru care eram recunoscătoare. Serile petrecute acasă în singurătate se întrezăreau lungi, în special de când iarna își intrase în drepturi.

Iar eu credeam că nu va mai dura mult și Lukas avea să mă invite să ies cu el. Sigur așteptase ziua

mea de naștere ca să par mai în vârstă, ca tatăl meu să mă lase să merg cu el. Așteptai cât se poate de răbdătoare pe toată durata Crăciunului. Curând sosi Anul Nou și odată cu el crescură și speranțele mele. Dar Rudy și Lukas ne abandonară plecând în oraș să petreacă cu tineretul hitlerist, fără să țină cont de ora la care se dădea stingerea. Îmi spuneam că Lukas trebuia să păstreze aparențele, deși îmi era greu să recunosc în el persoana care mâncase supa cu mine, în seara după înmormântarea lui Mutti.

La sfârșitul primăverii anului 1940, imediat după invadarea Franței, la un an de la moartea mamei, grija pentru Lukas se domoli, dar crescu îngrijorarea privind noua femeie din Berlin pe care o curta tata.

Într-o seară, când Vater îmbrăcă un palton nou și anunță că va fi plecat până târziu, îndrăznii să îl întreb unde.

— La o cină festivă, atâta tot.

— Cu ea? Cu femeia cu care te-ai întâlnit săptămâna trecută?

— Femeia aceea e o prietenă a doctorului Peterson, sora unui ofițer SS important, ea însăși o femeie influentă. El își dorește ca ea să petreacă un timp plăcut, iar eu sunt onorat să îl ajut. Vater își aprinse pipa.

— Atunci de ce nu-i arată dr. Peterson orașul? De ce nu o duce el la petrecere?

— Peterson este gazda serii, Lieselotte, deși nu te privește. Dacă ți-ai terminat temele, ar trebui să preiei mai multe responsabilități în cadrul ligii. Ar trebui să petreci mai mult timp cu…

— Am destule de făcut, Vater. Doar cred că este prea devreme pentru tine să…

— Crezi? N-ai niciun drept să îți dai cu părerea despre ce fac eu. Se făcu roșu la față.

— Dar… Mutti. Ai uitat-o pe Mutti?

Imediat ce scăpai cuvintele din gură, îmi dorii să le pot retrage.

Vater dădu din umeri resemnat, o nimica toată în comparație cu privirea lui posomorâtă.

— Niciodată n-o voi uita pe mama ta, Lieselotte. Ea a fost tot ce-am avut mai bun. Dar s-a dus. Etapa aceea din viața mea s-a dus și ea, s-a încheiat. Peterson mă încurajează să…

— Din nou doctorul Peterson! El îți conduce viața, Vater! Nu trebuie să faci tot ce-ți…

— Ajunge, Lieselotte, îmi porunci el pe un ton neobișnuit de aspru. Nu mai vreau să aud nimic. Dr. Peterson este suficient de binevoitor încât să sublinieze potențialul meu în cadrul partidului și să se asigure că întâlnesc oamenii potriviți. Suntem colegi și lucrăm pentru Reich. Trebuie să ne gândim cu toții la viitor. Mai ales tu.

— Ce vrei să spui?

— Vei împlini cincisprezece ani anul acesta.

— Da? Și șaisprezece anul viitor, și șaptesprezece…

— Nu-i prea devreme să te gândești la viitorul tău.

Nu doream să mă gândesc la implicațiile cuvintelor lui.

— Provii dintr-o familie bună. Genealogia mamei tale este impecabilă, iar a mea…

— Procreație? Mă pregătești pentru procreație?

Auzisem despre discursul Führerului privind responsabilitatea femeilor germane de a spori populația, în cadrul căsătoriei și în afara ei. Lebensborn, programul nazist care încuraja tinerele de rasă pură să procreeze copii arieni cu ajutorul ofițerilor SS. Existau chiar și cămine special amenajate în astfel de scopuri pentru confortul ofițerilor SS și al Wehrmachtului.

— Nu fi impertinentă.

— E o întrebare. Poți să îmi răspunzi la întrebare, Vater, sau ar trebui să îl întreb pe doctorul Peterson? Asta e ideea lui?

Îl ispiteam să mă pălmuiască.

— Lieselotte, nu există nicio conspirație în privința asta. E pur și simplu… o soluție convenabilă. Ești la vârsta la care să începi să te gândești la căsătorie.

— Am paisprezece ani! Mai am doi ani de școală și apoi facultatea de terminat înainte să mă gândesc la așa ceva.

Vater bătu în retragere de parcă îl atinsesem într-un punct sensibil.

Nu îmi plăceau și mă temeam de semnalele de avertizare care se aprinseră în capul meu.

— Am discutat despre lucrul acesta mereu. Mutti, tu și eu am știut dintotdeauna că mă voi înscrie la universitate.

— Vremurile s-au schimbat. Trebuie să fii conștientă de asta. În Noua Germanie, tinerele puternice trebuie să contribuie ca…

— Târfe reproductive? ridicai tonul.

— Este un privilegiu, o datorie, să promovezi familii bune, de rasă ariană. Dacă eu și mama ta am fi putut avea mai mulți copii, am fi făcut.

— Deci asta este, vrei mai mulți copii? Cu această femeie?

— Dacă nu cu această femeie, atunci poate cu alta. Nu sunt foarte bătrân. Ar fi mai bine dacă tu… Ai aproape cincisprezece ani… Ar fi convenabil dacă tu…

— N-aș fi aici.

Adevărul ieșise la iveală. De ce-mi luase atâta să mă prind? Un copil dintr-o căsătorie anterioară, aproape ajuns la maturitate, nu era de dorit… ar interfera cu o nouă nevastă… i-ar sta în cale…

Vater nu răspunse.

— Poate că dr. Peterson poate aranja o întâlnire în viitorul apropiat, o cină, o oportunitate pentru tine ca să întâlnești un ofițer potrivit, sau doi.

— Mă vei vinde la licitație ca o membră de partid de cel mai înalt rang?

— Vorbești prostii! Dar văzusem în ochii lui că exact asta avea să se întâmple.

— Nu mă voi întâlni cu el. Îl voi scuipa în față. Mă auzi? Îmi voi lăsa balele să curgă la masă și voi vâna prin păr pretinși păduchi. Asta le va arăta minunata mea rasă ariană.

Acum aproape că îl imploram să mă lovească.

— Vom mai vorbi despre asta altădată. E suficient să iei subiectul în considerare deocamdată.

Supărat, veni mai aproape. Făcui tot posibilul să rămân fermă pe poziție, deși înăuntrul meu băteam în retragere. Doream să mă cert, dar îmi era teamă.

— Lieselotte, zise el înmuindu-se. Semeni atât de mult cu mama ta, dar aceste accese de furie nu-ți vin bine. Temperamentul tău…

— Devine aprig.

— Trebuie să înveți să îți stăpânești emoțiile, să le folosești în mod pozitiv. Un caracter puternic te va ajuta foarte mult sau îți va ruina viața.

Arăta de parcă ar mai fi vrut să îmi spună ceva, dar se întoarse, luându-și mantoul din cuier.

— Să nu mă aștepți.

Niciodată nu îl așteptam, nu intenționat. Dar zăceam trează, holbându-mă la tavanul camerei în fiecare noapte până ce auzeam cheia răsucindu-se în yală, ușa masivă de stejar închizându-se, scârțâind în balamale, o dată după Rudy și o dată după Vater. Mă jucam de-a ghicitul: cine venea primul acasă.

Niciunul nu mă striga. Nici nu mă verifica. Nici n-ar fi știut dacă eram în pat sau nu. Puteam să fiu oriunde altundeva, făcând orice altceva, fără ca ei să știe. Și, deși nu era un motiv nobil pentru a-mi schimba viața, cel puțin îmi dădu ideea.

*

Așteptai până duminică după biserică, după ce terminarăm *Schmorbraten*[14] gătită de Frau Kirchmann, după ce Marta și eu spălarăm vasele și le așezarăm la locul lor. Vater știa că îmi petreceam după-mesele de duminică la familia Kirchmann. Nu avea să mă aștepte acasă, ceea ce era bine; existau toate șansele ca discuția să fie una lungă, dar nu mă așteptasem deloc la o asemenea explozie.

— Nu vorbești serios!

Lukas era foarte furios. Nici mama lui nu reuși să-l calmeze.

— Nu ne poți ajuta cu nimic, Lieselotte. Ți-am spus deja, nici nu se pune problema.

Mi-aș fi dat viața pentru Lukas, dar să ascult de el în acest aspect?

— Știu ce faci, ce faceți cu toții. Credeți că stau în spatele vostru în biserică în fiecare duminică și nu văd privirile schimbate între voi? Credeți că nu îl văd pe pastor colectând donații după slujbă în spatele sălii, că nu văd cartelele de alimente sau actele de identitate aruncate în colectă, iar în tot acest timp alții cu ochii după Gestapo? Știu că acele colecte nu se fac pentru funcționarea bisericii, nu ca cele săptămânale. Voi ascundeți evrei, hrăniți evrei, îi ajutați să se mute dintr-un loc în altul… sau ajutați pe cineva. Voi toți ajutați pe cineva și vreau și eu să ajut. Trebuie să existe ceva ce pot face și eu.

— Greșești. Nu se întâmplă nimic de acest fel.

— Atunci de ce strigi, Lukas? răspunsei și eu strigând.

Herr Kirchmann își lăsă mâinile grele pe umerii noștri.

— Nu suntem la un meci de fotbal. Încetați, amândoi!

— Cred că Lieselotte are dreptul să știe, zise Frau Kirchmann cu blândețe soțului ei. Are dreptate. Poate să ajute. Ne-a ajutat și altă dată.

Herr Kirchmann căzu pe gânduri. Îmi crescu inima să aflu din afirmația lui Frau Kirchmann că Lukas le destăinuise părinților lui despre mine și despre Mutti.

— *Nein!* Nu e nevoie, oricum ne bazăm numai pe ajutorul adulților care pot să știe, insistă Lukas.

— Curios, îmi luă Marta apărarea. De când mă consideri o adultă?

— Nimeni nu te bănuiește. Ești o copilă! se răsti Lukas.

— Atunci de ce m-ar bănui pe mine? Sunt de aceeași vârstă cu Marta.

— Tu nu ești o copilă. Nici măcar nu arăți ca o copilă! Lukas rosti cuvintele fără să gândească, i se citea pe față.

Tatăl lui zâmbea. Mama lui se întoarse zâmbind și ea. Eu pluteam.

— E prea periculos.

— E la fel de periculos pentru noi toți, îi aminti Herr Kirchmann. Dacă Lieselotte crede că Domnul a chemat-o să ajute, cine suntem noi să o împiedicăm?

— Ar putea să fie mesager, împreună cu mine.

Marta se aplecă mai aproape, cu brațele încrucișate pe piept.

— Sau am putea alerga deodată în direcții diferite și să îi zăpăcim cu totul!

— Îmi place ideea ca fetele să meargă împreună, interveni Frau Kirchmann. Mă îngrijorez de fiecare dată când pleacă Marta, dar amândouă, numărul oferă consolare, dacă nu siguranță, își îndemnă ea bărbatul.

— *Ja,* aprobai, abia știind la ce consimțisem.

— Te-a chemat Domnul, Lieselotte? mă încolți Lukas.

— Dar pe tine te-a chemat? ripostai.

— Da, așa cred. Așa cred de multă vreme… Ei bine? Dar pe tine?

Toți se uitară țintă la mine. Dacă aș spune da, aș minți. Dacă aș spune nu, mi-ar da voie să-i ajut? Nu puteam să îl mint pe Lukas sau pe părinții lui… nici nu puteam să îi spun, să îi explic, că dacă n-aș face nimic, aș muri pe dinăuntru. Aș plesni și aș muri de singurătate, mânie, frustrare și neajutorare.

— Știu doar un lucru: că trebuie să fac ceva, să ajut pe cineva. Totul mă sperie de moarte. Dacă sunt prinsă, prefer să mor pentru ceva decât să trăiesc pentru nimic.

Lukas înțelesese. Vedeam în ochii lui că înțelesese, deși nu dorea să înțeleagă. Vedeam că rezultatul nu era ceea ce sperase, că se simțea înfrânt, deși înțelegea. Nu reușii să îl opresc când își apucă pălăria și ieși din casă trântind ușa din spate, nici să le spun părinților lui să mă aștepte, să dau o fugă după el, în timp ce mă îndrumau în salon să îmi explice în ce consta slujirea lor. Dar știam că va veni

o altă zi. Cel puțin câștigasem dreptul să rezist, să mă trezesc și să respir – încă o zi.

9

HANNAH STERLING
IANUARIE 1973

Probabil dormisem toată ziua. La șase și jumătate mă deșteptă bătaia în ușă a lui Frau Winkler.

— Cina se servește la șapte, Fräulein Sterling. Hotărârea din glasul ei nu suferea niciun refuz.

Îmi simțeam capul greu ca o nicovală. Dar odată ce năuceala se risipi, mă cuprinse încântarea. „Mă voi întâlni cu bunicul, în sfârșit – bunicul meu!”

După ce crezusem că întreaga familie a mamei murise și că rămăsesem complet orfană, cu excepția mătușii Lavinia, acum câștigasem un bunic, chiar tatăl mamei mele. Îmi repetam întruna aceste cuvinte în mintea mea, așa cum făcusem și în avion. Și, totuși, nu-mi venea să cred.

Candelabrele din holul slab luminat proiectau umbre sinistre de-a lungul pereților, amintindu-mi că în timpul războiului chiar și curentul fusese raționalizat sau, cel puțin, așa auzisem. Bănuiam că iluminarea mai puternică nu intrase niciodată în planurile de modernizare ale casei.

Sentimentul straniu că pășisem înapoi în timp mă făcu să mă țin de balustradă în timp ce coboram scările spre etajul doi, apoi la unu, în căutarea sufrageriei. „Probabil mama a urcat și a coborât de sute de ori scările acestea când era o copilă.” Herr Eberhardt menționase că familia bunicului Sommer locuise în aceeași casă de prin anii 1900.

Ajunsei în sufragerie cu cinci minute mai devreme, dar bunicul meu ședea deja în capul mesei, iar Herr Eberhardt la celălalt capăt.

— Îmi pare rău că v-am făcut să așteptați. Nu mi-am dat seama cât este ceasul.

— Noi am venit devreme, Fräulein. Aveam de discutat chestiuni de afaceri cu clientul meu.

Herr Eberhardt se ridică de pe scaun și îmi ieși în întâmpinare. La celălalt capăt, se ridică și bunicul, deși mai greoi.

— Te rog, nu te ridica. Făcui repede câțiva pași spre el, dar mă oprii perplexă. „Cum se cade oare? Acasă l-aș îmbrățișa. Germanii fac la fel?”

Herr Eberhardt îmi veni în ajutor, cu mâna pe cotul meu.

— *Herr Sommer, mai prasentieren Ihnen Ihre Enkelin, Fräulein Hannah Sterling.*[15]

— O, te rog, spune-mi Hannah.

— Fräulein Sterling, dați-mi voie să vi-l prezint pe bunicul dumneavoastră, Herr Wolfgang Sommer, clientul și prietenul meu.

— Hannah! Bunicul îmi strânse mâna și îmi repetă numele cu căldură, cu un accent atât de asemănător cu al mamei că mi se opri răsuflarea. Părea mulțumit să mă vadă, aproape debordând de plăcere, și atât de fragil că nu mă putui stăpâni. Îl îmbrățișai și îl sărutai pe obraji, așa cum aș fi făcut și cu mama dacă nu m-ar fi ținut la distanță.

— Mă bucur așa de mult să te întâlnesc, bunicule. Mulțumesc că m-ai invitat, că mi-ai plătit biletul și… pentru tot. E așa de minunat să mă aflu în casa în care a crescut mama și…

— O clipă, Fräulein, dați-mi voie să traduc, mă întrerupse Herr Eberhardt.

— O, îmi pare rău. Am uitat că nu știe engleză.

— Multă engleză.

— Da, multă.

Herr Eberhardt traduse, deși cred că nu cu prea mult entuziasm. Apoi, îmi trase scaunul și mă așezai. Frau Winkler servi cina.

Trebuia să fi fost o reuniune, o sărbătoare, o petrecere de bun venit. Dar minutele treceau, iar bunicul nu spunea nimic. Mă privea pe furiș de fiecare dată când mă întorceam spre Herr Eberhardt. Îi puteam simți privirea cercetându-mi fața. Mă întrebam oare căuta ceva urme ale mamei în trăsăturile mele? Dar să întrerup liniștea îmi părea un sacrilegiu.

După o vreme mă întrebai dacă mestecatul îi dădea prea multă bătaie de cap ca să mai vorbească. Nu știam dacă toate specialitățile germane aveau

același gust sau dacă Frau Winkler prefera să gătească carnea uscată și tare. Și nu era absolut nicio legumă verde în farfurie.

— Nu vă este foame, Fräulein? mă întrebă Herr Eberhardt când Frau Winkler îmi luă farfuria cu cârnăciori și cartofi mâncați doar pe jumătate.

— A fost o zi lungă pentru mine. Cred că ceasul biologic nu s-a adaptat încă la ora de aici.

Zâmbii și îmi îndreptai spatele, tamponându-mi gura cu șervețelul. Chiar și zâmbetul meu părea nelalocul lui.

Crezui că surprind o ușoară ridicare a colțului buzelor bunicului, dar nu eram sigură că înțelese ce spuneam.

— Poate mâine.

— Da, sunt sigură. Tăcerea domni și în timpul desertului, o prăjitură fără sirop, acoperită cu frișcă, și o cafea atât de tare că mă așteptam ca lingura să înțepenească în ea. „Bine că am apucat să dorm. S-a zis cu somnul în seara asta."

Bunicul îi zise ceva în germană lui Herr Eberhardt, schimb de cuvinte ce dură cam un minut.

— Bunicul dumneavoastră dorește să îi cereți lui Frau Winkler tot ce aveți nevoie și se oferă să vă plătească un tur al Berlinului.

— Da, aș fi încântată. Veți veni cu noi să traduceți?

Herr Eberhardt mă privi brusc surprins și un pic ofensat.

— Bunicul dumneavoastră mi-a cerut să vă angajez un ghid care vorbește suficientă engleză ca să compenseze faptul că nu știți limba.

— Bunicul nu va veni?

Îmi dădui silința să ignor disprețul față de incompetența mea în ale limbii.

— Vedeți fără îndoială că e neînțelept, Frau Sterling. Va fi mult de mers pe jos.

— O, îmi pare rău. Nu mi-am dat seama că turul e pe jos. Am crezut că s-a gândit să mergem cu mașina. Numai că speram să petrec ziua cu bunicul.

Dar expresia lui Herr Eberhardt fu neîndurătoare.

— Vă rog spuneți-i bunicului meu că îi sunt extrem de recunoscătoare și cu siguranță îmi va face plăcere să ajung să cunosc Berlinul.

Herr Eberhardt aprobă și se ridică. Îmi dădusem seama că gestul transmitea sfârșitul mesei, dar nu îmi trecuse prin cap că eram rugată să plec.

— Sunteți drăguță să ne scuzați, Fräulein Sterling. Am de discutat chestiuni suplimentare cu Herr Sommer. La cina de mâine vă voi însoți fie eu, fie medicul de-o viață al bunicului dumneavoastră, dr. Peterson.

— Mulțumesc, sună minunat. Ei bine, noapte bună și vă mulțumesc din nou. Noapte bună, bunicule.

— *Gutte Nacht,* mă corectă Herr Eberhardt.

— *Gutte Nacht,* îi repetai lui și, apoi, din nou bunicului.

Bunicul dădu din cap, abia privindu-mă, de parcă mi s-ar fi oferit privilegiul de a mă adresa regelui Angliei.

În hol trecui pe lângă Frau Winkler. Ea ridică din sprâncene cu subînțeles, dar o ignorai. N-aveam nicio idee ce semnifica gestul ei sau dacă trebuia să dau o atenție deosebită comentariilor lui Herr Eberhardt.

Familia mea nu prea semăna cu o familie, așa cum sperasem sau îmi imaginasem. Poate că e bariera limbii sau oboseala. Trebuie să comunic direct cu bunicul, nu printr-un interpret, să-l întreb pe el despre mama. Ei bine, nu sunt proastă. Pot să învăț germana și pot să o învăț cât de repede e nevoie.

*

„Dimineața totul pare mai luminos” ar fi spus mătușa Lavinia. Și ar fi avut dreptate. Mă trezii devreme, programul meu de somn fiind complet dat peste cap din cauza fusului orar. Admirai soarele răsărind deasupra acoperișurilor întunecate ale Berlinului și scăldând țiglele înghețate în lumini de diamant.

Frau Winkler se agita pe hol de la ora șase și jumătate. Pe la șapte coborî scările. Pe când terminasem cu baia și cu punerea în ordine a camerei, ceasul de mână arăta aproape opt și încă nicio convocare. Așadar coborâi în sufragerie… întuneric și liniște.

Dar în bucătărie activitatea era în toi, apa pentru ouă clocotea, iar în mașina de spălat primitivă se învârtea o tură de haine. O pâine neagră și consistentă zăcea pe bufet alături de un cuțit lung și de un vas cu unt. Cafeaua fierbinte de pe mașina de gătit mă chema. Numai ce hotărâsem să mă servesc că Frau Winkler intră în bucătărie în urma mea.

— Bună dimineața, Frau Winkler. Mă străduiam să fiu senină și veselă.

— *Guten Morgen,* îmi răspunse rezervată.

Zâmbii.

— Înseamnă „bună dimineața”.

— Da, înțeleg. *Guten Morgen.*

— *Ja. Das ist gut.* Trebuie să înveți limba. Trebuie să o înveți repede.

„De parcă n-aș ști.”

— Nu vreau să stau mult pe aici, dar mi-ar plăcea s-o învăț.

— Vom vedea.

„Femeia asta mă dezgustă!” Dar îi zâmbii pur și simplu, pășind înapoi ca să îi fac mai mult loc.

— Pot să mă servesc cu micul dejun?

— *Ja. Ja.* Aici e pâinea și untul. Americanilor le place puțin mai dulce, așa că aici e marmelada. Cafeaua este gata.

— Mulțumesc mult.

— *Danke schön.*

— Poftim?

— Mulțumesc mult: *Danke schön.*

— O, *danke schön.*

— *Bitte schön.*

Așteptă, dar nu citi nimic pe fața mea.

— Cu plăcere.

— O! dădui din cap. Mulțumesc.

Arăta de parcă i-aș b pus răbdarea la încercare dincolo de limită. Mă salvă bătaia în ușa din dos a bucătăriei. În timp ce ea răspunse, eu tăiai și unsei pâinea cu unt. Aş fi preferat pâine prăjită cu unt de mere sau gem, dar nu îndrăznii să cer „dulcele” după care tânjeam noi, americanii, și pentru care eram recunoscătoare, deși aș spune că marmelada lor era un fel de terci ușor amar în comparație cu dulcețurile preparate din murele de munte ale mătușii Lavinia. Cafeaua tare ce încrețise carnea pe mine cu o seară în urmă, mă descreți odată cu razele soarelui de dimineață.

— Șoferul te așteaptă afară.

— Șoferul meu?

— *Ja.* Ghidul tău.

— E-aici? Acum?

— În New York se spune „timpul costă bani*”, ja?*

Ridică sugestiv din sprâncene. Sorbii ultima picătură de cafea amară și mă îndreptai ca o săgeată spre scări cu pâinea neagră de secară în mână.

— Voi fi jos în cinci minute!

N-aveam idee încotro mergeam sau ce aveam să vizitez, dar eram sigură că voi avea nevoie cel puțin de aparatul de fotografiat și câteva role de film, un carnețel și stilou, dicționarul englez-german, o geantă și câteva mărci germane pe care le schimbasem ieri în aeroport. O pereche de bocanci, ceva călduros pe sub mantou și un fular trebuie să fie de ajuns.

Apărui cincisprezece minute mai târziu, cu sufletul la gură și înțepenită de frigul de afară. Șoferul meu stătea nonșalant lângă mașină citind ziarul de dimineață. Bine înfofolit, nu părea să-i pese de vreme sau de mine, până ce nu tușii la doi pași de urechea lui.

— A! mă scuzați, Fräulein. Eram pierdut printre evenimentele zilei.

— Engleza ta e perfectă!

Zâmbi cu dinții sclipitori ca într-o reclamă la pasta de dinți Colgate. Apoi deveni sobru.

— Nu asta vă doreați? pronunță el la fel de britanic ca prințul Charles.

— Da, adică, nu, numai că mă așteptam să fii complet german.

Mă bucur că nu ești.

„Nu sună bine! Nu voi înceta niciodată să mă fac de rușine în fața acestor oameni?”

De data aceasta el își ridică sprâncenele, groase și arcuite, deasupra unor ochi cafenii și zâmbitori care se amuzau pe seama mea. „Ce tot au europenii cu sprâncenele lor?”

— *Ja,* sunt german născut și crescut în Berlin, bineînțeles, cu excepția anilor petrecuți într-unul din cele mai bune pensioane din Anglia.

„Unde cu siguranță le-ai dat gata pe fete.” Bărbatul avea peste un metru optzeci, iar părul lui blond și creț îi aluneca școlărește peste ochi, foarte atrăgător. Probabil era cu câțiva ani mai în vârstă decât mine, dar umerii lui largi și construcția atletică păreau să fie ale unui bărbat mai tânăr.

— Îmi pare rău. N-am intenționat să te ofensez.

Mă privi cu adevărat înțelegător, de parcă compătimirea turiștilor era treaba lui de toate zilele.

— Nu m-ai ofensat, te asigur. Deseori americanii spun exact ce gândesc, chiar dacă nu e tocmai ce intenționează.

Zâmbii, aprobând din cap, apoi mă oprii perplexă.

— Carl Schmidt. Își atinse ușor șapca.

— Hannah Sterling. Îi întinsei mâna.

El dădu mâna cu mine zâmbind, apoi deschise portiera.

— Mergem?

Alunecai pe bancheta din spate, dându-mi silința să-mi regăsesc echilibrul.

Carl îmi aruncă o privire în retrovizor.

— Încotro, Fräulein? Undeva anume sau ți-ar plăcea un tur general al Berlinului?

— Ai o limită de timp? Adică, avem la dispoziție o anumită perioadă de timp sau ar trebui să aleg între anumite opțiuni?

— Avem atâta timp cât dorești. Herr Eberhardt m-a angajat să fiu la dispoziția ta în totalitate atât pentru condus, cât și pentru tradus.

— Pentru toată ziua?

— Cât ești în Berlin, cât de des dorești.

— Chiar așa? Nu pot să cred. Probabil îl costă o avere pe bunicul.

— Cred că își permite.

„De ce detectez motive ascunse în spatele oricărei afirmații? Trebuie să încetez cu asta.” Mă afundai în scaunul din piele moale și trăsei aer în piept.

— Turul Berlinului sună minunat.

*

Bulevardul Unter den Linden, Universitatea Humboldt, Poarta Brandenburg, clădirea Parlamentului german, Reichstag, palatul Charlottenburg se numărară printre primele opțiuni ale lui Carl pentru ziua aceea, o zi lungă și epuizantă, concentrată pe realizările poporului german. Aș fi vrut să întreb despre zidul Berlinului, dar nu aveam nici timp, nici loc și nici nu doream să îi întrerup turul bine pus la punct, fără îndoială.

După-amiaza mă prinse frântă, dar recunoscătoare pentru ghidul meu sociabil.

— Trebuie să spun că este așa de bine și de confortabil să vorbesc în limba engleză. N-am avut nevoie de dicționar nici măcar o dată astăzi.

Carl râse. El nu arăta câtuși de puțin obosit.

— Mi-ai oferit o ocazie bună să exersez, Fräulein. Cei mai mulți dintre clienții mei sunt germani, bineînțeles. E o plăcere să vorbesc engleză.

— Sper că nu te deranjează dacă te întreb… ezitai.

— Întreabă.

— Ai spus că ai frecventat un pension veritabil în Marea Britanie, prin urmare presupun că e vorba de o universitate.

— Așadar, cum de sunt angajat ca șofer? Asta era întrebarea ta?

— Da, nu că ar fi treaba mea.

— Nu este o meserie tocmai rea și îmi oferă flexibilitate pentru a face alte lucruri, pentru a mă ocupa de alte proiecte importante pentru mine. E un job temporar până ce găsesc ceva mai bun aici… sau în altă parte.

— În altă parte? Te gândești să emigrezi… în Anglia?

Zâmbi indulgent, dar fără infatuare și îmi făcu cu ochiul.

— Mă gândesc la multe lucruri.

Glumea ștrengărește, dar nu dădu nicio explicație în plus. În pauza de cafea, Carl îmi făcu cunoștință cu cel mai gustos ștrudel de mere învelit în șarlotă pe care îl mâncasem vreodată. Râdeam și povesteam în timp ce ședeam în cafenea și parte din mine își dorea ca seara să ne prindă tot acolo. Dar lucrul acesta nu mă ajuta să o înțeleg mai bine pe mama sau să aflu cine era tata, de altfel scopul acestei călătorii.

„Nu pot să-i cer lui Herr Eberhardt să traducă întrebările mele. Sunt prea personale pentru mine și cu siguranță pentru bunicul care sigur este foarte nerăbdător să știe ce s-a ales de fiica lui, iar eu am nevoie să înțeleg de ce a părăsit ea Germania, de ce l-a părăsit pe el."

— Carl, întrerupsei eu veselia noastră, odată intrați în mașină, trebuie să învăț să vorbesc germană.

Zâmbi în retrovizor.

— În prima ta zi? Americanii sunt atât de… silitori.

— Bunicul meu nu vorbește engleză deloc, iar eu vreau să ajung să îl cunosc cu adevărat. Și singurul mod posibil este să învăț germana.

Nu puteam să văd gura lui Carl prin oglindă, dar cutele de pe frunte se adânciră.

„Mă crede incapabilă să învăț o limbă?"

— M-am înscris la cursul de limba franceză în școală și am prins-o destul de repede. Sunt sigură că o pot învăța; doar că trebuie să găsesc un profesor. Mă poți ajuta?

— Să înțeleg că rămâi, atunci?

— Pentru o vreme. Mi-am luat liber să vin aici, dar curând va trebui să mă întorc acasă să-mi reiau munca. Bunicul este singura familie ce mi-a mai rămas din partea mamei acum, știi… cel puțin așa cred. Am nevoie să pot vorbi cu el.

— Ești sigură că nu vorbește engleză deloc, Fräulein?

— Practic deloc. De ce?

El ezită ridicându-se în scaun.

— Germanii studiază de obicei engleza.

— Ei bine, probabil acum.

Speram să par bine informată.

— Dar bunicul este un om bătrân, de școală veche. Mă îndoiesc să fi avut posibilitatea asta.

Privirea lui Carl din oglindă îmi slăbi încrederea.

— Poate că bunicul tău ar putea să îți angajeze un profesor particular.

— Da, presupun că poate. Dar mi-ar plăcea realmente să muncesc independent, să învăț pe cont propriu.

El mă măsură din nou dintr-o privire aruncată în oglindă. Își îndreptă umerii în timp ce privea țintă drumul ce se întindea în fața lui. Eram sigură că dăduse să mai spună ceva, dar renunțase și ne continuarăm drumul în tăcere prin amurgul ce se adâncea tot mai mult.

10

LIESELOTTE SOMMER
IUNIE 1940 – IULIE 1941

Tatăl meu a curtat-o pe Fräulein Hilde toată vara până în toamnă. Aveam grijă să stau cât mai departe de ochii lor și, mă rugam, și din gândurile lor.

Împlinisem cincisprezece ani. Numai familia Kirchmann băgase de seamă. Pe atunci – în octombrie 1940 – nu se găsea deloc zahăr pentru lucruri simple ca prăjiturile. Niciodată n-am înțeles de ce aveau nevoie de zahărul nostru pentru a câștiga războiul. N-ar fi putut soldații să cruțe puțin *Kuchen* de ziua de naștere a unei Fräulein?

Zahărul nu era nici singurul, nici cel mai important lucru care nu se mai găsea. Simplitatea și inocența dispăruseră și din cultura, și din biserica noastră. Puneam la îndoială orice, insistența statului de a ne supune orbește Führerului, insistența bisericii mărturisitoare de a fi loiali în primul rând lui Isus Cristos și numai Lui, obligațiile morale față de cei din familia mea care erau la fel de înverșunați și radicali ca cei de pe stradă, cămășile brune.

Îmi doream siguranța care o învăluia pe Frau Kirchmann, pacea care radia din sufletul ei, prin ochii ei, prin zâmbetul ei. Dar știam că totul venea din relația ei cu Isus, pe când eu încă nu eram sigură dacă să Îi dau viața mea sau nu. Învățasem că trebuie să mă bazez pe mine, să am încredere doar în mine.

Cu tata cucerit ca un adolescent, cu Rudy etalându-și virilitatea și Lukas deghizat într-un fan al Führerului în weekenduri, iar noaptea punând la cale isprăvi de salvare a evreilor, simțeam că viața mea era în aer: întoarsă pe dos, cu susul în jos.

După serile de întâlniri ale Ligii Fetelor Germane, eu și Marta făceam pe curierii, fie pe jos, fie pe biciclete, livrând cartele pentru alimente raționalizate obținute de pe piața neagră și documentele de identitate false vârâte în ghiozdanele de școală sau strecurate în șosetele până la genunchi. Uneori

mergeam cu bicicleta pe întuneric în afara orașului să iau lapte, unt și cartofi de la un fermier, ca mai apoi să le arunc într-un șanț pentru următorul curier care le aduna și le distribuia unei familii care ascundea evrei în pod, în pivniță sau într-o încăpere secretă în spatele pereților falși ai cămării.

N-aveam idee câți oameni ajutau în felul acesta, dar misiunile îmi dădeau un scop, iar pericolul îmi punea sângele în mișcare.

Târziu în noapte, mă strecuram prin geamul de la bucătărie care nu era zăvorât. Nu cred că Rudy sau Vater știau că nu dormeam în patul meu.

Vater credea că îmi petreceam după-amiezile și serile lungi la întâlnirile ligii, ajutând corul care cânta pentru soldații răniți sau asistând infirmierele la spital. Credea că în tot acest timp învățam tot ceea ce era nevoie pentru a deveni o soție germană de ispravă, mamă a multor copilași arieni pentru Reich. Așa să creadă! Învățam cu plăcere îndeletnicirile de gospodină de la Frau Kirchmann, dar nu mă așteptam să le pun în practică în viitorul apropiat. Din punctul meu de vedere, viața putea continua mereu în felul acesta… cel puțin până la sfârșitul războiului.

Dar în aprilie, trupele noastre invadară Iugoslavia și Grecia; în iunie, Uniunea Sovietică. Lukas împlinise optsprezece ani. Eram cu sufletul la gură. În curând avea să fie trimis la instrucția militară obligatorie, nu putea să scape de ea sub nicio formă. Corect ar fi fost să se înscrie singur în Wehrmacht.

Printr-un miracol, sau printr-o legătură miraculoasă, tatăl lui convinse autoritățile că Lukas îl ajuta în activități de importanță vitală pentru război. Dar petrecerea de ziua lui de naștere, picnicul găzduit de familia Kirchmann în grădina din spate, la care participai cu Rudy, n-ar fi trebuit să fie momentul potrivit pentru acel anunț.

— Nu te înrolezi? întrebă Rudy cuprins de uimire. Toată unitatea noastră se înrolează în această vară. Eu mă voi înrola luna viitoare. Ziua în care voi împlini optsprezece ani mă va găsi în pragul…

— Există și alte lucruri care se pot face pentru Germania, pe lângă patrule și bravade, zisei vârându-i razant fratelui meu farfuria cu felii de carne rece. Nu puteam să suport disprețul lui Rudy față de Lukas.

— Lieselotte, mă luă Frau Kirchmann de braț.

— Așadar, acum te ascunzi după fustele surorii mele?

— Nu mă ascund după nimeni, îl contrazise Lukas. Dar Lieselotte are dreptate, ca să învârți o roată ai nevoie de multe spițe. Contractele cu furnizori sunt esențiale în război. M-am instruit să îl ajut pe tatăl meu în acest domeniu la fel de mult cât m-am instruit în marșuri pentru tineretul hitlerist.

— Bătrânii, ca tatăl tău și al meu, fac astfel de munci, de birou, de pălăvrăgit. Bărbații tineri, puternici, în floarea vârstei, tu, eu, de noi e nevoie pe front. Vei fi catalogat drept un laș!

— Așa mă crezi tu pe mine, Rudy? Laș?

Acum Lukas devenise arogant, dar era clar că vorbele lui Rudy îl jigniseră.

Ne uitarăm cu toții la Rudy. Simțeam frământarea fratelui meu. Lukas era prietenul lui din copilărie. Familia lui era și familia noastră acum.

— E o problemă de curaj, de ascultare a ordinelor. Noi suntem instruiți să ne supunem ordinelor. Tu știi asta. E o cinste în…

Herr Kirchmann interveni cu calm.

— Munca bine făcută e o cinste. Nu uita că munca lui Lukas a fost aprobată de autorități, iar ei au o perspectivă mai largă decât a mea și a ta legată de treburile războiului.

— Și cine sunt aceste „autorități”? îl provocă Rudy.

Mi se strânse stomacul de teamă, dar îmi păstrai spatele drept. Herr Kirchmann era un gentleman și un om blând, dar nu accepta lipsa de respect.

Așteptă câteva secunde, până ce toți ochii se ațintiră asupra lui, iar Rudy se foi în scaun, ușor jenat sub privirea fixă a lui Herr Kirchmann.

— Nu cred că trebuie să îți explic asta ție, Rudy. Așa cum știi, punerea la îndoială a ordinelor venite de sus este *verboten*[16]. Ascultarea, așa cum spui, este un lucru nobil.

Fusese o mustrare delicată, dar tot o mustrare pe care Rudy nu o accepta niciodată cu bunăvoință.

Frau Kirchmann încercă să înveselească atmosfera deprimantă.

— Marta, împarte pâinea. Rudy, nu vrei și tu? Ia-ți două felii! Am cumpărat-o proaspătă azi-dimineață, ultima pâine scoasă de brutar din cuptor, păstrată special pentru mine, pentru petrecerea noastră.

Dar ziua căpătase un gust amar. Nu eram atât de supărată pe Rudy, cât eram de speriată de el. Era înnebunit după război, gata să lupte și să moară pentru preaiubitul lui Führer, și nu putea să înțeleagă pe nimeni care gândea altfel. Mai mult decât lipsa de înțelegere, devenise suspicios pe toată lumea. Învățase la tineretul hitlerist, cum încercase să mă învețe și pe mine Liga Fetelor Germane.

Rudy îi raportase deja pe vecinii noștri, cuplul Stoltzfus, pentru că ajutaseră un cerșetor care se oprise la ușa lor, un bărbat pe care îl cunoscuseră înainte de lichidarea tuturor afacerilor evreilor. Mii de oameni pierduseră tot ce aveau.

Bărbatul venise doar să mănânce, dar Rudy îi raportase pe cei din familia Stoltzfus de parcă ar fi adăpostit fugari, infractori. Iar bărbatul acela chiar așa era, după noile legi ale Reichului. Ar fi trebuit să se predea pentru că nu plătise taxele exorbitante impuse evreilor, taxe pe care nu-și permitea să le plătească, nu să se ascundă și să cerșească. Dar asta nu conta. Atât el, cât și cuplul Stoltzfus fuseseră arestați.

Rudy se mândrea foarte mult cu contribuția lui la această vânătoare de capete. Și le căuta peste tot. Ce implicații avea asta pentru Lukas? Pentru familia Kirchmann? Cum m-ar fi afectat pe mine dacă ar fi suspectat măcar contribuția mea în „sprijinul războiului”?

A doua zi dimineața, pe preșul familiei Kirchmann apăru ceva alb în formă de pană. După o săptămână, Marta îmi povesti că familia ei se trezise în miez de noapte la zgomotul șușotelilor și discuțiilor care se auzeau în grădina din față. Fără lumină, din pricina întreruperilor de curent, nu zăriseră pe nimeni. Dar dimineața, descoperiseră o pană albă vopsită de-a curmezișul ușii de la intrare, iar pe ea, de la o margine la alta, scrijelite în cerneală, cu satisfacție, inițialele făptașilor. Inițialele R.S. în colțul din stânga, mai jos, se potriveau unui singur tânăr pe care-l cunoșteam.

Dar cel mai tare mă speria atotprezentul dr. Peterson. În iulie, chiar după cea de-a optsprezecea zi de naștere a lui Rudy, el găzdui o cină în cinstea lui Rudy. Participau Vater și Fräulein Hilde. Primisem poruncă să vin și eu, bine îmbrăcată și manierată. Rudy, care se înrolase în acea dimineață, apăru strălucitor în noua sa uniformă.

Niciunul nu menționase că dr. Peterson invitase, de asemenea, doi tineri ofițeri naziști și că vor fi așezați în fața mea, amândoi concurând pentru atenția mea. Chipeși și manierați, îi poreclisem în secret, Mustață și Ochi Verzi.

Dr. Peterson se ridică.

— Un toast pentru soldat Rudolph Sommer: să servească multă vreme și bine în armata Führerului, pentru Führer și pentru patrie!

Paharele se ridicară de jur împrejurul mesei.

— Pentru Führer și pentru patrie!

Băurăm, deși șampania îmi arse gâtlejul. Oricât mi-aș fi dorit să îl văd plecat, Rudy rămânea fratele meu. Nu doream să îl știu pe front luptând, poate murind, pentru Führer, pentru patrie sau pentru oricine altcineva.

— Scuză-mă, Fräulein, dar se pare că-ți lipsește entuziasmul, îmi șopti conspirativ Mustață peste masă. Nu trebuie să te preocupe siguranța fratelui tău. Luptă în cea mai puternică armată din lume. Instrucția îi va fi de un real folos.

Mă bătu gândul să caut după păduchi în păr, dacă aș fi avut măcar.

Ochi Verzi nu se lăsă mai prejos.

— Îți va fi dor de tovărășia și protecția fratelui tău, cu siguranță. Sper că îmi vei permite să te caut ocazional, să te însoțesc, poate la cină sau la teatru, să îți aduc puțină lumină în primele săptămâni de absență ale fratelui tău.

Mă gândii că aș putea să vomit, cel puțin să spun ceva sarcastic, dar surprinsei capul lui Vater întors spre mine și privirea pătrunzătoare a doctorului Peterson.

— Sunteți atât de drăguți, amândoi. Știu că doriți să mă consolați. Dar m-ați înțeles greșit. Sunt foarte mândră de Rudy. Știu că se va descurca bine în orice situație și eu va trebui să fac la fel. Voi toți trebuie să știți că vă puteți baza pe fetele și femeile Germaniei, că rămân puternice. Vă promit că așa voi face.

Încrederea nou descoperită și afirmația mea curajoasă îi luară pe amândoi prin surprindere. Dr. Peterson trase aer în piept. Tata își suprimă o privire încruntată. Dar cina își urmă cursul, iar eu mă prefăcui ocupată flecărind cu unchiul pe jumătate surd al lui Fräulein Hilde, aflat în dreapta mea.

După servirea fructelor cu brânză și împărțirea bolurilor cu bomboane și nuci, doamnele se pregătiră să se retragă într-un salon la o cafea. Dr. Peterson mă trase deoparte.

— Felicitările mele, Lieselotte. Te-ai comportat bine în seara asta. Poate că data viitoare îți vom trezi interesul cu cineva de rang mai înalt.

— N-am fost decât politicoasă, Herr Doctor. Nu sunt interesată de…

— Lui Lieselotte i-a sucit capul o iubire din copilărie, ne întrerupse Vater. Nu îl văzui apropiindu-se. Iubirea asta îi întunecă perspectiva oportunităților mai avantajoase care îi stau înainte.

— Atunci poate că a sosit vremea să lase în urmă lucrurile din copilărie.

Mi se ridică părul pe ceafa.

— Nu știu ce vreți să spuneți.

— Nu? Atunci dă-mi voie să te ajut să înțelegi. Lukas Kirchmann e un nimeni, un nimic. Chiar și „munca” lui e suspectă. Pentru ca tatăl tău să poată avansa în cadrul partidului, ca să câștige bunăvoința unei femei ca Hilde von Loewe, trebuie să fie văzut într-o lumină favorabilă. Familia lui trebuie să se remarce ca susținători ai Führerului și ai Reichului. Acum, Rudy și-a făcut partea. El a evoluat admirabil în cadrul tineretului hitlerist și s-a înrolat cu prima ocazie. Are stofă de ofițer și asta se va vedea clar în curând. Dar tu, Lieselotte, ai un alt câmp de bătălie.

— Sunt membră în BDM, așa cum se cere la vârsta mea. Simțeam că mă sufoc. N-am nici măcar șaisprezece ani.

— Dar vei avea în curând, iar ultimul an și-a pus amprenta.

Uram felul în care îi rătăceau ochii pe pieptul meu.

— Decât să intri într-un program pe care în mod normal nu l-ai alege, ai posibilitatea să atragi privirea unui ofițer de rang. Dacă preferi pe cineva mai în vârstă decât cei pe care i-ai văzut în seara asta, cunosc câțiva…

— *Nein!* Vreau să spun, nu sunt pregătită.

Dar eram gata să izbucnesc în lacrimi. „O, Lukas, unde ești?”

— Atunci e vremea să te pregătești.

— Eu și Lukas… avem o înțelegere.

Nu era adevărat, dar îmi doream să fie adevărat. Mai mult timp, aveam nevoie de mai mult timp să îl fac pe Lukas să vadă, să mă vadă pe mine.

— O înțelegere nu este o căsătorie, interveni Vater.

— Muncește în interesul războiului, zisei implorând. Mama lui i-a purtat de grijă lui Mutti… până la capăt.

— Familia lui face parte din biserica mărturisitoare, insistă dr. Peterson, îndreptându-și discursul către Vater de parcă eu n-aș fi fost acolo. Câțiva dintre pastorii lor au fost arestați deja. Nu contează. Nu va mai dura mult și toată comunitatea va fi desființată, spulberată. Nu trebuie să ai nimic de-a face cu ei, Wolfgang.

11

HANNAH STERLING

IANUARIE 1973

Era aproape ora cinci când Carl mă aduse acasă la bunicul. Așteptă binevoitor până ce Frau Winkler deschise ușa, la fel de binevoitor cum fusese toată ziua dar, de data asta, preocupat. Îi vorbi scurt în germană lui Frau Winkler, care privea peste umăr și în hol, încuviințând din cap în semn că a înțeles. Înainte să plece, Carl mă salută ducându-și mâna ușor la pălărie.

O urmai pe Frau Winkler în bucătărie.

— Cina se servește la șapte.

— Mulțumesc. Mă întrebam numai dacă aș putea să îmi fac o cană de ceai, vă rog. Sunt înțepenită de frig.

Umplu ibricul și îl așeză pe foc, apoi scoase o cutie din raftul de sus și măsură o linguriță de frunze.

Mă sprijinii de un scaun de lângă bufet, înțelegând că nu eram poftită „să mă simt ca acasă."

— Sunt așa de mulțumită că aveți frunze proaspete. Nu mă prea omor după ceaiul la pliculețe.

De data aceasta ridică din sprâncene amuzată.

— Lucrați de mult timp pentru bunicul, Frau Winkler?

Ea înțepeni vizibil, de parcă aș fi întrebat-o ceva personal, dar după un moment de ezitare îmi răspunse:

— Cinci ani, aproape șase.

— Înseamnă că îl cunoașteți foarte bine.

Speranța mea crescu. După modul în care vorbise Herr Eberhardt cu ea, nu-mi trecuse prin cap că lucra aici de atâta timp.

— Și eu vreau să ajung să îl cunosc, dar limba este un impediment mare. Poate că ați putea să mă ajutați.

— Să te ajut? Ce presupune asta?

— Spuneți-mi ce știți despre el, ce îi place, ce a făcut în viața asta, tot ce știți despre familia lui, familia mea, de fapt. Vorbește vreodată despre

mama? A mai avut frați sau surori, mai are? Ce s-a întâmplat cu bunica? I-am văzut poza, cel puțin cred că era poza ei, în camera mamei.

Păreau întrebări atât de banale și, totuși, Frau Winkler bâjbâi după frunzele pentru ceai și arăta de parcă i-aș fi cerut să escaladeze Zidul Berlinului. Nu mă privi, dar se prefăcu ocupată cu strânsul frunzelor vărsate.

— Poate că bunicul v-a povestit. Mama a murit recent, de fapt la mijlocul lui septembrie. Îmi pare rău să spun că n-am cunoscut-o foarte bine pe mama, că n-am înțeles-o niciodată. Nici măcar nu am știut că am un bunic în viață care locuiește în Germania, până recent. Așa că, vedeți, chiar nu știu nimic despre familia mea. Sunt nerăbdătoare să aflu tot ce pot.

Frau Winkler continuă să se agite cu cana, să toarne ceaiul și, în cele din urmă, împinse spre mine ceașca, lingurița și zaharnița. Își deschise gura să vorbească, dar ridicând privirea și fixând ceva peste umărul meu, îngheță încleștându-și buzele îndârjită.

— Bună ziua, Frau Winkler. Fräulein Sterling, presupun.

Un bărbat ce părea să aibă aproape aceeași vârstă ca bunicul, dar mai înalt, cu o claie de păr alb și des, umplu cadrul ușii dinspre hol.

Surprinsă de prezența lui impozantă, nu scosei un cuvânt, dar surprinsei paloarea, apoi roșeața subită din obrajii lui Frau Winkler.

— Eu sunt dr. Peterson, medicul bunicului tău.

— Dr. Peterson. Mă ridicai cu mâna întinsă, dar el rămase țeapăn făcând o plecăciune abia perceptibilă. Aproape că mă așteptam să pocnească din călcâi.

— Herr Eberhardt mi-a spus că ai sosit. Sunt onorat să te cunosc. Dădu din nou din cap.

— Mulțumesc pentru grija deosebită acordată bunicului meu. Ce altceva puteam să spun?

Mă privi ușor amuzat.

— Herr Sommer e pacientul – și colegul meu – de mulți ani.

— Atunci îl cunoașteți bine.

— Cunosc familia Sommer din 1930.

— Și încă mai practicați în domeniu, după patruzeci de ani? E uimitor.

Realizai imediat că se putea să-l fi ofensat.

— Vreau să spun că e minunat să păstrați legătura cu pacienții atât de multă vreme. Sunt sigură că el vă consideră prietenul lui, de asemenea, după câte mi-a povestit Herr Eberhardt.

— Istoria noastră e lungă.

Așa părea să fie.

Fermecător, schiță o plecăciune.

— Acum voi trece pe la Herr Sommer. Ne întâlnim în seara aceasta la cină.

— Abia aștept. Îi oferii cel mai frumos zâmbet sudist.

În momentul în care se depărtă, mă întorsei către ceaiul meu, dar tresării când îmi vorbi din nou, reapărând în cadrul ușii.

— Orice întrebări aveți, care-l privesc pe bunicul dumneavoastră, mă puteți întreba pe mine. Relația mea îndelungată și apropiată cu familia Sommer mă îndreptățește să lămuresc tot ceea ce aveți nevoie să știți. De asemenea, pot să vă traduc orice întrebări ați putea avea.

Îmi zâmbi cu bunăvoință, dar îi aruncă o privire de gheață lui Frau Winkler care se prefăcu ocupată cu spălatul unei căni ce n-avea nevoie să fie spălată.

Avusei un sentiment clar de mustrare sau avertizare.

— Mulțumesc, domnule doctor. Voi ține minte.

Plecarea lui absorbi zăduful din bucătărie. Frau Winkler refuză să se uite în direcția mea și nu își deschise gura nici când încercai să reiau discuția noastră.

Ce zi lungă și epuizantă – și confuză – de când venise Carl după mine, deși fusese una din cele mai plăcute! Priveliștea și sunetele Berlinului mă intrigau, dar oamenii și manifestările lor, verbale sau nonverbale, mă zăpăciseră. Nu eram sigură dacă neliniștea ce pândea la fiecare colț de stradă era doar în imaginația mea. Luai cana de ceai cu mine sus, mă

cufundai în fotoliul de la fereastră și închisei ochii încercând să potrivesc piesele din puzzle-ul zilei.

„Nimeni nu pare fericit în casa asta. Se feresc unul de altul ca de ciumă și de fiecare dată când îmi deschid gura am senzația că pășesc pe coji de ouă. Iar eu vreau să aflu lucruri despre mama. De ce a plecat? De ce nu s-a mai întors sau nu mi-a spus despre bunicul niciodată? De ce n-a întrebat bunicul de ea? De ce n-a întrebat nici de mine?”

*

Cina cu dr. Peterson fu la fel de neplăcută ca cea de seara trecută cu Herr Eberhardt.

— Te-ai bucurat astăzi de priveliștea Berlinului, Fräulein?

— Da, foarte mult. Vă rog să îi transmiteți mulțumirile mele bunicului. Apreciez toate aranjamentele pe care le-a făcut pentru starea mea de bine.

Dr. Peterson dădu din cap, dar nu-i traduse un cuvânt bunicului.

După ce Frau Winkler servi carnea și legumele, încercai din nou.

— Sunt foarte preocupată de familia mea, dr. Peterson. Puteți să-mi spuneți ceva despre ei sau să îl întrebați pe bunicul dacă are albume de familie pe care le-aș putea răsfoi?

Cei doi bărbați se îndreptară în scaunele lor, iar fața bunicului se întunecă în momentul când se adresă prima oară doctorului Peterson. Acesta îi răspunse bunicului în germană timp îndelungat. Părea că îl investighează, că nu erau de acord. Probabil negociau, dar în cele din urmă bunicul îi dădu o poruncă, aproape un ultimatum.

— Fräulein Sterling, bunicul tău înțelege că e normal să îți dorești să cunoști mai multe despre familia ta, dar pierderea celor prea iubiți este un subiect foarte dureros pentru el. I-au provocat multe dureri de inimă de-a lungul vieții, motiv pentru care sănătatea lui s-a deteriorat serios.

„De parcă ar fi tata vorbind despre mama.”

— Totuși, nu ar vrea să te dezamăgească. După cină, dorește să îți arăt biblioteca lui și albumul de familie. Vei găsi în ele zile mai fericite, dinainte de moartea bunicii tale, dinainte de război. Probabil că astfel îți vei înțelege mai bine familia din partea mamei și tot ce a pierdut prietenul meu.

— Vă mulțumesc, apreciez sincer lucrul acesta. Și mulțumesc, bunicule – *danke schön.* Nu pot să îți spun cât de mult înseamnă asta pentru mine. „Pozele din album nu sunt răspunsuri, dar sunt un început.”

Bunicul dădu din cap, iar fruntea i se încreți de parcă ar fi înțeles cel puțin în parte ce îi spusesem.

Restul cinei se scurse în liniște. În momentul în care lăsai jos lingura pentru desert, bunicul se ridică și îmi spuse blând.

— *Schlaf gut, Hannah.*

— Îți dorește un somn ușor.

— *Schlaf gut,* bunicule, îi răspunsei atât de mulțumită să comunic cu el direct.

— *Grossvater,* mă corectă dr. Peterson.

— *Danke,* domnule doctor. *Schlaf gut, Grossvater,* zisei zâmbindu-i bunicului.

Mă aprobă nesigur, ridică bastonul de pe dușumea, de lângă scaun, baston pe care nu-l observasem înainte și se îndreptă spre ușă, apoi spre scări.

Să rămân singură cu intimidantul dr. Peterson fusese în mod clar planul bunicului, dar mă silii să merg mai departe.

— Dr. Peterson, care a fost motivul rupturii dintre mama și bunicul?

— N-ai nicio idee?

— Niciuna. Înainte de decembrie nici nu știam că am un bunic. Mama susținea că toată familia ei murise în război. Niciodată n-a vorbit despre ei, despre niciunul.

Dr. Peterson oftă.

— E o poveste lungă și mă tem că nu o pune pe mama ta într-o lumină favorabilă.

— Eu și mama nu eram apropiate. Aș spune că… în mare măsură s-a izolat față de tata și de mine.

— Înțeleg că tatăl tău a fost soldat american.

Acum, simțindu-mă stânjenită, îmi ferii privirea.

— Da, zisei zâmbind forțat și întrebându-mă dacă dr. Peterson are vreo idee despre identitatea tatălui meu adevărat sau dacă aș fi îndrăznit să îl întreb.

— Mama ta a fost o tânără neobișnuită. Recunosc că am fost surprins să aflu că s-a căsătorit cu un american. Probabil a fost la scurtă vreme după război.

„Oare mă interoga?”

— Da, cred că atunci. Dar părinții niciodată nu mi-au împărtășit cu adevărat acel eveniment din viața lor.

— De parcă ar fi vrut să ascundă ceva?

Mă gândisem la asta.

— Poate. Nu știu. Dar în mod cert l-a ascuns pe tatăl ei de mine. Cred că nici tata nu știa nimic de existența lui.

El aprobă.

— Bunicul tău a împuternicit un avocat, știi, predecesorul lui Herr Eberhardt, s-o găsească pe mama ta, la câțiva ani după încheierea războiului. A găsit-o în America și i-a scris. Ea n-a răspuns niciodată.

— Aceea a fost scrisoarea care m-a condus la bunicul. Numai că nu înțeleg de ce nu i-a răspuns, de ce a întrerupt comunicarea în felul acela. Mă gândeam că ar fi trebuit să se bucure de veștile de la tatăl ei.

— Poate că mama ta se temea.

— Se temea de bunicul? E greu de imaginat. E așa de…

— Așa de…?

— Așa de blând și de bun, zisei cu mâinile întinse.

— E-adevărat.

— Atunci?

— Nu sunt sigur că Wolfgang va fi încântat de tot ce vreau să-ți spun, dar mie îmi este clar că ești o tânără hotărâtă.

Îndreptai umerii ușurată că în sfârșit cineva mă lua în serios și mulțumită că am dat impresia pe care mi-

o doream.

— Vino să vedem ce putem găsi în bibliotecă.

*

Ușa bibliotecii se deschise într-o încăpere cam mică și destul de întunecată, ce părea mai degrabă un cabinet. Pe doi pereți, de jos până la tavan, erau înșirate rafturi pentru cărți. În centrul încăperii domnea un birou din lemn de mahon foarte bine lustruit, acoperit cu o mapă de birou, pe care tronau un stilou de aur ornamentat și o călimară. Două fotolii masive din piele neagră flancau șemineul. Toate lucrurile din încăpere sugerau ordine și simplitate. Camera arăta de parcă n-ar mai fi fost folosită de foarte multă vreme. Nu pentru că ar fi plutit în ea acarienii de praf, nimic de felul acesta. Arăta mai mult ca un muzeu, un loc de vizitat mai degrabă, decât de muncit în el.

— Ce a lucrat bunicul ca să își câștige existența, înainte să se pensioneze?

— Bunicul tău n-a avut nevoie să lucreze mulți ani de zile.

„Bunicul… înstărit?”

— Dar…

— În tinerețe a lucrat pentru guvern, funcționar într-o poziție foarte înaltă. Nu și-a risipit banii pe o viață în excese. Din păcate, de când l-a părăsit mama ta, nu a avut cu cine să își împartă viața.

— Trebuie să fi fost acum cel puțin douăzeci și șapte de ani.

— Vreme îndelungată pentru o viață de om singur.

Parcurse în grabă cu degetele un raft de cărți groase, se opri și scoase un volum subțire.

— Aici îți vei vedea familia, Fräulein.

Timp de o oră, dr. Peterson numi persoanele din fotografii, mulți bățoși, aranjați, dar și câteva instantanee ce surprindeau momente neobișnuite sau evenimente în familie.

— Acesta este bunicul tău pe vremea când era tânăr și aceasta bunica, atunci când s-au căsătorit. Ea

avea până în patruzeci de ani când a murit, de cancer.

— Ca mama.

Bunica arăta ca mama, dar zâmbitoare, în toate fotografiile. Cât îmi doream s-o fi cunoscut.

— Cancerul se moștenește în familie, în multe cazuri. Tu nu semeni prea mult cu ea, poate un pic.

— Nu. Dar nici cu tatăl meu nu semăn prea mult, zisei ținându-mi respirația.

— Nu?

Mă studia.

— Numele tău… Hannah. Este un nume interesant. Un nume din familia tatălui tău?

— Nu, nu cred. Mama spunea doar că îi plăcuse dintotdeauna.

Fruntea doctorului se umplu de cute, dar se grăbi să adauge.

— Acesta e Rudy, Rudolph, fratele mai mare al mamei tale, zise oftând. Un tânăr deosebit. O pierdere mare pentru Herr Sommer. Moartea lui Rudy a stins suflul de viață din Wolfgang.

— Cum a murit?

— Ucis în război, ca mii și mii de alți bărbați buni.

Următoarea fotografie ilustra același tânăr în uniformă, mândru, chiar arogant.

— A fost nazist?

— Nazist? Dr. Peterson își aranjă ochelarii. De ce cred toți americanii că toți nemții au fost naziști?

— Mă scuzați, eu n-am spus așa ceva. Doar întrebam…

— A fost soldat în Wehrmacht. Orice tânăr făcea armata, onorându-și datoria față de Führer și față de patrie.

— Și băieții din America au fost recrutați.

— Recrutați?

— Mobilizați.

— Rudy n-a fost mobilizat. S-a înrolat cu toată inima ca să ajute la crearea Noii Germanii.

Dr. Peterson vorbea cu mândrie de Rudy. Nu doream să fiu obraznică, dar atitudinea lui mă dezgustă.

— Dar mama? Cum era cu fetele pe vremea aceea în Germania?

— Ele se alăturau Ligii Fetelor Germane, pe atunci BDM – Bund Deutscher Mädel, divizia feminină a Tineretului Hitlerist ce includea fetele începând de la paisprezece la optsprezece ani. O parte foarte importantă din educația fetelor pe vremea aceea.

Închise albumul.

— Aceste organizații asigurau o instruire excelentă atât pentru dezvoltarea mintală, cât și fizică a tinerei generații. Ceea ce lipsește extrem de mult astăzi.

„Ceea ce asigura și spălarea creierului, din câte am auzit."

— Așadar, mama a fost membră BDM?

— La început. Dar nu participa în mod regulat.

— Pentru că avea grijă de bunica, Grossmutter?

— Probabil… la început. Din păcate, după moartea Elsei, mama ta a petrecut mult timp nesupravegheată. Rudy era foarte ocupat cu școala și instrucția, iar bunicul tău lucra foarte mult în zilele acelea.

— Ce lu…

— Mama ta s-a implicat într-un grup de fanatici, spre marea nefericire a părinților ei și în detrimentul reputației tatălui ei. Îmi pare rău să spun că nu i-a păsat de rușinea pe care a adus-o peste familie. Și tonul și cuvintele doctorului Peterson exprimau dezaprobarea, în egală măsură.

„Rușine? Mama?" Mama fusese întotdeauna strictă cu mine.

— Oricât de șubredă era relația noastră, îmi este greu să îmi imaginez că ar fi putut face de rușine pe cineva.

Dr. Peterson își scoase ochelarii. Frecându-și podul nasului, oftă din nou.

— Poate că strictețea ei în ce te privește a fost un mod de a-și răscumpăra ulterior greșeala. Într-un fel, a fost o ușurare când a fugit de acasă.

— A fugit de acasă?

Închise albumul.
— N-am nicio dorință să îți distrug amintirile dragi pe care le ai cu mama ta, Fräulein Sterling. Vreau doar să protejez sănătatea precară a pacientului meu. Eu și bunicul tău suntem parteneri de afaceri dinainte de război, știai asta? Binevoitor, schiță un zâmbet. Probabil pentru tine înseamnă foarte mult timp.
— Mai mult decât am trăit eu.
„Dar existența mea e învăluită în confuzie, în mister absolut. Ce avea a face acel grup de fanatici cu fuga ei de acasă? Și cine e adevăratul meu tată? A rămas însărcinată? Nu s-a căsătorit mai întâi și apoi a rămas însărcinată? Aceasta era rușinea pe care a adus-o asupra familiei ei? Eu sunt rușinea aceea?” Dar nu puteam să îl întreb pe dr. Peterson. Era o întrebare prea personală… era prea umilitor că nu știam răspunsul.

*

Luai albumul cu mine și îl studiai cu atenție ore întregi, urmărind trăsăturile și înfățișarea mamei și ale bunicii, căutând orice legătură între ele, până ce o auzii pe Frau Winkler stingând luminile din hol și încuind ușa. Ceasul din hol bătu ora unsprezece. „De ce își încuie ușa în timpul nopții? Că doar bunicul nu poate să urce scările și să o atace.”
Mă întorsei spre album. „Nu prea semăn cu tine, mamă, nici cu bunica sau cu bunicul. Nici chiar cu unchiul Rudy; cel puțin, nu prea mult. Doar cât să se vadă că suntem înrudiți. Bunicul l-a cunoscut pe tata? Ai fugit cu vreun băiat pe care abia-l cunoscuseși, vreun dizident politic care l-a făcut pe bunicul de rușine? A fost băiatul nazist sau ce?” Posibilitatea ca mama mea să fi fost nazistă mă luă cu asalt ca un virus, de crezui că o să vărs. „Dacă tatăl meu a fost nazist, ce-a făcut oare?” Dar n-aveam nevoie să întreb. Știam ce făcuseră naziștii.

12

LIESELOTTE SOMMER

SEPTEMBRIE – DECEMBRIE 1941

Acuzai dezechilibre cronice cu menstruația până ce Vater fu de acord să aștepte până ce împlineam șaisprezece ani ca să facă paradă cu mine înaintea mai multor ofițeri. Îmi spuse că Fräulein Hilde se oferise să îl ajute să îmi organizeze o petrecere nemaivăzută, nemaiauzită. Mă îndoiam că mi-ar face vreodată plăcere.

Lukas plecă în armata obligatorie la sfârșitul lui septembrie; nu mai putea să scape, acum că împlinise optsprezece ani. Sperasem zadarnic ca îndeletnicirea lui cu „munca în folosul războiului" să-l scutească de Wehrmacht. Eu și Marta ne dădurăm tot concursul să acoperim rutele pe care le stabilise el pentru distribuirea de provizii celor aflați în ascunzători, adăugându-le la propriile noastre rute.

În aceeași lună, evreilor li se interzisese folosirea mijloacelor de transport în comun, interdicție ce complica totul. Cum mai puteau să meargă oamenii la lucru? Cum aveau să își cumpere mâncare? Ajutorarea membrilor mai în vârstă din comunitățile evreiești să își procure hrană și combustibil deveni o ocupație cu normă întreagă.

Participam la BDM ca de obicei, oferindu-mă voluntar ori de câte ori proiectele presupuneau posibilitatea de a cutreiera orașul. Mă rugam să nu fiu denunțată că nu mă prezentam de fiecare dată. De prea multe ori invocasem scuza cu întârzierea autobuzului sau că făcusem pană la bicicletă și că nu reușisem să găsesc la timp un petic de cauciuc. Între timp, pedalam cu furie prin sate strângând cât puteam duce și cât puteam minți nestingherită când eram oprită pentru a prezenta actele de identitate. Mă rugam ca patrulele să nu compare listele niciodată. Nu exista nicio explicație plauzibilă ca o elevă să aibă atâtea rude bolnave la periferiile Berlinului.

Clienta mea favorită era bătrâna Frau Bernstein, care rămăsese singură pe lume de când îi murise bărbatul cu un an înainte. De fiecare dată când îi aduceam un termos cu supă de la Frau Kirchmann ai fi crezut că furasem toate bijuteriile coroanei din Europa și le așezasem în pragul casei ei. Cu părul lung și alb, împletit într-un coc în vârful capului, și cu obrajii încrețiți de atâta zâmbet, Frau Bernstein mă întâmpina cu căldură. Veselă în ciuda sărăciei, ea întruchipa bunica pe care mi-o imaginasem.

Următoarea vizită la ea avea să fie într-o marți după-masă, aproape de sfârșitul lui septembrie. Strălucirea soarelui arunca umbre printre frunzele ruginii în timp ce pedalam de-a lungul străzilor împreună cu Marta. Menținurăm ritmul râzând și glumind până ce trecurăm de bulevardul Unter den Linden, apoi ne făcurăm cu ochiul și o cotirăm fiecare pe drumul nostru. Frau Kirchmann primise puțin zahăr, iar eu duceam un strop pentru ceaiul lui Frau Bernstein, bine ascuns în trusa mea de cusut. Ce va mai bate din palme surprinsă și foarte mulțumită! Pedalai mai repede ca să am timp mai mult să stau cu ea.

Dacă imaginea încântării lui Frau Bernstein și a fericitei noastre întâlniri nu mi-ar fi acaparat gândurile, aș fi observat mai devreme mulțimea adunată sau blocada și mașinile negre de la capătul străzii. Era cât pe ce să mă ciocnesc de un copilaș cu păr creț ce scăpase din brațele mamei lui.

— Uită-te pe unde mergi, toanto! țipă mama, ridicându-l în aer. Puteai să îl omori! *Dummkopf!*[17]

— *Bitte!* o implorai, recunoscătoare că țâncul care urla era doar speriat. Ce se întâmplă? Trăsei bicicleta la marginea drumului, lângă mulțimea adunată.

O fată, nu cu mult mai în vârstă decât mine, se înghesui printre spectatori, ridicându-se pe vârful degetelor să privească peste umerii din fața ei.

— Pe cine au luat? Cine mai pleacă acum?

— Ce se întâmplă? întrebai din nou.

— Nu știi? Îi mută, șopti ea. Îi duc pe evrei în cartiere noi. Toată lumea aștepta. Ne întrebam când îi

vor lua. Apoi toți vor da buzna să ia cele mai bune lucruri, ia să vezi.

— Nu-i vor lua pe toți, nu-i așa? Pe cei bătrâni îi vor lăsa în pace?

— Ce am auzit e că vor curăța toată strada. Trebuie să împartă toate bunurile pe categorii pentru Reich. Dar știi că nu se poate totul deodată. Toată lumea speră să aibă șansa să scotocească. Unii evrei au aur ascuns sub parchet. Doar pretind că sunt săraci, să știi. Lacomi, nu este bine pentru eforturile noastre în folosul războiului. Ei bine, până aici le-a fost.

Îmi încordai gâtul, privirea, dar abia dacă puteam să văd peste mulțimea ce se îmbulzea înspre baricadă. Sunetul puternic al unui claxon se auzi din spate, de la o mașină oficială cu steaguri cu însemnul svasticii fluturând. Îmi trăsei bicicleta pe bordura trotuarului, ferindu-mi capul. Mulțimea se despărți, iar șoferul își făcu loc înainte. Îmi ridicai ochii exact la timp să surprind profilul unui bărbat prin geamul din spate al mașinii. „Dr. Peterson, bineînțeles!”

Cămășile Brune care patrulau blocada strigau mulțimii să se retragă în timp ce grupuri de oameni erau împinși și târâți din casele lor. Două împușcături fură trase în aer în semn că vorbeau foarte serios. Oamenii se dădeau înapoi.

„Te rog, mă rugam, nu Frau Bernstein. Fă-i s-o lase aici. Dă-i timp să se ascundă. Lasă-mă pe mine să o ajut.”

Mulțimea nu se supuse ordinului, cel puțin nu destul de repede ca să îi mulțumească pe cei responsabili. Icnete și țipete se ridicară din primele rânduri ale mulțimii în timp ce Cămășile Brune împingeau și intimidau cu bătaia. Trăsei bicicleta spre spate și întorsei coarnele cât de repede putui. Nu voiam să plec. Doream să o văd pe Frau Bernstein pentru ultima dată, să îi dau zahăr și supă. Îmi doream să o trag deoparte, să o reasigur că putea să rămână, că mă voi întoarce în două zile să o ajut să își găsească o nouă locuință sau ascunzătoare. Că toate lucrurile vor rămâne așa cum au fost între noi.

Dar nu puteam risca să fiu văzută de dr. Peterson, nu puteam risca să îmi fie confiscată bicicleta, nici să fiu descoperită cerșind viața și libertatea unei evreice bătrâne.

După ce dădui colțul, începui să pedalez din ce în ce mai repede spre familia Kirchmann, abandonând restul rutei și identitatea mea falsă, cu lacrimi de teamă, frustrare, neputință șiroaie pe obraji, sigură că Gestapo-ul era pe urma mea. Încălcai toate regulile rutei atât de bine pusă la punct și recapitulată. Frica este un dușman formidabil, atât de real ca inamicul care te amenință în față.

Trântii bicicleta de perete și năvălii în bucătăria familiei Kirchmann.

— Lieselotte! Ce e? Nu fu nevoie ca Frau Kirchmann să mă tragă în brațele ei; aproape că o doborâi eu. Ce e? Ce s-a întâmplat? Unde e Marta?

— Frau Bernstein, evacuează strada. Îi mută, nu știu unde. Continuam să plâng în hohote, nesigură că mă înțelesese.

— Așadar a început. Mă strânse aproape. Am auzit zvonuri.

— Știai? Știai că o vor lua? De ce nu mi-ai spus? zisei țipând.

— Liniștește-te, taci! Te vor auzi din stradă.

Gemui, înghițindu-mi durerea, tot plângând, de teamă pentru draga Frau Bernstein și rușinată de teama teribilă pentru mine însămi.

— Vom afla dacă a fost luată și unde a fost dusă. N-o vom abandona, dacă putem ajuta. Ai văzut-o plecând?

— *Nein, nein.* Nu puteam să văd nimic. Fata de lângă mine mi-a spus că vor curăța strada, chiar și de cei bătrâni.

— Cei care nu pot lucra, nu vor mânca, murmură Frau Kirchmann.

— Poftim?

— Aceasta este viziunea Noii Germanii asupra celor în vârstă, evrei sau nu, dar mai ales evrei. Frau Kirchmann se așeză la masa din bucătărie și-și odihni capul în mâini.

Mă gândisem numai la propria mea suferință, la durerea pentru Frau Bernstein. Dar mai erau atâția alții în rețeaua noastră. Cinasem cu familia Kirchmann suficient de des ca să știu că mâncau puțin din vasele acelea uriașe cu supă pe care o gătea Frau Kirchmann, că distribuiau destule borcane și termosuri cu supă ca să le mai știi numărul. Atât de mulți prieteni, atât de multe persoane dragi, atât de mulți străini. Ce vor face acum?

*

În această lume haotică, lucrurile se schimbau zilnic. În termeni de câteva zile, fiecare evreu german fu obligat să poarte o stea galbenă, ținta ridiculizării și a hărțuirii pe stradă, ziua în amiaza mare și a persecuțiilor în timpul nopții, interzicându-le într-o clipă toate avantajele unui cetățean.

Crezusem că răul cel mai mare ce i s-ar fi putut întâmpla lui Frau Bernstein era să fie trimisă la centrul de evrei din Berlin. Dar greșeam. La sfârșitul lui octombrie, ea și evreii de pe strada ei fură deportați în Polonia, ca muncitori indispensabili, cu promisiuni de cazare și mâncare mai bune. Nu crezui asta. Frau Bernstein abia putea umbla cu artrita și picioarele ei umflate. La ce muncă puteau să o trimită? Dacă nu merita mijloacele de transport în comun, asistență medicală și rații adecvate în Berlin, ce o făcea vrednică de aceste lucruri într-o Polonie învinsă?

Tocmai împlinisem șaisprezece ani și nu eram proastă. Munceam și mă rugam cu familia Kirchmann. Cel puțin, munceam. Uneori, mă rugam, deși mă îndoiam că rugăciunile mele erau ascultate.

În timpul zilei, mergeam la școală și la întâlnirile BDM și îl ovaționam pe Hitler. Duminicile, în timpul serviciilor divine, îmi doream să cred în Dumnezeu, autorul dragostei și îndurării, îmi plecam capul atunci când pastorul se ruga. Dar afară, în toiul nopții sau în raitele mele cu bicicleta prin sat, deși mă

rugam și atunci, nu credeam în nimic și în nimeni. Nu aveam încredere în nimeni.

Deportările se intensificară în noiembrie. Nu puteam să țin socoteala vagoanelor pentru transport animale și a sutelor de evrei ce părăseau ghetourile. Nu știam încotro mergeau, doar că nu aveau să se mai întoarcă niciodată, că nimeni nu se aștepta ca ei să se întoarcă. Proprietățile lor, de asemenea, erau confiscate pentru Reich și „arianizate".

Stelele galbene ce apăruseră peste noapte de la un capăt la altul al Berlinului, se împuținau pe măsură ce treceau săptămânile. Evreii, care crezuseră în mod sigur că lucrurile se vor liniști, că se vor clarifica, acum vindeau totul ca să obțină pașapoarte și înscrierea pe lista pentru emigrări, oriunde în țările din afara dominației Germaniei.

Mulți nu își puteau permite luxul acesta. În fiecare zi, tot mai mulți fugeau să se ascundă. Nu puteam să nu îi hrănim pe cei pe care îi cunoșteam, parcă am fi comis o crimă. Tânjeam după nopțile în care stăteam trează, în așteptarea lui Rudy sau a lui Vater. Eram norocoasă dacă reușeam să intru pe geamul din bucătărie cu picioarele pline de noroi și zgâriate în goana nebună pe bicicletă, înainte ca Vater să intre pe ușa din față, amețit de băutură.

Nu puteam să îl înțeleg pe Vater. Fräulein Hilde îl ținea în suspans ca pe un pește ademenit de o momeală savuroasă. Acum se purta ca un bătrân distrus, lamentându-se că îl chinuia să se realizeze mai întâi, ca să declare în următorul moment că vânătoarea continua, că tachinările ei îi dădeau energie, de parcă acumulase toată pasiunea unui îndrăgostit de șaptesprezece ani. Era plecat ore întregi pe motiv că afacerile lui se înmulțiseră, mulțumită noilor legături. Angajase constructori să modernizeze și să îmbunătățească locuința noastră și îmi spuse clar să nu le stau în cale, să îi las să lucreze în liniște. Marea mea mulțumire era că el și Fräulein Hilde uitaseră complet de mine, de petrecerea de ziua mea de naștere și de ofițerii naziști.

Nici prin cap nu îmi trecuse să fi fost mai atentă, să nu fi fost atât de naivă.

*

Radioul din salon bârâii anunțul. Germania declarase război Statelor Unite, la câteva zile după atacul japonez de la Pearl Harbor – un port american în Pacific. N-aveam nicio idee ce avea să însemne pentru săptămânile care urmau, doar ce credea familia Kirchmann, că războiul se va prelungi și că Japonia și Germania stârniseră prostește dragonul adormit – o părere pe care nimeni nu îndrăznea să o exprime în public. Încă o îngrijorare față de cele care existau deja din abundență.

Poate că nu era drept sau înțelept din partea mea, dar lăsai grijile acestea deoparte cum mă pricepui mai bine și îmi pusei speranțele în revenirea acasă a lui Lukas înainte de Crăciun. Înapoi la familia lui, înapoi la mine. Se schimbase oare în aceste trei luni interminabile?

Herr Kirchmann primise asigurări că munca lui Lukas era esențială pentru susținerea războiului. „Nu va merge pe front. Îți mulțumesc, Dumnezeule!”

13

HANNAH STERLING
IANUARIE 1973

A doua zi, Carl Schmidt mă aștepta lângă mașină, pregătit să reîncepem turul. Dar nu aveam niciun chef de vizitarea Berlinului, în ciuda insistenței lui și a interesului deosebit pentru:

— Tiergarten, parcul orașului, renumit la nivel mondial, care se mândrește cu animalele aflate într-un habitat cât mai natural posibil.

Ca o spectatoare politicoasă, încuviințam doar din cap la descrierea farmecului iazului, atentă la expresia feței. În tot acest timp, creierul meu reconstituia imagini cu lagărele de concentrare și evreii batjocoriți și bătuți, munciți până la epuizare și gazați de cineva care s-ar putea să fi fost tatăl meu.

— Și femurul se unește cu tibia, și tibia cu tarsul și toate acestea cu orbita oculară. Nu ești de acord?

— Poftim? O, da, da, bineînțeles.

Carl se opri în mijlocul aleii din Tiergarten.

— Nici măcar n-ai auzit ce ți-am spus.

— Bineînțeles că am auzit. Am auzit…

Mă oprii și eu. Iarăși sprâncenele acelea mirate.

— De obicei nu las o impresie atât de proastă clienților mei, în mod special clientelor. Zâmbetul lui mă dezarmă.

— Îmi pare rău. Chiar nu sunt o bună companie astăzi, Carl. Poate că ar trebui să mă duci înapoi la bunicul.

— Și să îmi pierd slujba? Am primit ordine precise să te ajut să descoperi Berlinul ca cel mai fascinant oraș din lume.

— Ai făcut o treabă formidabilă. Numai că eu nu pot să nu mă gândesc la motivul pentru care am venit aici în primul rând și acesta nu a fost să vizitez obiectivele turistice.

— A, familia ta.

— Da.

Ridicai o piatră și o aruncai în iaz, aproape retezând urechea unui băiețel.

— O, dragă. Pietrele sunt arme letale în mâna unei femei duse pe gânduri.

Închisei ochii. De ce nu putea lumea să dispară pur și simplu?

— Vrei să vorbești despre asta? Te-ar ajuta?

— E prea umilitor.

— Vorbești unui om care a crescut copleșit de rușine.

— Nu cred.

— E adevărat pentru orice german. Suntem mânjiți. Știi, păcatele strămoșilor noștri.

Știam exact ce voia să spună. „Cum rămâne cu păcatele tatălui meu?" Dar el se oferise să mă ajute și nu mai era altcineva.

— Am venit aici pentru că am crezut că mama mea nu mai avea rude. Mama mea a pretins întotdeauna că era austriacă și că toată familia ei a pierit în timpul războiului. Când am auzit că am un bunic în viață, nu mi-a venit să cred, ardeam de nerăbdare să vin să îl cunosc.

— Da?

— Da.

— Așadar?

— Așadar, aseară am aflat că mama mea a fugit de acasă.

El aștepta. Mă întorsei mușcându-mi buzele, cercetându-mi ochii în iaz în speranța că voi putea să vorbesc fără să plâng, încercai din nou. Îmi ținui respirația. Degeaba.

— Mulți tineri fug de acasă, încercă el.

— Asta s-a întâmplat în timpul războiului. Ea s-a implicat într-un grup cu convingeri radicale.

— Bunicul tău ți-a spus asta?

— Doctorul Peterson. El este medicul familiei de când se știu, prietenul și colegul bunicului încă dinainte de război.

— A, au existat multe grupări politice în timpul…

— El mi-a spus că a fugit, că a făcut familia de rușine și că l-a rănit pe bunicul care nu și-a mai

revenit de atunci.

Mă întorsei din nou, incapabilă să îl privesc, să aflu ce trebuie să fi gândit despre mine și despre mama un german modern care a crescut după război.

— Cred că mama a fost nazistă, probabil una radicală.

— Așa ți-a spus acest dr. Peterson?

— Da, ei bine, nu exact cu aceste cuvinte. Dar ce altceva putea să însemne această rușine legată de un grup radical pe vremea aceea?

— Tu uiți că în Germania, în timpul războiului, nu era nicio rușine să fii nazist. De fapt, existau mari presiuni să te alături Partidului Nazist. Cei care nu o făceau erau trecuți pe lista neagră și dacă protestau, uneori erau trimiși departe, arestați, închiși în lagăre. Dacă Mutter, mama ta, făcea parte dintr-un grup radical, asta înseamnă că, după toate probabilitățile, nu era nazistă, ci opusă lor. Herr Sommer, dintre toți oamenii…

Carl se aprinsese, aproape indignat, dar se opri.

— Cum adică „dintre toți oamenii”?

Dar se vedea cât de greu îi venea să spună sau cât de mult.

— Carl, ce vrei să spui?

— E o problemă de familie. Ar trebui să îl întrebi pe Grossvater.

— Dar nu pot să vorbesc cu el. El nu vorbește engleză deloc!

— Herr Wolfgang Sommer vorbește engleză. Să nu îi spui că ți-am spus eu asta, dar știu că vorbește engleză. Toți cei care îl cunosc îi admiră abilitatea de a conversa excelent în engleză. Te iau de fraieră, Hannah Sterling. Să îți fie rușine dacă îi lași să scape basma curată.

*

Nu puteam să nu mă gândesc la cuvintele lui Carl: „Te iau de fraieră, Hannah Sterling. De ce? De ce s-ar preface bunicul că nu știe engleză? Ca să mă poată studia fără să se atașeze de mine, să îi fie mai ușor să

mă expediez de unde am venit în cazul în care simte că și-a făcut datoria față de mine? Ca să nu îi pun întrebări la care nu vrea să răspundă? Și dacă bunicului îi era rușine cu mama pentru că vorbea sau lucra împotriva naziștilor, înseamnă că el fusese de partea lor?”

De aș putea numai să dau timpul înapoi și să văd ce s-a întâmplat, să fiu martoră la evenimentele care le conturaseră viețile. Eram în Berlin de trei zile și nici pe departe nu rezolvasem misterul mamei mele, doar spoream problemele.

Dar apoi mă gândii la mătușa Lavinia și la ce-ar spune ea: „Pisica se jupoaie în mai multe feluri.”

*

A doua zi dimineața, ascultai după pașii lui Frau Winkler pe scări. Tocmai pusese cafeaua pe foc și felia pâinea rumenă când o surprinsei în bucătărie.

— Mi-ar plăcea să îi duc bunicului micul dejun când e gata, Frau Winkler.

Făcu ochii mari.

— *Nein,* trebuie să îl ajut să se bărbierească și să îi pregătesc hainele.

— Înainte sau după ce mănâncă?

— După ce mănâncă, bineînțeles…

— Atunci vă voi spune când voi fi terminat de discutat cu el.

— Deja știi germana? mă ironiză ea. Așa de repede?

— Cred că știm amândouă că nu e necesar, îi spusei blând. Nu-i așa?

Îmi întoarse spatele concentrată la mașina de feliat.

— În prima seară mi s-a părut ciudat că Herr Eberhardt n-a tradus tot. Bunicul părea să înțeleagă. Și seara trecută, dr. Peterson nici măcar nu apucase să întrebe când bunicul i-a spus să îmi arate biblioteca. Am venit aici să aflu despre mama mea și se pare că toată lumea mă joacă pe degete… chiar și

dumneavoastră, Frau Winkler. Dar, pentru bunul Dumnezeu!, nu înțeleg de ce.

— Casele vechi nu renunță ușor la secretele lor, Fräulein Hannah. Lucrurile care s-au întâmplat în timpul războiului, chiar și înainte de război, încă ne bântuie pe toți. Lumea condamnă toți bărbații, femeile și copiii din Germania.

Parcă era Carl, dar chiar nu puteam să înțeleg de ce, cunoscându-i pe cei doi. Și lucrul acesta nu explica ruptura din familia mea. Sunt oare două versiuni diferite ale poveștii mamei?

— Mi-ați spus că lucrați aici doar de cinci sau șase ani. Cum de știți totul despre familia mea dinainte de această perioadă?

— Am trăit în aceeași zonă toată viața mea.

— Ați cunoscut-o pe mama mea?

— *Nein.* Dar îmi amintesc că am văzut-o când eram copil. Familia mea locuia pe strada vecină. Eu eram mai mică. Frau Winkler înveli pâinea într-un șervet și o așeză în bufet.

— Era foarte frumoasă, cu părul auriu și zâmbetul ei… băieții întorceau capetele după ea când mergea la școală.

— Avea prieten?

— Nu-i băga în seamă. Până când am văzut-o plimbându-se cu craiul ei… prietenul fratelui ei mai mare, cred.

Inima îmi bubuia să îmi spargă pieptul.

— Va amintiți numele băiatului?

— *Nein.* Nu îl cunoșteam.

— Locuia pe această stradă sau pe a dumneavoastră?

— *Nein.* Nu știu nimic. Îmi aruncă o privire, apoi se uită în altă parte. Poate că bunicul tău știe.

Mă stăpânii. Să fiu atât de aproape… oare… Îmi netezii fusta cu mâinile.

— Voi duce tava bunicului.

Frau Winkler ridică din sprâncene și turnă cafeaua.

*

Bătui la ușă de trei ori.

— *Eintreten.* Bunicul nu strigă deloc firav, mai degrabă autoritar.

Împinsei ușa.

— Am rugat-o pe Frau Winkler să mă lase să îți aduc eu micul dejun, Grossvater. Cafeaua miroase minunat în dimineața asta.

— Hannah. Ochii lui exprimau surpriză în timp ce așezam tava pe noptieră.

— A sosit timpul să îmi merit traiul aici, nu crezi? zisei zâmbind.

Se încruntă.

— *Ich verstehe nicht.*

— O, Grossvater, nu e chiar așa, nu? Tu chiar mă înțelegi. Amândoi știm că engleza ta e excelentă.

Inima îmi bătea cu putere, dar rămăsei fermă. Nu răspunse. Indignarea îi fulgeră în priviri după o clipă de confuzie.

Îi luai mâna cu blândețe în a mea.

— Nu știu de ce n-ai încredere în mine. Vreau doar să te cunosc și să mă cunoști. Tu mi-ai rămas acum singura rudă de sânge, Grossvater. Te rog, nu mă respinge.

Ezitarea pâlpâi în ochii lui albaștri care mă priviră apoi sfredelitori, mă cântăriră, cercetându-mi firea, rezistența.

— Nu ești ca mama ta.

— Nu? Dar ca cine sunt?

Îmi ignoră întrebarea.

— Ea n-ar fi atât de directă.

— Speriată? Timidă? Îmi amintii trăsăturile ei.

— Amăgitoare. Își retrase mâna. Nu vreau să fiu din nou înșelat în încrederea mea.

— Nădăjduiesc că întotdeauna vei avea motive să te încrezi în mine, Grossvater. Vreau foarte mult să avem o relație bună. Sunt atâtea lucruri pe care vreau să le cunosc, despre tine și Grossmutter, despre mama și tata.

Tresări vizibil.

— Răscolirea trecutului nu aduce nimic bun, nimic pe care să te poți baza.

— Dar rău? Nu trebuie uneori să înțelegem ce am greșit ca să nu mai repetăm greșeala?

— Învățăm din experiență, este adevărat. Dar dacă durerea este insuportabilă, nu putem, nu ar trebui să o scoatem forțat la lumină și să o analizăm. Mama ta s-a dus, Hannah. Las-o pe ea și faptele ei să se odihnească în pace.

— Dar, eu…

— Dacă intențiile tale față de mine sunt cinstite, dacă îți dorești cu adevărat să ne reunim ca familie, dovedește că ești de încredere și fă așa cum spun eu.

— Chiar vreau asta, dar…

— Lieselotte a încălcat legea, legile Germaniei și legile casei mele. Nu mă așteptam să îi mai rostesc vreodată numele cu voce tare. Ani întregi n-am știut că s-a mutat în America sau, până recent, că a născut un copil. În viața asta nu pot decât să merg înainte, nu înapoi. Dacă acest lucru este suficient pentru tine, ești binevenită să rămâi aici, cu mine. Vei fi pentru mine copilul pe care l-am pierdut.

— Bunicule, eu…

— Dacă nu e suficient, atunci te vei întoarce în America. Nu mai pot suporta o altă pierdere dureroasă. Nu îmi cere una ca asta.

Ochii i se umplură de lacrimi și îmi dădui seama că acest bărbat, acest patriarh german al familiei mele, se umilise să rostească acest discurs. Dar promisiunea pe care mi-o cerea era mai mult decât puteam eu oferi.

— Vreau să îți fiu pe plac, bunicule – Grossvater. Vreau să te cunosc și să te iubesc și vreau ca și tu să mă cunoști și să mă iubești.

— Atunci am stabilit. Mergem mai departe.

Îmi strânse mâna și îmi oferi un zâmbet morocănos.

Nu era tot ce-mi doream, dar era ceva după care tânjeam. Nu mă putui abține să nu îl tachinez.

— *Ja,* mergem înainte, în engleză.

Ezită, apoi scânteia din ochii lui mă încălzi.

*

Când dr. Peterson ni se alătură la cină în seara aceea, fu cu totul altă poveste. Grossvater vorbi în engleză, cu excepţia unei reveniri accidentale la limba germană. Era mai relaxat, mai degajat, uneori aproape jovial. Dar se simțea tensiunea pe care o emana dr. Peterson.

— Trebuie să te bucuri, prietene, îl îndemnă bunicul. Oaia pierdută a fost găsită.

Dar dr. Peterson nu se lăsă momit, dând la un moment dat frâu liber unui torent de cuvinte în germană, din care nu înțelesei nimic. Bunicul reacționă ciudat, ridicându-și capul de parcă reflecta la cuvintele prietenului său, aruncându-mi priviri aproape suspicioase, răspunzând apoi în germană. Fiindcă evident dr. Peterson insista, în cele din urmă, bunicul izbi cu palma în masă, strigând: „Ajunge!” Ambii se lăsară în scaune, iar masa continuă în tăcere până ce bunicul mi se adresă din nou.

— Vei continua să vizitezi Berlinul, Hannah? Ți-a plăcut ce ai văzut și ce ai aflat?

— Mi-a plăcut foarte mult. Dar aș prefera să petrec timp cu tine, Grossvater. Pe tine am venit să te văd, îți amintești? îi zisei zâmbind.

Îmi zâmbi și el.

— Va fi timp destul și pentru asta, copila mea. Cred că e bine să îți cunoști noul oraș.

Telefonul sună în hol. Frau Winkler răspunse, vorbind încet, apoi cu insistență în germană. Se pare că auzul bunicului se îmbunătățise uluitor, întrucât o chemă. Ea deschise ușa de la sufragerie, explicând… altceva în germană, ce nu puteam să înțeleg. Bunicul se ridică întinzându-se după baston.

— Scuză-mă, Hannah. Trebuie să vorbesc cu bărbatul acesta. Ușa sufrageriei se închise și parcă, odată cu bunicul, toată lumina din încăpere se estompă. Antipatia doctorului Peterson față de mine spintecă aerul.

— Îți dai seama cât de instabilă este sănătatea bunicului tău, Fräulein Sterling.

Nu era o întrebare.

— Nu tocmai, dr. Peterson. Pare mult mai bine și mai în putere de când am ajuns să ne înțelegem mai bine. De când nu mai este nevoie să îmi traduceți, subliniai eu.

— Atunci e important să știi, să înțelegi de ce prezența ta este o problemă atât de serioasă.

— Și ce ar trebui să înțeleg? Bărbatul începea să mă enerveze.

— Că Herr Sommer e pe moarte. Mai are trei luni de trăit… cel mult. Nu îți voi permite să îl superi.

Nu mă interesa că Frau Winkler își terminase treaba. Imediat ce le urai noapte bună bunicului și lui dr. Peterson, mă furișai tiptil spre camera ei și bătui ușor în ușă. Ea se schimbase deja în cămașa de noapte.

— Ai nevoie de ceva, Fräulein Sterling?

— De ce nu mi-ați spus că bunicul e pe moarte, că vorbind cu el și discutând despre trecut îi va pune inima în pericol? Credeați că aș fi vorbit cu el oricum, că nu îmi pasă dacă îi fac rău?

— Ai vrut răspunsuri la întrebările tale: ce a făcut mama ta de a fost alungată de acasă, poate chiar să îți cunoști tatăl. Te rog să nu uiți că tu m-ai întrebat. Eu ți-am spus doar ce știam.

— Mama mea a fost alungată de acasă? Am crezut că nu o cunoșteați.

— Am auzit o discuție între dr. Peterson și Herr Sommer. De aceea te-am încurajat să înveți să vorbești germana, să înțelegi limba. Nu vei cunoaște adevărul din ce îți spun ei. Joacă teatru.

— Cum adică? Dar același sentiment îl avusesem și eu.

— Herr Sommer era renumit în timpul războiului pentru lucrurile pe care le-a făcut atunci.

— Asta a fost acum treizeci de ani! Nu înțeleg de ce contează asta așa de mult acum sau ce are de-a face cu fuga mamei mele.

Aveam nevoie de lămuriri, dar îmi doream cu disperare să fie din acelea cu care puteam trăi.

— Fuga ei?

— Dr. Peterson mi-a spus că a fugit, că l-a rănit adânc pe tatăl ei.

— A dispărut, e-adevărat. N-am mai văzut-o niciodată după…

— După ce?

— După ce s-a anunțat logodna ei în ziar.

— Logodna? Cu ci… cine?

Ne încordarăm amândouă la sunetul bastonului bunicului pe scări. Știam și înțelegeam în aceeași măsură teama subită din ochii lui Frau Winkler.

— Nu-mi amintesc nimic. Te rog nu mă mai întreba nimic.

— Dar…

— Am nevoie de locul acesta de muncă, Fräulein Hannah, zise nervoasă printre dinți și mă împinse ușor, dar ferm, pe ușă afară, încuind-o.

Bunicul făcu cale întoarsă cu bastonul pocnind ușor pe scări, până ce ușa lui se auzi închizându-se încet.

14

LIESELOTTE SOMMER
DECEMBRIE 1941 – OCTOMBRIE 1942

Lukas nu venii acasă de Crăciun, nici de Anul Nou, nici de Paște. Venise vara și părinții lui încă nu știau să îmi spună unde fusese repartizat. Susțineau că muncea mult în sprijinul forțelor armate; era tot ce știau. Dar într-o noapte, pe când părinții credeau că doarme, Marta îi auzii vorbind despre activitatea lui Lukas.

— Ziceau că Lukas vine și pleacă regulat din München fiindcă lucrează pentru *Abwehr,* îmi raportă ea ziua următoare.

— Dar este serviciul secret de informații. Cum e posibil?

Marta ridică din umeri înfășurându-se cu brațele de parcă ar fi încercat să se protejeze de frig.

— Așa am auzit. Nici eu nu înțeleg.

— I-ai întrebat?

— *Nein.* Ar trebui să recunosc că am tras cu urechea. În casa noastră asta înseamnă înaltă trădare.

— *Ja, schön.*

Înțelegeam asta. Dar nu-l înțelegeam pe Lukas. Organizația Abwehr colabora cu guvernul, cu armata. Noi toți eram implicați până în gât în activități ilegale. Se întorsese împotriva noastră? Ne-ar putea trăda? N-aș crede asta.

Așteptai câteva zile. Imediat după cina de duminică, în timp ce ștergeam ultima farfurie, o întrebai pe Frau Kirchmann.

— Am auzit că Lukas e în München. Aveți vești de la el?

Frau Kirchmann nu era o actriță bună. Aproape că scăpă platoul pentru pește.

— *Nein,* nu recent.

— Presupun că muncind pentru Abwehr trebuie să păstreze confidențialitatea. Probabil că nu i se prea permite să vorbească despre asta.

— Pentru Abwehr? Ce te face să crezi că el…

— Îmi pare atât de rău, Frau Kirchmann! Credeam că știți! Vă rog, nu îi spuneți nimic lui Lukas. N-o să mi-o ierte niciodată.

— Niciodată n-o să te… eu… Ți-a scris Lukas? Cum?

— Nu contează. Nu trebuia să spun nimic.

Mă prefăcui că plec, apoi mă întorsei.

— Dar mărturisesc că nu înțeleg. Cum poate să lucreze pentru… pentru ei și pentru noi?

Mă privi sceptică, dar nu renunțai la șiretlic.

— Doar nu crezi că activitatea noastră este în pericol, nu-i așa?

Frau Kirchmann se îndreptă de spate.

— Lieselotte, nu știi să te prefaci. Nu știu cum ai aflat asta, dar te implor, mă bazez pe tine, să nu spui nimănui ce știi. L-ai pune pe Lukas în pericol, însăși viața lui.

— Știi că n-aș face niciodată așa ceva. Vreau numai să știu că e în siguranță.

Dar nu era tot ce îmi doream și nu știam dacă imploratul sau plânsul ar fi ajutat la ceva.

— Vreau să înțeleg. Ați avut încredere în mine cu atâtea lucruri; de ce nu pot…

— Și ne-ai demonstrat de fiecare dată că ești de încredere, dar unele lucruri nu sunt ușor de înțeles, nu sunt așa cum par.

— M-am săturat. Mi-a ajuns să aud că lucrurile nu sunt așa cum par! Ce înseamnă de fapt?

Își întinse brațele spre mine și, deși doream să rămân indiferentă, făcui pași spre ea. Îmi trase capul la pieptul ei exact așa cum făcuse de atâtea ori când Mutti era pe moarte.

— Trebuie să ai încredere în mine, draga mea. Să ai încredere în Lukas.

*

Nu îl revăzui pe Lukas până în octombrie, la ziua mea de naștere, când împlineam șaptesprezece ani, la petrecerea pe care Vater și Fräulein Hilde se așteptaseră să o organizeze cu un an înainte. Puțini

ofițeri Wehrmacht din Berlin rămăseseră neinvitați; mulți alții fuseseră chemați sub arme. Dar un șir nesfârșit de ofițeri naziști și membri ai Gestapo-ului se perindaseră prin casa noastră proaspăt renovată, în mod special prin biblioteca lui Vater, fiecare dintre ei primind câte o invitație.

Mai darnic cu banii decât îl știusem eu vreodată, Vater închiriase o sală pentru petrecere și, pe lângă asta, și un furnizor de preparate.

Cu acest du-te-vino în casă, nu mai era ușor și sigur să mă strecor noaptea prin fereastra de la bucătărie fără să fiu observată, așa că deseori ceream permisiunea să dorm la Marta. Minunea minunilor, Vater consideră cererea mea o idee splendidă atâta timp cât îmi vedeam de treabă cu școala și cu întâlnirile BDM. Din acest motiv, activitatea noastră cu evreii ascunși era cu mult mai ușoară. Ceea ce era bine, deoarece presiunea crescuse mai mult ca niciodată.

Evreii descoperiți în ascunzătorile lor erau arestați și deportați, închiși în lagăre, alteori împușcați pe loc. Orice german care era prins că îi ajuta pe evrei să se ascundă sau că le depozita lucrurile putea fi arestat. Știrile despre condițiile aspre și mizerabile din lagăre pătrundeau pe nesimțite în viețile noastre, trăind zilnic cu frica lor în ceafă.

Să fur mâncare și cartele de alimente, să livrez documente de identitate false, să inventez câte o poveste diferită de câte ori eram oprită, să ajungem tefere acasă, atât eu, cât și Marta, toate acestea îmi dădeau ghes și motiv să mă dau jos din pat în fiecare zi.

Aproape uitasem că urma să fac paradă prin fața ofițerilor care erau în căutarea unei soții tinere și fertile sau că ar trebui să seduc un soț arian de primă clasă, până ce nu mă luă în primire Fräulein Hilde.

Pe primul loc, lecțiile de dans, de care nu avusesem nevoie niciodată și cu siguranță nu aveam să le mai reiau. Profesorul de dans ocolise toate dansurile în stil jazz, atât de frumoase și de populare în filmele americane pe care le vizionam. Exersam

acești pași cu Marta în fiecare seară, în salonul ei. De altfel, astfel de filme și dansuri fuseseră interzise de Führerul nostru. Dar învățasem foarte bine valsul vienez.

Împreună cu Fräulein Hilde cutreieram magazinele de stofe, mergeam la croitorie pentru ajustarea rochiei mele din satin lucios de culoarea peruzelei, cu decolteul pătrat, mai adânc decât orice alt decolteu purtat de mine vreodată și pe care eram sigură că Führerul nu îl aproba în public, în ciuda hainelor luxoase, îndoielnice, pe care le purtau soțiile ofițerilor SS. Cumpărarăm pantofi în aceeași culoare, cu tocuri înalte de cinci centimetri, în mod clar *verboten* pentru noul ideal de femeie germană. Mi se făcu manichiura și pedichiura, cu ojă cu tot… pudrată, parfumată și încorsetată, cu părul pieptănat și strâns în coc.

În seara petrecerii nu mai semănăm deloc cu mine, deși Fräulein Hilde declarase această îmbunătățire colosală în timp ce îmi potrivea șiragul nemaipomenit din perle în jurul gâtului, un cadou de ziua mea din partea ei și a tatălui meu.

— Cum e vorba aceea americană? Îi vei da gata.

Îmi făcu cu ochiul, gest ce mă surprinse la fel de mult ca și faptul că știa proverbul american.

O singură privire în oglindă mă dădu pe *mine* gata. Când Fräulein Hilde se întoarse să își retușeze machiajul, îmi trăsei decolteul cât de sus putui, dar nu era suficient. „Șaptesprezece ani și arăt ca o fufă.” Mă privii dintr-o parte, apoi din cealaltă. „Ei bine, poate nu neapărat. Dar nu mai arăt și nici nu mai pot fi luată drept o elevă. Mutti, de-ai fi aici!”

La insistența mea, mai mult în ciuda doctorului Peterson, Vater îmi permisese să invit și familia Kirchmann. Nu puteam să îmi imaginez cum voi face față zilei fără ei; erau mai mult decât familia mea, mai mult decât niște prieteni. Cu puțin noroc, puteam potrivi lucrurile astfel încât să petrec mai mult timp cu Marta decât cu cei care prospectau piața în căutare de carne pentru reproducere.

Greta, camerista pe care Fräulein Hilde o ținea la cheremul ei, bătu ușor în ușă și se strecură înăuntru.

— Herr Sommer mi-a zis să vă spun că mașina așteaptă și că musafirii vor ajunge la bal în orice moment. M-a trimis să le întreb pe doamne cât mai întârzie?

— Și tu ce i-ai spus? glumi Fräulein Hilde.

Greta nu își ascunse zâmbetul: „Cât să vă taie respirația", așa cum m-ați învățat să spun întotdeauna. Apoi am făcut o reverență.

Fräulein Hilde zâmbi și se întoarse înspre mine.

— Învață, draga mea.

Nu mă vedeam vorbind așa cu Vater, dar îi zâmbii în schimb.

Fräulein Hilde mă măsură cu ochi critici din creștet până-n tălpi și îmi vârî la loc o buclă rebelă.

— Vei fi apariția serii, așa cum e normal. În seara asta, poți alege orice ofițer sau gentleman, Lieselotte. Fii deșteaptă!

Mă abținui să protestez, deși doream cu disperare. Dar știam că nu mă va ajuta la nimic.

*

Trei ore mai târziu, ospățul agonizant, cu multe feluri de mâncare, ajunsese la capăt, iar eu dansasem cu toți ofițerii care participaseră. Umorul nu mă părăsise de-a lungul pălăvrăgelii și a pariurilor cu Ochi Verzi, însă zâmbetu-mi fals începuse să pălească după douăzeci de minute de povești cu bravurile militare ale lui Mustață.

Ofițerii mai în vârstă se retrăseseră amuzându-se de parcă își așteptau rândul după ce copiii își vor fi terminat joaca; atunci era mișcarea lor. Privirile lor aprinse și iscoditoare îmi dădeau fiori reci pe șira spinării. Vater stătea în umbră, urmărindu-ne din capătul sălii, aprobând din cap când zâmbeam și întrețineam conversația, și ridicându-și bărbia în semn de avertizare atunci când șovăiam sau lăsam să se strecoare vreo urmă de plictiseală.

Ceasul bătu ora unsprezece. Îmi simțeam degetele de la picioare strânse ca-ntr-un cleşte, iar brațele mă dureau. Tortul cu trei etaje fu împins în sala de bal, lumânările aprinse, iar musafirii începură să cânte. Pregătindu-mă să suflu în cele şaptesprezece lumânări, îmi umplui gura cu aer și zării mișcare în dosul sălii.

În spatele unei femei cu o coafură ridicolă, iar mai apoi în dreptul ei, ca într-o străfulgerare, păși un bărbat în uniformă. „Lukas!" Lukas în uniformă de Abwehr, la fel de înalt, dar mai matur și mai chipeș ca niciodată. Cu respirația tăiată stinsei o lumânare. Insuficient pentru punerea dorinței.

— Aș! Încă o dată, Fräulein! strigară în cor. Inspiră adânc!

Vater îmi urmări privirea și se încruntă. Senzația de recunoștință când îl văzui pe Lukas întreg și sănătos, aici, scoase la lumină inima și zâmbetul meu din adâncurile în care le ferecasem.

Doi ofițeri dădură să mă ajute, dar nici gând să îi las. Ignorai impulsurile din creierul meu și trăsei aer adânc în piept. Dintr-o suflare, toate lumânările de pe tort se stinseră și toată suflarea din încăpere mă aplaudă. Printre lacrimi de fericire, zării privirea lui Lukas care continua să mă fixeze; apoi se alătură și el aplauzelor din sală.

— Felicitări, Fräulein! Foarte bine!

— Ce plămâni sănătoși!

— Să ți se împlinească toate dorințele!

— Și spune-mi… se aplecă mai aproape Ochi Verzi, care sunt dorințele tale în seara asta, drăgălașa mea Fräulein?

„Să dispari. Să dispăreți toți și să mă lăsați doar cu Lukas." Dar răspunsei:

— Să fie pace cât mai curând. Ca toți frații, tații și fiii noștri să vină acasă în siguranță.

Cheful de petrecere se spulberă. Femeile aprobară, pe fețele lor citindu-se povara pe care o purtam cu toții în inimile noastre.

— Glorioasa victorie va aduce pacea, strigă dr. Peterson, curmând solemnitatea momentului.

— Pentru o victorie glorioasă! *Sieg Heii!* Brațele se ridicară în semn de salut. *Heil Hitler!*

Îl pierdui pe Lukas din ochi în explozia brațelor ridicate și în îmbulzirea subită a familiei lui. Tăiai prima felie din tortul rece, cu unt și umplut cu stafide – de unde făcuseră rost de luxul acesta neraționalizat, habar nu aveam – apoi înmânai cuțitul Gretei, care ajuta cu orice, oriunde. Zâmbii și dădui din cap acceptând felicitările celorlalți, în timp ce mă îndreptam spre Lukas. Nimeni nu îmi putea sta în cale.

Nimeni, mai puțin tatăl meu, care îmi petrecu brațul pe după al său și îmi șopti în urechi:

— Ai mulți musafiri în seara asta, Lieselotte. Te vei ocupa de ei.

— Da, bineînțeles, dar trebuie să îl salut pe Lukas. Numai ce a sosit, de la mare depărtare, cu siguranță.

Dar simții strânsoarea puternică a lui Vater în jurul meu, presiunea cotului său asupra pieptului meu și mă oprii din mers.

— Te rog, Vater. E Lukas. Îl implorai ridicându-mi privirea spre el, dar ochii lui erau îndreptați spre Lukas, care ne zări printre îmbrățișările mamei lui și se încruntă la priveliștea pe care i-o ofeream.

— Răspunde-i din cap la salut, Lieselotte, dar întoarce-te și acceptă atențiile colonelului Gruder. Și el a străbătut cale lungă să te vadă, să sărbătorească ziua ta de naștere. Dă-i cinstea care i se cuvine.

„Pentru ce? Pentru mâinile lui butucănoase care îmi hoinăriseră pe tot spatele în timp ce-am dansat? Sau pentru că îi făcuse pe tinerii Germaniei carne de tun pentru ruși? Pentru asigurarea transportului de evrei polonezi către lagărele de concentrare? Crezi că nu știu cu ce se ocupă oamenii tăi deosebiți?” Dar, ca de obicei, nu dădui glas acestor cuvinte. Îi răspunsei în schimb:

— Îl voi saluta pe musafirul tău. Îi voi mulțumi pentru că a venit.

Ochii lui Vater îmi căutară privirea, dinții îi scrâșniră printre buzele strânse, dar nu tremurai. Dacă voia mai mult de atât, n-avea decât să mă bată.

Petrecerea nu se termina decât peste cel puțin încă o oră, dar părea o veșnicie. Nu reușii să mă eliberez de ofițeri destul de repede ca să îmi croiesc drum spre Lukas, până ce nu zării gestul lui Frau Kirchmann care își cerea paltonul. Era trecut de miezul nopții și cu siguranță că erau epuizați și dornici să plece acasă să îi ureze lui Lukas un bun venit cum se cuvenea, înainte ca toată familia să se pregătească de culcare și să doarmă liniștiți. Dar nu puteam să îl las pe Lukas să plece fără să îl văd, fără să vorbesc cu el, fără să îi mulțumesc că făcuse tot acest drum pentru mine. Mă scuzai pentru un moment și pășii iute spre scările din hol. Tatăl meu va crede fără îndoială că mă dusesem să îmi pudrez nasul.

Mă furișai pe scările din dos spre bucătărie, îmi aruncai un palton pe umeri și mă strecurai pe ușa ce da spre alee. Dădui colțul clădirii exact când familia Kirchmann ieșea pe ușa principală.

— Lukas! șuierai. Lukas!

Marta mă auzi prima.

— Cred că cineva își dorește să îi urezi la mulți ani, *mein Bruder*.

Percepui torsul ca de pisică din vocea ei.

El se întoarse.

— Lieselotte. Numele meu pe buzele lui suna ca o muzică.

— Nu puteam să te las să pleci fără să îți mulțumesc că ai venit, zisei bâlbâindu-mă.

— Ai avut mulți admiratori în seara asta. Nu mă așteptam să fiu observat.

— Nu-mi pasă de ei. „Înțelege oare?”

— La mulți ani, micuță Lieselotte.

Sesizai zâmbetul trist din vocea lui.

— Nu chiar atât de mică mai nou, cred. Era să nu te recunosc. Ești o femeie încântătoare.

— Mă tachinezi.

El râse.

— Întreabă oricare alt bărbat de aici. Va confirma spusele mele.

Apoi deveni serios și spuse mai încet:

— Fii atentă, Fräulein. Nu te juca cu farmecul tău.

„Crede că nu știu asta? Crede că am vrut…?”

— Și nu sunt un copil, Lukas.

— Nu. Evident că nu.

— N-am cerut eu această petrecere, această rochie sau…

Îmi astupă buzele cu degetele.

— Te vor auzi.

Păși mai aproape, călăuzindu-mă spre umbrele mai întunecate ale clădirii.

— Tatăl tău își face planuri în ce te privește, pentru viitorul tău.

— Viitorul meu nu e în casa lui. Nu e în mâinile lui.

— Și care dintre pețitorii din seara asta va avea plăcerea? Cuceritorii ofițerași sau mai marele Standartenführer?

Simții tenta de acuzare, fărâma de nesiguranță din vocea lui. Dacă *m-ar* fi cunoscut, ar fi trebuit să știe mai bine.

— Cum poți să mă întrebi așa ceva?

— Am fost plecat vreme îndelungată, Lieselotte. S-au schimbat mai multe decât credeam.

Era sarcastic sau sincer?

— Tu? Te-ai schimbat atât de mult?

— Toți ne schimbăm… Nu trebuie decât să te uiți în oglindă ca să vezi.

Își feri ochii, cu vârful degetelor mângâindu-mi obrajii și abia atingându-mi gâtul.

Mă dădui în spate, departe de atingerea lui. Ce credea? Nu la astfel de aluzii și libertăți m-am așteptat sau am visat la prima noastră întâlnire. Ar fi trebuit să fie simplu, minunat și cald. *El* trebuia să fie simplu și minunat… și cald. Dar devenise dintr-odată îmbătrânit și superior. Păși înspre mine, dar eu mă depărtam tot mai mult.

— Bine-ai venit acasă, Lukas. Vocea mea nu trăda niciun bun venit când dădui colțul.

— Lieselotte…

Nu mai suportam niciun cuvânt, de la el sau de la alții, și, deși mă străduiam din greu, abia reușii să îmi

rețin lacrimile. Îl auzii pe Lukas venind după mine, dar atunci se deschise ușa principală, iar el se retrase în umbră, când lumina se revărsă în holul de la intrare și apoi afară în stradă. Un alt cuplu părăsea petrecerea, urmat de altele două. În curând vor pleca toți.

Vater mă omoară dacă nu voi fi acolo să le mulțumesc pentru participare și să le primesc felicitările. Dar cum puteam să fac toate acestea cu zâmbetul frânt și ochii plânși? Mă strecurai prin întuneric spre ușa de la bucătărie, mă ștersei la ochi cu tivul de la furou și îmi netezii părul. Îmi îndreptai bretelele rochiei, apoi spatele, în ciuda durerii din brațe, și ridicai cordonul.

Nu, nu mai eram un copil. Iar acest nou Lukas în costum de Abwehr nu era întruchiparea visului meu.

15

HANNAH STERLING
IANUARIE 1973

Îngrijorată din cauza sănătății tot mai șubrede a bunicului, neînțelegând de ce Frau Winkler era atât de speriată de el, frustrată că bunicul găsea cu cale să mă spioneze și tristă că nu descoperisem nimic despre mama, îmi luă ore întregi până să pun pleoapă pe pleoapă, în cele din urmă.

Când deschisei ochii, strălucirea soarelui scălda odaia, cu atât mai orbitoare din cauza zăpezii sclipitoare ce se așternuse târziu în noapte. Mă întinsei și mă rostogolii realizând că dormisem cu două ore mai mult, surprinsă că niciun zgomot de la parter nu mă trezise mai devreme. În plus, simțeam o ușurare că reușisem să dorm în ciuda întrebărilor mele. „Poate că există o explicație simplă pentru toate. Poate că toți avem nevoie să ne calmăm puțin.” Verificai din nou ceasul de pe noptieră și realitatea mă izbi. „Carl va fi aici în treizeci de minute.”

După ce mă zorii cu pieptănatul și machiatul și aruncai pe mine cea mai călduroasă fustă și bluză pe care le aveam, îmi mai rămaseră cinci minute să mănânc. Dar din bucătărie dispăruse orice semn de mic dejun. Plita era rece, iar încăperea neluminată. Nici măcar nu mai erau vase în chiuvetă.

Pusei cafeaua la foc. Ibricul era rece, de parcă nu mai fusese niciodată încălzit. „Nu îi stă în fire…” Urcai la etajul următor, oprindu-mă lângă ușa bunicului, întrebându-mă dacă Frau Winkler era înăuntru și dacă totul era în regulă. Voci înăbușite se auzeau dincolo de ușă. Recunoscui vocea doctorului Peterson. „E cam devreme pe aici.” O îngrijorare măruntă încolți în mintea mea, una la care nu doream să mă gândesc.

De jos se auzi o bătaie în ușă. „Carl, exact la timp.” Dar nu îmi permiteam să merg, nu chiar acum. Urcai două trepte deodată până la etajul trei.

Ușa dormitorului lui Frau Winkler era întredeschisă, iar patul nefăcut. Dulapul și sertarele comodei erau deschise și goale de parcă plecase în mare grabă. Îngrijorarea încolțită în mintea mea îmi dădu un nod în gât.

Când ajunsei din nou în dreptul scărilor, bătaia se auzi din nou. Nu puteam să îl las pe Carl să stea în frig. Apucai paltonul, geanta și aparatul de fotografiat din odaia mea și coborâi repede, făcând o scurtă pauză la etajul doi. Ușa de la odaia bunicului era tot închisă, vocile încă audibile.

Bătaia se auzi din nou, mai insistentă. Alergai în jos pe scări și apoi prin bucătărie. Când smulsei ușa din loc, zăpada adunată și atârnând deasupra ușii zbură în capul lui Carl. Râdeam fără mă pot abține.

— Arăți ca un om de zăpadă.

— Un om înghețat, să fiu mai exact!

Își scutură pulberea de zăpadă de pe cap și umeri.

— Unde este Frau Winkler? De obicei mă întâmpină cu o ceașcă de cafea și ceva dulce, nu cu o avalanșă.

— Mi-aș dori să știu. Am dormit până târziu, iar când am coborât… era plecată.

— La piață?

— Nu, *plecată* de tot. Odaia ei e goală, în întregime.

— Ți-a spus unde pleacă? Și când va veni înapoi?

— Nu. Sunt sigură că nu intenționa să plece. Azi noapte mi-a zis…

— Ți-a zis?

— Că are nevoie de serviciul acesta. Era îngrijorată de…

Dar nu sunt sigură de ce.

„De bunicul? Să vorbească despre trecut, despre mama? Dar ce legătură aveau cu plecatul ei?”

— Așteaptă-mă aici. Trebuie să-l văd pe bunicul.

— Fără cafea, deci, zise bosumflându-se.

— Ba da, este, servește-te. E pe plită. Hai să mergem undeva să mâncăm. Mor de foame și n-am nimic pentru micul dejun. Nu lipsesc decât câteva

minute. Vreau numai să mă asigur că Frau Winkler este bine și bunicul la fel.

Îl lăsai pe Carl să mă aștepte pe preșul de la intrare și, înainte să-mi pierd curajul sau să mă gândesc la ce făceam, bătui la ușa bunicului. Vocile se întrerupseră imediat. Trecu un moment. Bătui din nou.

— *Eintreten.*

Bunicul era complet îmbrăcat și bărbierit și stătea într-un fotoliu lângă fereastra uriașă ce dădea spre o priveliște frumoasă.

Dr. Peterson ședea în fața lui, notând într-un carnet.

— Bună dimineața, Hannah.

Vocea bunicului suna mai slăbită decât aseară. Dr. Peterson mă privi cu dușmănie de parcă aș fi fost întruchiparea răului.

— Ai dormit bine!

— *Ja,* de fapt am dormit prea mult, Grossvater.

Încercând să lămuresc treaba, nu eram chiar sigură cum să continui să aflu tot ce doream.

— Mă întreb unde este Frau Winkler, dacă ai văzut-o cumva în dimineața asta.

Dr. Peterson răspunse în locul bunicului.

— Frau Winkler a fost concediată… în sfârșit.

— Nu concediată, îl corectă bunicul. Trebuie doar să se ocupe de câteva probleme de familie, boala unui frate mai mare. Nu știe când se va putea întoarce.

„Minte."

— Înțeleg. De ce ați spus că a fost concediată, dr. Peterson?

Se mută de pe un picior pe altul. Avertismentul din privirea bunicului către doctor nu fu doar o închipuire a mea.

— Mă scuzi, Fräulein Sterling. Am vorbit fără să gândesc. Dorința mea dintotdeauna a fost ca Grossvater să angajeze o menajeră și o bucătăreasă mai responsabilă. N-am fost mulțumit de nepăsarea ei față de pacientul meu, să nu spun prietenul meu. A

fost o nechibzuință din partea mea. Te rog să mă ierți.

— Sigur, bineînțeles.

Dar nu-l credeam.

— Îmi plănuisem pentru astăzi să vizitez din nou orașul, bunicule, dar aș fi fericită să rămân și să îți pregătesc ceva de mâncare. Ai luat micul dejun sau ceva de mâncare?

— *Nein,* Hannah. Nu îți schimba planurile, draga mea. Du-te și vezi frumosul nostru Berlin.

— Din capul locului trebuie să îți angajezi pe cineva, Wolfgang. Nu te poți descurca fără ajutor pe aici.

— Vom vedea; vom vedea.

Bunicul păru deodată nespus de obosit, dincolo de anii și de boala lui.

— Cel puțin îngăduie-mi să îți fac un sandvici înainte să plec, insistai. Și să îți aduc niște cafea.

— Un sandvici! mă luă în râs dr. Peterson.

— Ei bine, atunci…

— Un sandvici ar fi binevenit. Și apoi insist să pleci. Poate că în seara asta vom avea ceva mai mult.

— Mă întorc imediat. Nu îmi ia mai mult de un minut.

Închisei ușa după mine, nesigură de tot ce se întâmplase. Abia deschisesem iar ușa să îl întreb pe bunicul ce carne prefera pentru sandvici, de porc sau vită, când îl auzii pe dr. Peterson:

— Trebuia să-i fi spus că din vina ei ai concediat-o pe menajeră, din cauza curiozității ei și a răscolirii unui trecut ce ar rămâne mai bine îngropat. Nu trebuie să îi ascunzi adevărul; e insistentă, va aduce numai probleme. Trimite-o acasă acum, Wolfgang, înainte să fie prea târziu.

— Peterson, Peterson! Bunicul suna epuizat, dar mulțumit în același timp. Nu trebuie să te enervezi atâta. Nimic nu trebuie să se schimbe între noi, cu siguranță că asta este îngrijorarea ta cea mai mare. Dar nu o voi trimite înapoi, nu acum. Mă bucur să o am aici. Am fost prea multă vreme singur. Tot ce

poate ea să afle nu ne poate afecta. Cel puțin, dacă ne-am hotărî să avem încredere în ea…

— *Nein!* Ai promis, Wolfgang!

— Spun doar că *dacă* ne răzgândim, va fi dintr-un motiv bun. Va face ceea ce trebuie. La urma urmei, e nepoata mea.

*

Îl găsii pe Carl așteptând răbdător la ușa bucătăriei.

— Gata?

— Nu încă.

Tot încercam să diger ce auzisem, să înțeleg ce voia să spună bunicul.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu știu.

Luai șorțul uzat al lui Frau Winkler din cârligul din spatele ușii.

— Trebuie doar să îi fac bunicului un sandvici și să îi duc și o cafea.

— Ai devenit bucătar șef și spălător de vase, dacă nu mă înșel. Clipi din ochiul lui căprui.

Schițai un zâmbet, mulțumită de atitudinea lui ștrengărească și în tot acest timp confuză încă de tot ce transpirase la etaj.

— Poate.

Carl își așeză șapca pe masă și își recăpătă tonul serios.

— Cu ce să te ajut?

— Toarnă cafeaua.

Pusei mașina de feliat pe bufet și tăiai două sandviciuri, unul pentru bunicul și unul pentru dr. Peterson. Era un act de bunăvoință și probabil, la urma urmei, și doctorului îi era foame. „Trebuie să fi venit aici dis-de-dimineață. E bunicul mai rău? La ce s-a referit când a spus că Frau Winkler fusese concediată din cauza mea? Din cauza celor întâmplate aseară? Din cauza celor spuse de ea despre mama? Dar ea nu știa nimic. De ce inventase bunicul povestea cu fratele ei bolnav dacă nu-i

adevărat?” Mă durea capul și abia dacă era zece și jumătate. Abia așteptam să ies pe ușă și să vorbesc cu Carl, singura persoană normală din câte întâlnisem de când sosisem în Berlin.

*

Era așa de bine să stau față în față cu Carl într-o cafenea caldă, să fiu servită fără bunicul, dr. Peterson sau Herr Eberhardt de cealaltă parte a mesei, încruntându-se într-o tăcere mormântală sau cu remarci critice, să mănânc fără să am sentimente ciudate sau să mă simt vinovată. Când tânărul ospătar îmi zâmbi, îmi adusei aminte că Frau Winkler nu zâmbise niciodată cu adevărat, că fusese mereu foarte îngrijorată.

— Ce casă mohorâtă și tensionată!

— La ce te-ai așteptat?

Carl sorbea cafeaua neagră ce semăna a gudron din Carolina de Nord.

— Mă așteptam ca viața aici să semene cât de cât cu viața de acasă, cu singura diferență că aici se vorbește germană. Că poate voi învăța ceva germană, că voi ajunge să îl cunosc pe bunicul, că voi afla ceva despre mama. În definitiv, el a dorit să vin. El m-a invitat, chiar a plătit pentru mine să vin. Dar e ca și cum n-ar vrea să recunoască în sinea lui că mama a existat, de parcă ar fi fost ceva abject la ea sau la grupul cu care se întovărășise, de refuză să vorbească despre ea. Și mai e ceva ce nu ți-am spus.

Carl se încruntă.

Scosei din geantă plicurile din seiful mamei și i le împinsei peste masă.

— Tot ce am e aici. Singurele indicii pe care mi le-a lăsat mama.

— Plicuri?

— Plicuri germane. Uită-te la ștampile. Pare a fi o serie de scrisori trimise de-a lungul unei perioade… care apoi pur și simplu au încetat. Adresa nu este lizibilă pe fiecare plic, dar cele mai multe au același scris. Cea care diferă de celelalte este trimisă de

firma de avocatură a lui Herr Eberhardt, deși s-ar putea să fi fost de pe vremea când el nu lucra încă acolo.

Carl se uită atent la adresă.

— Nu recunosc denumirea aceasta de stradă. Nu este de mirare.

— De ce? Credeam că, fiind șofer, știi orice stradă din Berlin.

— *Nein,* nu din vremea aceea. S-au schimbat numele de străzi și chiar de cartiere. Cuceritorii își arogă dreptul de a redenumi teritoriile.

Îi cercetai fața să văd dacă nu cumva mă tachina, dar era serios. Înghesuii plicurile înapoi în geantă și oftai.

— Nimic din toate astea n-au vreo noimă, nici plicurile, nici Frau Winkler, nici bunicul. Frau Winkler mi-a spus că n-a cunoscut-o personal pe mama, dar părea o fată de treabă. Mi-a spus că era logodită, dar nu știa cu cine. Trebuie să știu cine a fost logodnicul.

— Contează?

Îmi așezai cu grijă ceașca pe farfurioară, jucându-mă cu mânerul.

— Da, contează.

— Dar asta trebuie să se fi întâmplat înainte să se căsătorească cu soldatul american.

Aveam nevoie să mă descarc cuiva. Oftai din nou, clătinând din cap, atât de nesigură.

— Acel soldat american pe care l-am iubit și căruia i-am spus tată, acela care m-a iubit și m-a crescut de când eram un bebeluș, nu a fost tatăl meu.

Îmi ridicai privirea sigură că îl șocasem.

— Vreau să știu cine este adevăratul meu tată. Dacă a fost bărbatul cu care se logodise, atunci…

— Atunci e posibil să te pot ajuta.

— Tu?

Carl se uita fix în ceașca lui de cafea.

— Tu mă poți ajuta? Carl?

Se sprijini de spătar.

— Există povești și secrete din timpul războiului. Toți le avem. Cineva le cunoaște. Trebuie să îl găsim

pe acel cineva.

— Dar cum? Ce vrei să spui?

Își așeză furculița pe masă.

— O vezi pe bătrâna de acolo?

Îmi făcu semn către o femeie cu părul alb, cu capul plecat, cu degetele artritice ce strângeau într-un mod ciudat lingura de supă. Stătea vizavi de fiica ei între două vârste, asemănarea dintre cele două fiind evidentă.

— Ea are cu siguranță o poveste de pe vremea războiului. Bărbatul acela chel din colț, cel cu ziarul și cu mustața subțire?

Încuviințai.

— Și el are o poveste. Fiecare persoană din încăperea asta, toate persoanele mai în vârstă pe care le vezi, au o poveste pe care au tăinuit-o după război. Ce au făcut, ce n-au făcut, ce au greșit sau au refuzat să facă. Pe cine au afectat faptele lor, cine a trăit datorită ajutorului lor, pe cine au lăsat să moară datorită faptului că n-au făcut nimic… Ce li s-a întâmplat din cauza eșecurilor altora, ce s-a întâmplat cu familiile lor… pe cine au protejat… pe cine au trădat.

Îmi ținui respirația.

— Doar pentru că-i vezi stând aici, mâncând supă, bând cafea, ungând pâinea cu unt, nu înseamnă că ei s-au schimbat în adâncul lor, în gândirea lor. Circumstanțele exterioare s-au schimbat cu siguranță de atunci, da. Dar felul în care gândesc viața, perspectiva lor asupra Reichului, a realizărilor lui Hitler sau chiar a execuțiilor sale… Aș fi foarte surprins să se fi schimbat în mintea lor ceva din toate acestea.

— Dar Germania a pierdut războiul. A regretat ce le-a făcut evreilor, polonezilor, tuturor. Văd apărând muzee peste tot care relatează ororile, care sunt aduceri aminte, ca istoria să nu se mai repete. Am citit că elevii sunt duși cu autobuzul la aceste muzee, să învețe despre aceste orori, să nu se mai întâmple niciodată. Știu că lucrul acesta nu șterge cruzimea nazismului, nici nu o compensează, dar…

— Doar pentru că am pierdut războiul și am fost obligați să încetăm ceea ce făceam, doar pentru că este un status-quo al imoralității cruzimii lipsite de sens, asta nu înseamnă că gândirea fiecărei persoane s-a reformat. Poate generația mai tânără vede lucrurile diferit. Dar cei care au trăit pe vremea aceea, cei care erau aproape adulți, care luau decizii… Carl scutură din cap.

— Dar cum au putut să…

— L-au perceput pe Führer ca pe un salvator ani de zile. Erau dispuși să meargă mai departe pentru binele lor. Antisemitismul era în floare, am îmbrățișat prejudecățile acestea înainte de venirea lui Hitler la putere. El pur și simplu le-a dirijat. Unii au fost cuceriți, iar alții speriați, e-adevărat, dar cei mai mulți au susținut politica celui de-al Treilea Reich. Ei le-au văzut, le-au trăit, era viața lor, și s-au văzut progresând, cu un pas înaintea vecinilor lor „mai neînsemnați”. *Nein,* convingerile celor mai mulți germani n-au dispărut pentru că am pierdut războiul.

Cercetai fața bărbatului din colț și a femeii ce ședea vizavi de fiica ei.

— Dar e-o nebunie.

— Crezi? Mă fixa cu privirea, din scaun.

— Vrei să spui că mai persistă antisemitismul, credința că germanii sunt mai buni decât alții, decât evreii, nu că ar vrea să redeschidă lagărele de concentrare, cu siguranță.

— Antisemitismul nu se reduce la credința că suntem mai buni decât evreii. De ce crezi că germanii au tolerat eliminarea evreilor, unii susținând public eliminarea, și sute de alte lucruri dezlănțuite în vremea aceea? Unele păcate au fost expuse și pedepsite în tribunale; altele au fost măturate sub preș pentru că nu erau considerate de popor cu adevărat păcate. Pur și simplu, au fost prinși că gândesc lucruri odioase, pe care nimeni nu și le poate explica. După război, oamenii s-au reinventat peste tot în Germania. Și-au rescris propria istorie, din dorința de a supraviețui, indiferent ce făcuseră. Ca și Herr Sommer.

— Nu înțeleg ce legătură are asta cu mama mea, cu tatăl meu adevărat. Mama mea a plecat în America.

Capul mă durea în încercarea de a-i urmări raționamentul. Dar apoi mă luminai.

— Tu crezi că bunicul ascunde ceva ce a făcut în timpul războiului, ceva îngrozitor, ceva ce s-ar putea să mă lămurească în privința mamei și a tatălui meu? Dar ce?

Carl așteptă să procesez cuvintele.

— Ai spus că fiecare persoană de aici are o poveste, ce au făcut sau n-au făcut fiecare. De ce ar fi faptele bunicului altfel decât ale celorlalte sute sau mii, cum ai spus? Chiar dacă a întreprins ceva rușinos ce regretă astăzi, de ce crezi că are legătură cu părinții mei? Și de ce crezi că, dacă a făcut anumite lucruri atunci, nu s-a schimbat acum – că nu îi pare rău de ele? Suntem în 1973.

Chiar în timp ce susțineam asta, mă rugam ca bunicul să nu fi fost membru al Partidului Nazist. Nu voiam să cred asta. Sigur a avut tăria morală să li se împotrivească.

— Părinții mei au fost membrii unei biserici radicale, mulți o considerau eretică, în timpul războiului. Era denumită Biserica Mărturisitoare sau Confesională.

— O biserică catolică cu confesional?

— Nein. Protestantă. O ramură desprinsă din biserica evanghelică. „Mărturisitoare” semnifica pur și simplu faptul că ei îl mărturiseau pe Isus Cristos ca Domn și Mântuitor, nu declarau loialitate Führerului sau vreunui alt lider, doar lui Isus. S-au opus tentativelor lui Hitler de a controla biserica.

— Bine. Are sens.

„Dar, creștină fiind, aș fi crezut că asta era ceva normal pentru creștini, nu să fie considerați radicali sau eretici.”

— Ei s-au opus concedierii evreilor creștini din rândul clerului, s-au opus eliminării evreilor creștini din congregațiile lor și tentativelor Reichului de a

desface căsătoriile dintre evrei și arieni, cel puțin ale creștinilor practicanți.

— Așadar, ce s-a întâmplat cu ei?

Carl ridică din umeri.

— Când au început să deranjeze Reichul, au fost arestați și trimiși în lagărele de concentrare. Dar dacă erau considerați o amenințare, erau probabil împușcați; câțiva membri proeminenți, în mod special din rândul clerului sau cei determinați să le strice planurile politice, au fost spânzurați.

— Iar părinții tăi? Îmi țineam respirația, aproape temându-mă să întreb.

— N-au făcut prea multe. Carl tresări. Mi-e rușine să spun că n-au făcut destul. Nici eu n-am făcut destul.

Îmi venea să râd.

— Tu trebuie să fi fost un puști!

— Aveam zece ani când s-a încheiat războiul.

— Abia dacă erai suficient de mare să tras la răspundere din punct de vedere moral. Încercai să îl înveselesc. Dar durerea din ochii lui îmi spunea că nu era de acord cu mine.

— Au fost câțiva care au riscat enorm… exprimându-se în public, protestând. Și apoi erau și cei care lucrau în secret, cumpărând mâncare de pe piața neagră, falsificând documente de identitate, furând cartele de alimente pentru a-i hrăni pe evrei, ascunzându-i în pod, camere secrete, pivnițe sau grajduri, mutându-i dintr-o ascunzătoare în alta sau trecându-i pe furiș granița în Elveția, Belgia, Franța sau Olanda, cel puțin, la început.

— Nu-mi pot imagina o asemenea viață.

— Erau germani care îi raportau, nu întotdeauna dintre membrii partidului. În mod clar, de temut erau cei din Gestapo, Cămășile Brune, SS-ul, dar mai erau și oameni obișnuiți care îi denunțau pe alții acestora, pe vecini, rude, oamenii cu care lucrau. Erau chiar copii care își denunțau părinții. Și-apoi, mai erau oameni ca bunicul tău.

— Îți amintești de bunicul din război?

— *Nein,* dar am auzit întâmplările.

— Ce întâmplări?

— N-o să-ți placă ce îți voi spune.

„Același lucru mi l-a spus Frau Winkler înainte să dispară, dar nu suntem în Germania nazistă.”

— Vreau adevărul, dacă acesta este adevărul. Deși cum ai putea să știi după tot acest timp…

— El a vândut evrei Reichului.

Parcă aș fi primit o palmă peste față!

— Ce-a făcut?

— Le spunea că îi va ajuta, că îi va scoate din Germania. Le pregătea documente și pașapoarte false, le spunea că fuseseră acceptați pe lista cu evrei pe care un anumit stat dorea să îi preia. Le cerea sume exorbitante în bani gheață și bijuterii, obiecte de artă, tot ceea ce aveau de vânzare sau de dat la schimb.

— Nu! Așteaptă. Vrei să spui că îi costa exorbitant, dar în final îi scotea din țară. Așadar, în Germania acelor vremuri, bunicul meu a fost un fel de erou, un mercenar poate, dar un erou.

— I-a vândut Reichului. I-a denunțat.

Îmi simțeam capul pietroi, nu mă puteam scutura.

— Nu înțeleg. „Nu vreau să înțeleg.”

— Era o înțelegere. El lucra pentru Gestapo și convingea evreii să aibă încredere în el, să îi predea lui obiectele de preț, apoi îi raporta Reichului. Gestapo-ul îi cerea să predea obiectele de preț pe care le colectase, monedă de schimb pentru marea mașină de război nazistă, dar îi dădeau și lui o parte, după ce îi arestau pe cei ce își încredințaseră viețile în mâinile lui Herr Sommer. Aceștia erau trimiși în lagăre sau la muncă silnică în Polonia.

Carl se aplecă mai mult, peste masă, la câțiva centimetri distanță de fața mea și îmi șopti cu vehemență:

— În timp ce alți bărbați și femei sufereau de foame și erau trimiși în lagăre, bătuți și violați, făcându-se experimente pe ei, apoi uciși, Herr Sommer se îngrășa și se îmbogățea pentru că îi înșelase.

Îmi venea să vărs. „Minte, sigur minte. De unde știa așa ceva?” Simțeam că dacă nu ieșeam din cafenea, aveam să vomit pe masă.

Era să răstorn scaunele în graba mea spre ieșire. Îmi lăsai paltonul, eșarfa, chiar și geanta înăuntru. Afară, în frigul acela crud de ianuarie, vomitai în dreptul unui felinar din metal.

Carl trebuie să fi fost pe aproape, pentru că mă înfășură în palton.

— Îmi pare rău că eu ți-am spus asta, dar ai dreptul să știi. Nu trebuie să îl lași să te înșele așa cum i-a înșelat pe alții.

„Am venit în căutarea părinților mei, a familiei pe care o doream cu atâta disperare, o dorisem întreaga mea viață, și asta e ce primesc în schimb? Dumnezeule drag, ce-am făcut în viața asta să merit așa ceva? Nu o astfel de familie vreau!”

— E o acuzație odioasă. N-ai nicio dovadă!

— Părinții mei își amintesc de Herr Sommer.

Îmi vârâi mâinile în palton, dar toată viața se scurse din mine. Brațele îmi atârnau ca la o păpușă de cârpă, ca la păpușa mea de cârpă din copilărie.

— Nu cred. Nu voi crede așa ceva.

— Întreabă-l pe el, Hannah. Ai venit aici să afli adevărul.

„Cum să întreb așa ceva?”

— Întreabă-l despre biserica mărturisitoare. Convinge-l să îți spună ce s-a întâmplat cu mama ta.

*

Carl trebuie să mă fi condus înapoi la bunicul, dar nu îmi amintii cum. Nu îmi amintii nici când descuiai ușa, nici când urcai scările spre camera mea. Îmi adusei aminte doar că mă făcui covrig în patul meu (în patul mamei) încă îmbrăcată în paltonul de lână și încălțată cu cizmele, închizând ochii strâns și dorind ca lumea să se oprească, să înceteze să funcționeze până avea să se îndrepte ca să mă pot trezi din visul acesta mizerabil.

Când îmi deschisei ochii, soarele se înălțase pe cer și razele lui de după-masă târzie se strecurau înăuntru prin perdelele de mătase albă ale mamei, formând petice de lumină pe paltonul meu. Burta îmi chiorăi pe neașteptate. Eram lihnită. Dar atunci îmi amintii de Carl și acuzațiile lui. Foamea pieri cât ai clipi.

Sub nicio formă nu puteam să-i pun astfel de întrebări bunicului, să-i cer răspunsuri sau să-i aduc astfel de acuzații. „Dar dacă-i adevărat? Dar dacă a vândut oameni? Ce-a vrut Carl să spună despre mama mea? Se opunea bunicului meu sau a jucat și ea un rol în vânzarea evreilor? Așa crede el? Imposibil! Nu merge, putea fi irascibilă și respingătoare, dar niciodată n-ar fi putut… Te rog, Dumnezeule, nu lăsa să fie așa."

Mă așezai pe o margine a patului, îmi deschisei paltonul și îmi trăsei cizmele din picioare. Oricare ar fi fost adevărul, eram singură acum în casă cu bunicul. Nici el, nici dr. Peterson n-ar fi putut să găsească o menajeră într-o zi. Gândul să pregătesc cina pentru noi și să îl servesc pe bunicul, cu acuzațiile lui Carl răsunându-mi în urechi, mă scârbi și mă ameți.

Îmi trăsei încă o bluză pe mine, mai mult pentru o protecție imaginară, decât să îmi țină de cald, și îmi pieptănai părul. Lăsai robinetul să curgă până ce apa se făcu fierbinte, apoi mă spălai pe ochi și pe față cu o pânză umedă până ce se răci. „Dacă bunicul se făcea vinovat de așa ceva, nu m-ar fi invitat aici. Știind că sunt în căutarea răspunsurilor despre mama… Carl n-are dreptate. Nu poate avea. Nu poate avea."

16

LIESELOTTE SOMMER
DECEMBRIE 1942 – OCTOMBRIE 1943

Încă o dată, nenorocirea altora îmi oferi mie răgaz. Deportările evreilor din Berlin se intensificară. Activitatea secretă a lui Vater (ce mă tem că avea de-a face cu arianizarea proprietăților evreilor) îl ținea atât de ocupat cu dr. Peterson și chiar cu Fräulein Hilde încât abia îi mai vedeam.

Odată cu sporirea mobilizărilor, Ochi Verzi și Mustață fură trimiși în est, iar colonelului nici nu îi dădusem telefon, nici nu îi transmisesem mulțumiri pentru florile și bomboanele livrate de către șoferul lui (deși știam că nu voi fi iertată).

Singurul meu regret era absența cinelor speciale. Kilogramele întregi de resturi pe care le furișasem pentru hrănirea celor aflați în ascunzători fuseseră de mare ajutor. Era din ce în ce mai greu să obținem cartele pentru alimente. Mă temeam uneori că eu și Marta vom fi nevoite să recurgem la cerșit.

Rudy nu îmi scrisese de ziua mea, lucru de neînțeles atât pentru mine, cât și pentru Vater. La început bănuii că poșta le trimisese aiurea, așa cum se întâmpla mereu prin zonele afectate de război. Doar la începutul lui noiembrie primii de la el o carte poștală ce fusese expediată în septembrie.

Pe la mijlocul lui decembrie, Vater începu să facă cercetări, dar fără niciun rezultat. Încercam să ne menținem ocupați. Totuși, de Crăciun ni se păru nedrept să împodobim bradul. Puserăm doar o crenguță de brad și o lumânare lângă poza lui Rudy în uniformă pe policioara din salon. Dar niciunul nu putea să stea în camera aceea.

Îmi amintii de ultimul Crăciun al mamei și de ajutorul familiei Kirchmann dovedit în atâtea feluri. Marta mă întrebă dacă ne-ar plăcea să vină la noi, să sărbătorim împreună sau să ne ducem noi la ei, la cina de Crăciun.

— Mulțumim, scumpă Marta, dar nu, îi răspunsei. N-avem nicio veste de la Rudy. Vater nu va vrea să sărbătorim și sunt sigură că așa e bine. Mi se pare nedrept.

Nu puteam să-i spun Martei, dar nu aș fi vrut să merg la ei de Crăciun și să-l văd pe Lukas, care cu siguranță va încerca să vină acasă de sărbători, de va putea. Nu aș fi suportat să-i văd din nou privirea pe care mi-o aruncase în noaptea petrecerii mele.

Și mai știam că pentru Vater nimeni din familia Kirchmann nu era binevenit. Fusese evident că păstrase distanța față de ei și de legătura lor cu biserica, deși Lukas lucra pentru Abwehr. Chiar și faptul că îmi permitea să păstrez legătura cu ei îl împingea pe el spre suicid politic, cum ținea dr. Peterson să-i aducă aminte. Dar nu îmi interzise din respect pentru amintirea mamei, cred, și din respect pentru organizația Abwehr.

Probabil și pentru că îmi ocupam timpul cu familia Kirchmann, nedând de belele, considera el, până când se va putea ocupa de mine cum se cuvine. De-ar fi știut!

*

În mai 1943, eu și Marta absolvirăm liceul. Familia Kirchmann sărbători evenimentul cu un picnic în grădină, iar Vater îmi dădu voie să organizez o cină la care să invit pe cine doream.

Dar, cu două zile înainte de cină, primii, în cele din urmă, o telegramă prin care eram anunțați că cei din unitatea lui Rudy fuseseră luați prizonieri undeva în Rusia, captivi pe toată durata iernii interminabile. Nu știam numele celor care supraviețuiseră sau muriseră în luptă, nici a celor care sufereau sau munceau ca robi în închisorile Rusiei.

Veștile și așteptarea acelei ierni interminabile îi scoseseră peri albi lui Vater și îl puseseră pe gânduri ca niciodată. Acum, cu toată teama ce pândea în pragul casei noastre, se îngropase și mai zelos în

muncă, iar serile era cu Fräulein Hilde și cu dr. Peterson, fie la noi acasă, fie în oraș. Nu știam unde.

Parcă nu mai putea suporta liniștea din casă! Cred că nu mă forța să îmi aleg un bărbat pentru că nu voia să rămână cu casa goală peste noapte. Eram mulțumită. Dacă asta însemna să țină lupii la distanță, atunci primeam cu dragă inimă să fiu prizonieră în propria mea casă.

În scurt timp, naziștii raportară o mare victorie: eliberarea Germaniei de evrei *(Judenrein),* deși știam că era o minciună.

Cam tot pe-atunci, Vater angajă o bucătăreasă și petrecu mai multe seri pe acasă. Deși Fräulein Hilde nu îi promisese nimic (ceea ce nu înțelegeam), Vater începu să găzduiască mai multe cine costisitoare, invitând fiecare demnitar pe care îl putea peria. Socoteam toate acestea tentative de a o impresiona pe Fräulein Hilde și de a insufla viață casei.

Orarul social al lui Vater, sosirile și plecările lui, devenise instrumentul de măsură al siguranței mele, după care mă ghidam: când să-ndrăznesc să alerg cu provizii sau cât să risc pentru a ajunge acasă la timp. Cu toată atenția mea, într-o seară pe la mijlocul lui iunie, pe când mă întorceam în oraș pe o rută cu totul diferită, am fost oprită și controlată.

Gardianul stătea îngrijorător de aproape.

— Știi că străzile astea nu sunt sigure în timpul nopții pentru o tânără?

— *Ja.* Mă dădui un pas în spate. Și tatăl meu, Herr Wolfgang Sommer, spune asta tot timpul.

— Herr Sommer, partidul…

— *Ja.* Dădui energic din cap, indicându-i numele meu pe documente. Tata o să-mi taie gâtu că am întârziat așa de mult. Sunt o idioată, am pierdut noțiunea timpului cu colega mea de școală, pe lângă discul de patefon. Dădui tacticos din gene.

Zâmbi.

— Ești norocoasă că te-am oprit eu, nu altcineva.

— *Ja, danke schön.* O să-i spun tatălui meu ce om cumsecade și grijuliu sunteți.

Îmi înapoie documentele. Îmi dădu un avertisment sever, îmi făcu cu ochiul și mă lăsă să plec.

Trebuia să scap de șosetele pline de noroi și să mă strecor prin geamul de la bucătărie exact când Vater lua cina, în seara aceea, cu dr. Peterson. Mă furișai prin bucătărie și apoi pe scări tocmai când Sophia, cea mai recentă bucătăreasă, căra platourile în sufragerie. Dar intensitatea cu care vorbeau dr. Peterson și Vater mă făcu să mă apropii de balustradă și să mă aplec.

— Activitatea noastră nu s-a terminat. O fi declarat Führerul Germania *Judenrein,* dar noi știm că mai sunt evrei care se ascund încă, evrei bogați, probabil cei mai bogați, cu tezaure. Wolfgang, nu ne putem opri acum, nu vezi? Fräulein Hilde n-o să înțeleagă șovăiala asta a ta în a profita de această oportunitate.

— Nu șovăi, sunt obosit. Strâng ceea ce nu putem vinde, ce nu îndrăznesc să vând, până după război. Am avut succes, dar trebuie să așteptăm până ce lucrurile se liniștesc.

— Cel ce este apatic…

— Nu sunt apatic!

Vater izbi cu pumnul în masă; auzii clinchetul argintăriei și al cristalului.

— Dar sunt prudent. Sunt atent. N-am ajuns atât de departe ca să…

— Ați venit, Fräulein! Sophia se holba la mine de pe palierul de jos. Sării, scăpându-mi ghiozdanul. Nici măcar nu-i auzisem pașii ușori părăsind sufrageria.

— Lieselotte? mă strigă Vater. Închisei ochii și înghiții în sec.

— Sophia, Lieselotte e acolo?

— Tocmai am ajuns, Vater! Dă-mi voie să mă schimb și voi veni jos imediat.

Fără să mai aștept vreun răspuns sării câte două trepte deodată până în camera mea, aruncai în grabă șosetele murdare din picioare, îmi pieptănai părul și-l prinsei înapoi în agrafe. Mă schimbai în rochia de duminică și îmi pusei balerinii. Știam că așa aveam

să-l mulțumesc pe Vater, dacă îl putea mulțumi ceva vreodată. În mai puțin de cinci minute, mă strecuram pe locul meu de la masă.

— Iar ai întârziat, Lieselotte, mă acuză el. Ce te-a reținut?

— O nouă pană la bicicletă? zise dr. Peterson privindu-mă gânditor.

— *Ach, nein.* Întinsei șervetul în poală. M-am oprit să vorbesc cu… cu un tânăr. Minciuna mă aprinse la față, dar poate că dădea impresia de o roșeață numai potrivită. Îmi pare rău că am întârziat, Vater. Te rog să mă ierți.

Inocența și respectul meu de față cu dr. Peterson îi hrănise orgoliul. El mi-ar fi trecut cu vederea greșelile, dr. Peterson nu.

— Și cine-i acest tânăr atât de norocos?

— Nu l-am întrebat cum îl cheamă. Sophia așeză un bol cu supă aburindă înaintea mea. Mulțumesc, Sophia.

Dr. Peterson își înclină capul în așteptare.

— Unul din gardienii de lângă gară. Am crezut că este un vechi camarad al lui Rudy și mă gândeam că, dacă el s-a întors, s-ar putea să știe ceva.

O licărire de speranță se întrezări în privirea lui Vater. Regretai imediat că-l înșelasem.

— Dar l-am confundat. Nu era din unitatea lui Rudy. Nu știa nimic.

— Crezi că un gardian ar fi putut fi pe front? Nu se poate să fii atât de ignorantă în privința structurii militare a țări. Dr. Peterson nu făcea decât să mă batjocorească.

Mă stăpânii. Chiar și un copil știa asta.

— Eu credeam că un bărbat rănit pe front este repartizat uneori într-o altă activitate în oraș, până ce se va putea întoarce pe front.

— Era rănit? Sarcasmul doctorului mă călca pe nervi.

— Nu că aș fi putut să văd. Dar ce alt motiv ar avea un tânăr puternic să stea de pază acum când e nevoie de fiecare pe câmpul de luptă?

Mă ignoră.

— Mi se pare fascinant că n-ai găsit timp în programul tău aglomerat să răspunzi gestului plin de amabilitate al colonelului și încă te lipsești bucuroasă de o cină cu tatăl tău pentru a discuta cu un gardian, cât, aproape o oră? Un gardian care nu știa absolut nimic?

Dr. Peterson își tamponă colțurile gurii cu șervetul. Fără să se uite la Vater, îi zise:

— Wolfgang, îți sugerez să o instruiești pe fiica ta atât în privința organizării, cât și a etichetei Reichului și să o înveți să își aleagă partenerii cu înțelepciune.

Îmi ridicai privirea și bărbia să-l provoc pe dr. Peterson, dar simții severitatea lui Vater. Plecai ochii supusă, reconsiderându-mi comportamentul.

— Nu se va mai întâmpla, Vater. Îmi pare rău.

— Pentru că ai întârziat, Lieselotte, sau pentru că ai insultat și ai ignorat atențiile colonelului? insistă dr. Peterson. Nu-ți dai seama de oportunitățile de care tu ai beneficia în urma unei astfel de legături? Dar și tatăl tău?

Eram sătulă de amestecul lui și nu mai puteam să suport.

— Și dumneavoastră? întrebai simulând inocența. În ce fel ați beneficia dumneavoastră de acest aranjament, Herr Doctor?

— Lieselotte! Vater nu tolera deloc lipsa de respect față de musafiri la masa lui. Ajunge! Cere-ți scuze în clipa asta!

— Mă scuzați, am spus, încleștând dinții.

— Lieselotte, îngână dr. Peterson, te cunosc de când erai o copiliță, de când te-ai născut. Eu și tatăl tău suntem prieteni din copilărie. Îți doresc cea mai bună căsătorie. Ai ajuns o tânără frumoasă, de viță nobilă. Nu mă îndoiesc că ai citit cuvintele lui Herr Goebbels, cuvinte care ar trebui pecetluite în inima fiecărei femei germane: „Misiunea femeilor este să fie frumoase și să aducă pe lume copii.” Așa cum spune Herr Goebbels, acest lucru nu este atât de „demodat” precum sună. „Pasărea femelă se înfrumusețează pentru masculul ei și clocește ouă

pentru el. În schimb, masculul se îngrijește să facă rost de mâncare, o păzește și o apără de dușmani.” Dădu nepăsător din umeri. E normal, e ordinea firească a lucrurilor. Nu vezi?

Nu puteam să-i răspund într-un mod politicos. Mi-ar interpreta cuvintele. Tensiunea crescu, iar liniștea se prelungi. Tâmplele îmi pulsau. Nu puteam să mănânc cu omul acesta, să stau față în față cu el. În cele din urmă, împăturii șervetul și îl pusei pe masă.

— Vă rog să mă iertați. Mă tem că nu mă simt bine și că trebuie să vă părăsesc.

— N-ai mâncat.

— Chiar nu pot, Vater. Îmi pare rău. Ne vedem dimineață.

În timp ce mă ridicam, îl privii atent pe dr. Peterson și observai că el, într-un fel, credea că tocmai câștigase runda.

— Noapte bună, dr. Peterson.

— Lieselotte, zâmbea, sper să te faci bine curând.

— *Danke schön.* Ieșii cât putui de repede din încăpere și apoi urcai scările. Când ajunsei la etaj, îl auzii pe dr. Peterson.

— Minte. Trebuie supravegheată, Wolfgang. Fata are prea multă libertate, acum că a terminat școala. Și așa e destul de rău că nu și-a găsit încă pereche. Nu vrei să devină o povară. Dacă nu se va supune, insist să reconsideri varianta *Lebensborn*[18].

*

Cu excepția întâlnirilor BDM, Vater îmi ceru să rămân acasă și să o ajut pe Sophia pe toată durata verii. Iar Sophia era mai mult decât fericită să mă lase pe mine să car coșul de cumpărături și să stau la cozi interminabile după alimente, în timp ce ea își vizita prietenele. Era un prilej nimerit, în care puteam să cumpăr mai multe alimente cu cartelele pe care Marta mi le strecura de câte ori putea.

Vater îmi ceru să îl însoțesc duminica la prelegerile partidului, participarea mea la biserică limitându-se la o duminică pe lună, dacă aveam

suficient noroc să merg. Chiar și așa, cinele împreună cu familia Kirchmann erau *verboten.* Nu îndrăzneam să-i reproșez lui Vater cât de nedrepte erau toate astea, darămite să-i încredințez lui faptul că duceam dorul predicilor sau al familiei Kirchmann. Tensiunile erau prea mari, iar prezența doctorului Peterson în casa noastră tot mai constantă. Nu puteam să înțeleg legătura asta a lui cu Vater și nici îngăduința nesfârșită a lui Vater față de comportamentul lui arogant.

Și totuși, nu primisem nicio veste de la Rudy, un motiv de îngrijorare, dar nu ne surprindea. De ceva vreme, victimele nu mai apăreau în ziare, iar telegramele care raportau trecerea lor în neființă ajungeau cu multă întârziere. Führerul susținea că astfel de vești demoralizau poporul german, iar noi trebuia să rămânem tari și să ne sacrificăm cu toții pentru binele patriei. Dar această decizie nu se bucura de popularitate. Orice mamă aștepta vești de la fiul ei, orice soție de la soțul ei.

În ciuda solicitării insistente a doctorului Peterson, Vater nu mă obligă să mă căsătoresc anul acesta. Îmi doream să cred că se schimbase față de mine, că o parte din el mă iubea în mod deosebit, că mi-ar simți lipsa dacă aș pleca de acasă. Adevărul fie spus, sunt convinsă că dacă Fräulein Hilde s-ar fi căsătorit cu el, cum o ceruse nu o dată, m-ar fi dat afară cu plăcere. Până atunci însă, continuam să rămân o umbră de viață într-o casă moartă.

*

Cea de-a optsprezecea mea aniversare se apropia fără vreo veste de petrecere. Vater, Fräulein Hilde și dr. Peterson plecaseră într-o călătorie la München cu o zi înainte. Nu știam de ce, absența lor îmi dădea ocazia binecuvântată de a-i vizita pe Kirchmanni. Mi-era foarte dor de ei.

În timp ce ne delectam cu surogat de cafea și *Apfelkuchen* fără zahăr în bucătăria ei caldă, Frau Kirchmann clătina din cap și mă compătimea pentru

necazul meu. I se făcuse milă de mine, îmi turnă a doua ceașcă, părând să îmi asculte lamentările. Dar simțeam că era distrasă, că își abătea privirea spre ceasul de deasupra sobei și tresărea la cel mai mic zgomot care venea de-afară.

— Ce se întâmplă, Frau Kirchmann? E vreo problemă?

— Poftim? *Nein,* bineînțeles că nu. Mă bucur foarte mult să te văd. A trecut mult timp. Atâta tot.

Nu părea să fie doar atât.

— Familia Levy ce mai face? I-ați mai văzut? A născut Anna copilașul? Sunt încă…

Frau Kirchmann păli, îmi apăsă buzele cu degetele, scuturând din cap.

— *Nein.* Nu i-am mai văzut de luni de zile. Au plecat toți cu transportul din iunie. Nu știu unde, în est undeva, cred. Nădăjduiesc că sunt fericiți în noua lor casă.

Nu știam ce să zic. N-avea nicio logică. Familia Levy se ascundea în vechiul pod al familiei Weiss, cel puțin acolo fuseseră luna trecută, iar Anna sigur născuse până acum.

Frau Kirchmann închise ochii. Buzele ei se strânseră într-o linie subțire și-și trecu degetul mare și cel arătător peste ele ca semn să tac. „Liniște" – înțelesei. De ce, nu știam. Făcu ochii mari, mai speriată decât o văzusem vreodată. Surprinsei o ciupitură în obraz. Tocmai își deschise gura să spună ceva, când Marta năvăli pe ușa bucătăriei, cu fața îmbujorată și cosițele zvârlite pe-o parte de la alergat.

— I-au oprit. Îi duc…

Într-o clipită, Frau Kirchmann fu în picioare, împingând-o pe Marta afară pe ușă. Vorbeau în șoaptă gesticulând, în grădina din spate, iar Frau Kirchmann era din ce în ce mai agitată. Nu era treaba mea, dar ele erau familia mea. Nu puteam să rămân înăuntru și să mănânc *Kuchen.*

Marta aproape plângea când ajunsei în spatele lor.

— Ce s-a întâmplat? Spune-mi.

— Este vorba despre Lukas. Îl vor aresta, ai să vezi.

— Ce? El face parte din Ab…

— Este sub acoperire! El chiar…

— Marta! Frau Kirchmann o apucă de mână și o scutură.

— Încetează! Încetează acum!

— Sub acoperire? întrebai. Vrei să spui că…

Marta o ignoră pe mama ei.

— El îi mută pe cei din familia Levy. Copilașul făcea prea multă gălăgie, plângea în mansarda familiei Weiss, și trebuiau să-i mute într-un loc mai sigur. Frau Braun a luat copilașul acum o oră, pretinzând a fi al ei. Lukas o conducea pe Anna, dar au fost opriți. El se preface că sunt îndrăgostiți, că ea este ariană, dar…

— Arată-mi.

— Stați aici amândouă. Așteptați până vine tata. El va ști ce e de…

— Atunci va fi prea târziu, Mutti!

— Cel puțin putem să vedem unde-i duc. Arată-mi! O scuturai pe Marta până ce se desprinse de mama ei înnebunită.

Alergarăm pe străzi, scurtând pe alei dosite, până ce rămaserăm fără aer.

— Nu știam că Lukas e în Berlin, mă înfoiai eu acuzatoare, străduindu-mă din răsputeri să țin pasul cu Marta.

— El m-a pus să promit că nu-ți voi spune. O zbughi pe o nouă alee.

Mărturisirea ei îmi străpunse inima.

— Așa de mult mă urăște? Nu știam că îmi scăpase cu voce tare.

Când ne apropiam de capătul străzii, Marta se opri, iar eu mă izbii drept în spatele ei. Mă trase în spatele clădirii.

— Acolo! Acolo sunt! Nu i-au luat încă. Poate… Nu te urăște, *Dummkopf,* te iubește. Nu vrea să știi că te iubește ca să te protejeze, așa cum mă protejează pe mine, să nu ai nicio legătură cu el. Ce

face el este periculos, Lieselotte, foarte periculos. Va fi foarte furios când va afla că ți-am spus.

„Mă iubește!”

— Îl vor aresta dacă nu facem nimic.

— Dar ce putem noi…?

— Stai aici. Stai aici și să nu ieși la vedere. Dacă ne vor lua, spune-le părinților tăi.

— Lieselotte! Nu!

Nu mai auzii niciun cuvânt al Martei, cu fiecare pas spre Lukas și Anna urzeam o intrigă și îmi ațâțam mânia. Mă oprii la doi pași de scena confruntării dintre Cămășile Brune, Lukas și Anna, care era foarte speriată. Strigai cât putui:

— Vacă nazistă ce ești! Cum îndrăznești!

Îmi făcui loc printre cei doi bătăuși uluiți, cu bastoanele ridicate, și o îmbrâncii pe Anna atât de tare că dădu înapoi clătinându-se spre clădire.

— Ți-am spus să stai departe de el. Propria mea verișoară, în stare să mă înșele?

— O cunoști pe femeia asta?

— Dacă o cunosc? Pe fiica nerecunoscătoare a surorii tatălui meu? Biata, drăguța verișoară care avea nevoie de un adăpost cât timp tatăl ei luptă pentru Führer și pentru patrie?

Mă întorsei din nou spre Anna.

— Și când te gândești că te-am primit. Când te gândești că am împărțit casa cu tine, camera *mea!* Ei bine, asta nu includea și împărțirea logodnicului meu! Stai, numai să vezi când o să audă tatăl *meu* despre asta.

Apoi îmi vărsai veninul pe Lukas.

— Și tu? Crezi că dacă ești un membru respectat al Partidului Nazist poți să faci tot ce vrei. Dacă *tatăl meu* n-ar insista să mă căsătoresc cu tine, te-aș scuipa în față.

— Bărbatul acesta e logodnicul tău?

— Lieselotte, lasă-mă să-ți explic… Lukas lărgii ochii, dar se prinsese de vicleșug, în timp ce biata Anna se făcu mică de teamă, lângă clădire.

— Și tu ce o să faci? Nu mă lăsai intimidată de bătăușul din Cămășile Negre. Cine vă dă dreptul

vouă, bărbaților, să credeți că vă puteți căsători cu o femeie și să vă culcați cu alta, chiar înainte de căsătorie? Există vreun cod nescris care-i face pe bărbați imuni la jurămintele căsătoriei? Ei? Tu să-mi spui!

Înainte să poată răspunde, mă întorsei din nou și îl lovii pe Lukas în piept.

— Și tu, spune-mi pe cine preferi. Spune-mi dacă tâmpită mea verișoară te poate săruta așa.

Îi trăsei capul spre mine și îl sărutai pentru prima dată în viața mea… un sărut lung, plin și cald, pe care să nu-l uite niciodată. O auzii pe Anna icnind și simții trupul rigid al lui Lukas relaxându-se în urma șocului și răspunzând cu patimă sărutării mele. Mă desprinsei, în cele din urmă, satisfăcută de răsuflarea tăiată și de strălucirea din privirea lui Lukas.

— Acum, Lukas Kirchmann… să-mi spui cu cine preferi să-ți trăiești restul vieții, pentru că decizia trebuie să o iei chiar aici, în clipa asta.

Prima cămașă brună își ridică brațele în semn de capitulare.

— În regulă. În regulă. O ceartă între îndrăgostiți. Haide, Heyden, nu cred că e nevoie să-l ducem la statul major.

Dar celălalt nu fu convins atât de ușor.

— Dă-mi actele.

Îmi scosei documentele din buzunarul interior al paltonului și i le trântii în mână, pentru neobrăzarea lui de a-mi da de furcă.

— Lieselotte Sommer.

— *Ja,* fiica lui Herr Wolfgang Sommer, membru de partid.

— *Ja,* cunosc numele. Privirea lui mă ocoli.

Și atunci îl recunoscui, dar nu puteam să-mi amintesc numele lui.

— Fulstrom, se prezentă el.

— Heyden? Heyden Fulstrom?

— Îmi amintesc de tine de când aveai codițe.

— Acum mult timp. Erai prieten cu fratele meu, Rudy.

— *Ja,* și cu amărâtu' ăsta de Lukas Kirchmann. Dar nu și acum, dacă te-a supărat. Îmi pare rău de Rudy.

— *Danke.* De luni întregi n-am mai auzit de el. Nicio veste. Așteptarea e grea pentru *mein Vater.*

— N-ai văzut listele? În sfârșit le-au afișat în această dimineață.

Simțeam cum lumea se năruiește.

— Listele?

— Eu… eu am crezut că știai.

Heyden își scoase ziarul din buzunarul paltonului. Era împăturit la lista victimelor.

Îl apucai tremurând, urmărind înfrigurată cu degetul lista morții. „Scheitzer, Schwarz, Seiler, Sommer… Bruno, Heinrich, Max, Rudolph… Rudolph Sommer."

— Nu, zisei în șoaptă. Nu, nu Rudy. Aș fi căzut pe spate dacă nu m-ar fi prins Lukas.

— Lieselotte, Lieselotte.

Era vechiul Lukas, cel pe care îl cunoscusem înainte de război. Mă ajută să stau în picioare, înconjurându-mă cu brațele și susținându-mă.

— Dă-mi voie să o duc acasă.

Cămășile Brune se dădură în spate. Cel care se numea Heyden salută cu mâna la pălărie și trecu totul cu vederea.

— Ai grijă de ea.

Lukas mă cără până la el acasă, cu Anna pe urmele noastre. Marta ne aștepta acolo, iar Frau Kirchmann mă luă în primire și mă puse în pat încă strângând hârtia. Dar nu puteam să rămân acolo. Trebuia să mă întorc acasă la Vater, să găsesc o cale să-i spun, să-i arăt listele. Îmi era frică de *mein Vater* și uneori îl detestam. Îmi fusese frică de Rudy și uneori îl detestasem și pe el. Dar nu îmi dorisem să moară și nu puteam să-mi imaginez cum ne va afecta moartea lui pe Vater sau pe mine.

Chiar și atunci, îmi dorii să mă gândesc la buzele calde ale lui Lukas lipite de ale mele, să cred cuvintele Martei, că el mă iubea. Dar la ce bun?

Rudy murise. *Mein Bruder* murise. Vater va avea nevoie de mine mai mult ca niciodată.

17

HANNAH STERLING
IANUARIE 1973

Bucătăria rămase la fel de goală, rece, sterilă și curată așa cum o lăsasem de dimineață, cu o viață în urmă.

„Indiferent cât de rău stau lucrurile, trebuie să mâncăm.” Așa ar spune mătușa Lavinia, la asta mă gândeam și pe asta mă bazam și eu acum. Cotrobăiam prin cămară și prin cutia mică cu gheață să văd ce-aș putea încropi pentru cină. Ce n-aș da pentru alimentele reconfortante ale mătușii Lavinia: pui fript, piure de cartofi, un morman de mazăre în sos de friptură și ceai dulce. În munți, orice dilemă se rezolva la o masă încărcată din belșug.

Dar nimic nu semăna cu ingredientele de care aveam nevoie pentru o astfel de mâncare. Doar franzela și ștrudelul dreptunghiular vechi de o zi îmi erau cunoscute. Etichetele în germană de pe conserve erau un mister total pentru mine. „Nu se dau în vânt după imagini.”

„Mă întreb dacă în Germania există semipreparate, sau livrare la domiciliu? Pizza nemțească? Mătușa Lavinia și-ar da ochii peste cap de groază la o simplă sugestie.”

Urcai scările tiptil spre camera bunicului și îmi lipii urechea de ușă, nesigură încă dacă voiam să îl văd. Nu se auzea niciun sforăit și nu se zărea nicio lumină prin gaura cheii.

— Bunicule? îl strigai încet. Ești treaz?

— Intră, Hannah. Părea liniștit, în lumina obscură și mai liniștit.

Dar rămăsei la ușă.

— A fost o zi lungă. Să îți aduc ceva?

Așeză cartea pe care o citea deoparte și-și scoase ochelarii cu ramă de pe nas.

— Nu te-am auzit când te-ai întors. Mă temeam că m-ai lăsat și tu. Nu știu ce-aș face dacă s-ar întâmpla una ca asta.

În momentul acela îmi dădui seama că era un suflet vulnerabil, un om bătrân și slab care avea nevoie de ajutorul și de atenția mea. Sigur Carl se înșelase.

— Nu, doar ce m-am întors și am tras un pui de somn, mai lung decât aș fi crezut.

— Trebuie să fie din cauza fusului orar din Carolina de Nord. E nevoie de timp ca ceasul nostru biologic să se schimbe într-un univers în schimbare.

Închisei ochii o clipă și dădui din cap. „ «Univers în schimbare» – de-ar ști!”

— Mă gândesc că ar trebui să pregătesc ceva pentru cină, dar nu prea sunt obișnuită cu alimentele pe care le ai în bucătărie.

— Gătești și, în același timp, predai la școală?

Râsei nervos. „Nu pare un vânzător de suflete.”

— Nu mă privi atât de uimit. Orice fată din sud învață să gătească de mic copil, dar mă tem că nimic din ce ai aici nu seamănă cu mâncărurile pe care le știu.

— A, etichetele nu sunt scrise în limba ta.

— Nu.

— În acest caz, probabil că te pot ajuta.

Se lumină la față.

— Știi să gătești?

— *Nein, nein,* dacă nu vrei o noapte albă. Dar aș putea să citesc etichetele și să-ți spun ce conțin conservele. Trebuie să fie ceva ce putem mânca în seara asta. Probabil că am putea pregăti o listă de cumpărături și să angajăm pe cineva mâine să facă niște cumpărături pentru noi.

Părea atât de optimist, complet la cheremul meu.

— Nu-i nevoie să angajezi pe nimeni. Poți să-mi spui mie unde sunt magazinele și merg pe jos dacă sunt aproape.

— E mult de mers prin frig. Poate că l-ai putea suna pe șoferul tău…

— Nu, mai degrabă aș merge pe jos sau cu bicicleta pe care am văzut-o în pod.

Ezită.

— Ai fost în pod?

— Acum o zi, Frau Winkler m-a trimis sus după cuverturi suplimentare. Partea aceasta era adevărată. Nu credeam că este nevoie să îți spun că m-am dus acolo să cotrobăi.

— Trebuie să te uiți dacă mai sunt bune cauciucurile. M-aș simți mai bine dacă am repara-o înainte să te urci pe ea, Hannah.

— E cea pentru fete?

— Da, e doar una.

— A fost a mamei?

Păru dintr-odată mai bătrân când își închise ochii și oftă din adâncul pieptului.

— *Ja*, a fost a dragei mele Lieselotte. Deschise ochii și se uită la mine. E bine că va fi folosită din nou… de fiica ei.

Schițai un zâmbet și străbătui camera până în dreptul fotoliului său. „Bunicul meu. Singurul meu bunic, care e mulțumit că sunt aici. Ceea ce mi-am dorit de-atâta timp, o familie care mă vrea, care are nevoie de mine…"

— Ești pregătit să probăm scările?

Se ridică sprijinindu-se de mine până ce-și regăsi echilibrul.

— M-am născut pregătit!

Râsei zgomotos și-l sărutai pe obraji. „Carl Schmidt e nebun. Fie e nemilos, fie e prost informat. Să vândă evrei lingăilor lui Hitler! Ar fi în stare cât aș fi și eu."

Petrecurăm următoarea jumătate de oră făcând inventarul bucătăriei. Frau Winkler nu ținuse multe alimente în stoc. Cumpărăturile regulate făceau parte din munca ei săptămânală. Și dacă nu greșeam, îi făcea plăcere să iasă din casă în fiecare zi. În ciuda simpatiei mele față de bunicul, și eu aș fi făcut la fel.

Așeză două conserve pe masă și îmi înmână deschizătorul de conserve.

— Mă tem că degetele mele îmbătrânite sunt prea bolnave de artrită.

— *Sauerkraut?*[19]

Cel puțin, cuvântul acesta îl știam în germană. Nu mă puteam imagina mâncând Sauerkraut, deși știam

că mamei îi plăcuse la nebunie. Poate că din cauza asta n-o puteam înghiți.

— Trebuie să mai fie și altceva în cămară.

— Face bine la digestie. Vei vedea.

— Cred că mă voi limita la coleslaw. Tot varză e.

— *Coleslaw*?

— Da, o salată de varză… varză dată prin râzătoare și amestecată apoi cu maioneză. O, am uitat. Tu n-ai maioneză. Ai dressing pentru salată? Frau Winkler făcea dressing pentru salate?

— *Nein.* Cred că vrei să spui „sos pentru salată". Frau Winkler nu făcea așa ceva. Era o bucătăreasă îngrozitoare.

Rămăsei cu gura căscată la grozăvia pe care o spusese acum că ea nu mai era. Cred că și el fu la fel de surprins ca și mine. Izbucnirăm amândoi în râs, un râs sănătos, nu zâmbetele timide și precaute pe care le schimbaserăm de când am venit.

— Presupun că nu e nevoie să mâncăm în sufragerie. Am putea mânca și aici.

Bunicul își întinse brațele de-a curmezișul mesei vechi din bucătărie.

— Ar fi… mai puțin formal.

Aprobai din cap, cu inima prea încântată ca să pot vorbi. „În cele din urmă, îl voi cunoaște pe adevăratul meu bunic. Îți mulțumesc, Dumnezeule, că ceilalți au plecat și că putem fi doar noi doi."

Așezai tacâmurile pe masă. Bunicul așeză farfuriile în timp ce eu amestecam într-o tigaie jalnicul sauerkraut, de care n-aveam de gând să mă plâng deloc, cu feliile de carne de porc prăjite pe care le găsisem în frigider. Părea atât de sociabil, atât de dulce, neobișnuit pentru omul pe care abia începusem să-l cunosc și total diferit de omul împotriva căruia fusesem avertizată de Frau Winkler și Carl. „Poate că acum voi primi în sfârșit răspunsuri la întrebările mele." Dar o voce slabă înăuntrul meu mă îndemnă să fiu precaută: „Ai răbdare, Hannah Sterling. Ai răbdare."

*

Chiar în seara aceea, bunicul sună un mecanic să vină să ia bicicleta și să se asigure că va ajunge în cea mai bună stare de funcționare, după ce va schimba și cauciucurile. Mi-a zis că erau vechi, de prin 1940, anvelope uzate din vremea războiului. Aproape că părea momentul oportun să încep discuția despre mama, dar nu voiam să stric vraja. Îmi doream ca micuța rază de lumină să dureze mai mult, să se statornicească și să fie din ce în ce mai plăcută. Apoi îmi va fi cu siguranță mai ușor să întreb.

Dar trecură două săptămâni în felul acesta. Mergeam cu bicicleta la piață tot la două zile, cu un rucsac agățat de ghidonul bicicletei și cu un coș împletit prins de portbagaj.

Bunicul îmi dădu un portofel pe care-l burdușise cu bani și îmi spuse să cumpăr tot ce aveam nevoie sau doream. Singurul lui avertisment fusese să nu am rețineri. Dorea să cumpăr tot ce-mi trecea prin gând pentru a-l iniția în minunatele mele preparate americane.

Nimeni nu mă îmboldise până acum la cheltuieli excesive. Cu mama a trebuit să economisim fiecare bănuț, în mod special după moartea tatei. Și cât predasem la școală… ei bine, salariul de profesoară pur și simplu nu mă ajuta prea mult, decât să plătesc casa și masa, datoriile la școală și să mențin mașina în stare de funcționare.

Parcă ne jucam de-a gospodăria, ceea ce ne făcea fericiți pe amândoi. În fiecare seară mâncam în bucătărie, o dată la două săptămâni stăteam la o șuetă la cafea în biblioteca lui. Insista să iau mai mulți bani și să mă opresc la croitoria din oraș, să-mi cumpăr ceva special și drăguț.

— Trebuie să încerci moda din Berlin. Poate că nu e ultima modă din Paris sau New York…

— Ei bine, oricum nu m-am îmbrăcat niciodată după ultima modă din Paris sau New York. Ești sigur? Vreau să spun că hainele costă îngrozitor de mult și știu că lucrurile sunt scumpe și aici.

— Tu ești *meine Enkelin,* nepoata mea, Hannah. Pentru mine, nimeni în lumea asta nu valorează mai mult decât tine. Vreau să te simți aici ca acasă, să ai tot ce vrei.

— Doar nu te bate gândul să mă oprești aici pe post de menajeră, nu-i așa? îl tachinai. Dacă-i așa, am nevoie și de pantofi și șosete! Râdeam, dar el nu.

— Nu-mi doresc nimic mai mult decât să rămâi cu mine pentru totdeauna, Hannah. Tot ce am poate fi al tău într-o zi. Ar trebui să fie al tău.

— Glumeam, Grossvater. Îmi pare rău. Încercam să fac pe deșteapta.

— Eu nu glumeam.

Înghiți în sec, ca și cum îi fusese greu să-mi spună.

— E-adevărat că am nevoie de o menajeră, dar e ceva pentru care pot plăti, un serviciu pe care-l pot cumpăra. Atât de mulți oameni caută de lucru astăzi. Dar tovărășia n-o pot cumpăra, nici loialitatea.

— Îmi place să fiu cu tine, Grossvater, dar știi că am un job în Carolina de Nord la care trebuie să mă întorc, o carieră de profesoară. Dacă nu mă întorc curând sau nu le spun când mă întorc, s-ar putea să îmi pierd locul de muncă. Era mai adevărat decât îmi plăcea să recunosc.

— Dar vara nu este școală, nu? Rămâi aici, cel puțin pe parcursul verii, și apoi tu decizi.

— Mă tem că nu e atât de simplu.

— Simplu? Ridică din umeri. Poate fi chiar foarte simplu. Pot să îți ofer tot ce ai nevoie, tot ce vrei. Uite aici, vezi portofelul acesta? Indică portmoneul bărbătesc de pe raftul din spatele biroului său. Ia oricât îți trebuie.

— Dar…

— Doar cercetează-ți inima… gândește-te la asta. Poate că vara va fi suficient de lungă pentru asta.

Luă un teanc de mărci germane din portofel și mi le îndesă în mână.

— Vreau să mă întind acum. Nu te grăbi să te întorci. Du-te și ia prânzul la cafenea. Dr. Peterson va veni în curând să mă vadă și va aduce și prânzul.

— Te simți mai rău astăzi?

— Ca de obicei. El vine pe aici în calitate de medic personal, dar și de prieten și coleg de afaceri. Am îmbătrânit împreună și trebuie să avem grijă de cel care pleacă primul din viața asta. Făcu ochii mici, amuzându-se. Pun pariu că o să trăiesc mai mult decât el cu cel puțin douăzeci de minute. Zece minute nu contează, dar douăzeci, o, ce victorie pentru mine!

Nu mă puteam abține să nu zâmbesc în timp ce urca scările spre camera lui. Era bătrâior, plăpând chiar, cu inima slabă, dar nu se dăduse bătut și admiram asta. Tata fusese o epavă, iar mama atât de încordată de suferință de credeam că o să plesnească, chiar și la sfârșit. Dar era mai mult decât atitudinea. Căpătase un nou sens, o lumină și un spirit mai vioi de când plecase Frau Winkler. De parcă grija mea față de el îi dăduse un motiv să se scoale în fiecare dimineață. Faptul că avea nevoie de mine, că mă voia, însemna totul pentru mine. Încrederea lui că vara va fi de-ajuns mă îngrijora, dar prognoza doctorului Peterson conform căreia bunicul nu mai avea de trăit decât trei luni, mă îngrijora și mai mult.

Dar trebuia să mă întorc acasă, nu-i așa? Nu eram sigură că doream să mă întorc, deși nici asta nu era adevărata mea viață. Parcă trăiam într-o zonă crepusculară, în afara timpului. Și totuși, cu toată îmbunătățirea relației noastre, nu reușisem să-mi ating scopul pentru care venisem. Locuiam, dormeam, pășeam în vechiul dormitor al mamei în fiecare noapte și mă plimbam cu bicicleta ei în fiecare zi. Râdeam și glumeam cu bunicul, găteam și făceam curățenie de parcă aș fi trăit acolo de-o viață și acolo aveam să rămân. Dar nu găsisem momentul potrivit sau curajul să întreb mai multe despre mama și cu atât mai puțin despre activitatea lui din timpul războiului.

„Dacă bunicul crede într-adevăr că nu mai are mult de trăit, atunci cred și eu. Poate că ar fi bine să rămân. Ce mai contează câteva luni în plus? Domnul Stone cu siguranță poate păstra profesorul suplinitor cu normă întreagă, pe tot parcursul anului școlar. Aș

putea să mă întorc, cu forțe proaspete, în septembrie. Mi-a promis că va fi încântat să mă primească înapoi. Lucrul acesta mi-ar oferi cu ușurință un răgaz de șase sau șapte luni, timp din belșug, indiferent ce se va întâmpla.”

Gândurile îmi bâzâiseră creierul tot timpul cât șezusem în cafeneaua plăcută savurând ștrudelul delicios cu mere învelit în șarlotă fierbinte, singurul preparat din Berlin care îmi lăsa gura apă. Nu mai fusesem să mănânc în oraș din ziua în care Carl mă uimise cu poveștile despre bunicul. Cu toate că nu îl iertasem de tot, îmi lipseau discuțiile, tachinările și felul în care mă înghiontea neintenționat ca să-mi arate o panoramă turistică deosebită, un secret despre Berlin sau o perspectivă asupra culturii sau familiilor germane, nu a familiei mele. Pe de o parte speram să îmi calce pragul și să mă încălzească cu zâmbetul lui, pe de altă parte speram să nu-mi mai umbrească pragul vreodată.

— Dau un bănuț pentru gândurile tale, șopti Carl din spate, foarte aproape de urechea mea.

— Carl Schmidt! Mai că îmi sărise inima din piept. M-ai speriat. Tocmai mă gândeam la… la ce trebuie să cumpăr de la aprozar.

— A, acum faci cumpărăturile pentru Herr Sommer.

Uram insinuarea vădită din tonul lui și ridicai bărbia.

— Îmi place să merg la piață și mi-am dorit dintotdeauna să am timp să gătesc pentru un public recunoscător.

— Și bănuiesc că ai primit instrucțiuni precise în legătură cu ce magazin să vizitezi regulat și în ce magazin să nu intri?

Bunicul precizase să nu intru la Goldman pentru pâine și la Rosenbaum pentru carne. „Nu sunt de încredere, te vor înșela.”

— Bunicul a trăit aici toată viața. El știe unde sunt cele mai bune produse la prețul cel mai bun; asta-i tot.

Dar apărarea mea sună patetic, chiar și în urechile mele. Nu puteam să-i neg atitudinea antisemită.

— Aha… pot să stau cu tine? Sau aștepți pe altcineva?

— Nu… da, adică nu, nu aștept pe nimeni. Te rog, stai. Mi-ar plăcea ceva companie mai tânără.

Zâmbi ștrengărește.

— Mulțumesc că nu m-ai inclus și pe mine în grupul geriatrie, nu încă. Deși îmi dau seama că zece ani sunt o diferență.

— Nu atât de mare. Mă înroșii, uluită de curajul meu, dar replica mea nu făcuse altceva decât să aprindă o luminiță în ochii lui cafenii. Îmi umezii buzele și înghiții în sec.

— O, bine. Atunci o să îndrăznesc. Ți-ar plăcea să luăm cina într-o seară săptămâna asta?

— Cina?

— Da, ceva mult mai consistent – nu neapărat și mai delicios – decât plăcinta ta cu mere. Afișă un zâmbet larg îndemnându-se să muște din plăcintă. Și, probabil, un film.

— O, mda, nu știu. Adică mi-ar plăcea mult de tot, dar nu aș vrea să îl las pe bunicul singur seara.

— Nu se simte bine?

— Are probleme cu inima și depinde de mine.

— Depinde de tine atât de mult încât să nu poți ieși în oraș seara, cu un prieten? Nu și-a angajat încă o altă menajeră?

— Nu. Amestecai în cafea, realizând cât de ciudat trebuia să sune asta. Nu încă.

Carl așteptă.

— Cât timp sunt aici nu văd niciun motiv să nu mă ocup de astfel de îndeletniciri. Tocmai mergeam la aprozar să ridic o comandă.

— Da, înțeleg.

Aceasta era partea care nu doream să-mi umbrească pragul ușii vreodată.

— L-ai întrebat despre mama ta?

— Nu, recunoscui. Ne înțelegem chiar foarte bine în ultima vreme și începem să ne cunoaștem în sfârșit.

— Și te temi că vorbind despre fiica lui s-ar supăra foarte tare.

— A fost cât se poate de clar că trecutul este foarte dureros pentru el; nu vrea să vorbească despre asta.

— Îmi închipui că nu.

— Sari foarte repede la concluzii.

— Iar tu refuzi să accepți că aceste concluzii se trag în urma analizării faptelor relevante. Dar dacă nu cercetezi acele fapte, Hannah, dacă nu investighezi să afli dacă *există* fapte, eviți nevoia de a trage anumite concluzii.

— N-ai nicio dovadă.

— Asta nu înseamnă că nu există dovezi. Germanii sunt renumiți pentru meticulozitatea cu care țin evidența. Ar putea fi…

— Doar pentru că nu cred că familia mea a vânat evrei și i-a vândut pentru bani murdari nu înseamnă…

— Niciodată n-am afirmat că familia ta a vânat evrei, nu toată familia ta. Ar trebui să asculți cu mai multă atenție.

Îmi luai grăbită paltonul și eșarfa de pe scaun și aruncai banii pentru nota de plată.

— La revedere, Carl.

De data asta îmi făcui ieșirea dramatic, în condițiile stabilite de mine.

„Cine se crede el?”

„I-a convins pe evrei să aibă încredere în el, să îi încredințeze obiectele de valoare, apoi i-a raportat Reichului… Aceștia i-au dat și lui o parte, după ce i-au arestat pe toți cei care își încredințaseră viețile în mâna lui Herr Sommer… În timp ce alți bărbați și femei sufereau de foame și erau deportați în lagăre… Herr Sommer se îngrășa și se îmbogățea pentru că îi înșelase.”

Oricâte zile trecuseră de atunci, cuvintele lui Carl îmi răsunau ca un ecou în creier. Smucii bicicleta din grilaj și pornii în grabă, pedalând din ce în ce mai repede, derapând pe suprafețele înghețate, aproape pierzându-mi plăcuțele de frână în timp ce coboram

dealul cu repeziciune. Nu-mi doream decât să ajung acasă, să uit de Carl și de implicațiile cuvintelor lui.

„Trebuie să-l întreb pe bunicul, trebuie să-mi iau inima în dinți să-i spun ce mi-a zis Carl. Cum altfel ar putea infirma?” Îmi va lămuri fără îndoială sursa unor astfel de zvonuri mârșave și cum am putea îndrepta lucrurile. Ajunsesem să-l iubesc pe bunicul și eram sigură că și el mă iubea. Voi rămâne în Berlin până vom clarifica lucrurile, chiar dacă însemna să rămân toată vara. Comunitatea de acasă o ostracizase pe mama din cauza accentului ei. Aici, accentul bunicului era perfect, firesc, și totuși comunitatea îl respingea și pe el, dacă e să luăm în considerare cuvintele lui Carl sau atitudinea lui Frau Winkler. Și în mod sigur, nu se arătase niciun vecin prietenos de când sosisem. Următoarea respinsă voi fi eu. N-aveam să mai accept, nici măcar un pic, nu din nou.

Cineva mă strigă în timp ce luam curba în viteză, dar refuzai să încetinesc. Virai brusc pe aleea îngustă numai ca să găsesc mașina doctorului Peterson blocându-mi drumul. Îmi dusei bicicleta lângă peretele exterior al bucătăriei, intrai pe ușa din dos și mă sprijinii de ea, dorindu-mi ca inima să se liniștească. Vocile convingătoare de la etaj creșteau și scădeau în intensitate.

Așezai ibricul pe plită. O cană de ceai m-ar putea încălzi și mi-ar opri mâinile din tremurat. Un ciocănit viguros răsună în ușa din spatele meu, iar eu tresării, cu o lovitură involuntară cu palma în dreptul inimii. Deschisei, oarecum așteptându-mă să-l văd pe Carl, gata să-i spun vreo două. Dar era fiul zarzavagiului.

— V-am adus comanda, Fräulein Sterling. Băiatul de vreo paisprezece ani sau cam așa își dădu jos șapca. V-am văzut trecând în viteză și *mein Vater* s-a gândit că poate ați uitat.

— O, îmi pare tare rău. Chiar am uitat, complet. Mulțumesc. Luai cutia, cu mult mai grea decât îmi imaginasem, recunoscătoare pentru bunătatea și ajutorul lui.

— Vreți să pun totul în contul lui Herr Sommer?

— Nu, am banii, doar o clipă. Cât costă? Așezai cutia pe masă.

— Cinci mărci face totul.

— Cinci mărci. Uite. Îmi scosei portofelul din buzunarul paltonului. Unu, doi, trei, patru… n-am chiar atât.

Îmi amintii de portofelul de pe raftul din bibliotecă pe care mi-l arătase bunicul. „N-ar trebui să-i întrerup.”

— Te rog intră și ia loc; e prea frig să aștepți afară. Aduc restul.

Ușa bibliotecii era întredeschisă. Să intru acolo în absența bunicului părea un jaf. „E-o prostie. Mi-a spus că este și casa mea. Și-l cred pe cuvânt.” Aprinsei veioza de pe birou să văd mai bine, când observai o cheie de alamă lăsată de el în încuietoarea sertarului de la birou, atât de neobișnuit pentru el. Era întotdeauna foarte atent cu biroul lui.

După toată frustrarea și chiar umilința îndurată din cauza acuzațiilor lui Carl, o fărâmă de îndoială miji într-un colț al minții. Biroul bunicului era singurul obiect pe care știam că-l ține încuiat, singurul loc în care îmi închipui c-ar putea păstra secrete.

Nu dură decât o secundă. Răsucii cheia și deschisei sertarul îngust fără să mai caut justificări pentru actul acesta necugetat sau să mă gândesc s-o las baltă. Un singur obiect se afla înăuntru, o carte groasă și cenușie, legată, zdrențuită pe marginile îngălbenite și uzată pe la colțuri. Cuvintele lui Carl îmi trecură ca un fulger prin minte. „Nu înseamnă că nu există dovezi. Germanii sunt renumiți pentru meticulozitatea cu care țin evidența.”

Trăsei aer adânc în piept, scosei cartea și deschisei coperta. Pe prima pagină era un singur cuvânt, *Rechnung,* cu datele redactate dedesubt: *15 noiembrie 1938–1944.* A doua pagină era împărțită pe coloane. În prima coloană era menționată din nou data, 15 noiembrie 1938 sub cuvântul *Verhaftung,* apoi un nume de familie, Goldstein, cu alte patru nume creștine alineate sub el. „Sau sunt nume de «creștini»?” Exista o adresă din Berlin și apoi o listă,

poate un inventar de un anumit fel. Încercai să citesc cuvintele în germană, dar nu eram sigură ce însemnau fiecare. Un alineat era *Geld.* Știam că înseamnă bani – ca și cuvântul *gold* în engleză. Dar nu știam ce înseamnă următorul cuvânt, *Juwelen*, și nici *Ausgabe,* nici *Gemalde.* Sub ele, *Renoir.*

Simțeam pulsul bătându-mi cu putere în urechi, în creier.

— Fräulein? Era fiul zarzavagiului care mă chema din hol. Uitasem complet de el.

Tumultul vocilor de la etaj încetă. Se auzi un zgomot de pași pe scări urmate de o tiradă ascuțită în germană – „Dr. Peterson!"

Strecurai cartea înapoi în sertar și abia întorsei cheița că ușa bibliotecii zbură într-o parte.

— Ce faci în camera asta? se răsti dr. Peterson la mine cu mâna încleștată puternic de brațul băiatului. Ochii lui măturară încăperea, apoi se întoarseră spre birou și spre mine. Răspunde-mi! Ce faci aici?

„Nu mai tremura… nu mai tremura… nu mai tremura."

— Tocmai am intrat să iau portofelul cu bani, pentru cumpărături. Trebuie să plătesc zarzavagiul și vă cer respectuos să încetați să vă purtați grosolan cu fiul lui.

— Nu-i un hoț?

— Evident că nu e hoț. A fost foarte drăguț să îmi livreze cumpărăturile mult prea grele pentru a le căra pe bicicletă. Toată indignarea de care eram în stare mi se citea pe față. Acum, dacă mă scuzați, îl voi plăti pe acest biet tânăr binevoitor pe care în mod sigur l-ați traumatizat și-l voi lăsa să se ocupe de treburile lui.

Smulsei degetele doctorului Peterson de pe brațul băiatului și îl îndemnai cu blândețe pe tânărul speriat pe ușă afară, trecând nepăsătoare pe lângă dr. Peterson. Încercai să îmi controlez bine pașii și să par calmă, deși inima îmi bubuia și pulsul o luase razna.

Dar dr. Peterson se puse între mine și băiat.

— Să mă ierți, Fräulein Sterling. Dar sunt foarte preocupat ca Herr Sommer să aibă intimitate, în starea lui atât de vulnerabilă. Sunt prietenul lui de-o viață și nu voi precupeți nici un efort să-l protejez. E clar?

— Foarte clar, dr. Peterson. Dar trebuie să vă amintesc că eu sunt nepoata lui și nu trebuie să-l protejați de mine sau de băiatul zarzavagiului. Și din câte știu, eu și bunicul nu avem secrete unul față de celălalt.

Așteptai, poate mai mult decât o bătaie a inimii.

— Așa că nu aveți de ce să vă îngrijorați. Îmi îndreptai spatele, serioasă.

El se dădu la o parte.

— N-ai uitat nimic?

Mă prinse cu garda jos.

— Portofelul de care vorbeai… motivul pentru care ai intrat în această cameră.

— Da, bineînțeles. Cu o ușoară palmă peste frunte, făcui tot posibilul să arăt de parcă a uita unde mi-e capul era un obicei zilnic și scosei portofelul din polița biroului bunicului.

Îl plătii pe fiul zarzavagiului, palid și speriat, care cu siguranță nu avea să mai livreze nimic pentru casa asta și avea să-i avertizeze și pe alți negustori în privința asta. Închisei ușa din dos, înghețată până în măduva oaselor și nu din cauza vântului de ianuarie care venea dinspre nord-est și care măturase bucătăria.

18

LIESELOTTE SOMMER
OCTOMBRIE 1943

De data asta Lukas nu se mai făcu nevăzut. Împreună cu toată familia Kirchmann, participă la parastasul lui Rudy, un eveniment simplu și fără tam-tam, alături de prieteni apropiați și de familia noastră tot mai redusă ca număr. Imediat ce listele fură publicate, avură loc atâtea înmormântări, atâtea parastase și totuși atât de puține trupuri înapoiate familiilor. Führerul ordonase evenimente private pentru cei mai mulți dintre ei. Era prea demoralizant pentru popor, exact așa cum prezisese.

Trupul lui Rudy nu fu înapoiat. Și totuși, Vater îi ridică o placă lângă cea a lui Mutti. Pentru că nu știam data în care murise, Vater gravă pe ea data de 18 iulie 1943. Rudy ar fi împlinit atunci douăzeci de ani. Atât de tânăr! Tinerețea lui fu partea cea mai grea de îndurat.

După ceremonie, exact ca după înmormântarea lui Mutti, dr. Peterson îl scoase pe Vater în oraș, la băut, de parcă asta l-ar fi ajutat să uite de moartea singurului său fiu. Fräulein Hilde îmi aruncă o privire plină de milă, dar li se alătură și ea.

Sophia plecase să-și viziteze mama, așa că în seara aceea îmi pregătii singură cafeaua în bucătărie. Așa avea să fie și ritualul înmormântării mele?

Zilele se scurtaseră, se întuneca înainte de ora șapte. Deschisei ușa de la cămară, dar n-aveam nici chef, nici stomac ca să mănânc. Fiersei erzațul negru și tare și răsturnai în cană toată rația de zahăr pentru o săptămână. Ce furioasă va fi Sophia!

Aprinsei o lampă mică și mă așezai la masa din bucătărie, sorbind cafeaua mult prea dulce și opărindu-mi gâtlejul.

Trei bătăi ușoare în geam mă făcură să tresar.

— Lieselotte! Lasă-mă să intru!

Deschisei ușa și iată-l pe Lukas cu un platou de sandviciuri într-o mână și cu un vas aburind care

emana o aromă îmbietoare în cealaltă. Îl priveam printre gene. Mai jucasem rolul acesta o dată.

Ridică darurile cu un zâmbet împăciuitor, recunoscând trista ironie.

Îi făcui loc mulțumită că el era cel care îmi atinse ușor umărul, mulțumită că nu mai eram singură și că el era purtătorul darurilor.

— Supa mamei tale? Trăsei aer în piept.

— O știi pe Mutti. Îți vrea binele!

— Îi mulțumesc, dar nu pot mânca. Nu acum.

— A! mă avertiză cu degetul. Mutti zice că trebuie, altfel va veni ea aici și ți-o va îndesa pe gât personal. Așeză vasul pe mașina de gătit. O implorai să mă lase pe mine.

— Lukas. Nu reușeam să opresc năvala lacrimilor.

Nu zise nimic, ci îmi trase capul la pieptul lui, cuprinzându-mă cu brațele și mângâindu-mi părul de parcă ar fi alinat un copil.

— Îmi pare rău, micuța mea Lieselotte. Îmi pare atât de rău.

Nu mai schimbarăm niciun cuvânt. Doar mă sărută blând pe păr și-mi șterse cu gingășie fața pătată de lacrimi, până ce se strecură afară în noapte, o oră mai târziu.

Dormii în noaptea aceea cum nu mai dormisem de luni întregi.

*

A doua zi dimineața, plecai înainte să coboare Vater scările, să înapoiez platoul și vasul lui Frau Kirchmann, în speranța să-l mai văd pe Lukas măcar o dată. Dar el plecase deja.

— A primit un mesaj azi noapte, așa că și-a făcut bagajul imediat. Mi-a spus că e urgent și că nu știe când se va întoarce din nou.

Aprobai din cap de parcă se întâmplase lucrul cel mai firesc din lume; dar în interior, mi se sfâșia inima.

Frau Kirchmann îmi făcu semn să o urmez în grădina din spate și închise ușa bucătăriei în urma ei.

— Lukas crede că în casa noastră s-ar putea să fie – cum îl numesc ei? – un dispozitiv de ascultare de un anume fel. Că ei s-ar putea să bănuiască activitatea noastră sau a lui.

— Ai văzut cum arată?

Auzisem de așa ceva doar în romane sau filme, dar nu în viața reală.

— *Nein,* dar casa noastră a fost percheziționată. Ne-au fost luate… obiecte. Nu putem fi suficient de prudenți. Viața lui, viețile noastre și ale celor pe care îi ajutăm, depind de asta.

— De aceea ai vorbit atât de ciudat despre Anna zilele trecute. Acum înțeleg.

Dădu din cap.

— N-am vrut să te sperii, dar n-am putut să permit ca discuția noastră să-i îndrepte spre Anna. Marta mi-a povestit ce ai făcut pentru Lukas și Anna. Ți-ai asumat un risc teribil, dar îți mulțumesc. Din adâncul inimii mele, îți mulțumesc, Lieselotte. Dacă Lukas ar fi fost luat…

— Șșș, șșș! Nu s-a întâmplat. Toți ne străduim să ne asigurăm că nu se va întâmpla așa ceva.

Își strânse jerseul în jurul ei, de parcă amenințarea arestului ar fi înfrigurat-o.

— Nu știu exact ce face. Dar e periculos, foarte, foarte periculos. Trebuie să ne rugăm stăruitor pentru el.

— Să lucrezi în serviciile secrete? E periculos?

Bineînțeles că era, știam asta. Ce altceva presupunea dacă nu spionaj și, cu excepția plutonului de execuție, ce putea fi mai periculos? Dar doream să vorbesc cu ea, cu oricine, despre Lukas. Să-i rostesc numele. În ciuda pierderii dureroase a lui Rudy, nu puteam să mă abțin să nu mă gândesc la Lukas, la felul cutezător în care-l sărutasem în stradă în ziua aceea, la tandrețea cu care mă îmbrățișase seara trecută. Gesturile acestea puteau să nu însemne nimic pentru viitorul nostru sau puteau să însemne totul. Ele erau ancora mea de salvare.

Frau Kirchmann trebuie să mă fi înțeles – când nu mă înțelesese oare? Mă mângâie pe mână.

— El nu poate să-și ia angajamente acum, știi asta. Munca pe care o face e nesigură și contează foarte mult să n-aibă nicio legătură, niciun fel de rețineri, nici măcar de a-și proteja viața de dragul unei alte inimi. Înțelegi, nu-i așa?

— Da, da, bineînțeles că înțeleg.

Dădu din cap în semn că mă credea.

— Bine. Asta-i bine. Trebuie să te gândești la viitor fără Lukas, Lieselotte. Trebuie să-ți protejezi inima.

Nu voiam să mă gândesc la ce îmi spusese. Refuzam să mă gândesc la asta.

— Trebuie să mă întorc. Vater nu știe că am plecat de acasă. A venit târziu și va avea nevoie de ceva pentru durerea lui de cap.

— *Ja, ja,* du-te, draga mea. Dar mai treci pe aici, oricând. Numai ține minte: fii foarte atentă ce vorbești în casa noastră sau la telefon. *Ja?*

— *Ja,* așa voi face. Mulțumesc încă o dată pentru supă și sandviciuri, Frau Kirchmann. Mă forțai să zâmbesc, iar ea mă îmbrățișă în schimb.

Ușa se închise după ea, iar eu rămăsei afară, în frig. Venisem cu atâta entuziasm și speranță și acum, nimic. Nu era decât octombrie, iar soarele strălucea superb pe un cer surprinzător de albastru, dar întreaga mea lume se întunecă și amorțeala unei ierni timpurii mi se strecură în oase.

Eram pe la jumătatea drumului, pierdută în lumea mea, când Marta, cu sufletul la gură, mă ajunse din urmă și mă luă de braț.

— Nu m-ai auzit când te-am strigat? Ești surdă?

— *Nein,* nu te-am auzit. Mă holbam la ea. Semăna cu Lukas la nas și la frunte. Nici măcar nu voiam să mă gândesc la asta. Ce vrei, Marta?

— Lukas, zise ea trăgându-și sufletul.

— Mama ta mi-a spus deja că a plecat. Mă întorsei să-mi continui drumul.

— El mi-a dat asta, să-ți dau. Mi-a zis să nu spun la nimeni și că, dacă i se întâmplă ceva, trebuie să te prefaci că nu știi nimic. Mi-a zis că e împotriva

tuturor regulilor pe care și le-a asumat. Îmi îndesă o foaie împăturită în palmă. Să nu-i spui lui Mutti.

— Ai citit-o?

Ea râse.

— Da, bineînțeles! și dusă fu.

Despăturii foaia. Trei cuvinte așternute în grabă într-un scris de mână pe care îl memorasem încă din copilărie: „Să mă aștepți.”

19

HANNAH STERLING

IANUARIE – FEBRUARIE 1973

Bunicul fu tăcut în seara aceea la cină. Doar ciuguli din mâncare și nu savură carnea de vită sau berea, nici măcar cafeaua de după, așa cum obișnuia. Știam că mă bănuia că îmi vârâsem nasul în biroul lui. Să nu spun cum i-o fi interpretat dr. Peterson vorbele și faptele mele. Aș fi vrut să scap de el pentru că n-aveam încredere în omul acela, dar nu îndrăzneam să deschid subiectul, de teamă să nu par la fel de vinovată pe cum mă simțeam.

Stăteam așezați față în față, neliniștiți amândoi. Mă scuzai devreme, pretinzând că eram epuizată după mersul la cumpărături. Speram că o noapte bună de somn ne va calma nervii la amândoi, că o vom putea lua de la capăt ziua următoare.

Dar mă temeam de el (de acest bărbat bătrân și firav), o prostie din partea mea. În același timp, găsirea registrului mă rănise, mă mâniase și îmi strecurase îndoiala în inimă. În ciuda acestor sentimente, tânjeam după afecțiunea bunicului și după părerea lui bună despre mine.

Nu eram pregătită să cedez în fața acuzațiilor lui Carl. „Trebuie să existe o altă explicație pentru existența registrului. Dar trebuie să știu, îmi trebuie dovada. Cum o pot afla? Cum să-i spun, cum să-l întreb? I-aș frânge inima dacă ar ști că-l bănuiesc. Există doar o cale de a afla, numai una."

Trecuse de miezul nopții când bunicul încetă să mai scotocească prin bibliotecă și se duse în dormitorul de la etaj. Îmi ținui răsuflarea, așteptând să-l aud respirând egal. Nu fusesem educată să mă furișez la parter cu o lanternă și să îmi vâr nasul printre documentele personale ale altcuiva, dar îmi doream cu disperare să înțeleg mai bine ce văzusem în după-amiaza aceea.

Parchetul scârțâi la primul pas făcut la etajul I. Mă oprii, stinsei lumina și îmi ținui răsuflarea, ciulindu-

mi urechile. E greu de spus cât stătui în întuneric, așteptând. Dar după o vreme, aprinsei din nou lumina, reducând din strălucirea acesteia cu cealaltă mână și îmi continuai drumul spre ușa bibliotecii. Era încuiată.

Închisei ochii oftând ușor. „O luăm de la capăt. Nu mai are încredere în mine. Ceea ce înseamnă, ceea ce poate însemna, că are ceva de ascuns.”

*

Trecură trei zile. Ușa bibliotecii rămase încuiată. Treptat, bunicul nu mai fu atât de rezervat, nu mă mai tachina în glumă ca la început, dar, cel puțin, mâncam împreună într-un cadru mai prietenos. Nu îndrăzneam să-l întreb despre bibliotecă; știam că dacă nu-l întreb puteam să par vinovată, dar încă ezitam să-i divulg că încercasem ușa.

Tocmai terminaserăm prânzul și spălam vasele când bunicul se opri pe la bucătărie.

— Dr. Peterson va trece pe aici mâine dimineață împreună cu Herr Eberhardt. Ai putea pregăti prânzul?

„Cum să nu! După ce că bunicul mă invitase și mă primise?” Dar ideea de a-l servi pe dr. Peterson, de a împărți aceeași încăpere cu el, mă speria declanșând o întreagă revoltă în stomacul meu. „Hannah Sterling, ești un papă-lapte! Revino-ți!”

— Nu, îmi pare rău bunicule – Grossvater – nu pot. Mâine ies în oraș și nu mă întorc până târziu.

Liniștea se prelungi atât de mult încât eram tentată să mă întorc să văd dacă plecase.

— Aș putea să pregătesc niște hrană rece și să o las pe bufetul din sufragerie chiar înainte să plec. Vă serviți singuri. Continuam să spăl același vas. Era ultimul, dar nu m-aș fi întors să dau ochii cu el.

Trecură câteva secunde.

— Înțeleg, Hannah, cer prea mult. Nu te deranja. Și părăsi bucătăria.

Nu putui să opresc prima lacrimă ce se prelinse, nici pe-a doua, nici șuvoiul următor.

*

În noaptea aceea așteptai până ce sforăitul ușor al bunicului deveni egal și constant, apoi mă furișai jos la telefonul din hol. Scosei cartela din buzunarul capotului și formai numărul. Răspunse o voce masculină, obosită și somnoroasă.

— Alo?

— Hannah. Hannah Sterling.

— De unde știai că sunt eu?

Auzii chicotitul cald a lui Carl la celălalt capăt.

— Ce vrei, Hannah?

Înghiții în sec, umilită, nevoită și dornică să-l văd.

— Trebuie să vorbesc cu tine. Aș vrea să te invit mâine la prânz, devreme.

— Devreme?

— Zece și jumătate? zisei în șoaptă.

— E prea devreme pentru prânz.

Puteam să-i aud zâmbetul.

— De ce vorbești în șoaptă?

— Ei bine, da, șoptii din nou, ignorându-i întrebarea. La cafenea?

— Hai să ne vedem acolo, apoi lasă-mă să te duc într-alt loc. Voi veni cu mașina.

— Ar fi minunat, oftai.

— Pe mâine.

— Pe mâine. Așezai receptorul la loc, ușurarea curgându-mi prin oase, când auzii cum se închide ușa la camera bunicului.

*

Restaurantul parizian de patru stele depășea serios bugetul lui Carl.

— Ești în Europa și încă nu plănuiești o excursie în Franța. Așa că trebuie să experimentezi sentimentul acesta cât mai aproape posibil. Zâmbetul lui răspândea întreaga lumină a unui răsărit de soare primăvăratec deasupra munților Carolinei de Nord.

Mi-era dor de casă.

— Nu ești fericită, Hannah? Îmi luă mâna, împletindu-și degetele cu ale mele. Ar fi trebuit să-mi retrag mâna. Dar n-am făcut-o. Simțeam nevoia unei legături cu cineva.

— Sunt confuză. Râsei încet, jenată. Ce mărturisire penibilă!

— Povestește-mi.

Mi-era atât de greu să dau glas gândurilor mele, atât de dificil să pun în cuvinte ceea ce știam în inima mea, dar uram teribil să recunosc cu mintea mea, cu gura mea.

— Herr Sommer?

Dădui din cap.

— În ziua aceea când am vorbit la cafenea… când am ajuns acasă, băiatul zarzavagiului a sosit după mine cu comanda. N-aveam suficienți bani, așa că m-am dus în bibliotecă să iau portofelul din care puteam să mă servesc, așa cum îmi spusese bunicul. El era sus cu doctorul său.

— Peterson, tovarășul lui.

— Da. Îl cunoști?

— Știu câte ceva despre el. Este coleg cu Herr Sommer de mult timp. Continuă.

— A, zisei, neînțelegând întocmai ce sau cum de știa.

Dar asta nu mai conta acum.

— Cheia de la sertarul biroului bunicului era în broască. El n-o lasă descuiată niciodată.

Îl măsurai din ochi, rugându-mă să pot avea încredere în el.

— În sertar am găsit un registru care data de la sfârșitul anului 1938.

Uram să-i spun ce urma după.

— În ea se găsesc liste, nume, adrese și date. Cred că erau nume de familie și un fel de inventar cu obiecte. Bani gheață, bunuri, nu știu exact ce anume. Știu prea puține cuvinte în germană.

— Câte pagini avea?

— Nu știu. Citisem prima pagină, sau am încercat, când băiatul zarzavagiului a venit să mă caute, iar

zgomotul l-a atras pe dr. Peterson tunând pe scări. A explodat de furie când m-a găsit în bibliotecă.

— Te-a prins cu registrul?

— Nu. L-am vârât la loc în sertar înainte să intre. M-am prefăcut că eram în căutarea portofelului pe care-mi spusese bunicul să-l folosesc.

Carl se lăsă pe spate și-și masă bărbia, gândindu-se, apoi clătină din cap.

— Ai fost foarte norocoasă.

— Nu cred în noroc.

— Dumnezeu veghează asupra ta.

Dădui din cap.

— Da, cred că El m-a păzit. Dar m-am speriat, zisei în șoaptă. Nu știu ce se întâmplă cu omul ăla, dar e un ticălos desăvârșit. Obsedat de „intimitatea” bunicului, așa cum susține el. Mai că m-a amenințat.

— Poți să arunci încă o privire în registru?

— Nu. Bunicul ține ușa bibliotecii încuiată. S-a schimbat totul. Poți să tai tensiunea din casă cu cuțitul.

— Ți-a cerut Herr Sommer să pleci?

— Nu, cred că își dorește să mai rămân. M-a rugat să le pregătesc și să le servesc prânzul astăzi. Lui, doctorului Peterson și lui Herr Eberhardt.

— Herr Eberhardt se întâlnește cu ei? Carl părea surprins.

Ridicai din umeri.

— Nu știu care-i motivul întâlnirii lor.

— E un bărbat cu mult mai tânăr, la vreo cincizeci de ani, cel mult. Nu știu dacă e din Berlin. E posibil ca el să nu cunoască trecutul lui Herr Sommer.

Așteptai.

— După război, când germanii au fost arestați și condamnați, chipurile, pentru crimele lor, n-au putut să găsească dovezi că Herr Sommer încălcase legile, indiferent cât de mulți evrei au depus mărturie împotriva lui. Dr. Peterson a vorbit în apărarea lui.

— Au încercat să-l trimită pe bunicul la închisoare?

— Dacă părinții mei și prietenii lor au dreptate, bunicul tău a trimis zeci de familii: bărbați, femei,

copii, la moarte. Nu crezi că merită să fie trimis la închisoare?

— Bineînțeles că merită închisoarea; dar numai dacă este adevărat. E un om bătrân, dacă n-ai dreptate? Arestarea lui acum, dacă asta sugerezi, nu-i va aduce înapoi. Și n-am văzut suficiente lucruri în registru ca să știu. Nu am înțeles ce am citit.

— Ironia este că dacă se face vinovat de așa ceva, indiferent de crimele lui odioase împotriva umanității, după legile vremii sale, el n-a încălcat niciuna. N-a făcut decât să prindă „infractorii". A beneficia de partea ta din pradă era un obicei firesc.

— Nu este nimic moral în așa ceva. E o crimă.

— Așa am spune noi astăzi. E o crimă pentru că o privim din perspectiva dreptății lui Dumnezeu. Scopul Reichului a fost să curețe Germania de evrei și să le confiște, să le „arianizeze" averile. Carl își trecu mâna prin păr. Lucrurile acelea ar putea fi returnate proprietarilor, dacă mai există și dacă nu le-a vândut încă. Dar un registru… Nu-ți amintești nimic? Un nume, o adresă, ceva?

Închisei ochii, sprijinindu-mă de spătar, inspirând și expirând.

— Hannah?

— Încerc să-mi amintesc.

Muzica din local nu se mai oprea. Încercam să îmi amintesc cuvintele din registru, cum îmi aminteam răspunsurile la testele copiilor.

— Goldstein… Martin, Roseanne și încă doi, nu îmi amintesc numele lor. Dar erau patru nume. Ultimul era șters.

— O dată, o adresă?

Literele mâzgălite în germană se descompuneau, apoi iar se amestecau.

— Rochstrasse, Wohnhaus, nu-mi amintesc numărul. Apoi ceva legat de *Geld* – cred că se referă la bani.

— *Ja,* foarte bine. Ce altceva?

— Mai erau alte coloane. Cred că într-o coloană scria *Juwelen* și ceva ce se zice *Ausgabe.* Un alt… nu-mi amintesc cuvântul, dar s-ar putea să aibă de-a

face cu opere de artă. Cel puțin era trecut un nume de pictor: Renoir. Altceva nu îmi amintesc.

— Ai spus că erau trecute date pe pagină?

— Pe prima pagină era scris noiembrie 1938. Nu-mi amintesc data exactă de pe pagina aceea. *Verhaftung*. Așa scria, *Verhaftung,* deasupra acelei coloane.

— *Verhaftung* înseamnă „arest”.

Deschisei ochii.

— Mă tem… mă tem că ai avut dreptate. Ce-am văzut nu e destul. Dar dacă există vreo altă explicație? Vreau să existe altă explicație.

— Trebuie să sustragi registrul.

— Ține încuiate ușa și sertarul de la birou. N-am nicio idee unde ține cheia. Și chiar dacă aș ști, bunicul nu pleacă niciodată de acasă. Trage cu urechea pe la uși. Cred că a ascultat chiar și conversația noastră de azi noapte.

— A ridicat receptorul? A știut pe cine ai sunat?

— Cred că doar m-a auzit vorbind. N-am pomenit numele tău. Mi-a fost teamă.

— E normal să te temi.

— Nu cred că bunicul mi-ar face rău. Mă iubește. Dar doctorul Peterson… nu știu. N-am încredere în el.

— Deschide ochii, Hannah. Trebuie să înțelegi că acel registru poate sta între bunicul tău și asasinarea publică a reputației lui de către vânătorii de naziști din Germania și din afara ei, între viața pe care o știe și sfârșitul acelei vieți. Ar putea însemna confiscarea averii lui, probabil a doctorului Peterson și restituirea acestora proprietarilor de drept. Poate și suspendarea licenței de avocat a lui Eberhardt, dacă este și el complice.

— Nu pot să cred că bunicul ar fi în stare să îmi facă rău pentru a-și salva pielea. S-ar putea să mă trimită acasă; și-atât. Mă rugam să fie doar atât.

— Să te trimită acasă? Carl îndreptă cuțitul de lângă farfurie. Dacă crede că ai vreo legătură cu vânătorii de naziști…

— Nu sunt o vânătoare de naziști! Vreau numai să aflu informații despre mama și tata. Acesta este singurul motiv pentru care am venit în Germania.

— Vom căuta informații despre mama ta. S-ar putea să dureze ceva timp, dar te voi ajuta. Și voi arunca o privire pe strada de care mi-ai spus, cine a locuit acolo, ce s-a întâmplat cu ei. Atât de multe străzi au fost redenumite după război. Dacă strada asta se află în zona de est, s-ar putea să întâmpinăm mai multe dificultăți, dar îi vom da de capăt. Trebuie să fii atentă. Fii foarte atentă.

20

LIESELOTTE SOMMER
DECEMBRIE 1943 – IULIE 1944

Săptămânile treceau fără nicio veste de la Lukas. Dar știusem că așa va fi. Asta era semnificația cuvintelor: „Să mă aștepți…”

Pe măsură ce se apropia Crăciunul, îndrăzneam și eu să sper că va veni acasă, cel puțin pentru câteva zile. Visam la întâlnirea noastră. Apoi detaliile îmi dădură dureri de cap: unde ne vom putea întâlni doar noi doi, ce vor spune părinții lui având în vedere pericolul misiunii sale, cum va reacționa Vater odată ce va afla că relația noastră devenise una serioasă. „Serioasă în ce privință? A viitorului… să plănuim un viitor împreună în această lume nesigură?”

Vater va avea de obiectat în privința statutului modest al lui Lukas în cadrul Abwehr și lipsa legăturilor lui impresionante cu SS-ul, dar nu va putea obiecta în privința originii, „fără cusur”, cum ar spune dr. Peterson. Tatăl lui Lukas provenea dintr-o familie de nobili prusaci. Mama lui era austriacă. Împreună vom putea da naștere multor bebeluși drăgălași, de rasă ariană. Asta ar trebui să-l mulțumească. Voi putea să-mi îndeplinesc „datoria” față de Reich.

Dar Lukas nu veni acasă de Crăciun. Nici familia lui nu știa unde era sau nu voia să spună.

Prin martie, începui să îmi pierd speranța, iar Vater începu să vorbească din nou despre căsătoria mea.

— Am amânat-o prea mult, Lieselotte.

— Ți-am spus, Vater, eu și Lukas avem o înțelegere. Numai că n-a sosit timpul încă. Războiul… și restul.

— În vreme de război, cele mai multe cupluri se căsătoresc repede, își încep viața de familie repede. Eu n-am văzut nicio urmă de astfel de intenții. În orice caz, aceasta este o căsătorie cu care nu sunt de acord. Vei alege până în august sau voi alege eu pentru tine.

— Cu activitatea lui Lukas…

— Da, activitatea lui Lukas. Știi, bănuiesc, că s-au făcut numeroase arestări în Abwehr.

— N-au nimic de-a face cu Lukas.

— Este singurul motiv pentru care nu ți-am interzis orice legătură cu familia Kirchmann, deși Peterson insistă să-ți interzic.

— Sunt prietenii noștri foarte buni, Vater, dintotdeauna. Adu-ți aminte cum a îngrijit-o Frau Kirchmann pe Mutti, zi și noapte, ca o soră.

— *Ja,* îmi amintesc. Dar asocierea ta cu ei nu îl va mulțumi pe soțul tău. Ar trebui să te aștepți la…

— Soț…

— Până în august, Lieselotte. Se va împlini un an de la moartea lui Rudy. A sosit timpul. Și odată ce te măriți, cred că Fräulein Hilde va accepta cererea mea în căsătorie. Intenționez să mă căsătoresc în octombrie. N-am de gând să mai aștept.

— Am stabilit ceremonia de comemorare a morții lui Rudy de ziua lui de naștere, Vater. Asta nu înseamnă că…

— August. Așa rămâne.

— Și dacă nu…

— Atunci, dr. Peterson va face pregătirile pentru trimiterea ta în programul Lebensborn.

— Vater!

— Ai cinci luni să momești un soț, Lieselotte. Folosește-le!

*

Dacă Vater era cu ochii pe mine ca un uliu, dr. Peterson mă urmărea cu ochi ca de vultur. Verificarea lor permanentă făcea imposibil (și prea periculos pentru toți) circuitul meu de procurare și de livrare a alimentelor celor din ascunzătoare.

Ceea ce, drept rezultat, puse și mai multă presiune pe Marta și pe Frau Kirchmann. De câte ori le vedeam, erau și mai slabe, și mai îngrijorate. Fire cenușii împodobeau deja minunatul păr castaniu al lui Frau Kirchmann. Pe fruntea ei erau cute din ce în

ce mai adânci, iar Marta își pierduse demult pasul vioi și spiritul adorabil.

Teama ne distrusese nervii, iar raționalizarea severă își ceruse drepturile chiar și de la cei mai puternici. Nu mai puteam să îi hrănim decent pe cei aflați în grija noastră, văzând cum se ofilesc de la o săptămână la alta, până ce viața ajunse greu de suportat, și pentru ei, și pentru noi.

Îi spusei Martei temerile și chinul meu privind cererea lui Vater, dar ce putea ea să-mi spună? Ce putea să facă? Nu m-aș fi căsătorit cu nimeni, decât cu Lukas. Lebensborn deveni coșmarul meu.

*

Sosise luna iunie, cu trandafirii albi și roșii înfloriți în grădina din fața casei, ca pe vremuri. Cum era posibil, fără o îngrijire atentă, nu știam.

Fräulein Hilde zicea că înfloriseră pentru că amândouă ne pregăteam de nuntă, prevestind o toamnă înfloritoare și splendidă, la timp pentru căsătoria ei cu *mein Vater*.

Astfel aflai că acceptase propunerea lui Vater, în cele din urmă. Încântarea lui în fața acestei perspective era aproape molipsitoare. Mă bucuram că este fericit și cred că Mutti nu s-ar fi supărat să se recăsătorească. Însă l-ar fi rugat să fie atent având în vedere că se căsătorea cu cineva care avea doar zece ani mai mult decât fiica lui. În Noua Germanie nu mai surprindea pe nimeni. Ar fi îngrozit-o amenințarea lui față de mine, faptul că trebuia să dispar de-acasă până-n nunta lui Vater.

Cel puțin, asta îmi spuneam singură când nu puteam să dorm în timpul nopții. Îmi doream, aveam nevoie, ca cineva să lupte pentru mine… chiar dacă era doar Mutti, de dincolo de mormânt.

Fräulein Hilde insista să-i fiu alături ca domnișoară de onoare, ba chiar, după cum spunea că se ruga, *matroană* de onoare. Protestasem, dar nu adusese nimic bun și nu îndrăzneam să-mi fac dușman pe cea care-i sucise capul tatălui meu.

Era ultima zi a lunii iunie. Ne întorceam de la prima probă a rochiei ei de mireasă, ivoriu cu perle, și a rochiei mele de însoțitoare (mulată, de culoarea caisei, cu un material vaporos deasupra) și ne oprisem să luăm prânzul la o terasă lângă Tiergarten. Fräulein Hilde cunoștea toți oamenii însemnați, și toți oamenii, însemnați or ba, o cunoșteau pe ea. Fiecare fel nou de mâncare era întrerupt de binevoitori și de admiratori curioși, în mod special după ce mă prezenta drept viitoarea ei fiică.

— Îmi place enorm să mi se spună că arăt mult prea tânără pentru a-ți fi mamă.

Zâmbeam, bucurându-mă în sinea mea că nu avea cum să fie mama mea.

Terminaserăm supa de carne și așteptam felul doi când ridicai privirea. Peste stradă era Lukas, în uniformă, holbându-se la mine de parcă nu mă mai văzuse în viața lui. Și apoi un zâmbet, care ar face de rușine chiar și soarele, îi lumină fața, iar inima mea se avântă mai sus de teii falnici.

— Lieselotte? zise Fräulein Hilde în șoaptă. Cine e tânărul acela?

— Lukas, dragul meu Lukas. Mă ridicai, scăpând șervetul pe jos. Înainte să apuc să fac un pas, el deja traversa strada, râzând, indiferent la trafic. Răsunară două claxoane furioase, ridică mâna în semn de scuză, însă nu se opri din alergat.

Lacrimile, pe care le reținusem inconștient atâta timp, se dezlănțuiră și izbucnii în hohote de plâns.

— Lukas!

Mă prinse în brațe și mă învârti, o dată, de două ori, apoi mă strânse la pieptul lui. Ridicai privirea râzând, abia reușind să-mi recapăt răsuflarea. Îmi scăldă obrajii, buzele și fruntea în sărutări.

— Lieselotte. Fräulein Hilde mă trase de tivul fustei. Toată lumea se uită la voi.

Lukas se desprinse.

— Mă scuzați, Fräulein. Dar nu se putea abține să nu râdă cu gura până la urechi; și nici eu.

— Nu vrei să stai cu noi? Întrebarea ei emana curiozitate și încântare.

— Mi-ar plăcea, Fräulein…

— Hilde von Loewe, în curând Frau Hilde Sommer, noua mamă a lui Lieselotte. Zâmbea de parcă ar fi împărtășit cel mai mare secret al anului, spre marea surprindere a lui Lukas.

El rămase cu gura căscată, perfect uluit.

— Nunta? E în curând?

— Pe 12 octombrie. Lieselotte mă va însoți la altar. Drăguț, nu crezi?

Lukas se dădu un pas în spate, neputându-și ascunde surprinderea.

— Într-adevăr.

Ridicând paharul meu, spuse:

— Mă închin celor mai frumoase femei din Berlin. Să plângă toți plăcerea ce le-a fost furată.

Fräulein Hilde râse încântată.

— Absolut fermecător tânărul tău, Lieselotte.

— Absolut fermecător, repetai și eu veselă, la fel de uimită ca ea.

Lukas zâmbi și-mi duse mâna la buze. De-am fi fost doar noi doi!

— El este misteriosul și tânărul pețitor de care mi-a povestit tatăl tău?

— El este dragul meu Lukas. Îl strânsei de mână.

— Ai fost la parastasul lui Rudy, își aminti ea.

— Așa e, zise el, devenind serios. O zi foarte tristă. Rudy a fost prietenul meu ani de zile.

— Atunci, nu înțeleg. De ce nu v-ați căsătorit până acum? E cât se poate de evident că sunteți îndrăgostiți. Ce mai așteptați?

Lukas făcu ochii mari, iar eu simții o căldură care îmi urca până-n gât. Își umezi buzele, de parcă gestul acesta i-ar fi dat timp să se gândească cum să răspundă. Îmi ținui respirația. Ce i-o fi spus Vater lui Fräulein Hilde despre înțelegerea pe care pretindeam eu că o avem? Nu era chiar așa și acum se va afla. Și-apoi?

Lukas se uită la Fräulein Hilde, apoi la mine și iar la ea. Clătină din cap de parcă urma să spună ceva foarte important.

— Bună întrebare, Fräulein Hilde. Ce-am așteptat? De ce să mai așteptăm?

— Lukas! Mi se tăie respirația, nevenindu-mi să cred ce auzeam. Se juca cu mine?

Se întoarse spre mine, se ridică din scaun și, îngenunchind, îmi cuprinse mâinile în palmele sale.

— Lieselotte, îmi vei face onoarea de a te căsători cu mine?

Fräulein Hilde bătu din palme, din nou încântată, întorcând capetele celor din jur pentru a privi scena.

— Lukas! Nu pot să cred că mă întrebi așa ceva…

— Dar te întreb și am nevoie de răspunsul tău, draga mea Lieselotte. Îmi strânse mâinile transmițând ceva mai mult, ceva urgent. Vrei să te căsătorești cu mine?

Aprobai din cap, până ce buzele consimțiră să articuleze cuvintele:

— Da, vreau.

Zâmbi împăcat, înflăcărat, și se ridică bucuros.

— A spus da!

Întreaga cafenea erupse în aplauze, Fräulein Hilde mai tare decât toți.

Simțeam, nu pentru prima dată, că sunt în mijlocul scenei și că joc un rol mai mult sau mai puțin real. Dar, de data asta, alesesem să îmi joc rolul până la capăt, să savurez din plin momentul, sub lumina reflectoarelor. Îl luai de gât și îl sărutai până ce simții că prinde focul din inima mea. Nu auzii când încetă veselia, nici nu știu când Lukas se așeză la loc și nici când mă ajută pe mine să mă așez la locul meu.

— Este cea mai spectaculoasă cerere în căsătorie pe care am văzut-o vreodată, zise Fräulein Hilde entuziasmată. Tatăl tău va fi atât de mulțumit. Și atunci, sub inspirația momentului, îmi zise:

— Te voi ajuta să îți organizezi nunta.

— O, dar nu-i nev… începui eu.

Dar Lukas ne întrerupse zicând:

— Ce frumos. Foarte drăguț din partea dumitale. Cu tot ceea ce știți despre nunți, Fräulein Hilde, lucrurile vor decurge mult mai ușor.

— Și repede? ridică din sprâncene conspirativ.

— Și repede. Lukas, în schimb, zâmbi larg. Dacă ești și tu de acord, Lieselotte. Sunt aici doar astăzi, apoi trebuie să mă întorc la München, dar mă pot întoarce în septembrie și ne putem căsători atunci. Am stabilit deja cu superiorii mei.

Capul mi se-nvârtea, iar plămânii… nu mai aveau aer.

— Te… Da. Mă poticneam în cuvinte. Da!

Oftă de plăcere, ușurarea citindu-i-se pe față. Apoi ceva îi umbri privirea.

— Ar trebui să vorbesc cu tatăl tău. Ar trebui să-i cer permisiunea. Dar trenul meu pleacă într-o jumătate de oră.

— Într-o jumătate de oră? Mă cuprinse panica.

— Cred că pot să-ți dau eu permisiunea asta, Herr Kirchmann, zise Fräulein Hilde zâmbind. Cred că pot să vorbesc în numele viitorului meu soț în chestiunea aceasta. Herr Sommer și eu vom fi încântați să-i urăm bun venit în familia noastră unui tânăr atât de galant care ne-o va răpi pe Lieselotte. Altfel, n-am putea să îi dăm drumul atât de ușor.

Stomacul mi se întoarse pe dos. Nimic din ce spunea ea nu era adevărat. Nu-mi vor simți lipsa. Vater nu va aproba căsătoria mea cu Lukas. Dar dacă Fräulein Hilde l-ar forța… ar merge? L-ar convinge pe Vater? Ar fi căsătoria cu Lukas o alternativă potrivită pentru a nu mă trimite la Lebensborn?

*

Fräulein Hilde făcu tot posibilul să-l convingă pe tata. Dr. Peterson era o altă problemă. Parcă uitaseră cu toții de mine pe canapeaua din bibliotecă, în timp ce ei se certau.

— E de preferat căsătoria preaiubitei tale fiice cu un agent Abwehr decât să o târăști cu lovituri și țipete în Lebensborn, Wolfgang. Fräulein Hilde își aprinse a doua țigară, după care își aruncă bricheta pe masă.

— N-ar trebui să fumezi, Hilde, zise dr. Peterson cu răbdarea unui sfânt încercat, întinzând mâna după

țigara ofensatoare. Știi că este *verboten* ca femeile să fumeze.

Zâmbi și îl privi printre gene, scuturând cenușa țigării în palma lui.

— Îți spun că băiatul e îndrăgostit de ea și ea de el. De ce să n-o lași să facă cum vrea ea în privința căsătoriei? Ce rău poate fi în asta?

— Ce bun poate fi în asta? răspunse dr. Peterson în locul lui tata. Serviciile secrete sunt sub strictă supraveghere de când Canaris și oamenii lui au fost arestați pentru tentativa de asasinare a Führerului de săptămâna trecută.

— A fost Lukas Kirchmann implicat în acel plan? îl provocă Fräulein Hilde.

Mi se opri inima în loc.

Dr. Peterson își puse țigara în scrumiera de pe biroul tatălui meu.

— După câte se pare, nu. Sau cel puțin nu s-a stabilit nicio legătură. Dar dacă lucrul acesta se schimbă, l-ar pune pe Wolfgang într-o lumină cât se poate de nefavorabilă, și prin asociere, aș putea adăuga, și pe Fräulein Hilde…

— Dacă ar fi fost implicat, s-ar fi aflat deja. Chiar tu ai spus că Gestapo-ul a făcut cercetările… Îmi aruncă o privire și se opri. Au terminat cercetările. Dacă ar fi fost ceva, orice, l-ar fi arestat deja. Eu spun să o lași să se mărite cu el.

Fräulein Hilde păși în spatele fotoliului meu și, culegându-mi o buclă și prinzând-o după ureche, îmi bătu o clipă pe umeri.

— Ar fi trebuit să-i vezi astăzi, Wolfgang. Tineri, frumoși, îndrăgostiți amândoi. Zâmbea. Sunt convinsă că Lieselotte va fi fericită să-și facă datoria față de patrie cu dragul ei Lukas.

Fața și gâtul îmi ardeau, chiar și mâinile, până în vârful degetelor. Simțeam privirile tuturor îndreptate asupra mea, imaginându-și cum aveam eu și Lukas să îndeplinim așteptările Führerului.

— Poate, începu Vater.

— Ceva nu e bine, obiectă dr. Peterson. Se încruntă, concentrându-se ca și cum ar fi încercat să-

și amintească ceva.

— Ce vrea să însemne asta? insistă Fräulein Hilde cu mâinile în șolduri.

— Nu pot să spun exact în momentul acesta, dar îmi amintesc de ceva… Ar putea fi ceva legat de obârșia lui?

— Am cercetat deja. Herr Kirchmann este descendent al unei familii de nobili din Prusia. Bănuiesc că nu putem cere mai mult de atât, cedă Vater.

— Dar mama…

— E austriacă, intervenii eu imediat. Frau Kirchmann a venit din Austria cu părinții ei pe când era doar o copilă.

— Da. Dr. Peterson ezită. Așa a spus ea. Deși cred că noi…

— Atunci așa rămâne. Fräulein Hilde bătu din palme. Wolfgang, dragul meu?

Vater ridică din umeri, sugerând înfrângerea.

Fräulein Hilde îmi zâmbi, un zâmbet sincer, victorios.

— Cred, draga mea, că a sosit timpul să punem la cale petrecerea.

Îmi crescu inima. Dar tocmai când ne dădeam mâinile să ieșim din cameră, îl auzii pe dr. Peterson șoptindu-i tatălui meu: „Voi verifica. Nu sunt sigur ce anume, dar trebuie să fie ceva și voi afla.”

21

HANNAH STERLING
FEBRUARIE 1973

Ceasul bătea ora cinci și jumătate când mă întorsei acasă. Bunicul era plecat, lucru neobișnuit pentru el. Așteptai până la șase și jumătate, așezai farfuriile pe masă pentru amândoi, apoi încălzii supa rămasă de ieri. Tot nu venise. Poate că bunicul hotărâse să cineze în oraș în compania doctorului Peterson și a lui Herr Eberhardt. Oare mai știe pe cineva? Rareori mai sunase altcineva de când venisem eu aici, nimeni altcineva nu ne vizitase. Așteptai până la șapte, mâncai, spălai vasele, făcui curățenie în bucătărie, apoi verificai ușa bibliotecii. Tot încuiată.

Epuizată psihic, mă strecurai în pat la nouă și jumătate. „Dacă i s-a întâmplat ceva? Dacă a avut un atac de cord și acum e la spital? De unde să știu? Cine s-ar gândi să mă sune?”

O oră mai târziu auzii o mașină oprind în fața casei și ușa din față deschizându-se. Îmi ținui respirația, așteptând să aud pașii bunicului pe scări. Pașii se auziră la etajul doi, odată cu tropotul ușor al bastonului de care se sprijinea în timp ce urca. Dar nu se opriră. Pașii continuară până la etajul trei, apoi pe hol. Se opriră în fața ușii mele, așteptând.

Clanța se mișcă în lumina lunii, iar ușa se deschise încet. Patul meu se afla în colțul mai întunecat al încăperii. Știam că nu putea să îmi vadă fața, dar ochii lui cercetară camera și se încordară ca să mă vadă. Mă întorsei pe pernă de parcă m-ar fi deranjat ceva, iar el se retrase, închizând încet ușa.

„Poate că a vrut să vadă dacă am ajuns cu bine acasă.” Și totuși, zăcui trează până-n zori.

Mă ridicai devreme din pat și preparai micul dejun la ora obișnuită, ca în oricare altă zi. Urcai cu o tavă de ouă fierte, pâine prăjită și cafea și bătui ușor la ușa dormitorului său. Orice s-a întâmplat, era mai bine să isprăvesc odată, decât să mă ascund în camera mea.

— Intră. Bunicul se lupta să își găsească poziția.

— Bună dimineața, Hannah. Mă bucur să te văd.

Ușurarea îndoielnică pe care o simțeam negreșit îmi copleși vocea.

— Și eu mă bucur să te văd, bunicule.

„Ar trebui să mă bucur că-l văd?” Doream ca bunicul meu să fie bunicul meu, nu un vânător de recompense sau cineva care a alungat-o pe mama de acasă. Cine era el?

Gonii confuzia din capul meu. Acum trebuia să îmi intru în rol, să continui conversația. Vechea zicală a mătușii Lavinia își făcu tiptil loc în mintea mea: „Cu o lingură de miere prinzi mai multe muște decât cu un butoi de oțet.”

— Te-ai bucurat de ziua de ieri?

— Da. A fost bine să mai ies un pic. Dar tu? Erai plecat încă atunci când am ajuns eu acasă. E totul bine?

— *Ja,* cu siguranță. De ce nu?

— Întrebam doar așa. Ridicai din umeri. Nu știam că ieși seara în oraș. „E prima dată când ai ieșit din casă de când am venit aici.”

— M-am întâlnit cu câțiva prieteni pe care nu i-am mai văzut de mult timp.

Mă privea cu suspiciune, ceea ce mă enerva.

— Asta-i bine. Îi așezai tava în poală, dar nu îl privii în ochi. E frumos să te întâlnești cu prietenii.

— Bănuiesc că le duci dorul prietenilor tăi de când ești aici.

— Un pic. Mă gândesc mai mult la elevii mei, mă întreb ce mai fac, cum se descurcă profesorul suplinitor. Îmi netezii fusta și trăsei draperiile ca să fac lumină. Soarele de dimineață inundă camera.

— Fierbi ouăle exact așa cum îmi plac.

— Bun. Zâmbii, dar continuam să privesc pe fereastră afară, prinzând curaj.

— Hannah?

— Da? Tot nu mă întorsei.

— Cred că ar trebui să stăm astăzi de vorbă.

— O?

— După ce mă îmbrac și mă bărbieresc, ne întâlnim la parter. Herr Eberhardt va veni la ora zece și va asista la discuții.

— Herr Eberhardt?

Să mă descurc cu bunicul era una. Era destul de bătrân și de firav ca să fiu sigură că-i puteam rezista atât fizic, cât și psihic, probabil. Dar cu Herr Eberhardt era altă treabă. El era avocat, pentru Dumnezeu. „Ce vor de la mine?”

— Avem câteva chestiuni de discutat cu tine. Cred că nu te superi. Părea foarte încrezător, foarte sigur de sine. Vom vorbi în bibliotecă.

„În bibliotecă? Dar zile întregi m-ai ținut departe de camera aceea. Respiră! Respiră! Respiră…!”

— Îl voi conduce înăuntru.

— Foarte bine. Și adu-ne și cafea, dacă nu te deranjează!

— Bineînțeles că nu mă deranjează, zisei încuind ușa în urma mea.

„Cafeaua nu sună de parcă ar urma să se întâmple ceva periculos. Carl, oare am dat frâu prea liber imaginației? Te rog, Dumnezeule, ajută-mă. Ajută-mă să înțeleg ce se întâmplă. Ajută-mă să aflu adevărul despre mama. Ne depărtăm tot mai mult de subiect și de adevăr.”

Herr Eberhardt sosi la ora zece. Îl condusei în bibliotecă, unde bunicul ședea de parcă ar fi făcut asta zilnic, iar eu aș fi fost binevenită acolo de fiecare dată, nu încuiată afară.

Pregătii o tavă cu cafea aburindă și felii groase și aromate de prăjitură cu mere și nuci, tocmai scoase din cuptor, pe care mama mă învățase să le fac, o versiune americană a prăjiturii cu care crescuse ea. Când intrai, ambii bărbați se ridicară, de parcă aș fi fost o lady, nu o nepoată slujitoare. Nu știam cum să mă port într-o astfel de situație, dar ridicai capul și zâmbii încuviințând și făcând tot posibilul să nu îmi pierd echilibrul.

— O, tu ai copt-o, Fräulein Sterling? Nu mă mir deloc că Wolfgang vrea să te păstreze aici. O să te îngrași de atâta bunătate, prietene.

— Ar trebui să trăiesc ceva mai mult ca să apuc să mă îngraș. Dar nu am nicio șansă. Bunicul parcă mă privea cu un amestec de mândrie, puțin posesiv. Încercai să nu las ceștile și farfurioarele să zdrăngăne.

— Ei bine, nu le-ați gustat încă niciunul dintre voi, așa că ar fi bine să fiți mai rezervați în a vă exprima părerea. Nu gustară gluma.

— *Ja,* ei bine, te rog așază-te, Hannah. Herr Eberhardt va explica motivul întâlnirii.

„Precis nu e un apel social.” Mă așezai vizavi de bunicul, într-un fotoliu lângă Herr Eberhardt și sorbii din cafea.

— Bunicul tău mi-a cerut să întocmesc un nou contract, unul prin care te numește co-proprietar al averii lui cu tot ceea ce îi aparține.

Mai că-mi scăpai ceașca.

— După cum știi, niciunul din copiii săi nu mai e în viață, iar tu ești singurul copil al mamei tale. Am dreptate, nu-i așa?

Abia puteam să vorbesc, dar reușii să îngăim:

— Doar eu sunt. Mama n-a mai avut nici un alt copil. Dar nu mă așteptam la așa ceva – serios.

— *Nein?* Scepticismul lui Herr Eberhardt mă răni.

— Nu. Îi priveam când pe unul, când pe celălalt. Nici măcar bunicul nu părea convins. În nici un caz nu pentru asta am venit în Germania.

— Atunci de ce ai venit acum, după atâția ani, Fräulein Sterling? întrebă Eberhardt accentuând cuvintele.

— Știți de ce. Pentru că imediat după moartea mamei am aflat că bunicul meu trăiește. Am vrut să îl întâlnesc ca să îmi cunosc mama și familia ei – familia mea. Mă întorsei spre bunicul. Asta e ceea ce crezi tu? Că am venit după banii tăi?

Bunicul ridică din sprâncene.

— N-am spus asta. Numai că Herr Eberhardt își face griji. I-am spus că ai fost de acord să rămâi să ai grijă de mine în schimb.

— Poftim?

— Nu este convenabil aranjamentul pentru tine? mă provocă Herr Eberhardt.

— Nu e asta problema; am un loc de muncă acasă, în Carolina de Nord, care mă așteaptă. Niciodată n-am intenționat ca această vizită să se prelungească așa de mult. Mă simțeam dată peste cap. Bunicule, noi am vorbit despre asta.

— Ai promis că te vei mai gândi la cererea mea de a rămâne.

— Că mă voi gândi, da, dar n-am promis că voi rămâne la nesfârșit.

— Înțeleg. Herr Eberhardt își așeză ceașca și farfurioara pe birou și se întinse după servieta diplomat. Extrase un teanc de hârtii din mapa de deasupra. Înțelegi natura bolii bunicului tău? Că are mai puțin de un an de trăit?

— Se simte mult mai bine.

— De când ai venit, mă întrerupse bunicul. Mă simt mai puternic, mai sigur cu tine aici, Hannah. Vreau să rămâi. Ai văzut că am nevoie de cineva.

— Ai spus că Frau Winkler se va întoarce imediat ce situația familiei ei se stabilizează.

Un licăr de avertisment și poate de mânie fulgeră prin ochii bunicului.

— Suntem perfect conștienți că slujirea plină de resentimente a unei menajere angajate nu se compară cu grija plină de dragoste a unui membru al familiei, în special a unei moștenitoare recunoscătoare. Herr Eberhardt scoase un teanc de hârtii din servietă. Pentru că bunicul tău trăiește modest și responsabil, poate nu îți dai seama, dar este extrem de bogat.

— Nu, nu știu nimic despre treburile lui financiare și nici nu-i nevoie. Nu se pune problema bogăției.

— Poate mai mult a loialității familiale. Herr Eberhardt nu era avocat degeaba.

— Dacă aș decide să stau, nu ar fi din cauza moștenirii averii, îl provocai eu. Și nici pentru că simt nevoia să-mi dovedesc loialitatea, ci pentru că așa hotărăsc eu.

— Ți-am spus, prietene. Nepoata mea știe ce vrea și nu poate fi cumpărată.

— Mulțumesc, bunicule. Mă bucur că cineva înțelege.

— De aceea i-am spus că vreau să fii co-proprietarul meu. Nu este o înțelegere care să îți impună să stai. Eu îmi împart bunurile pământești cu tine, Hannah, chiar acum. Ele sunt ale tale ca să faci ce vrei cu ele. Singura condiție este să locuiesc în casa asta cât voi trăi, cât timp voi fi în stare, și să păstrez personalul necesar pentru confortul și bunăstarea mea. Tot ce rămâne e al tău, ar trebui să fie al tău, mai bine acum decât mai târziu.

— Bunicule, nu știu ce să zic. Apreciez generozitatea ta mai mult decât pot exprima în cuvinte, dar mă simt extrem de stânjenită de idee. Nu știu dacă…

— Dacă vrei să stai? interveni Herr Eberhardt.

— Heinrich, Heinrich! Nu forța lucrurile. Hannah va decide la momentul potrivit. Ai hârtiile?

— Am făcut așa cum mi-ai cerut, Wolfgang, dar trebuie să insist să te mai gândești o dată. Rescrie testamentul, neapărat, și numește-o pe Fräulein Sterling moștenitoarea ta, dar nu o numi co-proprietar. Ai putea sfârși pe drumuri și, în ultimă instanță, lefter, dacă Fräulein Sterling decide să îți lichideze averea acum.

Bunicul îi făcu semn să-i înmâneze hârtiile.

— Tu uiți că nevoile unui bătrân pe moarte nu sunt multe. Am încredere că Hannah nu mă va neglija. Nu-i așa, nepoata mea?

Mă simțeam prinsă în cușcă.

— Bunicule, trebuie să vorbim despre asta, despre tot, despre…

— Am terminat cu vorbăria.

— Să faci lucrurile acestea în pripă fără să ajungeți la o înțelegere în prealabil e o prostie, Wolfgang. Te implor…

— Unde sunt martorii mei? I-ai adus?

— Peterson a refuzat să vină, să ia parte la așa ceva. Am adus doi funcționari de la biroul de avocatură.

— Cheamă-i înăuntru.

Herr Eberhardt se duse la fereastră și ciocăni în geam. Îi făcu semn unuia, indicând intrarea din fața casei.

— Mă duc să le deschid.

După ce ieși din cameră profitai de unica mea șansă.

— Bunicule, serios, trebuie să discutăm lucrurile acestea. Nu vreau să faci asta împotriva părerii înțelepte a avocatului. Nu-i nicio grabă, n-ai niciun motiv să faci asta acum.

— Sunt un om bătrân, Hannah.

— Atunci dacă vrei să-mi lași ceva, lasă-mi ceva ce a însemnat foarte mult pentru tine personal, ceva despre mama. De aceea…

Herr Eberhardt și cei doi asociați intrară exact în momentul acela.

— Vorbăria s-a încheiat. Bunicul scoase un stilou din sertarul din mijloc al biroului și semnă cu stil ultima pagină din contract. Am pus parafa. Gata. Martorii?

Cei doi bărbați pășiră în față, semnară, iar Herr Eberhardt, cu buzele strânse pungă, își puse și el parafa.

Mi se strânse stomacul. Abia dacă puteam pricepe ce se întâmplase. „Mi s-a oferit un dar sau am fost cumpărată?”

Herr Eberhardt le făcu semn funcționarilor să plece. Împătură documentele.

Bunicul se lăsă pe spate zâmbind.

— Le vei pune la dosarul nostru?

— Bineînțeles. Dar mă tem că ai acționat prostește astăzi, prietene.

— Dar rămânem prieteni.

— Prieteni, *ja*, dar n-ai ținut cont de sfatul meu ca avocat al tău. Asta mă supără.

Bunicul ridică din umeri.

— Păcat. Te rog să închizi ușa după ce pleci.

Herr Eberhardt se făcu roșu, gata să explodeze, îmi aruncă o privire usturătoare și își îndesă pălăria pe cap. Își luă în grabă mantoul și servieta și fără vreun cuvânt, părăsi camera.

Mă ridicai să-l conduc.

— Lasă-l să plece, Hannah. Știe drumul, iar noi avem multe de discutat și de plănuit.

— El crede că-mi voi lua tălpășița cu proprietatea ta.

Ușa din față se trânti cu putere, trimițând o rafală de aer rece pe hol până în bibliotecă.

— E… protector. Asta-i tot. Mi-a protejat intimitatea și finanțele ani de zile. El nu înțelege că venirea ta în Berlin este cea mai fericită întâmplare din viața mea. Credeam că nu mai am pe nimeni, dar ai venit tu, parcă înviind din morți.

„Ar fi atât de ușor să mă las cucerită de o asemenea primire, să mă scufund în ea."

— Nu e nevoie să mai lucrezi… pentru tot restul vieții tale, numai dacă alegi tu să lucrezi.

Gândul acesta mă luă prin surprindere, libertate financiară. Ce ar putea să însemne asta? Călătorii? O casă proprie aici în Germania sau, dacă aș vinde casa, poate alta în Winston-Salem? Privii în jurul meu. Nici cele mai scumpe lucruri din această încăpere (biroul din mahon, șemineul cu borduri de marmură, rafturile cu cărți, unele de primă ediție, dacă nu mă înșelam) nu puteau să mă prindă în capcană tot restul vieții mele pământești. Ori exagera, ori delira, ori era altceva la mijloc, ce nu puteam să văd… ceva mai mult decât ar trebui să aibă un om cu stare, angajat de-o viață, cu experiență, la stat. Și asta mă îngrijora.

— După ce nu voi mai fi, doar până atunci îți cer să rămâi, vei fi liberă să călătorești, să studiezi orice dorești, unde dorești, să te căsătorești cu cine dorești și să trăiești în orice țară din lumea asta.

— Sună atât de generos, prea fantastic pentru a fi adevărat, Grossvater.

El zâmbi.

— Îmi place cel mai mult când îmi spui așa, Hannah. Înseamnă foarte mult pentru mine.

Îi întorsei și eu, șovăind, zâmbetul.

— Acum, e aproape ora prânzului. Propun să ne îmbrăcăm și să mergem în oraș. Voi suna un șofer și

vom cina la cel mai bun restaurant care există în Berlin. A sosit timpul să sărbătorim.

— Te rog, buni… Grossvater. Te rog, am întrebări la care aș vrea să îmi răspunzi, lucruri pe care le-am amânat prea mult.

Se așeză.

— Întreabă-mă tot ce vrei, nepoata mea, atâta timp cât nu are de-a face cu trecutul. Aleg să nu-mi amintesc de zilele întunecate, ci să merg mai departe… Trebuie să mergem împreună mai departe.

— Nu vreau deloc să te supăr, dar trebuie să știu două lucruri. Primul, cum ai ajuns atât de bogat? Dr. Peterson mi-a spus că ai lucrat pentru stat până la pensie.

Trase adânc aer în piept, sunt sigură că inima îi tremura.

— E-adevărat. Dar am muncit din greu și am investit în mod înțelept. Și nu trebuie să uiți că mulți ani de zile am trăit de unul singur. N-am mai avut niciun fiu pe care să îl ajut în afaceri după ce dragul meu Rudy a fost ucis și nicio fiică de măritat, după ce ea a fugit de acasă. Soția mea a murit acum mulți ani.

— Nu te-ai recăsătorit niciodată. N-a existat niciodată altcineva?

Își feri privirea, iar ochii i se încețoșară de parcă i-aș fi smuls părul din cap.

— Grossvater?

— A mai fost cineva, zise înghițind în sec. Dar mă depășea ca statut social. Pe vremea aceea nu eram atât de realizat, iar ea a acceptat atențiile altuia după…

— După ce?

— După ce Lieselotte ne-a făcut familia de rușine. Nu vreau să vorbesc despre asta.

— Îmi pare rău. Trebuie să te fi simțit foarte singur.

Se încordă.

— Și i-ai dus dorul unchiului Rudy.

— Băiatul meu chipeș, fiul meu războinic, a fost lăsat să moară de foame și să putrezească în

închisoare, în Rusia.

Bunicul îmbătrânea sub ochii mei.

— De ce-mi aduci aminte din nou de lucrurile acestea?

— Nu pentru că vreau să te rănesc, dar trebuie să știu, să înțeleg. Mai mult de atât, vreau să înțeleg ce s-a întâmplat cu mama.

— Peterson ți-a spus că ea a fugit de acasă, deși n-ar fi trebuit să-ți spună. Ridică tonul. A fugit și m-a lăsat singur, fără nimeni, cu nimic.

— Unde s-a dus? Probabil a fost în toiul războiului sau pe la sfârșit. Unde s-ar fi putut duce singură? A plecat singură?

— De unde să știu eu? Dacă aș fi știut unde a plecat, n-aș fi mers după ea să o aduc acasă? Se întoarse.

— Ai căutat-o?

— Ea a ales… să fie necredincioasă.

— Necredincioasă ție?

— *Ja,* necredincioasă mie, patriei, fratelui ei care lupta pentru Führer!

— Cum adică a fost necredincioasă? În ce fel?

Scutură din cap.

— Nu mă mai interoga! Dar păru nesigur pe el și știui că ar putea fi unica mea șansă, momentul lui cel mai vulnerabil.

— Ce legătură avea mama cu biserica mărturisitoare?

Păli.

— De unde știi asta?

— Am auzit. Am auzit-o pe mama spunând că a fost membră, adeptă.

Era o minciună, dar teama din ochii lui îmi dovedi că nimerisem la țintă.

— Niște eretici, trădători, necredincioși Führerului și Reichului, sabotori. O rușine pentru biserica națională și poporul german. Lieselotte putea la fel de bine să străpungă cu un cuțit pieptul fratelui ei odată ce s-a alăturat acestora.

— Pentru că a făcut parte din biserică?

— O biserică, mai degrabă un paravan pentru încălcarea legilor, o pretinsă sfințenie pentru a pune bețe în roate Reichului și a distruge speranțele poporului german.

— Cum putea mama să facă așa ceva?

— Era o ticăloasă, o hoață, o mincinoasă! Se ridică plin de furie. E moartă. A fost moartă pentru mine din ziua în care a fugit cu… Se opri brusc.

— Cu cine? Cu cine a fugit? Inima îmi bătea din ce în ce mai tare. „Cu cine ar fi putut să fugă decât cu tatăl meu?”

— Nu mai contează acum.

— Contează pentru mine. Ea a fugit sau ai alungat-o tu?

— Să-mi alung fiica? *Nein!* De ce aș face așa ceva?

— Era tânără, a fugit într-o perioadă foarte primejdioasă. Trebuie să fi existat un motiv. Oare din cauză că a aflat că îi înșelai pe evrei și îi vindeai Reichului?

Bunicul se clătină de parcă i-aș fi tras un pumn în stomac.

— Asta-i o minciună! Cine ți-a spus așa ceva? Trebuie să știu! Frau Winkler, da? Întotdeauna a avut compasiune pentru sărmanii *die Juden!* De ce vreți voi, americanii, tot timpul să răscoliți trecutul? Ca să ne acuzați?

— Nu te acuz, bunicule; încerc să înțeleg ce i s-a întâmplat mamei, de ce a făcut ce a făcut, ce a făcut de fapt.

— Grossvater. Trebuie să-mi spui Grossvater!

— Grossvater. Te rog, vorbește-mi despre mama, v-ați certat?

— *Nein!* Lieselotte, prostuța, a fugit după băiatul acela. I-a sucit capul din copilărie. Dacă aș fi știut că târfa de maică-sa a fost *der Juden,* le-aș fi interzis să intre în casa mea! N-ar fi îngrijit-o, n-ar fi atins-o niciodată, pe draga mea Elsa.

— Un băiat evreu? Nu știu despre ce vorbești. Cine a fost acest băiat?

— I-am interzis să-l vadă. Ar fi trebuit să știu atunci când tatăl lui a refuzat să se alăture partidului. Ea m-a făcut de rușine! Infractori. Familia lui – toți!

— Pentru că erau evrei? Pentru că erau membri ai bisericii mărturisitoare?

— Pentru că erau scursori! Pentru că ascundeau infractori de autoritățile statului. S-au întors împotriva Führerului și au atras-o și pe fata mea de partea lor! Au călcat legea! Izbi cu pumnul în masă, venele pulsându-i la tâmple.

Mă așezai.

— Rezistență? Mama a făcut parte din Rezistență?

Nu mai înțelegeam. Dar se potrivea, perfect, cu toate lucrurile ciudate pe care le știam despre ea. Cu momentul în care-l ajutase pe vagabond, în ciuda șerifului, în ciuda afrontului adus și a ridiculizării pe care avea să o îndure din partea femeilor din comunitate, și de care era conștientă.

— Rușinea pe care a adus-o m-a costat totul. Am fost ostracizat de tovarășii mei, interogat de autorități, destituit din poziția mea în partid. Destituit!

Tobele îmi bubuiau în stomac. „Mama s-a ridicat în ajutorul celor mai slabi dintre cei slabi. S-a împotrivit propriului ei tată."

— Și când rușinea a fost descoperită, femeia cu care intenționasem să mă căsătoresc, să o iau de soție, s-a întors împotriva mea.

— S-a întors împotriva ta pentru că fiica ta a ajutat oameni?

— Faci ca totul să sune atât de… atât de… Tu nu înțelegi. Ești tânără și naivă. Bâjbâi după baston cu mâinile tremurând. Nu mai vreau să sărbătoresc această zi.

La ușă, se întoarse.

— Nu te afunda prea mult în trecut, Hannah. Trecutul s-a încheiat, e uitat. Trecutul nu mai poate fi schimbat. Viitorul tău depinde de asta.

22

LIESELOTTE SOMMER
IULIE – SEPTEMBRIE 1944

Chiar a doua zi, Fräulein Hilde ne invită pe mine și pe Frau Kirchmann acasă la ea, în salonul privat, la o cafea de după-masă, ca să punem la punct petrecerea de logodnă. Acum că Vater capitulase, în ciuda protestelor doctorului Peterson, Fräulein Hilde nici că se putea mișca mai repede. Mie nu-mi păsa; niciodată nu fusesem mai fericită.

Nici Fräulein Hilde, nici eu nu anticipasem ezitarea lui Frau Kirchmann.

— Pur și simplu nu înțeleg de ce atâta grabă. De ce să nu așteptăm până se termină războiul? Führerul spune că ne apropiem de sfârșit. Ce sărbătoare strașnică ar fi atunci!

Frau Kirchmann ședea pe marginea canapelei de creton. Nici nu se atinsese de prăjitura cu miere, darămite să se uite la mine. Tot dialogul îl purta cu Fräulein Hilde, de parcă ar fi știut că în mâna ei zăceau cărțile vieții mele.

— Sigur că Lieselotte poate sta cu noi câtă vreme Herr Sommer și dumneata sunteți plecați în luna de miere. De altfel, e binevenită să stea cu noi.

— Eu și Wolfgang vrem să fim siguri că viitorul lui Lieselotte e asigurat înainte să ne căsătorim.

— Dar, în vremurile acestea, prea puține lucruri sunt sigure. Munca lui Lukas, înțelegi, e atât de…

— Dă-mi voie să-ți spun direct, Frau Kirchmann.

Fräulein Hilde așeză hotărâtă ceașca în farfurioara de pe masa joasă care ne despărțea.

— Eu și Wolfgang nu ne vom căsători până nu se căsătorește Lieselotte… sau până ce nu e… aranjată. Noi ne căsătorim în octombrie. Am stabilit deja. Dacă această căsătorie nu este o opțiune, atunci mă tem că Wolfgang va prelua el frâiele problemei. Ea va locui cu familia ta numai dacă se căsătorește, este o soluție prea limitată.

— Înțeleg. Frau Kirchmann își așeză și ea ceașca pe farfurioară.

— Nu vreți să mă căsătoresc cu Lukas? Îmi ținui respirația, înțelegând că s-ar putea ca nici ea să nu mă vrea dintr-un anumit motiv. Nu mă vreți în familie?

— O, nu. Frau Kirchmann îmi cuprinse numaidecât mâinile. Nici vorbă, draga mea Lieselotte. Bineînțeles că te vreau! Oricum te consider deja fiica mea! Sunt încântată că-l iubești pe fiul meu și că el te iubește pe tine. Doar că mă tem pentru munca lui și viitorul vostru, că…

— Așa cum ai spus, Frau Kirchmann, vremurile acestea sunt nesigure. Nu-i mai bine ca acești tineri să se căsătorească și să se aibă unul pe celălalt ca să facă față împreună provocărilor vremii? Îndrăznesc să spun că tu și Herr Kirchmann vă bucurați de plăcerea asta. Fräulein Hilde se cufundă în fotoliul ei adânc într-o atitudine victorioasă.

Frau Kirchmann o privi țintă pe Fräulein Hilde pentru a-și forma o părere. Mi se păru că îi luă destul de mult ca să răspundă. În cele din urmă, dădu din cap.

— Da, bineînțeles. Înțeleg. Ezită o clipă, apoi îmi zâmbi. Atunci s-a stabilit, nu-i așa? Vom organiza împreună petrecerea de logodnă. Apoi nunta. Dar mă tem că dacă intenționezi să te căsătorești în septembrie, logodna și nunta vor urma aproape una după alta. Iar Lukas a zis că va avea doar două săptămâni la dispoziție.

— Nu-i nevoie de o nuntă mare, propusei aproape implorând. Nu vreau decât familia mea, a noastră.

— Prostii, interveni Fräulein Hilde. Petrecerea de logodnă poți să o faci într-un cadru mai intim, dacă asta îți dorești, dar nunta trebuie să fie demnă de statutul actual al tatălui tău.

— Nu cred că Vater va vrea o nuntă…

— Las-o în seama mea. Atâta timp cât nu rivalizează cu nunta noastră, Wolfgang va fi mulțumit de aranjamentele mele. Torcea ca o pisică ce tocmai savurase doi canari. Vom organiza un

adevărat spectacol pentru acei membri ai partidului care au ezitat să-l urce în rang pe tatăl tău. Va fi o investiție bună… pentru toți.

Frau Kirchmann îmi strânse mâna în semn de avertisment, așa că îi zâmbii lui Fräulein Hilde și îi strânsei la rândul meu mâna dragei mele mame în devenire.

*

Luna august trecu repede. Numărul arestărilor din rețeaua noastră de evrei crescu. Nimeni nu înțelegea de ce, cum de fuseseră descoperite ascunzătorile noastre. Să îi ajuți era mai periculos acum, cel puțin așa simțeam, și observai că eu însămi devenisem neliniștită, deoarece mă uitam mereu peste umăr. Să fiu iubită și să îl iubesc pe Lukas, să organizez nunta noastră, deodată viața mea căpătase o nouă semnificație. Aveam mult mai multe de pierdut dacă eram prinsă.

Pe la mijlocul lui septembrie, Fräulein Hilde deja venea și pleca din casa noastră la orice oră, la fel și furnizorii, florarii, negustorii de vinuri și alții, al căror rost mi-era străin. Datorită ei, casa era plină de activitate, iar mâncarea de prisos. Nu era greu s-o șterg de acasă din când în când cu pachețele de hrană care știam că îi salvau pe fugarii noștri înfometați.

Nimănui nu părea să îi pese nici măcar un pic când veneam și când plecam. Presupun că o tânără pe cale să se mărite are mai multă libertate de mișcare. Profitai serios de ea.

Rochia de nuntă din satin și vălul tivit cu dantelă erau agățate pe ușa dulapului. Bagajul pentru luna de miere zăcea alături pe un scaun, pe jumătate făcut. Celelalte lucruri puteau să mai aștepte până ce eu și Lukas aveam să ne întoarcem din călătoria de nuntă de trei zile, două nopți petrecute într-o casă de la țară a unei colege a lui Fräulein Hilde. Înainte de întoarcerea lui Lukas la datorie, aveam să mă mut cu familia lui, până ce ne vom putea permite o casă a noastră, probabil la primăvară, dacă războiul se va

termina cu adevărat până atunci. Ce bine suna! Incredibil de minunat!

Fräulein Hilde ne promise o cină simplă de logodnă: ea, Vater, familia Kirchmann și câțiva membri de partid. Tot ea insistase că aceștia nu puteau fi omiși din „afacerile de familie”. Acum că ea și Vater își anunțaseră propriile planuri, mă folosea ca pe o marionetă, o fiică ariană, convenabilă, cu care se putea lăuda, o fiică ce se pregătea să își ocupe locul printre soțiile germane de rang, de folos pentru Führer și patrie. Numărul invitaților la „cina cea simplă” crescu tot mai mult.

Frau Kirchmann mă sfătui să fiu de acord cu ea, să îi fac pe plac, fără să ies prea mult în evidență, și să mă rog să fim dați toți uitării până la nunta, cu mult mai fastuoasă, a lui Vater cu Fräulein Hilde, pe care aceasta era hotărâtă să o impună drept evenimentul social al anului în Berlin.

— Anonimatul, spunea Frau Kirchmann, e o binecuvântare.

Atâta timp cât eu și Lukas puteam fi împreună, iar eu deveneam parte din familia Kirchmann, nimic nu mai conta.

N-aveam idee de unde proveneau argintăria și cristalul care împodobeau masa din sufragerie în seara aceea și, într-adevăr, nici măcar unde fusese găsită masa lungă de banchet. În ciuda săptămânilor de organizare, în două zile frenetice, Fräulein Hilde și Vater transformaseră încăperile de la parterul casei noastre astfel încât puteau rivaliza cu oricare din vilele diplomaților din Berlin.

Apăru o mică problemă cu câteva zile înainte de logodnă, la scurtă vreme după ce livrasem din cămară un pachet neașteptat cu mâncare de cotlet unei familii din cele patru care locuiau în aceeași zonă la periferia Berlinului, o familie la care obișnuia Lukas să meargă. Iubeam familia asta, nu doar pentru că erau niște scumpi, ci pentru că de fiecare dată întrebau despre Lukas. Urările sincere și rugăciunile lor pentru viitoarea nuntă îmi încălzeau inima.

Doar ce plecasem de la locul stabilit pentru livrare, când avusei un sentiment ciudat că sunt urmărită, deși nu vedeam pe nimeni.

La două străzi distanță de punctul de livrare, mă oprii să verific lanțul de la bicicletă, care avea prostul obicei de a se desprinde din presă. Exact când îmi ștergeam mâinile de uleiul de pe lanț, o mașină neagră încetini înainte să treacă.

Instinctiv, inima-mi sări în piept și trăsei bicicleta de pe bordura trotuarului sprijinind-o de un zid de piatră și ferindu-mi fața cu nonșalanță. Mașina nu arăta diferit de toate celelalte mașini din Berlin, dar ceva la ea sau la șoferul care mă fixa cu privirea în timp ce trecea, mă duse cu gândul la *Gestapo*. Nu era decât septembrie, dar nu mă puteam opri din tremurat.

*

În ziua petrecerii, casa zumzăi de organizatori și florari care făceau minuni. De dimineață, sosi un camion de la cea mai bună patiserie, iar bărbatul sprinten sări jos și se puse să aranjeze cel mai minunat tort cu trei etaje pe care-l văzusem vreodată. Dacă asta era ideea lui Fräulein Hilde despre o petrecere de logodnă în privat, doar cu membrii familiei și prietenii cei mai apropiați, ce plănuia oare pentru o nuntă mare?

Dr. Peterson sosi după-masă târziu la o întâlnire cu Vater, dar Fräulein Hilde nici nu vru să audă de așa ceva. Îl trase pe Vater la etaj și sună după un croitor. Ar fi trebuit să merg imediat în camera mea.

— Lieselotte. Dr. Peterson smulse un boboc de trandafir din aranjamentul de pe masa din sufragerie. Așteptai până ce și-l prinse la butonieră. Din întâmplare m-am întâlnit ieri cu un vechi prieten al lui Rudy. Tocmai eram pe cale să-i spun tatălui tău.

— O? „De ce vrea să îmi aducă aminte acum de lucruri triste?” Toate simțurile intrară în alertă.

— Fulstrom. Heyden Fulstrom, așa cred că-i era numele. Ți-l amintești?

Ridicai din umeri întorcându-mă și trecându-mi degetele peste un evantai de șervețele din pânză.

— Rudy era foarte popular printre prietenii lui. Avea mulți prieteni.

— Herr Fulstrom își amintește de tine. Și de logodnicul tău. Și de verișoara ta.

Inima îmi bubuia în piept.

— Era foarte surprins să afle că te-ai logodit recent. Își amintea foarte clar când ți-ai smuls iubitul din ghearele altei femei, o, cu aproape un an în urmă. Verișoara ta, așa cred că mi-a spus.

— Ce ciudat! M-a confundat.

— Așa apărea în raportul lui, confirmat de un coleg cu care fusese de serviciu în acel moment. O situație foarte misterioasă, nu crezi?

Nu știam încotro bate, dar credeam că va ieși mai rău dacă nu plecam.

— Mă scuzați, Herr Doctor. Trebuie să mă pregătesc pentru festivitatea din seara asta.

Dar în timp ce treceam pe lângă el, mă apucă de mână.

— Cine este verișoara asta pe care o cheamă Anna?

— Vă rog, lăsați-mi brațul, dr. Peterson; mă doare.

— Herr Fulstrom crede că era evreică. Este convins că Lukas Kirchmann o proteja, o ascundea, până ce ai apărut tu și te-ai aruncat asupra lor. Îmi strânse brațul atât de tare încât știam că se va lăsa cu vânătăi.

— Nu știu despre ce vorbiți. Cu un an în urmă? O verișoară? Sunt sigură că știți că nu am nicio verișoară.

— Atunci nu te deranjează dacă împărtășesc această ciudățenie măruntă cu tatăl tău sau la un toast în această seară, o glumă bună pentru o astfel de ocazie, nu crezi?

— Mie nu mi se pare amuzant. Dar ce faceți sau nu faceți, ce-i spuneți sau nu-i spuneți lui *mein Vater,* nu-i treaba mea. Îmi ridicai bărbia, aruncând în joc cea mai încrezătoare atitudine, rugându-mă să scap din încurcătură.

Îmi dădu drumul la mână.

— Te dai în spectacol căsătorindu-te cu Lukas Kirchmann. Sper să fie ceea ce te aștepți, tot ce se așteaptă tatăl tău. Un bărbat cu statutul lui Wolfgang…

— Va fi foarte mulțumit să aibă o fiică măritată cu un cetățean de onoare al Reichului.

— Membrii Serviciului Secret rămân sub supraveghere, așa cum știi, fără îndoială. Poziția tatălui tău nu îl va proteja pe Lukas Kirchmann dacă va fi găsit vinovat.

— Dar nu e vinovat.

— Stai liniștită, Fräulein Lieselotte, dușmanii Reichului vor fi descoperiți, indiferent cine sunt, indiferent de familiile din care provin, indiferent cât timp va dura.

— Așa sper. Dar nu-i nevoie să vă faceți griji că eu sau Lukas ne vom băga nasul în treaba voastră sau a Reichului, dacă asta e problema. Nici că mă interesează, iar Lukas nu este genul care să atragă atenția mulțimii în detrimentul altora. În orice caz, vom părăsi casa asta într-o săptămână. Apoi dumneata, Vater și Fräulein Hilde veți putea complota, pune la cale sau face ceea ce faceți, nestingheriți de grija mea.

— Și ce vei face când soțul tău va fi plecat îndeplinindu-și datoriile misterioase ale Abwehr-ului, hărnicuța mea albină? Se aplecă mai aproape.

— Îmi voi face datoria unei *neveste* germane exemplare, bineînțeles.

*

Petrecerea începu la șapte, cu o jumătate de oră mai târziu decât trebuia să sosească trenul lui Lukas. Mă rugam să nu întârzie. Nu aș fi vrut să intru singură în cușca leului.

La șapte fără zece minute eram îmbrăcată într-o rochie de satin trandafiriu cu spatele decoltat și cu cercei de diamant, un cadou extravagant de cununie din partea lui Fräulein Hilde și *mein Vater.* Stăteam la

măsuța de toaletă bătând darabana cu unghiile pe suprafața ei.

Exact după ora șapte, auzii sosind primii musafiri și felicitările familiei Kirchmann. O clipă mai târziu, Marta bătu la ușa mea.

— Ești îmbrăcată decent? Lasă-mă să intru, Lieselotte!

Deschisei ușa de parcă mi se luase o povară de pe umeri și mă avântai în brațele Martei.

— Lukas e aici? A venit?

— *Nein.* Dar papa îl așteaptă la gară. Trebuie să sosească din clipă-n clipă.

— Mă-mă tem că dr. Peterson ne va crea probleme. Cumva a afl…

— Lieselotte! Fräulein Hilde bătu nerăbdătoare la ușă. Fără să aștepte vreun răspuns, năvăli înăuntru. Ești gata? Sosesc musafirii. Vino, vino! Unde e Lukas?

— E pe drum de la gară. El și papa vor ajunge aici în curând, interveni Marta.

— Așa sper! Nu prea seamănă a petrecere de logodnă fără mire! Ne conduse afară din cameră la parter.

Urcasem doar de o oră, dar casa fusese în continuare transformată într-o boltă de trandafiri de vară târzie și boboci de toamnă.

Frau Kirchmann mă întâmpină cu un sărut pe amândoi obrajii. Vater mă analiză de sus până jos și-și plecă capul în semn de aprobare tăcută. Dr. Peterson mă salută formal printre gene, strângându-mi stomacul.

Un moment mai târziu, Lukas și Herr Kirchmann intrară pe ușă. La vederea ochilor lui surprinzător de albaștri, toate îngrijorările pieriră. Întotdeauna îi admirasem ochii, fascicule de lumină străpungând irisul, care luminau și zilele cele mai întunecate. În seara aceea străluceau ca farurile… pentru mine, radiind o bucurie pe care n-o mai văzusem înainte.

— Draga mea Lieselotte, șopti el, sărutându-mi mâinile și părul.

— O, o, trebuie să aștepți până în noaptea nunții, *mein Herr!* zise un ofițer râzând bine dispus.

Râserăm și noi cu întreaga încăpere care își exprima bucuria pentru noi. Nu mai râsesem așa de pe vremea când trăia mama, eram sigură. Îl privii furiș pe Vater. Cutele de pe tâmple îi păliseră. Fräulein Hilde îl luă de braț, iar el aproba zâmbind tot ceea ce îi șoptea ea la ureche. Deși durea că nu era Mutti cea de lângă el, vie și sănătoasă, mă bucuram să îl văd fericit. Îndrăzneam să cred că era timpul pentru noi începuturi.

Cina cu cele douăsprezece feluri de mâncare fusese minunată, eram sigură, dar eu nu îmi puteam aminti ulterior nimic din ce mâncasem. Vinul întrecuse așteptările, asta ținusem minte, întrebându-mă cum de se putuse găsi un vin atât de rafinat și de unde făcuse Vater rost de atâta belșug, cu toate restricțiile acelor timpuri, și de bani, ca să le cumpere. Faptul că se cheltuise atât de mult pentru mine, pentru Lukas și pentru mine, îmi atinse și îmi încălzi inima. În mod sigur nu toate fuseseră posibile prin eforturile și mândria lui Fräulein Hilde.

Ceasul bătu ora zece. Se tăie tortul și se făcură mai multe toasturi. Nu-mi puteam imagina nunta mai fericită decât seara aceea, dar eram nerăbdătoare să dau calendarul înainte. În cinci zile aveam să fiu Frau Lieselotte Kirchmann, soția și iubita veșnică a lui Lukas Kirchmann. Aveam să mă trezesc în fiecare dimineață alături de el. Ochii fulgerători, albaștri vor fi prima priveliște pe care aveam să o văd. Inima îmi bătea să îmi sară din piept de atâta bucurie.

Și atunci sună clopoțelul. Dr. Peterson îl dădu la o parte pe majordomul care fusese angajat pentru seara aceea și deschise chiar el, de parcă ar fi așteptat pe cineva. Simții că mi se strânge inima, dar mă întorsei, hotărâtă să nu-l las să-mi fure bucuria.

Dar când se întoarse în cameră, vârând ceea ce părea o telegramă în buzunarul de la piept și aruncând priviri triumfătoare de la Lukas la Frau Kirchmann, curajul mă părăsi. Când ochii lui mă găsiră, știam că seara asta nu se va termina cu bine.

23

HANNAH STERLING

FEBRUARIE 1973

La începutul după-amiezii urcai cu o tavă în camera bunicului, dar el stătea în fotoliu, cu privirea ațintită pe fereastră și nu mă băgă în seamă. La cină îi dusei o altă tavă, dar observai că nu mâncase și nu dădu semn că m-ar observa nici de data asta.

— Grossvater, trebuie să mănânci.

Se uita în continuare pe fereastră.

— Să nu îți pierzi puterea.

— Ce rost are?

Fu tot ce avea de spus după conversația noastră din bibliotecă. ar întrebarea fusese prea grea pentru mine. Îmi era milă de bunicul ca de oricare alt bătrân bolnav fiindcă inima mea simțea cu cei cu inima zdrobită. Dar știam sigur că nu îmi plăcea de el, că nu îmi spusese tot ce știa (nici măcar versiunea lui) și că nu puteam să am încredere în el.

— Vrei să îl chem pe dr. Peterson? Era ultimul lucru pe care mi-l doream, dar știam că bunicul depindea de el.

— *Nein.* Amândoi m-au avertizat să nu… Ce-a fost a fost.

Nu știam ce să spun. Nu îi cerusem să îmi lase nimic și totuși mă simțeam prinsă în pânza vinovăției.

— Ai nevoie de ajutor să te pregătești de culcare?

— Nu sunt chiar debil, Hannah. Aproape că îmi scuipă numele. Ridicai tava cu prânzul neatins.

— Dacă ai nevoie de ceva, cheamă-mă. Și vin.

Nu răspunse.

Fu o noapte lungă. De câte ori închideam ochii o vedeam pe mama mea tânără, aruncând pe furiș lucruri în geantă: îmbrăcăminte, o poză cu mama ei, cartea preferată, și făcându-se nevăzută în întunericul nopții, pe străzile neluminate, interzise la ora aceea, într-o nesiguranță înspăimântătoare. „A avut bani? Unde se ducea? A ajutat-o cineva? Cine a fost tânărul

evreu cu care a fugit, cel care îi „sucise capul” încă din copilărie? Se poate să fi fost el tatăl meu? Ce a vrut să spună bunicul de mama lui care o îngrijise pe bunica? Probabil erau prieteni de-o viață sau servitori. Și totuși îi ajutau pe evrei… mama mea ajuta evrei chiar sub nasul bunicului meu. Mama mea, în mișcarea de rezistență. Mă întorsei, lovind perna cu pumnii. Nu seamănă cu femeia tăcută și retrasă pe care o știam eu… Tânăra Lieselotte părea atât de curajoasă, atât de puternică și atât de îndrăgostită. „Ce s-a întâmplat de te-ai schimbat, mamă?”

Îmi reveneau în minte vorbele lui Carl despre interogarea bunicului meu cu privire la activitatea lui din timpul războiului și de biserica mărturisitoare. „Convinge-l să îți spună ce s-a întâmplat cu mama ta.” Mult zgomot pentru nimic.

Bunicul îmi spusese perspectiva lui, versiunea lui despre păcatele bisericii mărturisitoare, dar evitase cu dibăcie să-mi răspundă întrebărilor legate de mama. O acuza în schimb că îi ruinase viața. „Care fusese momentul de cotitură? Care fusese rușinea pentru care o renegase, o forțase să fugă de acasă? Dacă părinții lui Carl îl știau pe bunicul din timpul războiului, oare o cunoscuseră și pe mama?” De ce nu mă gândisem la asta mai devreme?

Îmi luă zece minute să mă îmbrac și să ajung la telefonul din hol. Telefonul sună de șapte ori până să primesc un răspuns.

— Carl?

— *Ja*? Nu-i cam devreme?

— Este? Trebuie să te întreb ceva.

— Orice, draga mea americancă matinală.

— Vreau să îi cunosc pe părinții tăi.

Se lăsă liniștea de partea cealaltă a firului.

— Carl? Ești acolo?

— *Ja, ja,* sunt aici.

— Ei bine, ce crezi?

— Ești foarte nerăbdătoare și sunt flatat, puțin surprins, dar cred că este prea devreme.

Îi simții zâmbetul. Nici un alt neamț pe care îl întâlnisem până acum nu înroșea linia de telefon cu glumele, ca el.

— Îi voi suna peste câteva ore. Nu s-au trezit încă.

Aruncai o privire la ceasul bunicului din hol și observai că era ora patru și jumătate dimineața.

— O, îmi pare rău. Nu mi-am dat seama că e așa devreme.

— Te iert dacă vii cu mine la micul dejun. Și te duc la ei după aceea.

— Nu ești pe traseu azi?

— E ziua mea liberă. Ai noroc, Fräulein Sterling.

— Atunci ne vedem la cafenea la opt?

— Număr minutele.

„Dumnezeule, îți mulțumesc pentru Carl.” Închisei telefonul și așteptai, dar de data aceasta nu îl mai auzisem pe bunicul vânând pe holuri, nici trăgând cu urechea în capul scărilor.

N-avea niciun rost să mai merg la culcare, așa că mă spălai, mă îmbrăcai și îmi ondulai părul. Luai o fotografie a mamei din dulap și îi analizai fața. Nu prea semănam. Se vedea că sunt fiica ei, dar eu aveam alte trăsături mai pronunțate, ochii mari și căprui, buze mai pline, osatura obrajilor mai proeminentă și o frunte puțin mai înaltă. Nu eram atât de mică și delicată cum fusese mama mea, eram mai înaltă și slabă, dar robustă. Cu toate acestea, mă întrebam dacă aș fi fost în stare să fug de acasă în toiul unui război.

Îmi prinsei părul la spate, răsucind șuvițe în cele două părți și prinzându-l în agrafe ca să arăt ca în poza mamei din tinerețe. Oglinda ovală a mesei de toaletă trăda o mică asemănare. Suficientă, sper, ca să împrospătez memoria părinților lui Carl.

*

Intrarea lui Carl în cafenea umplu încăperea ca soarele unei dimineți de mai peste munții de acasă, o adiere de aer proaspăt după o iarnă lungă și geroasă.

Goliserăm câte două cești de cafea când terminai de povestit despre Herr Eberhardt, despre faptul că bunicul mă numise co-proprietar al tuturor bunurilor lui și, în cele din urmă, despre tirada împotriva evreilor și a bisericii mărturisitoare.

— Mi-ai spus că părinții tăi l-au cunoscut pe bunicul. Sper că își vor aduce aminte și de mama mea.

— *Ja,* ei o țin minte. Își puse ceașca pe masă, ștergând cu degetul urma lăsată. Îți vor spune tot ce știu.

— De ce nu mi-ai spus până acum?

— Nu erai pregătită să auzi. Erai supărată pentru că am pus la îndoială caracterul lui Herr Sommer, contribuția lui la „efortul de război”.

Mă roșii până în vârful urechilor.

— Ei bine, acum sunt pregătită. Bunicul era furios din cauză că mama îi ajutase pe evrei. N-am mai auzit în viața mea așa ceva, ura cu care a vorbit. Parcă auzeam sudiștii vorbind despre negri atunci când Rosa Parks a refuzat să cedeze locul din autobuz, atât de denigrator.

— Atunci, înțelegi. Prejudecățile nu dispar când se schimbă legile. De cele mai multe ori, nici chiar pierderea războiului nu schimbă furia celor învinși. Se îndepărtă de masă. În America este o vorbă, cred: „Așchia nu sare departe de trunchi.”

— Nu sunt ca bunicul. Disprețuiesc prejudecățile. Am mărșăluit împreună cu dr. Martin Luther King jr. pentru drepturile civice în 1963. Am luat autobuzul spre Washington, DC. Aveam doar optsprezece ani, dar știam ce e bine și ce e rău.

— Nesupunere civică.

— Nesupunere civică, dar absolut necesară.

— Se pare că așchia nu sare departe de trunchiul mamei, la urma urmei.

— Pentru prima dată în viața mea, sper că ai dreptate.

Carl zâmbi și aruncă câteva monede pe masă.

— Părinții mei sunt gata să ne primească.

*

Nu știu la ce mă așteptam, dar părinții lui Carl păreau mult mai în vârstă decât mama și tata. Îmi dădui seama că trebuiau să fie mai în vârstă, Carl avea zece ani la sfârșitul războiului și era cel mai mic dintre cei trei copii. Mama lui ne servi cu cafea și prăjituri la masa din bucătărie.

— Mama ta a fost o femeie curajoasă, își aminti Herr Schmidt. Vindea și cumpăra pe piața neagră ca să îi hrănească pe alții. Era periculos, foarte periculos.

Îl simții pe Carl cufundându-se în scaun.

— Pentru evrei? Cumpăra pentru evrei? I-a ascuns chiar ea?

— *Nein!* interveni Frau Schmidt. Era o copilă; unde să-i fi ascuns cu tata membru în Partidul Nazist? El…

Herr Schmidt își odihni mâna pe mâna soției.

— Nu uita, Helga, Hannah este nepoata lui Herr Sommer.

— Vă rog, înțeleg că bunicul meu a îmbrățișat perspectivele politice naziste în timpul războiului. Dar nu știu ce a făcut mama mea.

Cei doi vârstnici schimbară o privire cu subînțeles.

— Nu numai că a îmbrățișat păreri politice naziste, zise Herr Schmidt. Mulți alții au făcut la fel.

— Vater, poate că ar trebui să începi cu biserica.

— *Ja, ja,* așa-i bine. Herr Schmidt scoase o pipă din buzunar, îndesă tutunul și-l aprinse, ritualul ajutându-l să se întoarcă în timp. Ai auzit despre biserica mărturisitoare?

— Carl mi-a povestit câte ceva despre ea. E tot ce știu.

— Unii și-au dat seama curând că Reichul încerca să schimbe doctrina bisericii cu a sa proprie, că Herr Hitler încerca să îi ia locul singurului nostru învățător adevărat, Isus Cristos. Mulți bărbați și femei s-au dedicat împreună mărturisirii lui Isus Cristos ca Domn și Mântuitor. Mulți – nu toți – au fost împotriva abuzurilor asupra fraților noștri evrei.

— În mod special după ce Hitler a declarat că evreii creștini nu erau cu adevărat creștini. Îmi amintii ce îmi spusese Carl.

— Reichului nu i-a păsat niciodată dacă evreii erau creștini, comuniști, ortodocși sau atei. Pentru el, erau doar un popor care trebuia eliminat. Și așa a început.

Frau Schmidt luă cuvântul:

— Atunci s-au ridicat oameni din biserica mărturisitoare care au început să-i ajute pe evrei într-un efort mai organizat.

— Unii mai puțin ca alții, spuse Carl aproape acuzator. N-a ajutat toată lumea.

— *Ja,* replică Herr Schmidt, spre rușinea noastră, e adevărat.

Schimbul de priviri lungi și tensionate între tată și fiu mă băgă în ceață.

— Mama ta, Dumnezeu să-i odihnească sufletul, a fost dintre cei care au ajutat.

— Era neînfricată. Lacrimile îi umeziră ochii lui Frau Schmidt. Și credincioasă. Nu lăsa pe nimeni să îți spună altfel.

— Vă rog, vă implor, povestiți-mi despre ea.

— Când am întâlnit-o pe mama ta, era deja intens implicată. Când a murit mama ei, Grossmutter pentru tine, a început să meargă la biserică împreună cu familia Kirchmann.

— Kirchmann? Ați spus Kirchmann? Certificatul de căsătorie al mamei și al tatălui îmi străfulgeră prin cap.

— *Ja, ja,* aprobă din cap. Frau Kirchmann a fost, cred că în multe feluri, ca o a doua mamă pentru Lieselotte.

Herr Schmidt trase un fum:

— Nu Frau Kirchmann a atras-o.

— Nu, zâmbi soția lui. A fost Lukas. Cred că Lieselotte l-a iubit pe Lukas din copilărie. A fost prietenul fratelui ei mai mare.

— Unchiul Rudy. Făcusem legătura, dar numele care îmi răsuna îi urechi era *Lukas.* Cine era acest

Lukas pe care-l iubea mama? Și dacă l-a iubit, putea să fie el?

— *Ja.* Numai că cei doi tineri au luat-o pe căi diferite când băiatul Sommer s-a înrolat în Wehrmacht. Niciodată nu s-a mai întors acasă. Tatăl lui Lukas a aranjat pentru fiul său un fel de „muncă în folosul războiului” în Abwehr, o organizație a serviciilor secrete de informații, care l-a ținut departe de armată.

— Dar în tot acest timp, familia Kirchmann a ajutat evrei: îi ascundea, îi trecea granița în Belgia, Olanda, pe unii chiar în Franța și, prin intermediul altora în sud, în Elveția. Frau Schmidt clătină din cap. Au avut curaj, și mama ta deopotrivă cu ei.

— N-au fost singuri, insistă Carl. I-au ajutat și alți membri ai bisericii mărturisitoare.

— *Ja*, dar nu mulți atât de direct. Familia Kirchmann fura cartele de alimente, documente de identitate contrafăcute, benzină din camioanele Gestapo-ului. Nu le era nici teamă, nici frică, repetă Frau Schmidt.

— Sau erau inconștienți, spuse Herr Schmidt dezaprobator. Și-au riscat viețile și pe ale celor legați de ei. În cele din urmă au fost prinși.

Cei doi Schmidt schimbară din nou priviri îngrijorate.

— Vă rog, spuneți-mi.

Herr Schmidt începu:

— Lieselotte și Lukas tocmai își anunțaseră logodna într-o duminică la biserică.

— N-a fost un secret. Frau Schmidt turnă mai mult ceai. Anunțul a apărut în ziar, ce cuplu fericit! Îmi amintesc când am auzit că bunicul tău nu era de acord cu lipsa de implicare a lui Lukas în partid. Și totuși, a organizat un eveniment deosebit ca să celebreze logodna lor la el acasă. Și-a invitat prietenii din partid, o oportunitate potrivită pentru a-și etala proaspăta avere și pentru a-și face loc în cercul lor social, așa cred. Lieselotte și familia Kirchmann s-au speriat teribil de o asemenea expunere, dar s-au hotărât s-o scoată cumva la capăt.

Au făcut și astfel de lucruri, făceau parte din șiretlicul lor de a nu da de bănuit.

— Ceva s-a întâmplat în seara aceea… Herr Schmidt pufăi din trabuc, aerul deveni înțepător, Frau Schmidt îndepărtă fumul cu mâna, n-am aflat niciodată. Dar a doua zi, după-amiaza târziu, Herr Kirchmann a venit la ușa noastră și a lăsat un pachet.

— Mi-a lăsat mie pachetul. Carl se întunecă la față. Părinții mei erau plecați și el mi-a cerut să le dau pachetul, ne-a cerut să-l dăm unui membru al bisericii. Mi-a spus că plecau, că trebuiau să plece foarte curând. Că totul fusese aranjat de tatăl lui Lieselotte. Și azi îmi amintesc cum stătea Herr Kirchmann în pragul ușii, parcă ar fi fost ieri.

— Sunt mai mult de douăzeci și cinci de ani, Carl, îl admonestă mama lui.

— Și retrăiesc momentul acela în fiecare zi. Ar fi trebuit să facem ce ne-a cerut. Ne-a cerut atât de puțin!

— Nu înțeleg. Mă uitam de la un Schmidt la altul.

— Herr Kirchmann și-a riscat viața să facă rost de douăsprezece pașapoarte și acte de identitate false pentru evreii din ascunzătoare. Ne-a spus că trebuia să plece, că nu va mai putea să ajute. Așa că ne-a rugat să le trimitem pașapoartele.

Herr Schmidt lăsă pipa deoparte. Vedeam cutele de pe fruntea lui adâncindu-se.

— Îmi asum responsabilitatea. Am refuzat să le livrez, am refuzat să-l las pe Carl să le livreze. Mi-aș fi pus familia în pericol. Dacă eram prins, aș fi fost trimis la închisoare; familia mea ar fi murit de foame. Ar fi putut să ne răpească pe toți. După atâția ani, deși slab, Herr Schmidt stătu în defensivă.

— Familia Kirchmann lua astfel de decizii zilnic, și alții ca ei, dar noi am rupt cercul, zise Frau Schmidt în șoaptă. Și din cauza acestei întreruperi, din cauza refuzului de a ajuta, doisprezece evrei au fost trimiși în lagăre.

— Doisprezece evrei au murit, insistă Carl.

Lui Herr Schmidt îi tremurau mâinile.

— Nu am uitat ziua aceea și nu mi-am iertat-o niciodată.

— Nu a fost doar decizia ta, replică Frau Schmidt cu blândețe. Și eu m-am speriat. Eu le-am aruncat în foc.

Nu știam ce să spun, cum să-i mângâi sau să-i absolv, de vină… dacă aș fi avut acest drept, dacă aș fi crezut că îl am. „Mi-a fost teamă… doisprezece evrei au mur…”

— În noaptea aceea, familia Kirchmann a dispărut, continuă Herr Schmidt, au fost duși într-o ascunzătoare. Herr Sommer aranjase trecerea lor, asta a fost tot ce i-a spus lui Carl. Nu știam unde sau cum. Dar Gestapo-ul a descoperit locul în care se ascundeau, și a venit a doua zi dimineața devreme și i-a arestat… pe toți.

— Cu excepția Martei, adăugă Frau Schmidt.

— Da, cu excepția Martei.

— Cine este Marta? N-am mai auzit de numele acesta până acum.

— Mezina familiei Kirchmann. Ea și Lieselotte erau de-o seamă, prietene bune, ca două surori. Mai târziu ne-a spus că a ieșit pe furiș să își ia rămas bun de la o prietenă de la școală, tocmai când a venit Gestapo-ul. Astfel, a scăpat și a fost ascunsă de oameni din biserică până la sfârșitul războiului.

— Și atunci a fugit mama? A încercat să-i urmeze?

Herr Schmidt clătină din cap.

— Nu știm sigur. Numai că a dispărut în aceeași noapte.

Frau Schmidt își trecu cu blândețe mâna prin cârlionții prinși în agrafe.

— Cred… ezită, se pare că Herr Sommer i-a turnat.

„I-a vândut Reichului.” Aruncai o privire spre Carl, amintindu-mi cuvintele lui, dar tot nu voiam să cred.

— N-aveți de unde să știți. N-aveți nicio dovadă.

Herr Schmidt își așeză pipa pe masă.

— Când am aflat că familia Kirchmann a fost luată, m-am dus la pastorul bisericii noastre, la

pastorul Braun. Intenționam să-i spun ce știam, ce auzise Carl înainte cu o zi de plecarea lor.

— Da?

— Frau Braun ne-a spus că pastorul fusese și el ridicat devreme, în aceeași dimineață. Și că avea de gând să meargă la tatăl lui Lieselotte și să îl implore să îl ajute, de dragul fiicei lui.

— Ce s-a întâmplat?

Herr Schmidt nu mă putea privi.

— Frau Braun nu s-a mai întors niciodată acasă. Pastorul Braun n-a supraviețuit în lagăr.

— Ești sigur că bunicul n-a încercat să-i ajute, pe niciunul?

Herr Schmidt își așeză din nou pipa pe masă.

— Au fost vremuri nesigure.

— Nimeni nu îndrăznea să întrebe sau să vorbească cu altcineva despre asemenea lucruri. Nimeni nu risca să se încreadă în vecinii lui. Riscai un denunț. Era ceva obișnuit pentru copii – cu creierele spălate de tineretul hitlerist și de Cămășile Brune – să își denunțe părinții, mă imploră Frau Schmidt să înțeleg.

Îmi venea să vărs.

— Ce s-a întâmplat cu familia Kirchmann?

— Helmeuth, Herr Kirchmann, și Lukas au fost trimiși pentru început la Dachau, apoi în altă parte. Le-am pierdut urma. Doar am auzit, la câteva luni de zile după încheierea războiului, că Helmeuth și soția lui muriseră în lagăr.

— Dar logodnicul mamei, Lukas?

Herr Schmidt clătină din cap.

— El s-a întors… după război. Marta a avut grijă de el. Dar a fost un om distrus.

„După război… mama și tata s-au căsătorit în 1945. De ce s-a căsătorit cu tata dacă Lukas era în viață? Nu știa că supraviețuise?”

— E încă în viață?

— Nu știu. Nu l-am văzut niciodată, doar ce am auzit. Nu știu de ce, dar nu i-am văzut pe niciunul de ani de zile.

— Marta locuiește în Berlin?

— Nu știm unde locuiește acum.

— Plicurile. Carl îmi strânse mâna. Plicurile pe care mi le-ai arătat. N-am recunoscut adresa. Am vrut să te întreb pe tine, Vater, dacă știi.

— Le-am lăsat în mașină, în geanta mea. Carl, nu vrei să…

— Le aduc.

Absența lui Carl lăsă un gol uriaș în cameră, dar nu mă puteam hotărî să îl umplu. „Ce să le spun? Nu știam ce să cred nici despre ce-au făcut, nici despre ce n-au făcut! Eu aș fi făcut mai mult? Mama reușise."

Carl se întoarse în treizeci de secunde. Scosei plicurile din geantă.

— Aici. Scrisul e vechi, șters. Timbrele par să dateze toate de pe la începutul anilor '50.

— *Ja, ja,* asta este. Herr Schmidt se zgâi la plic. Danziger Strasse, 143.

— Asta este ce?

— Adresa familiei Kirchmann, înainte de a fi luați. Astăzi este în Berlinul de Est, dincolo de zid. Dar numele s-a schimbat… stai să mă gândesc.

— Dimitroffstrasse, zise Frau Schmidt.

— *Ja,* asta este.

Inima îmi bătea din ce în ce mai tare. Înseamnă că Marta sau Lukas i-au scris mamei după război, după ce m-am născut. Există vreo șansă ca ei să mai stea acolo, sau alte rude, prieteni prin vecinătate?

— *Nein.* Ți-am spus că s-au mutat, nu știu unde. Ei nu aveau alte rude, deși poate că alții din biserică o cunosc pe Marta și știu unde s-au mutat. Frau Kirchmann a venit aici din Austria, cu mult timp înainte de război, înainte ca Hitler să vină la putere. Poate că s-au întors acolo.

— Mama mi-a spus întotdeauna că era austriacă.

— Mama ta? *Nein,* era nemțoaică. Numai Frau Kirchmann era austriacă.

Frau Schmidt părea sigură de asta.

— Este posibil să se fi căsătorit, înainte de a fi arestați?

— Nu văd cum. Logodna a avut loc doar cu două zile înainte să fie luați de Gestapo.

Curajul mă părăsi.

Carl trebuie să-și fi dat seama de dezamăgirea mea.

— Marta știe. S-ar putea să fie singura care știe.

— Cel puțin știe dacă Lukas mai trăiește, implorai eu.

— De ce e atât de important să-l găsești pe Lukas acum? După ce mama ta a murit și au trecut atâția ani? Dacă e încă în viață, vestea aceasta i-ar provoca numai amintiri triste. Herr Schmidt își îndesă din nou pipa.

Frau Schmidt își odihni mâna pe brațul lui.

— Pentru că vrea să își cunoască mama mai bine, să o cunoască pe fata care a fost odată mama ei. Și poate că, mă privi cu simpatie, pe tatăl tău?

24

LIESELOTTE SOMMER
SEPTEMBRIE 1944

Petrecerea se încheie imediat după miezul nopții. Orele îi șterseseră sclipirea lui Vater, dar Fräulein Hilde încă strălucea asemenea soarelui de amiază în timp ce mulțumea cu grație oaspeților noștri pentru participare. Dr. Peterson încă dădea târcoale pe la colțuri, își aprinse o țigară și nu dădu niciun semn că ar vrea să plece.

N-avusesem nicio șansă să îi avertizez pe Lukas sau pe părinții lui, nu putusem scoate o vorbă. Aveam o senzație de rău de la stomac din cauza insinuărilor și grimaselor doctorului Peterson, și chiar a limbajului trupului său. Însăși prezența lui mă făcea să tremur de parcă toate ancorele mele fuseseră tăiate și mă scufundam, încet și periculos, în adâncul mării.

Înainte să părăsesc petrecerea, le mulțumii lui Fräulein Hilde și lui *mein Vater,* asigurându-mă că știau cât de mult însemnase seara aceea pentru Lukas și pentru mine și cât așteptam să celebrăm împreună ziua nunții. Totuși, dr. Peterson refuza să plece.

Le urai tuturor noapte bună și o luai spre scări, cu urechile ciulite la tot ce se spunea.

— A fost un succes formidabil, se bucură Fräulein Hilde.

— Datorită ție, draga mea, o lăudă Vater.

— Un succes formidabil și o zi foarte lungă. Îți urez noapte bună, Wolfgang. Dr. Peterson, du-te acasă și lasă-l pe sărmanul om să se odihnească. A jucat rolul învingătorului în seara asta – și l-a jucat bine.

Îi auzii satisfacția din glas când ajunsei în vârful scărilor. Nu puteam aștepta mai mult fără să fiu observată, așa că mă dusei în camera mea. Câteva minute mai târziu, auzii mașina lui Fräulein Hilde îndepărtându-se și apoi declicul încuietorii de la ușa bibliotecii.

După expunerea socială din seara asta, înaintea membrilor Partidului Nazist, prin care Vater și Fräulein Hilde au vrut atât de mult să impresioneze, nu puteam să-mi imaginez ce nemulțumiri putea să aibă dr. Peterson. Lukas și eu ne purtasem admirabil, iar soții Kirchmann se angajaseră în conversații inteligente la orice nivel.

Dar ce era cu telegrama? Ce altceva mai ascundea povestea lui Heyden Fulstrom? Chiar dacă dr. Peterson îl contactase din nou pe Heyden, și chiar dacă el și prietenul său de serviciu în ziua aceea ar jura că l-am sărutat pe Lukas în public și că Lukas fusese cu o altă femeie tânără, asta n-ar demonstra decât exprimarea necuvenită a pasiunii mele pentru el, ceea ce nu mai merita bătaie de cap, acum că eram pe cale să ne căsătorim. Cei doi nu puteau dovedi că Anna era evreică, nu acum. Cei din familia Levy erau foarte bine ascunși, departe, în pivnița unor prieteni. Fusese o prostie din partea mea să pretind că Anna e verișoara mea, dar puteam să dau vina pe nesăbuința mea și pe nervozitatea interogatoriului public din partea gardienilor.

Mă schimbai în cămașa de noapte și stinsei lumina, apoi mă strecurai în pat și trecui în revistă tot ce puteam să-mi amintesc. Tocmai când să adorm, îmi amintii de mașina care încetinise când îmi verificasem lanțul de la bicicletă, la începutul săptămânii. Venise din spate sau din față? Mă răsucii nesigură de memoria mea. Se întâmplase cu câteva zile în urmă. Închisei ochii și încercai să adorm.

*

În ciuda îngrijorării și a freamătului din seara precedentă, dormii până la ora șapte. Vater plecase deja de acasă. Poate că temerile mele fuseseră nefondate la urma urmei. Luai micul dejun în camera mea, dornică să scap de forfota de la parter și să-mi pun ziua la cale. Cât de repede aș putea să-l văd pe Lukas? Gândul în sine mă încălzea.

Promisesem să mă întâlnesc cu Fräulein Hilde la croitorie pentru ultima probă a costumului de călătorie și să luăm prânzul pe terasa hotelului ei preferat. Lucrul acesta îi asigura ocazia potrivită de a străluci după succesul cinei de seara trecută, iar mie de a-i mulțumi încă o dată pentru tot ce făcuse.

Eram gata îmbrăcată să ies și tocmai îmi trăgeam mănușile și îmi potriveam pălăria în fața oglinzii din hol când Vater intră pe ușa din față. Îmi ridicai privirea, zâmbind, mulțumită în cele din urmă pentru că eram în relații mai bune. Îi întâlnii privirea încărcată de o furie pe care abia o stăpânea.

— Ce s-a întâmplat? Care e problema?

Mă apucă de cot și mă conduse fără pic de blândețe în bibliotecă, închizând ușa după noi.

— Vater? Ce s-a întâmplat? Care e problema? Mintea mea trecu în revistă fiecare scenariu posibil care ar putea produce o asemenea furie, niciunul bun.

— Ce s-a întâmplat? Care e problema? mă imită el. Mă iei drept prost, Lieselotte, un tâmpit? Acesta este scopul tău, să mă ruinezi, să distrugi tot ce am construit?

— Nu știu despre ce vorbești. Dar frica îmi gonea prin vene.

— De cât timp știai despre Frau Kirchmann?

— Frau Kirchmann? Să știu ce?

— Să știu ce? mă imită el din nou, apoi smulse o telegramă din buzunarul de la piept și o aruncă pe birou în fața mea. Să știi asta! Să știi că este *evreică!* Scuipă cuvântul.

— Ba nu este, îl implorai eu. Frau Kirchmann este austriacă, toți sunt austrieci! Părinții ei…

— Femeia care a crescut-o n-a fost mama ei. Mama ei a murit la naștere și este evreică! Ori a uitat să-ți spună asta? A uitat Lukas să menționeze că e pe jumătate evreu?

— Nu cred așa ceva.

Deschisei telegrama și o citii. Purta emblema nazistă și îi fusese adresată lui dr. Peterson. „Dr. Peterson! El este în spatele acestui complot de a-l

distruge pe Lukas, întreaga familie Kirchmann!” Îi aruncai hârtia înapoi tatălui meu.

— Este o minciună sfruntată. Dr. Peterson a făcut tot ce i-a stat în putere să oprească nunta noastră, și acum asta. Nu poți să-l crezi, Vater. E ridicol!

— Peterson este colegul meu cel mai de încredere. Dacă n-ar fi fost el, aș fi fost încă un funcționăraș într-un birou guvernamental lipsit de importanță.

— Dar de ce…?

— Viața mea în cadrul partidului e ca o carte deschisă. Peterson știe asta. Chiar și legătura pe care o are fiica mea cu biserica aceea, mărturisitoare, este suficientă ca să pună la îndoială calitatea mea de membru în cadrul partidului.

— Dar Mutti…

— Este singurul motiv pentru care ți-am tolerat lipsa flagrantă de respect față de dorințele mele. Este pentru că i-am promis ei și nu-mi voi călca promisiunea. Dar a ascunde evrei după paravane creștine este o crimă. Nu înțelegi?

Înțelegeam perfect ce însemnau toate în Noua Germanie și-mi era teamă încotro băteau acuzațiile sale.

— Nu cred, nici măcar o clipă. Este o manipulare a doctorului Peterson, dacă nu mai mult. Chiar dacă e adevărat, vei scăpa în curând de mine și de Lukas. Nu va mai conta. Nu-ți vom mânji bunul renume în cadrul Partidului Nazist.

Îmi trase o palmă peste față, atât de puternică încât căzui înapoi în scaun.

— Îi vei pune capăt. Îți dau douăzeci și patru de ore să anulezi nunta. Spune-i că te-ai răzgândit, spune orice, dar anulează-o.

— Nu, nu! Usturimea din obraji părea o nimica toată în comparație cu abisul ce se căsca înaintea mea. Nu-mi cere asta, Vater. Îl iubesc!

— Vor fi arestați în momentul în care se va afla. Toți vor fi arestați, Frau Kirchmann, Lukas și Marta pentru că sunt *die Juden,* iar Herr Kirchmann pentru că a ascuns lucrul acesta. Lukas, un membru al

Serviciilor Secrete, va avea noroc dacă va scăpa neîmpușcat.

— *Nein,* Vater! Te rog! Nu trebuie să știe nimeni.

Își apăsă ochii cu podul palmelor.

— Tot ce-am construit, tot ce am pus la cale cu Hilde, va fi pierdut dacă se va afla, când se va afla.

— Dar nu-i nevoie să se…

— Dacă nu-i voi raporta, voi fi raportat eu, arestat. Atunci crezi că Fräulein Hilde se va mai căsători cu mine? Reputația mea, poziția mea, onoarea mea înaintea partidului, voi pierde tot!

Crezui că mă va pălmui din nou, dar se uită la mine mai mult înfrânt decât mânios.

— Poate că vă pot ajuta. Sării la auzul vocii doctorului Peterson din spatele meu.

— Tu. Mă întorsei. Niciodată n-ai vrut…

— Ce vreau eu e de prea puțină importanță, Fräulein. Ceea ce contează este poziția tatălui tău, tot ce am construit împreună de atâția ani. Trebuie să facem problema să dispară fără îndoială, fără urmă.

— Tu ai fost cel care a inițiat…

— *Ja, ja,* și tu ar trebui să-mi mulțumești că nu te-ai căsătorit cu un infractor!

Acum îmi doream cu disperare să-l plesnesc.

— Poftim? îi ceru Vater. Cum ar putea dispărea? E înregistrat. Nu va mai dura mult până Abwehr va face legătura în investigațiile sale.

— Dar faptul că n-au fost arestați înseamnă că n-au descoperit încă. Mai este timp să-i mutăm.

— Să-i mutați? Mi se învârtea capul.

— *Ja.* Dr. Peterson aruncă o privire spre ușa din spatele lui, de parcă se temea că cineva l-ar putea auzi și păși mai aproape în încăpere. Ce crezi, Wolfgang? Am putea să-i scoatem?

Ochii lui Vater se îngustară, apoi se făcură mari. Îmi căută privirea, apoi se uită în altă parte.

— Probabil. Probabil ar fi o cale.

— Cu un preț, zise dr. Peterson. Va costa enorm să îi mutăm pe toți afară din țară.

— Afară din țară? Nu-mi puteam crede urechilor.

— Trebuie să părăsească Germania, insistă dr. Peterson. Să părăsească teritoriile ocupate. E singura lor șansă… Asta dacă vrei să le dai șansa asta.

Lumea mea se ruinase în câteva secunde. Cum? închisei ochii.

— Ce crezi, Wolfgang? Putem face rost de patru pașapoarte bune? Cât va costa?

— Cinci! Deschisei ochii. Dacă Lukas pleacă, plec și eu cu el. După nuntă.

— *Nein,* insistă dr. Peterson. E prea mult. Trebuie să plece în seara asta, cel mai târziu mâine. Pot să le pregătesc pașapoarte după documentele lor de identitate din dosar. Știu pe cineva.

Scuturai din cap, incapabilă să înțeleg cum de dr. Peterson îi ajuta pe Kirchmanni și, cu atât mai puțin, cum de știa el despre falsificarea pașapoartelor. Membrii rezistenței noastre nu reușiseră să mute pe nimeni din țară de luni întregi. Dar n-aveam să-i las să mă despartă de Lukas.

— Atunci voi merge cu el fără să mă căsătoresc. Mă întorsei spre tatăl meu. Vater, nu voi rămâne.

El ezită, aruncă o privire spre dr. Peterson și aprobă.

— Lieselotte, cheamă-l pe Lukas și pe tatăl lui. Spune-le să vină până aici pentru că trebuie să-i văd. Acum. Nu mai e timp de pierdut. Nu vorbi pe față la telefon.

— Voi merge la el acasă. Îl voi aduce înapoi cu mine.

— *Nein.* Dr. Peterson zise repede. Timpul este esențial. Vor avea nevoie ca să-și pună lucrurile în ordine.

— Dar…

— Tu trebuie să te întâlnești cu Fräulein Hilde, nu-i așa?

— *Ja.* Mă uitai la ceas. Dar lucrul acesta este mult mai important. Pot să-i explic…

— *Nein,* Lieselotte! Hilde nu trebuie să știe, sub nicio formă. Trebuie să-mi promiți. Ea nu va înțelege. Este de datoria noastră să-i denunțăm. Vater îngenunche înaintea mea. Fac asta pentru tine,

copilul meu. Trebuie să înțelegi că fac lucrul acesta pentru tine. Nu-i spune Hildei. Nu vorbi cu nimeni despre asta. Atât e tot ce-ți cer.

— *Ja,* Vater, voi face precum spui. Îl îmbrățișasem din instinct. Dar el se crispă și se depărtă.

— Sună-l, apoi du-te la prânz. Poartă-te ca de obicei. Vom vorbi mai târziu.

Primii oferta. Când trecui pe lângă dr. Peterson, stomacul mi se întoarse pe dos. Dacă el n-ar fi cerut o investigație formală, dacă n-ar fi inițiat cercetarea, nimic din toate acestea nu s-ar fi aflat, nimic n-ar fi fost necesar. Dar se oferise să-i ajute pe Kirchmanni, să mă ajute pe mine și pe Lukas să scăpăm.

— *Danke,* Herr Doctor.

Dădu din cap, dar zâmbetul lui semăna atât de mult cu un rânjet, că nu putui să-mi dau seama de deosebire.

În timp ce mă îndepărtam de casă, gâtlejul mi se uscă, iar stomacul mi se strânse. N-aveam încredere în el, în niciunul din ei. Dar ce șansă aveam?

25

HANNAH STERLING
FEBRUARIE 1973

Cu statutul oficial de care se bucura Carl, de șofer în Berlin, obținui permisiunea să intrăm în sectorul de est în aceeași zi. Și totuși, avusei de completat un formular cu scopul și durata vizitei și itinerarul detaliat. Ni se ceru să schimbăm bani la un curs exorbitant după ce ne controlară în amănunt, și pe noi și mașina noastră. Confiscară revista lui Carl și cartea mea broșată de parcă *Jane Eyre* ar fi putut corupe rezidenții din Berlinul de Est. După ce trecurăm de punctul de control Charlie, mă simții aproape abuzată. Doar dorința mea de a afla răspunsuri îmi dădu curaj.

Carl nu pierdu deloc vremea în încercarea de a găsi vechea stradă a familiei Kirchmann. Căutarăm în susul și în josul străzii, dar nu exista nicio casă cu numărul 143. Băturăm de nenumărate ori la ușile de prin vecinătate. În cele din urmă, o femeie crăpă ușa, poate vreo 10 centimetri.

— N-a fost niciun număr 143 de când stăm noi aici, de zece ani, cel puțin. Și ne închise ușa în nas.

Mai băturăm la alte trei uși, dar nu răspunse nimeni.

— Uite. Carl indică o femeie bătrână ce-și căra plasele cu cumpărături după colțul autobuzului.

— E destul de în vârstă; se poate să fi locuit atunci prin zonă.

Nici la speranță nu puteam renunța, nici senzația anticipată de dezamăgire nu o puteam accepta. Ne luă cinci minute să o convingem că nu intenționam să-i facem vreun rău, că voiam doar să o localizăm pe Marta Kirchmann, de dragul mamei mele.

Carl traduse din germană.

— Da, îi țin bine minte pe familia Kirchmann. O familie bună, vecini buni. Dar s-a dovedit că mama era evreică și că ajutau evrei, ascunzându-i în mansarda lor! Bineînțeles că au dispărut în vremurile

acelea. Atât de mulți oameni care erau aici azi, a doua zi nu mai erau. N-am știut niciodată unde… Marta? *Nein,* nu știu unde a plecat Marta. I-am văzut pe ea și pe fratele ei după război. Nu mai rămăsese nimic de el, decât o umbră. Au plecat de aici după o vreme… prea multe amintiri dureroase, presupun. Noii locatari au dărâmat vechea casă; bucătăria fusese bombardată aproape de sfârșitul războiului, iar clădirea n-a mai fost sigură de atunci. Au construit case cu apartamente. Toate numerele s-au amestecat, atâta bătaie de cap.

Îi mulțumirăm și ne întoarserăm la mașina lui Carl. Îmi deschise portiera, cu un gest prietenesc pe spate.

— Îmi pare rău, Hannah.

Dar eram prea epuizată să-i răspund, prea aproape să izbucnesc în lacrimi după ce speranțele mari pe care mi le făcusem se prăbușiseră acum la pământ.

Întorcându-ne la bunicul, Carl îmi promise:

— Voi verifica adresa pe care ai găsit-o în registrul lui Herr Sommer. Va fi mai ușor și mai rapid să trec eu prin toate punctele de control din nou, decât să treci tu. Îți voi spune ce voi afla. Cine știe, poate cineva de acolo își va aminti de familia Kirchmann.

Dădui din cap și-l bătui ușor pe umăr, drept mulțumire. Merserăm în liniște până ce ajunserăm acasă.

Bucătăria era rece. Niciun semn că bunicul i-ar fi trecut pragul. Probabil îi e foame. Nu știam dacă îl puteam privi în ochi după tot ce aflasem de la familia Schmidt. „Aș putea conviețui cu un om bătrân, nenorocit și egoist… dar cu un criminal fără scrupule? Mercenar care a negociat cu bani murdari? Așa ți-ai făcut averea, cea pe care intenționezi să mi-o lași mie… sau cu care să-mi cumperi loialitatea." Realizarea acestui adevăr îmi făcu greață.

Capul îmi zvâcnea, iar încheieturile mă dureau. Îmi aruncai mantoul și mănușile pe scaun și pusei ibricul la fiert.

„Sigur că îi e foame, dacă n-a mâncat micul dejun pe care i l-am lăsat. Dar asta s-a întâmplat cu ore în

urmă. Indiferent ce cred despre el, nu pot să-l las să moară de foame. N-aș lăsa nici un deținut să moară de foame.” Mă oprii la piciorul scării și ascultai. Nu se auzea niciun sunet din camera bunicului.

Tăiai pâine pentru sandvici, o unsei cu muștar și o umplui cu brânză. Mai aveam friptură de vită rece în răcitor și ceva supă rămasă din ziua anterioară. Până să se fiarbă ceaiul și să-i pregătesc tava, mâncasem jumătate din sandviciul meu. Trăsei adânc aer în piept și mă îndreptai spre camera bunicului. N-aveam nicio idee cum îl voi privi în ochi.

Bătui încet. Niciun răspuns. Bătui din nou și îl strigai:

— Bunicule? Împinsei ușa să o deschid. Grossvater? Patul lui era gol, plapuma de puf încă mototolită, de parcă numai ce se sculase. Dar pijamaua și papucii erau aruncați de-a curmezișul patului. Se pare că mâncase checul și băuse cafeaua ce-o lăsasem aici de dimineață. Ascultai în dreptul scărilor, dar nu venea niciun zgomot de la etajul trei.

Să fie oare în sufragerie sau în bibliotecă? Îmi sprijinii tava de șold ca să încerc ușa bibliotecii, așteptându-mă s-o găsesc încuiată. Dar ea cedă cu ușurință.

Perdelele erau trase, veioza de bronz de pe birou era aprinsă, iar pe masă zăceau peste tot hârtii împrăștiate. Registrul pe care-l văzusem doar pentru o clipă zăcea cu fața în jos pe dușumea, ca și cum ar fi fost aruncat. Un capăt al etajerei de cărți era desprins din perete, dezvăluind o deschizătură îngustă și întunecată în spatele acesteia.

Parcă eram într-o scenă de film în regia lui Alfred Hitchcock. Așezai tava pe măsuța de lângă ușă și privii din nou, așteptându-mă într-o oarecare măsură ca totul să dispară. Și atunci văzui brațul bunicului întins pe parchet.

— Bunicule!

În spatele biroului, îi zăcea trupul încovrigat, fața contorsionată, iar piciorul atârnând într-un unghi ciudat. Eram convinsă că murise.

Un geamăt slab, abia perceptibil, îi scăpă printre buzele aproape vinete.

— Ce s-a întâmplat? Bunicule, ce s-a întâmplat? Nu putu să îmi răspundă și nici nu deschise ochii. „Gândește! Gândește! Pe cine să sun? Dr. Peterson." Dar nu-i știam numărul și nici cum să dau de el. Loveam întruna în furca telefonului încercând să prind operatorul.

— Vă rog, bunicul meu a leșinat! Cred că din cauza inimii și nu știu cum să dau de medicul lui.

Din cauza incapacității mele de a vorbi germană și a cunoștințelor minime de engleză ale operatorului, îmi luă cinci minute să comunic adresa și urgența. Dar ajutorul era pe drum.

Smulsei o pernă din fotoliu și ridicându-i capul, o vârâi sub el.

— Vom primi ajutor în curând, bunicule. Vor da de dr. Peterson. Sunt sigură că va veni. Rezistă!

Mă lăsai înapoi pe călcâie, încercând să mă gândesc ce să fac mai departe. Camera era un haos, cel puțin în comparație cu starea obișnuită.

„Cine va vedea ce-i aici va bănui o spargere. Vor face un inventar cu ce vor găsi. Și dacă vor vedea registrul, nu vor ajunge la aceeași concluzie la care ajunsese și Carl? Dacă vor lua registrul, nu-l voi mai vedea niciodată. Nu voi mai afla adevărul niciodată." Fără să mai pierd vremea să mă gândesc, luai registrul și îl vârâi între două volume de pe raft. Închisei sertarul la loc. Totul părea normal cu excepția etajerei cu cărți și a deschizăturii înguste din perete. „Un seif în perete? O cameră secretă?"

Trecându-mi degetele pe marginea rotundă a deschizăturii, căutai un întrerupător, dar nu găsii decât un lacăt în chenarul exterior. Trăsei etajera un pic mai mult, sperând ca lumina veiozei să dezvăluie mai mult. Forme, dreptunghiuri mari și cutii mici, erau așezate pe rafturi sau sprijinite de singurul perete gol al unei încăperi nu mai mari de unu pe trei metri, inteligent situată între pereții dintre sufragerie și bibliotecă. Un loc ascuns pe care nimeni nu putea să-l detecteze.

Sirena îndepărtată a unei ambulanțe distruse vraja.

„Dacă închid ușa, cum o voi mai deschide iar? Pare că e nevoie de cheie.” Sirena se auzi mai aproape, mai pătrunzătoare, apoi se opri dintr-odată. Împinsei etajera, urmărind cum se balansează ușor înspre perete. Oprii mișcarea în ultimul moment. O bătaie se auzi la ușa din față. Vârând o carte subțire între spatele etajerei și perete, trăsei de etajeră atâta cât să se închidă. Nu se auzi nimic decât un declic al încuietorii. Bătaia se auzi din nou, iar o voce strigă cerând să intre.

Aruncând o ultimă privire în jurul camerei și la bunicul încă strâmb pe dușumea, alergai la ușă.

Medicii de urgență năvăliră înăuntru. Le arătai biblioteca.

— Are probleme cu inima. Am fost plecată toată ziua și când i-am adus tava, l-am găsit așa. Bălmăjeam în engleză, nesigură că au înțeles.

Amândoi medicii se uitară la tavă, apoi la mine, de parcă mi-ar fi pus povestea la îndoială. Nu puteam decât să ghicesc ce impresie își făcuseră.

În trei minute îl ridicară pe bunicul (care gemea încet și era palid ca moartea) pe o targă. Zării un inel cu două chei din bronz, una mică și alta mai masivă, în locul în care-i zăcuse trupul. Îl ridicai odată cu batista ce-i alunecase și le strecurai în buzunar.

— Medicul lui? întrebă un medic. I-ați dat telefon?

— O, slavă cerului că vorbiți engleză! Tulburată fiind, abia reușeam să mă concentrez.

— Medicul lui?

— Dr. Peterson, dar nu știu cum să dau de el. N-am niciun număr. I-am spus operatorului.

— Dumneavoastră cine sunteți?

— Hannah Sterling, el este bunicul meu, Wolfgang Sommer. Am venit din America în vizită.

Celălalt medic zâmbi.

— Cred.

— Bunicul dumneavoastră are prescripții medicale? întrebă primul medic.

— Eu… eu nu știu. Probabil. Vreți să caut în cameră?

— *Ja.* Cel mai bine. Unde e?

— Sus la etaj, prima ușă pe stânga. Alergai după el.

— Medicamente luate în ultima oră?

— Nu știu. Îmi pare rău. Căutai în noptiera bunicului, sertarul de sus al biroului din lemn de nuc, etajera de lângă fereastră, dulăpiorul de medicamente din baie – nimic. Dacă gesticularea excesivă ar fi fost o ocupație, aș fi fost bine plătită.

— Nu vă îngrijorați, Fräulein. Spitalul are dosarul său. Medicul lui va fi sunat.

— Pot să merg cu ambulanța la spital? N-am mașină.

— *Nein*, este *verboten.* Aici este numărul de la spital unde îl ducem. Sunați după o oră. Scoase o carte de vizită. În mai puțin de un minut ieșiră pe ușă, iar casa rămase complet tăcută, cu excepția bătăilor inimii mele.

26

LIESELOTTE SOMMER
SEPTEMBRIE 1944

Când ajunsei acasă, Lukas și Herr Kirchmann tocmai părăseau biblioteca tatălui meu. Durerea și resemnarea din ochii lui Herr Kirchmann erau vizibile. Durerea și panica din ochii lui Lukas mă umpleau de teamă. Dar nimic nu mai conta dacă eram împreună.

— Mica mea Lieselotte, zise Herr Kirchmann primul, trăgându-mă în brațele sale. Îmi pare rău, îmi pare atât de rău pentru necazul pe care vi l-am provocat.

Capul mi se mișca dintr-o parte în alta și mi se părea că se desprinsese de gât.

— Nu este adevărat. Nu-i așa?

Îmi atinse obrazul.

— Nu avem prea mult timp. Îl voi lăsa pe Lukas să-ți explice. Dar îți jur că nici el, nici Marta n-au știut, până astăzi. Am sperat atât de mult că nu are importanță încât aproape am ajuns să credem că nu este adevărat. Clătină din cap, nevenindu-i să creadă. Să știi, fată dragă, că noi te iubim și ești parte din familia noastră pentru totdeauna.

Tatăl meu își drese glasul. Herr Kirchmann închise ochii și-și recăpătă calmul.

— Sunt multe de făcut. Voi pleca acum. Îmi așeză mâna în a lui Lukas. Fără să-i mai adreseze vreun cuvânt tatălui meu, se întoarse și ieși pe ușa din dos.

— Lieselotte, mă strigă tatăl meu. Te-ai întâlnit cu Fräulein Hilde? N-ai fost plecată prea mult.

— Nu bănuiește nimic. I-am spus că am o durere de cap teribilă pentru că n-am dormit destul azi noapte. De fapt, așa s-a și întâmplat. Programase o probă la croitorie de care a uitat azi dimineață.

— Foarte bine.

Lukas îmi strânse mâna.

— Trebuie să vorbim.

*

Eram deja pe la jumătatea drumului spre casă când Lukas își găsi cuvintele.

— E-adevărat ce ți-a spus tatăl meu, că n-am știut până astăzi.

— Vater a zis că bunica ta a murit la nașterea mamei tale. Dar cum de a aflat asta, nu pot…

— *Ja,* e-adevărat, ea a fost evreică, nu bunicul meu. Bunicul s-a recăsătorit după câteva luni. Lukas ridică din umeri. Avea un copilaș, dar nu avea cine să-l crească. Așa că s-a căsătorit cu menajera lor, o ariană, care a crescut-o pe mama ca pe propriul ei copil. Mutter a crezut dintotdeauna că ea era mama ei, singura mamă pe care a cunoscut-o vreodată.

— Așa că a preluat genealogia ei.

— *Ja.* Pe vremea aceea nu era greu să treci numele menajerei pe certificatul de naștere. Dar nașterea a fost dificilă și au chemat un medic să asiste. Probabil că în certificatul scris de el apărea numele mamei ei naturale sau în cel de la biserica unde a fost botezată. Nu știu.

— Dr. Peterson a scormonit asta. E vina lui. Nimic din toate acestea nu s-ar…

— Dumnezeu vede tot, știe tot. Trebuie să…

— Lukas, vorbești despre idealuri, idealuri… dar asta este *viața* noastră. Toată viața noastră. Nu știu ce l-a determinat să caute, ce i-a trezit suspiciunea.

Lukas respira anevoie.

— Are o memorie de elefant, viclenia unei vulpi. Îmi vârî mâna în buzunarul lui în timp ce mergeam. S-a legat de ce-a zis Marta cu ani în urmă. Îți amintești petrecerea de Crăciun, ultima petrecere de Crăciun a mamei tale…

Așteptai.

— Dr. Peterson a adus niște sfeșnice din argint, ornamentale, care valorau o avere.

— *Ja,* bănuiesc. Și ce-i cu ele?

— Marta a fost încântată când le-a văzut. Ea a spus că Mutti avea o pereche asemănătoare, cu

fructele și florile gravate exact la fel. A spus că bunica i le-a dat lui Mutti și că într-o zi vor fi ale ei.

— De ce să…?

— Se pare că e o tradiție la evrei ca mama să predea sfeșnicele de Sabat fiicei ei, din generație în generație. Dr. Peterson bănuia că proveneau dintr-o gospodărie evreiască pentru că el „cumpărase” sau, mai degrabă, confiscase perechea aceea pe care o etala dintr-o casă de evrei care tocmai fusese arianizată.

— Vrei să spui că în toți acești ani el…

— A așteptat momentul potrivit… sau a uitat până recent, nu știu. Știu că a suspectat lipsa mea de entuziasm din momentul în care mi-am amânat înrolarea în cadrul tineretului hitlerist, că a încercat să demonstreze că făcusem parte din conspirația de asasinare, că l-a disprețuit pe tata pentru legătura lui cu biserica mărturisitoare. Dar i-am subestimat profunzimea urii, ca să nu mai vorbesc despre rețeaua lui. Nu știu sigur dacă el a fost motivul, dar casa părinților mei a fost percheziționată anul trecut.

— Țin minte. Mama ta credea că au introdus un dispozitiv de ascultare în casă.

Lukas oftă.

— Au găsit sfeșnicele și le-au luat. Găsirea lor putea să nu însemne nimic. Puteau să fi fost achiziționate de niște servitori prea zeloși, pur și simplu pentru valoarea lor. Dar cu memoria lui Peterson… mă îndoiesc.

— Pretinde că este preocupat de reputația lui Vater, dar trebuie să fie ceva mai mult decât atât, și nu știu ce anume.

— El și tatăl tău sunt colaboratori foarte apropiați la birou și în afacerile lor financiare. Dacă tatăl tău este ruinat datorită legăturilor sale cu familia mea, atunci probabil că și dr. Peterson va fi ruinat. Indiferent cu ce se ocupă, s-au îmbogățit. Războiul oferă oportunități surprinzătoare pentru cei ascuțiți la minte, pentru care sunt în stare să facă orice ca să le valorifice.

Îmi ridică mâna și-mi sărută degetele.

— Și când te gândești că în tot acest timp în care am ascuns evrei și am mutat evrei, noi înșine eram evrei.

— Lumina ochilor lui Dumnezeu. Îi strânsei și eu mâna. Sunt mândră de sângele evreiesc pe care îl vor avea copiii noștri.

Lukas îngheță.

— Lieselotte. Trebuie să plecăm singuri, eu, părinții mei și Marta. Înțelegerea noastră a fost condiționată de lucrul acesta.

Prăpastia ce se conturase înaintea mea mai devreme în ziua aceea se căscă la picioarele mele.

— *Nein,* zisei în șoaptă. Am vorbit cu ei. I-am spus lui Vater că trebuie să plec cu tine, căsătorită ori ba. A înțeles, a fost de acord ca dr. Peterson să ne facă rost de cinci pașapoarte… cinci pașapoarte.

— Tocmai ce ne-a spus mie și lui tata că n-a reușit să facă rost de cinci. Doar de patru, atât a reușit. Dr. Peterson a spus că dacă nu rămâi aici, va părea că tatăl tău a știut dintotdeauna despre noi, că a ascuns evrei de Reich, că a permis ca fiica lui ariană să se căsătorească cu un evreu. Și va fi ruinat.

Scuturai din cap.

— Nu pot să trăiesc fără tine; nu pot. Nu putem avea încredere în dr. Peterson.

— Dar am încredere în tatăl tău. El ne ajută cum poate.

Scuturai iar din cap, fără să-l cred.

— Lieselotte, tatăl tău este un om aspru, dar cinstit, trebuie să cred asta. Nu avem altă șansă. Dacă ar fi intenționat pur și simplu să ne denunțe, ar fi făcut-o până acum. Trebuie să avem încredere în el. Și după război, când toate acestea se vor termina, ne vom găsi unul pe celălalt. Ne vom căsători și…

Continuam să neg dând din cap. Mă încăpățânam să nu cred că nu exista nici o altă cale. Voi pleda, voi cerși, mă voi târî, orice îi va convinge pe Vater și pe dr. Peterson. Trebuie să existe vreo soluție care nu le trecuse încă prin cap, ceva ce nu ne trecuse nici nouă prin cap.

Ce spunea Lukas despre bijuterii?

— Sperasem ca într-o zi să-ți pot pune nestemate în inel.

— Nestemate?

— Rubinele și diamantele pe care le-a luat mama din diadema bunicii, cele trei pe care nu le-a vândut încă pentru mâncare. Mi le-a dat mie ca să ți le pun în inel. Încă n-am avut timp, dar am vrut să-ți fac o surpriză la prima noastră aniversare. Îmi pare atât de rău, scumpa mea Lieselotte. A trebuit să le dau la schimb pentru pașapoarte.

— Bineînțeles că a trebuit! Viața ta, viețile noastre, valorează mai mult de atât, cât suntem împreună.

— Știu la ce gândești. Și eu l-am implorat, i-am oferit tot, dar a refuzat.

— Și ai pleca fără mine? Mă oprii din mers.

— Dacă nu plec, vei fi arestată. Nu voi permite așa ceva, Lieselotte. Tu nu știi cum sunt lagărele. Nu vei supraviețui. Era altfel dacă am fi fost căsătoriți deja, dacă nu ar fi existat nici o altă cale, dar nu suntem. Nu te poți căsători cu mine legal știind că sunt pe jumătate…

— Știi că asta n-are importanță!

— Dar așa e legea și dacă o încălcăm vom fi arestați amândoi. Nu va fi deloc bine dacă ne aruncă în închisori diferite, în lagăre de concentrare diferite. În felul acesta, măcar tu vei fi în siguranță. Trebuie să știu că ești în siguranță.

Era imposibil, absolut imposibil.

Mă luă în brațe.

— Nu îți pierde credința, draga mea. Trebuie să ai credință și când poți, ajută-i pe cei care stau ascunși încă. Cel puțin noi vom pleca în viață, mulțumită tatălui tău. El s-a împotrivit doctorului Peterson, riscă foarte mult ajutându-ne pe noi.

Eram depășită numeric.

— Vino cu mine acum. Cel mai bine va fi să-i duci tu plata tatălui tău.

*

Frau Kirchmann goli economiile din toate locurile în care le putea ascunde o bună *Hausfrau*, un borcan de fursecuri, un ciorap răsucit din sertarul ei, un sac de pânză de sub saltea și un săculeț mic cu trei pietre prețioase ascunse în coșul cu ațe de cusut.

— Iată-le, șopti ea, aruncându-mi nestematele una câte una în palmă. Au fost ale mamei mele. Trebuiau să ajungă la Lukas pentru inelul tău.

Refuzai să plâng. Viețile lor erau mai valoroase decât orice dorință aș fi avut, indiferent dacă mergeam sau nu cu ei. Deși nu eram nici pe departe împăcată cu soarta mea.

— Îmi pare atât de rău, fiica mea. Atât de rău. Dacă aș putea să dau timpul înapoi…

— Șșș, Mutti, șopti Lukas. Lieselotte știe. Ne vom găsi unul pe altul după ce toate acestea se vor termina. Nu acesta e sfârșitul.

— Când se va încheia războiul. Repetai ce-l auzisem pe el spunând, deși cum puteam să-l cred?

— *Ja, ja,* aprobă Frau Kirchmann, ștergându-și lacrimile.

Herr Kirchmann plecase la bancă să retragă tot ce putea fără să trezească suspiciuni și să caute pe altcineva din biserică să livreze documentele falsificate. Alții vor fi nevoiți să preia rutele ocolitoare pentru ajutorarea refugiaților. Marta plecase să vadă dacă pastorul Braun cunoștea pe cineva care ar putea ajuta.

Lukas măsura încăperea rugându-se pentru un miracol, o inspirație. Dar trecuse o oră și nici Marta, nici Herr Kirchmann nu se întorseseră. Lukas zise că așteptând riscam să creadă că nu vom plăti.

— Spune-i doctorului Peterson că Helmeuth va aduce restul imediat ce se întoarce, îmi ordonă Frau Kirchmann. Cel puțin pietrele acestea vor dovedi că suntem de bună credință.

Legarăm grămăjoarele cu pietre prețioase și monede, inele și broșe în batiste. Tot ce era mic și de preț, ceea ce evreii noștri din ascunzători numeau „averi portabile”. Lukas tocmai mă ajuta să îmbrac

paltonul, când Marta năvăli pe ușă cu paltonul pe jumătate descheiat, gâfâind, cu ochii plini de groază.

— Au fost arestați. Familia Eisner a fost arestată!

— Nu!

— L-au împușcat pe Kurt în stradă, alergă în brațele mamei ei, și l-au tras pe Frederich din casă, apoi pe Miriam și bebelușul lor!

— Te-au văzut?

— Mutti! Cum poți să întrebi…?

— Te-au văzut? Lukas își scutură sora.

— *Nein,* suspină Marta. Am stat ascunsă. Dar l-am văzut pe omul acela, dr. Peterson, cu Gestapo-ul.

— Dr. Peterson!

Marta mă privi, acuzatoare.

— *Ja,* stătea în stradă și le arăta unde să meargă, exact casa! A urmărit raidul, apoi a plecat mai departe.

Mă așezai.

— Cu o mașină neagră.

— *Ja,* confirmă Marta.

— De unde știi? mă întrebă Frau Kirchmann.

Îmi umezii buzele. „Se poate să fi fost eu de vină?"

— Lieselotte?

Mă uitai la Lukas.

— Săptămâna trecută… după ce am livrat…

— *Ja?* După aceea, ce? mă îmboldi Frau Kirchmann.

— A fost o mașină neagră. Nu știu dacă m-a urmărit, dar a încetinit.

— Ar fi putut fi oricine. Lukas își înfășură brațele în jurul meu. Mă retrăsei.

— Nu știu. Cum ar…?

— A așteptat până ce familia Eisner au fost duși de acolo; apoi agentul Gestapo-ului care a rămas pe loc l-a plătit, zise Marta.

— Averea lui subită, murmură Lukas. Bani murdari.

— Bani murdari, repetai, gâtuită de mânie.

27

HANNAH STERLING
FEBRUARIE 1973

Telefonul continuă să sune, dar Carl nu răspunse. „Probabil e încă în Berlinul de Est”.

Într-un târziu, răspunse o femeie.

— Cu Carl Schmidt, vă rog.

Începu să trăncănească ceva în limba germană.

— Vă rog, eu nu știu germană. Vorbiți engleză?

— O! Puteam să sesizez mândria din vocea ei. Engleza mea nu este așa bună. Herr Schmidt nu este aici.

Închisei ochii. „De ce te-oi fi trimis acolo după himere? Am nevoie de tine aici, acum!”

— Vă rog, spuneți-i să vină la Hannah imediat ce se întoarce. El va ști! Va înțelege.

— *Ja, ja,* replică ea atotcunoscătoare, cu un zâmbet audibil, ușor afectat. Îi spun.

„Poftim? Sunt doar o altă fată dintr-un șir lung de fete?” Nu puteam să mă gândesc acum la asta.

Nu voiam să deschid singură ușa din spatele etajerei, să-mi bag nasul în lucrurile pe care le-o fi ascuns bunicul pe acolo, dar putea fi singura ocazie. Trebuia să știu dacă lucrurile acelea aveau vreo legătură cu registrul, dacă registrul avea legătură cu familiile pe care le vânduse. Și mai trebuia să știu care fusese rolul mamei în toată treaba asta.

Când bunicul se va întoarce acasă, va schimba cu siguranță yalele, odată ce va bănui că am văzut registrul sau camera secretă. Sau, odată ce dr. Peterson și Herr Eberhardt își vor da seama că am rămas singură acasă, vor veni și vor prelua frâiele, poate vor muta totul. Puteau să facă asta? Nu știam.

Înhățai lanterna din bucătărie și mă îndreptai spre bibliotecă, îndepărtai cartea și învârtii etajera. Nu era la fel de ușor de deschis ca de închis și mă întrebai dacă nu cumva de la acest efort căzuse bunicul.

Încuietoarea de la etajera cu cărți era inteligent ascunsă în nișa din perete, iar gaura cheii mascată

chiar în raft, în spatele unor volume imense. Nimeni n-ar fi bănuit, numai dacă ar fi știut exact ce să caute.

Apăsai micul întrerupător spre interior. Lumina inundă micuța încăpere, un culoar îngust, de fapt. Rafturile, de la podea până-n tavan, erau aliniate pe sortimente, cu bijuterii expuse și etichetate codat, greu de descifrat. Sculpturi mici erau, de asemenea, așezate pe rafturi, unele din fildeș, iar altele mai grele, din marmură sau poate din aur. Valoarea lor era inestimabilă. Mai erau și primele ediții din scrierile clasicilor în limba engleză și volume în limba germană frumos prelucrate și legate în piele, etichetate, de asemenea. Erau ibrice, și samovare din argint și tăvi. Boluri din cristal cu gravuri complicate. Sprijinite de perete erau picturi în ulei rulate ușor și înfășurate în hârtie de împachetat, iar altele prinse în ramă.

N-am idee cât timp stătusem în camera comorilor. Examinam conținutul unei cutii de bijuterii și tocmai deșertasem în palmă câteva nestemate dintr-un săculeț din catifea când auzii o bătaie îndepărtată. „O fi fost la ușa principală, ori la cea din dos?”

Făcându-mi palma căuș, vărsai nestematele înapoi în săculețul cu șiret și le pusei înapoi pe raft. Bătaia la ușă se auzi din nou, mai tare de data asta.

Mă strecurai prin deschizătura din perete, închisei etajera, zăvorând-o de astă dată și stinsei lanterna.

O bătaie insistentă în geamul bibliotecii mă făcu să tresar și trăsei draperiile.

— Carl!

Îmi făcu semn să-l las înăuntru și alergai la ușa din bucătărie.

— Gazda mi-a spus că ai telefonat și că ai spus să vin imediat. Ești bine?

— Sunt acum.

Inima nu mă mai asculta, cu îngrijorarea privind starea de sănătate a bunicului, cu minunea descoperirii încăperii secrete și în mod sigur cu sentimentul de ușurare văzându-l pe Carl Schmidt în fața mea. Lăsând baltă buna cuviință, căzui în brațele lui.

— Vai, vai, ce s-a mai întâmplat acum? Culegându-mi părul din ochi, mă trase aproape lângă el.

Ștergându-mi lacrimile pe care nu intenționasem să le vărs, deșertai povestea despre cum îl găsisem pe bunicul întins pe dușumea, despre ambulanță și despre spital. Și apoi, despre registru.

— Probabil bunicul îl citea când a făcut atacul de cord. Vreau să merg la spital, dar mai e ceva. S-ar putea să fie singura mea șansă de a-ți arăta.

Aproape că ajunseserăm în bibliotecă când se deschise ușa din față.

— Dr. Peterson!

Nu știam dacă să fiu mai descurajată fiindcă apăruse așa, din senin, sau fiindcă avea cheia lui de la casa bunicului.

— Fräulein Sterling, credeam că ești la spital cu bunicul tău. Suna a acuzație.

— Eram pe cale să plec. Șoferul meu tocmai a venit. Cei din ambulanță nu m-au lăsat să merg cu ei.

Cedă.

— Nu vreau să te rețin.

— De ce nu sunteți cu el? Sunteți medicul lui. Și de unde ați știut?

— Herr Eberhardt m-a sunat. Am venit după medicamentele lui, bineînțeles. Vreau să mă asigur că cei de la spital nu-i vor da nimic care să intre în conflict cu prescripțiile lui actuale. Dar privirea îi aluneca dintr-o parte în alta.

— Medicul a spus că nu este nevoie. Că este totul la dosarul lui.

— Trebuie să mă asigur că Wolfgang nu a luat nimic altceva decât ce i-am prescris. E de felul lui mai independent, așa cum știi, zise el încercând, evident, să se justifice. Voi verifica dulapul cu medicamente să văd. Nu vreau să te rețin, repetă el și se trase deoparte.

— Dimpotrivă. Îi făcui semn că drumul spre scări era liber.

Maxilarul rigid îmi spunea că nu era mulțumit, dar trecu pe lângă noi împingându-ne. Se opri lângă ușa

bibliotecii și o împinse. Șovăiala lui îmi spunea că nu se așteptase să găsească încăperea descuiată.

— Aici l-am găsit. Căzuse pe jos. Cred că și-a rupt piciorul, era răsucit într-un mod neobișnuit. Dar o să vă dați seama când o să-l vedeți.

— Nu era conștient când l-ai găsit?

— Nu, nu cred.

— Citea… Ce făcea când a căzut?

— Habar n-am. Nu eram aici. Nu cred că mai contează acum. N-ați vrea să vă ajut să căutați după medicamentele lui? Deși, trebuie să vă spun că eu și medicul am căutat deja.

— *Nein.* Știu drumul. Ieși cu spatele din încăpere și închise ușa. Ar fi bine să lași totul așa cum e, în caz că vor fi întrebări mai târziu.

— Ce fel de întrebări? Carl păși în fața mea.

Dr. Peterson ridică din sprâncene.

— Iar tu? Tu ești șoferul? Disprețul doctorului era vizibil.

Îl acoperii cu grijă pe Carl.

— Trebuie să vă amintesc că aceasta este casa bunicului meu, dumneavoastră sunteți medicul lui și tocmai ați intrat, cu propria cheie, pretinzând că ați venit să căutați medicamentele pe care probabil tot dumneavoastră i le-ați prescris. Și acum îmi spuneți tot mie să las toate lucrurile așa cum sunt.

— Eu și Herr Sommer avem o înțelegere veche. Mă ierți dacă nu te consider stăpână în casa lui. Înțeleg că ești aici doar într-o scurtă vizită. Deși Herr Eberhardt mi-a spus că nu te crede.

Provocarea lui îmi slăbi încrederea.

— Se pare că știți o mulțime de lucruri despre treburile mele.

— E treaba mea să…

— Eu nu sunt treaba dumneavoastră, dr. Peterson. Acum, dacă aveți de gând să vă terminați treaba *medicală,* voi aștepta, apoi voi încuia.

— Nu-i nevoie. Am propria mea cheie.

— Voi aștepta și voi încuia. Apoi vă vom urma la spital. Într-acolo veți merge după ce plecați de aici, nu-i așa?

Furia din ochii lui ar fi afumat și un porc, amintindu-mi că în ciuda vârstei sale, n-aș fi vrut să-l întâlnesc vreodată pe o alee întunecată.

— Da, imediat.

În timp ce urca scările spre camera bunicului, mă sprijinii de Carl.

— Tare, șopti el. Ai fost *wunderba*[20]. Fii fermă.

Îi strânsei mâna în semn de apreciere, încredere și din nevoia de a lua din puterea lui.

— Ia-ți haina, îmi șopti el în păr. Mergem chiar acum.

*

În drum spre spital, îi povestii lui Carl despre ce descoperisem, inclusiv despre camera secretă.

— Atât de multe lucruri scumpe, obiecte de artă, unele fără-ndoială extrem de scumpe.

— Poți să vezi dacă se potrivesc cu listele din registru?

— Nu știu. N-am avut timp. Dar mă tem că se vor potrivi și mă tem și mai mult că dr. Peterson știe asta și că, într-un fel, este și el amestecat. De ce altceva ar fi venit?

— Că știe sau nu știe despre registru, dar trebuie să știe despre situația financiară neobișnuită a lui Herr Sommer. A spus că au o înțelegere foarte veche.

— Numai că nu sunt sigură în ce măsură este implicat. S-a așteptat să-l moștenească pe bunicul și acum i-am dat acele planuri peste cap? De aia mă urăște așa de mult? Mă cutremurai cuprinsă de frisoane. Ai văzut felul în care s-a uitat la mine.

— Nu-mi prea place ideea că stai singură în casa aceea, Hannah. Una a fost cât Herr Sommer a stat prin preajmă. L-a ținut pe Peterson la locul lui. Dar acum că el e departe și atât de vulnerabil… dacă doctorul sau Herr Eberhardt au vreo legătură cu banii lui sau acest… acest jaf, tu nu ești în siguranță.

— Nu știu ce altceva să fac.

Carl îmi aruncă o privire.

— Stai cu părinții mei. Sunt sigur că vor fi de acord.

— Nu, Carl, mulțumesc. Nu cred că ar trebui să fac asta.

Strânse volanul și se încruntă.

— Mai gândește-te. Te rog spune-mi că te vei mai gândi la asta.

Îl strânsei ușor de umăr.

— Mă voi gândi, îți promit.

*

Îl pierdurăm pe dr. Peterson în zona de parcare a spitalului, dar ne gândirăm că-l vom vedea în camera bunicului. Doctorul de gardă din spital mă luă deoparte după ce îl văzui pe bunicul prin geam.

— Mi-am dat seama că și-a rupt piciorul. Dar un atac cerebral? Își va reveni?

— E greu de spus în ce măsură. Inima și vârsta în mod sigur nu-l ajută, dar în câteva ore vom ști mai mult. Nu puteți face nimic aici până nu se trezește. Ar trebui să mergeți acasă să vă odihniți. Dacă și când bunicul tău se va întoarce acasă, va avea multă nevoie de puterea și rezistența dumneavoastră.

— Sunt aici pentru o vreme, dar nu știu cât voi mai putea să rămân în Germania.

— O? Iertați-mă, dar am înțeles de la Heinrich Eberhardt că sunteți îngrijitoarea principală a lui Herr Sommer. Nu este adevărat?

— Herr Eberhardt? Ce treabă are el cu asta?

— El este înregistrat în dosarul medical al bunicului dumneavoastră la contacte urgente.

— Nu doctorul Peterson?

— Doctorul Peterson? Ridică graficul și răsfoi grăbit paginile. Aici nu apare niciun dr. Peterson.

*

Carl aștepta în holul spitalului. Își aruncă revista pe masa din sala de așteptare și mă ajunse din trei pași mari.

— Dr. Peterson nu e trecut nici măcar în lista de contacte, darămite ca doctor al lui. Eberhardt, avocatul lui, este trecut la contactul principal. Îl trăsei pe Carl spre ușă. De ce ar face așa ceva? Dr. Peterson a zis că l-a tratat pe bunicul de ani de zile.

— Ceva nu e în regulă. Poate că relația dintre Herr Sommer și dr. Peterson nu este chiar atât de apropiată cum pretind.

— Dar de ce ar minți? De ce ar pretinde oricare dintre ei o încredere îndelungată care nici măcar nu există?

— Nu pot să-ți răspund la asta. Dar dacă Herr Sommer nu are atâta încredere în dr. Peterson încât să-l înregistreze în certificatul medical, nici tu nu trebuie să ai încredere în el.

Strânsei cordonul paltonului.

— Cred că avem nevoie de ceva schimbări. Știi unde găsesc un magazin de bricolaj?

— Un magazin de bricolaj? Nu cunosc termenul.

— De uz casnic: piulițe, lacăte, șuruburi. Yale. Avem nevoie de niște yale noi cu sistem de blocare.

*

Nu mi-ar fi trecut prin cap că vom ajunge prea târziu. Ușa bucătăriei bunicului stătea larg deschisă. O lăsase așa ca să pară un jaf. Argintăria din sufragerie fusese furată, banii pentru cumpărături din portofel șterpeliți, camera bunicului prădată, biblioteca aproape distrusă și fiecare încuietoare de la birou spartă.

Dar registrul era încă bine ascuns printre volumele de pe raft.

Fiecare cameră fusese răscolită, inclusiv a mea. Chiar și sertarul cu lenjerie fusese răsturnat și conținutul complet împrăștiat. Această violare a intimității întrecuse măsura.

Carl își trecu frustrat mâinile prin păr.

— Dacă a fost Peterson, în mod sigur n-a găsit ceea ce căuta. Dacă ar fi știut unde să se uite, nu și-ar fi bătut capul cu toate astea. I-a luat timp.

— Distrugerea nu ia niciodată mult timp. Dar n-aş paria numai pe dr. Peterson. Herr Eberhardt pare să aibă şi el multe în joc. Îmi descheiai paltonul şi atunci îmi amintii de cheile din buzunar.

Carl făcu ochii mari de mirare la vederea acestora, apoi mă privi:

— Ascunde-le bine, Hannah, trebuie să chemăm poliţia. Acum.

*

Până ce poliţia ajunse, făcu fotografii şi luă amprente, fără să-mi dea nicio speranţă, trecuse deja ora şapte. Carl cumpără pizza. Nu era cea mai reuşită tentativă a Germaniei de a imita mâncarea străină, dar era binevenită.

Tatăl meu mă învăţase cum să schimb o yală şi lecţia se dovedise folositoare nu o dată, deşi niciodată nu m-aş fi aşteptat să am nevoie de abilitatea asta în Germania. Nici Carl nu era un novice în materie.

— Ar trebui să meargă. Învârti încă o dată ultimul şurub al yalei în uşa de la bucătărie. Cred că trebuie să facem ceva şi cu geamurile de la parter, poate cu toate geamurile.

Carl mă privi atât de grav că-mi venii să-l sărut. Se transforma tot mai mult în cavalerul meu cu armură strălucitoare. Dar nu ştiam încotro m-ar duce recunoaşterea acestui fapt şi nu eram pregătită să aflu… nu aici, nu acum. Îl ciupii de obraz.

— Schimbarea yalelor va fi o adevărată provocare pentru „bunul doctor" şi „nobilul avocat", dacă vor veni să mă caute. Dacă vor sparge geamul voi auzi, iar aceste yale cu blocare automată vor ţine la distanţă pe oricine.

— Nu ştiu, Hannah. Eşti sigură că nu vrei să rămân aici la noapte? Pot să dorm la parter.

Închisei ochii şi trăsei aer în piept.

— Sună atât de tentant. Apreciez că te-ai oferit, dar nu e o idee bună. Peterson şi Eberhardt vor fi încântaţi la culme să-mi facă un astfel de portret

înaintea bunicului. Iar dacă el nu-și revine, în mod sigur vor încerca să-mi asasineze caracterul în tribunal.

— În tribunal?

— N-ai văzut depozitul. Valorează o avere. Nu vor lăsa să le scape atât de ușor. Ar fi trebuit să vezi fața lui Eberhardt când bunicul a schimbat testamentul și mi-a oferit mie „casa cu tot ce e în ea și cu toate bunurile mele pământești”.

— Bunuri pământești furate de la evrei.

Dădui din cap.

— Mă tem că este adevărat, dar trebuie să cercetăm amănunțit registrul. Nu mă dau bătută de tot până nu termin.

— Am vrut să-ți spun că am căutat adresa aceea în Berlinul de Est. Există adresa, dar locuința a fost reconstruită după război. Am găsit un vecin, o doamnă Gruber, care și-a adus aminte de familia care locuia la numărul 3, pe Rochstrasse 39. Ea a zis că familia a dispărut pe la mijlocul lui noiembrie 1938.

— Își amintește atât de exact?

— Au fost prieteni mult timp, Martin și Roseanne Goldstein. Îi ține bine minte. Ultima dată i-a văzut la scurt timp după *Kristallnacht*, Noaptea de Cristal. Ea a spus că Herr Goldstein deținea o librărie frumoasă sub apartamentul lor, că devenise specialist în volume rare de primă ediție și că făcea afaceri serioase cu colecționari germani și englezi.

— Era o noapte târzie de noiembrie. Carl începu din nou să povestească. Toată strada s-a trezit la zgomotul de sticlă spartă. Geamurile din față au fost sparte în cioburi, spulberate… și o mulțime de cărți împrăștiate pe stradă și arse. Herr Goldstein și fiul său au încercat să-i oprească (erau Cămășile Brune) dar bătrânul a fost târât în stradă și bătut fără milă.

— Iar fiul?

— Împușcat în fața magazinului.

Mi se oprii inima în loc.

— Ține minte cum Frau Goldstein țipa întruna de la fereastra de la etaj, zicea că-i amintește de bocetul femeilor din Biblie, Rahela plângându-și copiii pe

care nu-i mai avea. Frau Gruber zicea că a privit toată scena din spatele perdelei de la fereastra de la etaj și că de atunci îi este rușine de propria persoană, fiindcă n-a făcut nimic ca s-o ajute.

Îi strânsei mâna lui Carl, iar el o cuprinse pe a mea în palmele lui. „În gura ei sunt propriile lui regrete."

— Ce ar fi putut să facă?

— Probabil nimic. Carl oftă, dar nu pierdu momentul. Nu atunci. Dar apoi, i-a luat pe ceilalți membri ai familiei Goldstein în casa lor. Bărbatul ei și-a propus să îi ajute să pună din nou magazinul, casa, viața lor, pe picioare. S-a oferit să le dea familiei Goldstein locul lor din cimitir pentru a-și înmormânta fiul.

— Niciodată n-am mai auzit ca cineva… au pierdut totul.

— Cărțile, *ja,* cea mai mare parte din inventar, dar nu tot. Și-a adus aminte de un bărbat, un membru al Partidului Nazist, care le-a azvârlit în față insigna de membru al partidului și de fiul lui în uniforma tineretului hitlerist. A spus că au intervenit în timpul bătăii, împiedicând cămășile brune să distrugă tot ce era în magazin. Din anumite motive, huliganii i-au ascultat și au plecat. Odată ce aceștia s-au făcut nevăzuți, Herr Goldstein, din grămada de pe stradă a scos o carte pe care a strâns-o la piept și i-a dăruit-o cu recunoștință acelui bărbat.

„Prime ediții rare… dedicația din *Colindă de Crăciun*? Da, noiembrie 1938… sfinte Dumnezeule din ceruri… bunicul."

— A spus că două zile mai târziu cineva i-a bătut la ușă și Herr Goldstein a ieșit să stea de vorbă cu acel bărbat. Frau Goldstein li s-a alăturat. Frau Gruber se uita din nou pe fereastră. N-a putut să audă tot, dar își amintește că Frau Goldstein plângea și spunea că nu puteau s-o lase pe singura lor fiică pradă naziștilor și că bărbatul s-a oferit să-i ajute. Soții Goldstein au refuzat să divulge numele acestuia, hotărâți să-l protejeze pentru efortul lui de a-i ajuta pe evrei să scape. Herr Goldstein l-a plătit bine să-i scoată din țară.

— Și n-a aflat numele lui niciodată?

— *Nein.* Dar stai să vezi. Zice că l-a văzut plecând și că îl știa din vedere. S-a întors o dată, privind în sus pe stradă. Era sigură că bărbatul era același cu cel care oprise jaful din noaptea aceea.

— Și ce s-a întâmplat? Au plecat?

— Gestapo-ul a venit seara următoare, a spart ușa și i-a târât în stradă.

— Pe toți?

— *Ja.*

Mă așezai înainte să cad din picioare.

— Îmi pare rău, Hannah. Carl mă strânse de umăr. Îi apucai mâna ca pe o ancoră de salvare.

28

LIESELOTTE SOMMER
SEPTEMBRIE 1944

A-mi lua rămas bun de la Frau Kirchmann era aproape la fel de greu ca a-mi lua rămas bun de la Lukas, cel puțin pentru o vreme.

Dar mai erau atâtea de făcut, atâtea de pregătit pentru ei în următoarele douăzeci și patru de ore. Doar atât răgaz le dăduse Vater. Cum sau unde vor merge, nu știam, doar că dr. Peterson trebuia să rezolve partea asta. Numai banii îi lipseau pentru a face tranzacția, iar apoi câteva ore pentru a obține documentele finale. Nu îndrăzneam să ne opunem. Nu mă mai îndoiam de cruzimea și de puterea lui sau de cea a propriului meu Vater.

Singura mea consolare și a lui Lukas era că Vater părea hotărât să mă protejeze. Asta pentru că le fusesem de folos conducându-i către familia Eisner? Sau ne înșelam, iar arestările n-aveau nicio legătură cu mine sau cu mașina neagră?

Mă grăbii spre casă, cu buzunarele îndesate cu comorile hărăzite pentru achiziționarea documentelor familiei Kirchmann, pentru dobândirea vieților lor. Era aproape seară când ajunsei, atâtea ore prețioase deja epuizate.

Ajunsesem la ușa bibliotecii lui Vater, când auzii vocea doctorului Peterson prin ușa deschisă.

— Nu te mai îngrijora. Atâta timp cât Herr Kirchmann te-a crezut, treaba se va face. El l-a convins pe Lukas, iar Lukas o va convinge pe Lieselotte. Ești foarte convingător când vrei să fii, prietene.

Mă lipii cu spatele de perete și ascultai.

— Ți-am spus să aștepți cu ridicarea celorlalți până ce familia Kirchmann va fi arestată. În momentul în care vor afla…

Dar dr. Peterson îl întrerupse pe Vater.

— Îți faci prea multe griji. Lukas se poate întoarce în orice moment cu plata. Imediat ce intrăm în

posesia ei, intrăm în acțiune. Așa nu vor mai avea timp să afle despre ceilalți. De altfel, i-ai pus să jure că nu vor spune nimănui!

Telefonul sună și aproape că-mi sări inima din piept de teamă. Vater răspunse la telefonul de pe birou.

— O, Hilde, mă bucur că ești tu. Vocea lui se făcu moale ca mătasea, într-o clipită. Lieselotte? Nu, îmi pare rău, iubirea mea, nu este aici. În oraș cu Lukas, bănuiesc. Făcu o pauză. *Ja, ja,* o voi pune să te sune. E potrivită întâlnirea de mâine. Își drese glasul. *Nein,* nu-i nevoie să vii până aici. Este mai bine ca Lieselotte să meargă cu tine, să-și petreacă timpul cu tine. Eu și Peterson avem mai multe proprietăți de arianizat și ele trebuie făcute mâine. E bine să fie plecată de acasă cu treburi. *Ja, danke.* Atunci ne vedem. La revedere, iubirea mea. Puse receptorul în furcă.

— Te avertizez, Wolfgang, ține-o departe pe Hilde. Ține-o departe până terminăm treaba asta.

— Nu-i chiar atât de simplu. S-a implicat în organizarea nunții lui Lieselotte de parcă ar fi fost mama ei. Trebuie să ne gândim la un motiv pentru care s-o amânăm, ca Lieselotte s-o anuleze.

— Hilde nu este proastă. O privire aruncată lui Lieselotte și va ști…

— Atunci nu trebuie să o vadă pe Lieselotte după arestări, zise tata încet. Totul trebuie făcut în același timp, mâine, în timp ce sunt plecate în oraș.

— *Nein.* Poate că este mai ușor și mai curat așa, dar e absolut necesar ca Hilde să fie convinsă că Lieselotte a anulat nunta din voia ei, că a ales programul Lebensborn, nu căsătoria cu Lukas. Dacă Hilde va afla că niște evrei au avut grijă de Elsa, că știai că Lukas e evreu și că e totuși membru în Abwehr, că ai fi permis ca fiica ta să se căsătorească…

— Foarte bine! Foarte bine! Crezi că eu nu știu? Dar ai văzut-o cu el aseară, astăzi. Ce va…?

— Evreica, cea pe care o cheamă Anna. Putem inventa o poveste cum că Lukas ar avea o relație cu

ea, iar Lieselotte a aflat abia astăzi, după arestarea lor.

— Poate. Un șiretlic, o minciună bună, dar trebuie să o convingem pe Lieselotte, dacă vrem să iasă bine treaba. Vom avea nevoie de timp, dovezi, ca să o convingem.

— Pot să fac rost de poze, cu fețe acoperite. I le poți arăta, dar numai după ce vor fi arestați și duși de aici. Tu, tatăl ei, ești ofensat și profund mâhnit pentru fiica ta, nu pentru că Lukas este evreu, ci pentru că s-a culcat cu o evreică.

Tata nu răspunse imediat.

— Da. Dar trebuie să fie o minciună convingătoare. Ea îl iubește.

Mă străduiam să-mi înăbuș suspinele.

— Unde-o fi cu banii? Trebuia să fi ajuns până acum. Scaunul doctorului Peterson scârțâi.

— A zis că s-ar putea să-i aducă mâine dimineață după ce va obține toți banii de la bancă. Ți-am spus să aștepți, dar dacă aud despre aranj…?

— N-ai fost acolo, nu vor face deloc legătura cu tine, Wolfgang. Nu te mai îngrijora.

Mă strecurai în bucătărie știind că trebuie să le dau de veste cumva celor din familia Kirchmann.

Ridicai zăvorul și deschisei ușurel ușa din dos. Înainte s-o pot închide în urma mea, dr. Peterson deschise ușa larg.

— Lieselotte, te-ai întors… Unde e Lukas?

— El… el îl ajută pe tatăl lui să obțină banii.

— Chiar? Dr. Peterson mă privi bănuitor. Herr Kirchmann a promis că ne va trimite bijuterii și bani gheață…

— *Ja, ja,* a trimis ceva prin mine. Vor aduce și banii cât de repede vor putea. Poate mâine, dacă întâmpină necazuri.

— Așadar, întinse mâna.

— Trebuie să i le dau lui Vater, trebuie să i le înmânez personal, mă eschivai.

Dr. Peterson se dădu la o parte cu o plecăciune și-și întinse brațul să mă conducă spre bibliotecă.

În timp ce mergeam, separam punguțele din buzunar printre degete cât de bine puteam, simțindu-le conținutul. Aveam să le dau doar monedele din aur, erau grele și ocupau mult loc, și grămăjoara de broșe. Dar aveam să păstrez inelele și pietrele prețioase, bunuri de preț ce puteau fi valorificate pentru a-mi trimite adevărata familie în ascunzătoare. Adăpostul și mâncarea nu erau niciodată gratuite.

— Lieselotte. Tata îmi rosti numele fără emoție în timp ce intram în bibliotecă.

Scosei grămezile grele din buzunarul de la palton și le așezai pe birou. Acestea sunt de la familia Kirchmann. Herr Kirchmann va aduce banii cât de curând poate.

Tata ridică privirea spre mine.

— Prețul pașapoartelor, a drumului cu vaporul, a documentelor de identitate false este mult mai mare. El mi-a zis despre inele… nestemate.

Scuturai din cap ca și când n-aș fi știut nimic.

— Poate că sunt și ele depuse la bancă. A spus ceva despre un seif, un cufăr, n-am dat atenție. M-a interesat mai mult să aud că le-ai spus că nu voi merge cu ei, că n-ai putut obține decât patru seturi de documente. I-am spus că n-are dreptate, că mi-ai promis, îl provocai eu.

— Am făcut tot ce-am știut eu mai bine; nu se mai poate face nimic, interveni dr. Peterson.

— Nu vorbesc cu dumneavoastră, dr. Peterson! Vorbesc cu *mein Vater!* Ridicai vocea.

— Lieselotte, dr. Peterson este musafirul meu. Trebuie…

— Da, Vater, dumnealui este musafirul tău, nu al meu. După părerea mea, el este cel care ne-a adus problema asta pe cap.

— Nu trebuie să-l acuzi pe el, când familia Kirchmann a încălcat legea.

— Lasă-mă să mă căsătoresc cu Lukas. Lasă-mă să merg cu ei.

— Am mai vorbit despre asta, Lieselotte. Nu se poate…

— Spune-i, Wolfgang, interveni dr. Peterson. N-o menaja. Nu e un copil.

Mă răsucii spre el.

— Ce să-mi spună? Și apoi spre Vater. Ce să-mi spui, Vater? Ce mai poate fi acum?

— N-am vrut să te rănesc, Lieselotte, să te simți prost.

— Despre ce vorbești?

— Lukas, se strecură dr. Peterson. Lukas și o evreică.

— Ce? Ce spui?

Ridică din umeri, de parcă ce spunea îi frângea inima.

— Poate că e aceeași Anna cu care l-ai găsit anul trecut. Probabil că relația lor a continuat în tot acest timp.

— Lukas? Râdeam. O legătură amoroasă? Ce nebunie, o adevărată nebunie.

— Mă tem că nu, draga mea. Vater părea sincer întristat. Am sperat că nu vei afla niciodată, dar… există poze. Pentru că este membru în Abwehr și sub anchetă, viața lui Lukas a fost… verificată cu atenție. A fost găsit în pat cu o…

— Nu te cred. E o minciună, o altă minciună a doctorului Peterson!

— Îți voi aduce fotografiile, ca să te convingi, se oferi dr. Peterson.

Mă așezai greoi pe fotoliul din fața biroului lui tata, de parcă mă îndoiam, de parcă îi credeam. De parcă acest nou adevăr amenința să mă distrugă în cele din urmă.

— Tatăl tău este mult prea binevoitor cu ei că îi scoate din țară, Fräulein. Are tot dreptul să-l aresteze pe om și ar putea s-o facă chiar acum. Nu trebuie decât să spui.

Îl priveam de parcă îi luam oferta în calcul.

Ridică din umeri.

— E mai simplu să anulezi nunta decât să-i scoți din țară. Dacă nu vrei…

— N-am spus deloc că te cred. Nu te cred! Lukas mă iubește, mă iubește așa cum îl iubesc și eu… de

ani de zile. Nu poate fi adevărat. Dar… a fost plecat atâta amar de vreme și… Mă ridicai, lăsând lucrurile în suspans. Apoi, părând hotărâtă:

— Mă voi uita peste fotografiile tale și apoi voi decide.

— Îmi pare rău, draga mea. Hilde și eu ne vom da toată silința să te ajutăm să depășești momentul acesta.

Nu-mi era greu să storc niște lacrimi.

— Mă doare capul. Mă duc la culcare.

— Să-ți aduc fotografiile în seara asta? Vocea doctorului Peterson, alunecoasă, mă călca pe nervi.

— Mâine, îi spusei. Voi lua ceva să mă ajute să dorm. Poate că atunci când mă voi trezi, totul va fi fost un coșmar.

Îmi înfipsei unghiile în palme și ieșii, rugându-mă ca reprezentația mea să fi fost la fel de convingătoare ca a lor.

29

HANNAH STERLING
FEBRUARIE 1973

A doua zi dimineața îmi pregătii cafeaua și studiai registrul ore în șir. Copiai fiecare nume și adresă, datele de la început și de la sfârșit, întreg inventarul.

În timp ce scriam, mi-l imaginai pe bunicul și poate pe unchiul Rudy în uniforma lui de tânăr hitlerist, apropiindu-se de oamenii înspăimântați, prima dată de familia Goldstein: Martin, Roseanne, fiica lor; apoi de familia Rosenbaum… de Kaufmann… de Horowitz… Jacob… Eisner… Levy… și lista continua. Mi-l imaginai înduioșat de situația lor, oferindu-le ajutorul, plin de regrete față de pagubele făcute de *Kristallnacht*, plângându-se de legile Reichului împotriva evreilor, înțelegându-le suspiciunea, amplificându-le teama și câștigându-le încrederea. Și apoi, prezentându-le ideea, oferta, speranța salvării. Îmi imaginai totul, familiile așteptând la adăpostul întunericului după salvatorul promis. Apoi Gestapo-ul năvălind pe ușă, orbindu-i cu lanterne, apoi mașini, dube și camioane cu motoarele turate pierind cu ei în toiul nopții, în timp ce vecinii lor se ghemuiau îngroziți în spatele draperiilor rugându-se să nu fie descoperiți, rugându-se să nu fie ei următorii.

Capul îmi pulsa, gâtlejul mi se uscase și mă străduiam să nu vomit.

Erau douăzeci și trei de familii trecute în registru, o sută nouăzeci și două de persoane în total. Ultima familie trecută pe listă era Kirchmann. Erau patru, dar prenumele lor nu apărea.

*

Îmi petrecui următoarele două zile făcând inventarul depozitului și comparând cu registrul. Carl fu nevoit să meargă la lucru, dar îmi dădu telefon de două ori pe zi să se asigure că sunt bine,

grijuliu ca o cloșcă bătrână. Alteori răspundeam la telefon și nu se prezenta nimeni. La un moment dat, auzii doar un clic. Nu știam dacă era dr. Peterson sau Herr Eberhardt sau amândoi, jucându-se cu mine, hotărâți să mă sperie, verificând dacă mai rămăsesem și sperând să-mi fi luat zborul. Dar n-aveam de gând să cedez și nici să renunț.

Când în cele din urmă terminai cu inventarul, trăsei perdelele. Deasupra curții, în spatele grădinii bunicului, umbre întunecate trandafirii, aurii și violet se pierdeau în spatele acoperișurilor. Amurgul se lăsă repede și odată cu el o tristețe palpabilă. Închisei cartea și mă așezai în întunericul ce mă împresura tot mai mult.

Telefonul de pe birou sună, făcându-mă să tresar.

— Alo? Speram să fie Carl, dar ezitam de fiecare dată când răspundeam.

— Fräulein Sterling?

— Da, eu sunt.

— Dr. Keitzmann.

— Da, domnule doctor.

— Herr Sommer și-a revenit de vreo oră.

Groaza, îngrijorarea, ușurarea și dezamăgirea se încăierau în sufletul meu.

— Fräulein? Mai sunteți pe fir?

— Da, domnule doctor. Sunt. Numai că m-ați luat prin surprindere.

— *Ja,* ce veste bună! Nici eu nu mă așteptam. Nu poate să vorbească, nu poate să mănânce singur, poate cu timpul. Îl mai ținem câteva zile. Vreau să-l ținem sub observație.

— Mulțumesc. Mulțumesc tare mult pentru că mi-ați spus.

— Puteți veni să-l vedeți, dacă doriți.

— Vă mulțumesc. Poate mâine. „E prea devreme!”

— Noapte bună, atunci.

— *Danke schön.* Noapte bună.

„Dacă ar fi murit, ar fi fost mai simplu… mult mai simplu. Ei vor vrea să-l aduc acasă, să-l îngrijesc.

Cum aș putea să fac așa ceva, după toate câte am aflat?”

Telefonul sună din nou, aproape că-mi sări inima din piept.

— Hannah?

— Carl. Era de-ajuns să-i rostesc numele ca să mă simt nespus de liniștită.

— Nu e timpul să iei cina? Îmi dai voie să te scot în oraș?

— Nimic nu mi-ar plăcea mai mult. Dar arăt ca muma-pădurii. Nici măcar nu m-am pieptănat astăzi.

— Atunci vom merge într-un loc mai întunecos, iar dacă ospătarul te va lua la întrebări, îi voi spune că te-am scos recent din arhivele statului și că ar trebui să fie onorat să primească o asemenea relicvă.

Zâmbetul din vocea lui era cel mai minunat lucru al zilei. Nici măcar nu îmi păsa că mă făcuse relicvă.

— Atunci vino repede și ia-mă de aici.

*

Așa cum promisese, restaurantul era slab luminat, doar de lumânări. Mă simțeam ștearsă și palidă, complet extenuată, dar Carl mă răsfăța și era atât de iubitor cu mine de parcă aș fi fost Miss Univers.

— Ai terminat inventarul?

Scuturai din cap cu un gol în stomac.

— E așa cum am crezut?

— Cea mai mare parte e tot acolo. Bănuiesc că așa a trăit ani de-a rândul, vindea câte puțin din ele. Probabil cu ajutorul lui Peterson și al lui Eberhardt.

— Ce vei face acum?

— Nu știu. Bunicul va veni curând acasă și toată lumea se așteaptă să am grijă de el. Habar n-am cum voi putea să fac așa ceva, cum aș putea să stau lângă el acum.

— Toată lumea?

— Dr. Keitzmann, doctorul bunicului de la spital. Dr. Peterson, deși nu sunt sigură că merită să fie numit *doctor.* Herr Eberhardt. Chiar și bunicul.

— Ei nu știu că tu știi deja.

— Nu. Și nu știu cum voi îndrăzni să stau acolo și să le spun sau cum voi sta acolo și să *nu* le spun.

— Atunci, vei pleca înapoi în America?

Scuturai din cap.

— Eu… chiar nu știu. Nu mi-am atins scopul pentru care am venit. Am aflat despre bunicul mai multe decât m-aș fi așteptat, dar mai nimic despre mama. Ce s-a întâmplat cu ea din momentul în care s-a logodit cu Lukas Kirchmann și până la căsătoria ei cu… cu bărbatul căruia i-am spus tată? Și cine a fost tatăl meu adevărat?

— Poate că și ea a descoperit exact ce ai aflat și tu. Ar fi fost destul ca să-l părăsească pe Herr Sommer, dacă încerca să-i ajute exact pe oamenii pe care el îi denunța, mai ales dacă din cauza lui logodnicul ei a fost arestat. Și pentru tine este de-ajuns acum ca să te întorci împotriva lui, nu-i așa?

— Dar unde a plecat? Cum de a ajuns să se căsătorească cu… un american? Nu pot să nu mă întreb… E important că ultimii pe listă sunt familia Kirchmann. Septembrie 1944. Se pare că atunci bunicul a încetat această activitate. De ce?

— Dacă a avut un rol esențial în arestarea logodnicului ei, în distrugerea vieții și speranțelor propriei lui fiice, nu crezi că a fost îndeajuns să-l facă să înceteze?

— Nu e asta problema. Doar că mă întrebam și eu. În registru, la familia Kirchmann apar trecute patru persoane, dar prenumele lor nu apar. Sunt singurii al căror prenume nu sunt menționate. Părinții tăi au spus că erau patru în familia Kirchmann, Herr și Frau Kirchmann, de asemenea, Lukas și Marta.

— Iar Marta nu a ajuns în lagăr.

— Nu, n-a fost arestată. Atunci cine bănuiești că a fost al patrulea?

Mă fixă cu privirea. Vedeam cum i se învârt rotițele.

— Acum tu ești cea care sare la concluzii.

— Oare? Îi cercetai fața. Pe certificatul de căsătorie, mama și-a trecut numele de fată Kirchmann.

— Poate din loialitate sau ca să se ascundă de tatăl ei. Numerele ar putea să facă referire la numărul de pașapoarte și de acte de identitate inventate de Herr Sommer, nu la numărul celor care au fost, de fapt, arestați.

— Dar el a trecut arestările și data acestora într-o coloană separată în dreptul familiilor. În cazul familiei Goldstein, a trecut doar trei arestări. Cel de-al patrulea nume era tăiat pentru că…

— Pentru că băiatul fusese ucis de *Kristallnacht.*

— Da, consimții eu.

30

LIESELOTTE SOMMER
SEPTEMBRIE 1944

Încuiai ușa și îmi schimbai hainele. Știam cât e de important să-mi iau mai multe rânduri de haine pentru a-mi ține de cald și pentru a face economie de spațiu, să-mi iau pe mine două rânduri de lenjerie, două rochii, un jerseu, un palton și să nu car cu mine decât o geantă cu toate lucrurile de care voi avea nevoie în ascunzătoare.

Singura amintire pe care o vârâi în căptușeala portofelului fu poza cu Mutti, în care eram amândouă pe când aveam eu numai șase ani: râzând, zâmbind, îmbrățișate într-un leagăn în timpul unei vacanțe de vară. Așa mi-o aminteam, înainte să se îmbolnăvească de cancer și înainte ca lumea să se întoarcă cu susu-n jos. Umplui geanta cea mică cu o pastă de dinți, pudră, un pieptene, aspirină și cămașa de noapte pentru noaptea nunții. Înfoiai perna și plapuma să semene cu o formă adormită în pat.

În cele din urmă, veni și noaptea. După ce auzii mașina doctorului Peterson îndepărtându-se, ascultai cu atenție pașii lui Vater pe scări. Se oprise în pragul ușii mele.

— Lieselotte? mă strigă cu blândețe, încercând ușa. Dar o încuiasem.

— Te rog, Vater. Du-te și lasă-mă în pace. Vreau să dorm. Nu mai pot să vorbesc în seara asta despre acest subiect. Îmi pieri glasul.

— Foarte bine, copila mea. Somn ușor.

— Spune-i Sophiei să nu mă cheme la micul dejun. Trebuie să dorm dacă voi putea.

— Îi voi transmite. Noapte bună!

Nu îi răspunsei. Cum ar putea aștepta așa ceva din partea mea?

Auzii ușa lui închizându-se și așteptai până când ceasul din hol bătu ora nouă. Știam că va asculta la radio până va adormi. Deschisei geamul, fără zgomot, mă urcai pe pervazul lat și mă lăsai în jos pe

vrejul de glicină ce se agăța de peretele din spatele casei. Un câine lătră la trei case distanță. Înghețai, ghemuită în spatele unui arbust veșnic verde, până ce proprietarul deschise ușa înjurând și trase câinele înăuntru.

Afară înghețase deja, făcând pietrele din pavaj alunecoase. Alergam în vârful picioarelor, ușor, fără zgomot, ținându-mă în umbra pereților din piatră și a frunzișului. Parcă trecură ore în șir până ajunsei la ușa din spate a familiei Kirchmann. Trei bătăi scurte și apoi alte trei, atât de încet că-mi era teamă să nu fie auzite.

Dar ușa se deschise și mă strecurai înăuntru.

— Lieselotte! Era Lukas și înainte să scot vreun sunet, mă trase în brațele lui și-mi astupă buzele cu ale lui. Ne sărutarăm de parcă am fi fost niște înfometați care dăduseră, în cele din urmă, de fructe zemoase.

Dar nu mai era timp de pierdut. Mă desprinsei din îmbrățișare.

— Unde sunt părinții tăi?

Mă conduse în camera de zi, deja răvășită de împachetatul cărților, al fețelor de masă și al fotografiilor de familie. De parcă erau, cu adevărat, pe cale să părăsească Germania și să pornească spre o nouă viață, cu comori din cea veche.

Herr Kirchmann ridică surprins privirea.

— Lieselotte. Am făcut rost de bani. Veneam mâine la prima oră.

— *Nein.* E-o minciună, totul e o minciună. Scosei punguțele cu nestemate din buzunar. Ei pun la cale arestarea, imediat după ce aduci banii, a tuturor.

Frau Kirchmann veni din dormitor.

— Cum adică? Wolfgang ne-a promis. El i-a spus lui Helmeuth…

Scuturai epuizată din cap.

— Ne-a înșelat. Ne-a folosit, pe mine cel mai mult. Tata și dr. Peterson sunt în spatele arestărilor. Așa își câștigă banii, ei și Fräulein Hilde. Averi subite, așa le numesc, și râd.

— Nu…

— Ba da, voi sunteți următorii. Au așteptat atât de mult din cauza lui Fräulein Hilde. Tata vrea să anulez nunta în mod public astfel încât să nu mai fie nicio legătură între familia noastră și… nu puteam să zic.

— *Die Juden,* termină Frau Kirchmann, alunecând pe canapea.

— *Ja,* zisei în șoaptă. Ei cred că Fräulein Hilde nu se va mai căsători cu Vater dacă va ști, că-l va deconspira înaintea partidului, că amândoi vor fi ruinați dacă… Îmi smulsei bereta de pe cap, în cameră făcându-se prea cald dintr-odată și îl privii pe Lukas. Au de gând să spună că te-au găsit în pat cu Anna, o evreică, și că eu am anulat nunta.

— Cum ar putea…

— Dr. Peterson face fotografii din bucăți. Habar n-am cum, dar le vor face cât mai convingătoare. Veți dispărea cu toții imediat ce le dați banii.

— Iar tu, cu tine ce vor face dacă nu te căsătorești cu Lukas? Cum rămâne cu nunta lui Herr Sommer? Voiau să te știe căsătorită înainte de nunta lor, sau trimisă la… Marta nu apucă să termine.

— Lebensborn, zisei. Vater a aranjat deja. O va convinge pe Fräulein Hilde că am ales să merg acolo din cauza dezamăgirii. Că am ales să-mi fac datoria față de Reich la urma urmei.

— *Nein,* jură Lukas. Nu-l voi lăsa…

— Nu poți să-l oprești, insistă Marta. Dar te poți căsători cu Lieselotte. Căsătorește-te cu ea acum… în seara asta.

Fiori de speranță mă străbătură din cap până-n picioare.

— Dacă e căsătorită cu tine, ce-o să-i facă?

— Tot ce vrea. Herr Kirchmann se așeză greoi lângă soția lui. Are puterea să facă tot ce vrea.

Scosei din buzunar legătura cu pietrele prețioase.

— Când mi-am dat seama ce puneau la cale, le-am dat doar monedele și broșele să-i fac să creadă că nu știu nimic. Acestea vă pot ajuta să vă ascundeți în seara asta. Trebuie să plecați repede.

— Iar tu vei veni cu noi, insistă Lukas. Nu te poți întoarce acasă. Îi strânsei mâna și mă uitai zâmbind

în ochii lui.

— Credeam că nu mai zici.

— Cine are loc? Unde putem pleca în termen atât de scurt? își întrebă Frau Kirchmann soțul.

— Nu știu. Voi vorbi cu pastorul Braun. S-ar putea să fie nevoie să ne despărțim. Cinci suntem prea mulți pentru a fi adăpostiți într-o singură casă.

— Eu și Lieselotte vom rămâne împreună, insistă Lukas.

— Nu sunteți căsătoriți, șopti Frau Kirchmann. Nu puteți…

— Atunci trebuie să schimbăm asta, promise Lukas.

*

O oră mai târziu o ștersesem cu toții de acasă doar cu hainele de pe noi, cu câte o geantă mică în spate fiecare, în care căram lucrurile cele mai importante pentru ascunzătoare și cu speranță în viața ce ne stătea înainte.

Căzurăm de acord să ne ascundem în biserică până ce se va găsi o familie, două sau trei să ne ia la ei.

În timp ce așteptam, fără să știm ce ne-ar putea rezerva ziua sau ora următoare, eu și Lukas ne prezentarăm înaintea pastorului Braun. Herr Kirchmann, Vater Kirchmann, stătea lângă Lukas, iar Marta lângă mine, exact așa cum plănuisem de multă vreme. Frau Kirchmann, Mutter Kirchmann și Frau Braun stăteau pe rândul din față ca martore.

Lukas îmi luă mâinile în ale sale și ne făgăduirăm inimile și viețile pentru totdeauna, la bine și la rău, unul altuia. Cu binecuvântarea lui Dumnezeu, a familiei lui și a bisericii, nicio nuntă nu putea să însemne mai mult pentru mine.

Când veni momentul inelelor, Lukas strânse din buze cu părere de rău. Pastorul Braun aproape că renunțase la partea asta, care chiar n-avea importanță, date fiind condițiile nefaste. Dar mama mea, soacra mea și mama mea de suflet, păși între noi și-și scoase verigheta de pe deget.

— Am purtat verigheta asta din ziua în care m-am căsătorit cu tatăl tău.

— *Nein,* Mutti. E a ta, șopti Lukas.

— Verigheta e viitorul. Și mi-o strecură pe deget.

Mi se tăie respirația, iar inima mea era copleșită, dovadă stând lacrimile care-mi curgeau pe obraji.

Îi mulțumii lui Dumnezeu pentru soțul meu, pentru familia lui și șoptii cuvintele din povestea lui Rut: „Poporul tău va fi poporul meu. Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu. Oriunde vei merge tu, voi merge și eu."

Mutter Kirchmann îmi luă fața în mâini și mă sărută pe amândoi obrajii. Apoi Lukas mă trase în brațele lui. Buzele ni se uniră și ne sărutarăm, cel mai lung și cald sărut din viața noastră de până acum, până ce pastorul tuși și ne despărțirăm zâmbind. Indiferent ce urma să se întâmple, cel puțin ne aveam unul pe altul.

*

Pastorul Braun ne ascunse în subsolul bisericii. Chiar înainte de asfințit ne-am furișat pe alei dosnice până în camerele de deasupra unei biblioteci private; într-o nișă, la un capăt, Marta și părinții ei; în altă nișă, la celălalt capăt, eu și Lukas, o cameră nupțială sub streașină.

Pe parcursul zilei am păstrat o tăcere totală, ținându-ne în brațe și dormind terminați de oboseală, apoi trezindu-ne, umblând încet și apoi dormind iarăși sau ascultând zgomotele iscate de proprietarii bibliotecii, de clienți și muncitori care veneau și plecau în holurile de sub noi. În noaptea aceea ne-am șoptit toate lucrurile care rămăseseră nespuse, cuvinte pe care le păstraserăm în inimile noastre. Apoi nu am mai vorbit, nu ne-am mai amintit. N-avea niciun rost să ne facem planuri, nu acum. Făceau alții planuri pentru noi, ce puteau, cu ce ne hrăneau, unde să ne mute, cum să ne ajute. Cine știa ce rezerva ziua de mâine celor doi proaspăt căsătoriți ascunși în mansarda unei biblioteci? Aveam la

dispoziție doar noaptea aceasta, acest moment. Am trăit, am respirat și ne-am iubit de parcă ar fi fost pentru ultima dată.

Iar dimineața, chiar înaintea zorilor, începură raidurile.

31

HANNAH STERLING

MARTIE 1973

Îi făcui o dată o vizită bunicului la spital, dar dormea și nu îl trezii. Rugai asistenta să-i lase vorbă că am trecut pe acolo. Era tot ce puteam face, tot ce mă lăsa inima să fac.

Trecură două săptămâni până să-și recapete puterea necesară ca să se întoarcă acasă. Doar atunci fu în stare să țină o furculiță, chiar dacă mâna dreaptă îi tremura și uneori nu reușea să-și ducă mâncarea la gură. Nu putea să vorbească, avea nevoie de ajutor la îmbrăcat și la îmbăiat. Asistenta doctorului Keitzmann mă puse în legătură cu un alt asistent care să-l ajute în detaliile mai intime ale îngrijirii lui în prima lună. Apoi, doctorul Keitzmann promisese să-i reevalueze starea de sănătate.

Îmi imaginam cum ar fi să mai stau o lună, să gătesc, să fac curat, să gestionez finanțele și să plătesc facturile bunicului. Nu doream să rămân, să fiu în aceeași casă cu el și probabil sub privirea cercetătoare a doctorului Peterson și totuși nu vedeam cum aș putea să-l las în starea în care se găsea. Stând încă o lună puteam să văd cum stă cu sănătatea, iar cu Geoffrey, asistentul lui, care îl îngrijea acasă, puteam să petrec mai mult timp lucrând la un nou plan pe care-l aveam cu Carl.

Din câte știam, dr. Peterson nu-l vizitase pe bunicul la spital, nici nu sunase, cel puțin nu se prezenta când suna, și nici nu venise să-l caute acasă. Dar Herr Eberhardt trecu într-o zi, după întoarcerea bunicului acasă, să se asigure că era bine îngrijit.

— Asistentul este bun, competent? întrebă el.

— Da, așa cred. Îi fac mâncare și-l verific de câteva ori pe zi împreună cu Geoffrey. Până acum, Geoffrey se arată foarte grijuliu. Doar că nu știm în ce măsură își va reveni.

— Poate că este voia providenței să fii aici, la urma urmei, recunoscu Herr Eberhardt. Cel puțin

faci parte din familie.

— Mulțumesc. Nu credeam că veți gândi astfel.

Nici providența nu știam ce gândea despre toate acestea.

— N-am fost de acord cu atitudinea pripită a lui Wolfgang de a-și încredința toată averea unei persoane pe care n-a cunoscut-o niciodată și despre existența căreia n-are habar decât de două luni. Mi-am făcut griji pentru el.

— La fel și dr. Peterson.

— Da, sunt prieteni apropiați de mulți ani de zile. Cred că dr. Peterson ar fi preferat să își asume el însuși rolul acesta.

— Sunt convinsă.

— *Ja,* dar acum sunt de acord cu Wolfgang. A fost înțelept. Cred că familia este o opțiune mai bună. Oricum ești moștenitoarea lui, acum că știe de existența ta.

— Dr. Peterson ar fi fost moștenitorul dacă n-aș fi apărut eu?

— Nu trebuie să divulg eu lucrul acesta. Dar e-adevărat, prezența ta îi schimbă perspectivele. Înțelegi că în documentele pe care le-a semnat bunicul tău nu era doar testamentul lui, ci prin ele te-a făcut acum co-proprietar al bunurilor lui.

— Da. Facturile sunt plătite la zi. Dar trebuie să vă întreb ceva: asta înseamnă că am libertatea să-i conduc afacerile așa cum găsesc de cuviință?

— Ei bine, da, în limite rezonabile, bănuiesc, atâta timp cât el nu poate să facă asta. Casa rămâne a lui cât timp trăiește sau cât poate să stea aici, la fel și banii necesari acoperirii nevoilor și cheltuielilor pe care le are, iar ceea ce rămâne îți va reveni după trecerea lui din viață. După aceea, vei fi liberă să vinzi dacă vrei. De altfel, dr. Peterson și-a exprimat insistent dorința de a cumpăra casa dacă va fi scoasă la vânzare.

— Chiar? Foarte curios.

— Presupun că are o valoare sentimentală după o astfel de prietenie de durată.

— Hmm!

Era dificil să-l citesc pe Herr Eberhardt, să-mi dau seama dacă era la fel de nevinovat pe cum părea sau, pur și simplu, se pricepea foarte bine să ascundă adevărul.

— Mai e un lucru de care sunt foarte curioasă. Dr. Peterson a afirmat sus și tare că Grossvater este pacientul lui, dar doctorul Keitzmann n-are nicio informație în sensul acesta. Dumneavoastră sunteți singurul trecut la contactele lui.

Herr Eberhardt dădu din cap uluit.

— Dr. Peterson nu mai practică medicina. Din câte știu eu, el n-a mai practicat de la sfârșitul războiului, dar Wolfgang a rămas singurul „pacient" loial.

— Are totuși voie să prescrie medicamente?

— Eu… nu știu să vă răspund la întrebarea asta.

— Bunicul a zis că ia medicamente pentru inimă din cele pe care dr. Peterson pretinde că i le-ar fi prescris. Dar și dr. Keitzmann i-a prescris medicamente.

Herr Eberhardt se încruntă.

— Nu sunt doctor, Fräulein Sterling, iar dumneata nu ești clienta mea. Nu pot să te sfătuiesc direct… dar dr. Keitzmann este medicul curant al lui Wolfgang și actualmente el îi urmărește starea.

— Așa mă gândeam și eu.

*

Mai târziu în aceeași după-masă îi dusei bunicului o cafea. Îmi cercetă fața așa cum o făcea de fiecare dată când intram în camera lui. Nu-l puteam privi îndelung. Era un adevărat paradox acest bătrân slab, care depindea de mine în întregime în acest moment, care-mi lăsase mie totul prin testament, îmi dăduse tot ce avea, și care, totuși, săvârșise rele inimaginabile, urmărindu-și propriile interese. Rele atât de grave care culminaseră cu înstrăinarea propriei fiice și cu trădarea bărbatului pe care ea îl iubise, și a familiei lui. „Cum rămâne cu mama? A fost și ea ținta acelei trădări?"

Tata mă avertizase întotdeauna că mama nu putea vorbi despre război, despre ce i s-a întâmplat atunci. Dar oare lui i-o fi spus? Și chiar dacă i-a spus, nu mai aveam pe nimeni care să-mi explice ce s-a întâmplat de fapt, cu excepția bunicului.

Trebuia să îl confrunt, să îl întreb despre aceste familii, despre depozitul de colecții incredibile. „Dar acum nici măcar nu mai putea vorbi. Chiar dacă îi revine graiul, cum să-l întreb acum când stă să cadă în gura prăpastiei? Un stres în plus îi dă toate șansele să se prăbușească și s-a zis cu el."

Culmea ironiei, dr. Peterson fu cel care dădu glas acestei întrebări în locul meu. Într-o seară, numai ce se retrăsese asistentul, se auzi clopoțelul de la ușă.

— Dr. Peterson? Nu îl invitai înăuntru, rămase în prag. Nu e cam târziu pentru socializare?

— N-am venit pentru socializare. Am venit pentru că sunt preocupat de pacientul meu.

— Pacientul dumitale?

Dr. Peterson își îndreptă umerii și trecu pe lângă mine.

— Herr Sommer e pacientul meu de mulți ani de zile.

— Dar nu l-ați vizitat la spital și nici măcar nu mai practicați de la sfârșitul războiului, înțeleg.

Făceam tot ce puteam ca să-mi controlez nervii și, în același timp, să-mi ascund teama din voce.

— Am avut grijă de soția lui, Elsa, până la moartea ei, de familia lui și de Wolfgang în toți acești ani. Îți poți da seama că sunt foarte preocupat de starea actuală a lucrurilor. Cred că va fi mai bine îngrijit într-o clinică medicală decât aici.

— Are un asistent personal, 24 de ore din 24, și mă are pe mine.

— Al doilea atac cerebral s-ar putea să-i fie fatal. Făcu un pas mai aproape.

— Sunt sigură că aveți dreptate. Vom face tot ce putem să nu se întâmple așa ceva.

— Sugerez, de dragul vieții lui Wolfgang și al sănătății lui, să fie trimis la o clinică foarte bună din afara Berlinului, cu echipamente performante, cei

mai buni medici în domeniu, precum și sub supravegherea mea. Sunt specialiști în terapie fizică în cazul pacienților care suferă un atac cerebral. Nu trebuie să facem nicio economie pentru refacerea sănătății lui.

— De niciun fel?

— *Nein.* Ezită pentru prima dată de când îl cunoșteam. Este, bineînțeles, și prietenul și pacientul meu.

— Și este bunicul meu, insistai eu. Cred că aici are parte de cea mai bună îngrijire și se simte cel mai bine în casa lui, în împrejurări familiare. Iar dr. Keitzmann îi va reevalua starea nu peste mult timp și putem să îi cerem și dumnealui părerea. Dar mă îndoiesc că bunicul își poate permite o clinică cu dotări performante, în afară de ceea ce îi asigură statul.

— Din acest motiv am vrut să stăm de vorbă între patru ochi. Vreau să îți fac o ofertă bună pentru casă, suficientă pentru ca Wolfgang să aibă tot ce îi trebuie pentru restul vieții, iar tu să poți fi alături de el, dacă dorești. Sau să te întorci în America, ce preferi.

— Foarte generos din partea dumitale, dr. Peterson.

— De dragul prietenului meu, Fräulein, vei vedea că sunt mai mult decât generos.

— Înțeleg. Nu știu ce să zic. Când propuneți să încheiem tranzacția? Bănuiesc că nu contează dacă mai stau în casă, din moment ce bunicul se mută la o clinică de specialitate, iar aceasta este grija dumitale de căpătâi.

Dr. Peterson se foi.

— De fapt, Fräulein, ca să fie oferta cât mai generoasă posibil, trebuie să-mi vând propria casă. Voi fi nevoit să mă mut imediat.

— Imediat?

— Așa ar fi cel mai convenabil.

— Așa cum am spus, trebuie să mă mai gândesc la oferta asta. Ar însemna să vând totul, iar bunicul și-a exprimat clar, în scris, dorința și dreptul de a locui în această casă până la sfârșitul zilelor sale.

— E-adevărat că vrea să locuiască aici cât mai mult posibil. Wolfgang are atâtea amintiri în acest loc. Dar poate că ar trebui să facem abstracție de aceste amintiri pentru îmbunătățirea stării lui de sănătate. Un loc nou… ridică din umeri… fețe noi, un program terapeutic avansat, ar putea face minuni.

— Minuni. Zâmbeam. Așa cum am spus, mă voi mai gândi și vă voi spune.

Dr. Peterson își îndesă pălăria pe cap.

— Nu te gândi prea mult, Fräulein Sterling. Fiecare zi contează în însănătoșirea victimelor unui atac cerebral. Sunt sigur că nu vrei să împiedici însănătoșirea lui și nici să fii socotită vinovată pentru declinul acesteia.

*

Luni dimineața îl sunai pe Carl și îi spusei despre vizita doctorului Peterson.

— Mi s-a părut mai degrabă o amenințare decât o ofertă.

— *Ja,* așa-i cu siguranță. Sigur e în temă cu „achizițiile" lui Herr Sommer. Poate că este chiar partener. Nu știe că tu ai descoperit camera secretă, cu niciun chip să nu-l lași să afle, în mod sigur nu înainte de a decide ce vei face. Dacă te constrânge să ieși din casă, va cumpăra totul.

— Mi-e teamă că dacă nu vând, și nici nu mă gândesc să vând atâta timp cât trăiește bunicul, va găsi o cale să mă dea afară. Mai că mi-a lăsat senzația că mă acuză că nu mă îngrijesc cum trebuie de bunicul, că va da vina pe mine dacă bunicul nu se va însănătoși.

Carl oftă din greu la telefon.

— Nu-mi place că stai acolo, Hannah. Oamenii ucid pentru averi, iar ei doi au făcut la fel. Nu vei fi în siguranță atâta timp cât bunurile de valoare sunt acolo.

— Atâta timp cât ele sunt aici… Acesta-i răspunsul.

— Ce spui? Să le mutăm?

— Spun că a sosit vremea să le înapoiem, pe toate. Răscumpărarea păcatelor.

— Hannah…

— Vrei să mă ajuți?

*

Cu dr. Peterson la pândă, nu îndrăzneam să ies din casă. Dar Carl folosea fiecare minut liber de la lucru interesându-se de Marta și Lukas Kirchmann și căutând numele și adresele victimelor bunicului pe care le notasem pe o listă. Cunoștea organizații guvernamentale și civile care întocmiseră ani la rândul liste detaliate cu supraviețuitori, inclusiv cu numele și adresele evreilor care fuseseră mutați, iar proprietățile lor arianizate, datele și locurile în care fuseseră arestați. Existau chiar și informații din lagărele în care oamenii fuseseră deținuți, dacă fuseseră transferați în alte lagăre sau eliberați sau dacă nu supraviețuiseră. Și mai existau informații legate de locul în care plecaseră după război, cel puțin în cazul unora. Apreciam pentru prima dată înclinația germanilor spre păstrarea atât de meticuloasă a evidențelor.

— În general erau numiți „deportați”. Fiecare are altă poveste, îmi destăinui Carl discret în timpul unei șuete la cafea în bucătăria bunicului. Până la urmă unii au emigrat în Palestina, alții în Statele Unite, iar alții în alte țări de la o margine la cealaltă a pământului. Câțiva s-au întors în Berlin sau în alte locuri din Germania; deseori familiile și-au unit supraviețuitorii prin căsătorie pentru a forma noi familii. Alții au așteptat luni întregi în lagăre până ce membrii familiei au venit să-i caute sau până au găsit un membru al familiei care să-i ia la ei. Bineînțeles că mulți nu s-au mai întors niciodată din lagăre.

— E ca și cum am căuta acul în carul cu fân.

— Până acum am dat de două persoane care au venit și și-au recuperat locuințele inițiale.

— Numai doi? Nu puteam să-mi ascund dezamăgirea. Căuta de mai bine de trei săptămâni.

— Evreii n-au fost trimiși înapoi acasă, de unde au plecat. Fie au pierit, fie au supraviețuit. În multe cazuri, întreaga familie a pierit. Unii au supraviețuit, dar familiile nu s-au reunit niciodată. Chiar azi am citit în ziar despre niște persoane din aceeași familie care s-au regăsit abia acum, pentru prima dată, după toți acești ani.

— Dar rude? N-au nici măcar rude?

— Chiar și evidențele germane au o limită. Mai am și alte idei, numai că nu am timpul și resursele necesare să le pun în aplicare cu normă întreagă. Una este să descoperi ce s-a întâmplat cu victimele și cu totul altceva să cauți moștenitori și să le returnezi posesiunile demult pierdute.

— Îmi pare rău. Voiam doar să returnez tot, sau aproape tot, fără întârziere. Poate ar trebui să iau lista și să mă apuc de treabă.

— Nu sunt sigur că vei avea prea mult succes.

— Ei bine, germana mea e chiar slabă și nu prea știu ce organizații să sun, dar mi-ai putea spune tu…

— Ești americancă.

— Și?

— Mulți germani, în mod special cei care au supraviețuit după sfârșitul războiului, sunt încă înverșunați împotriva americanilor pentru bombardarea Berlinului după ce pierduserăm războiul oricum. Au murit sute și sute de civili și au fost distruse sute de proprietăți fără niciun motiv întemeiat. Șansele ca germanii să-ți deschidă ușile cu plăcere, chiar dacă vorbesc engleza… Dădu neîncrezător din umeri.

— A, nu m-am gândit la asta.

Nu mai simțisem o frustrare atât de mare de multă vreme, cel puțin de când mama trăgea să moară.

— Te-ai gândit să-i spui lui Herr Sommer despre asta? Să-i spui ce vrei să faci? Când un om se apropie de moarte, uneori caută iertare pentru trecutul lui.

— Nu pot, pur și simplu nu pot deschide subiectul. Nu știu dacă bunicul va mai putea vorbi vreodată. Nici nu sunt sigură încă dacă poate gândi.

Mai știam că nici nu doream să-l confrunt.

— Și dacă îi spun, dacă îi provoc un nou atac cerebral? Dacă îmi interzice?

— Te-ar putea opri?

— M-a numit co-proprietar, cred că am dreptul legitim să fac ce vreau, atâta timp cât el nu poate să-și rezolve problemele și cât nu-l convinge pe Herr Eberhardt să-și schimbe din nou contractul și testamentul.

Carl lăsă deoparte cuțitul și furculița.

— Nu te tentează s-o păstrezi, cel puțin o parte? E o avere, la urma urmei, poate mai multe averi. Nu vei putea găsi toți proprietarii de drept ai averilor. Ce vei face atunci?

— Nu-mi vine să cred că ai spus așa ceva. Nu după tot ce a făcut bunicul meu. Cum aș putea să păstrez chiar și o parte din ea?

Scuturai din cap, apoi făcui o glumă:

— Nu că n-ar putea suplimenta leafa mea de profesoară.

— Indiferent ce vei face, trebuie să fii pregătită să ridici suspiciuni și acuzații. Îți dai seama că numindu-te co-proprietar, știind despre crimele lui, efectiv te-a făcut complice?

— Poftim?

— Știi despre obiectele de valoare. Știi ce a făcut ca să le obțină. Dacă nu te prezinți imediat înaintea autorităților, nu ascunzi dovezi? Nu profiți și tu de ele?

— Lucrurile nu stau chiar așa. Tu știi asta.

— Îngrijorarea mea este că dr. Peterson poate răstălmăci lucrurile exact așa. Poate că Herr Sommer a plănuit totul, să te țină, cum spuneți voi, „spânzurată în undiță ca un morcov”?

— Momeală. Spânzurată ca o momeală.

— Dacă Peterson nu te poate convinge să-i vinzi casa, poate că va încerca să te mituiască sau, dacă nu-i merge, să te acuze și poate să te denunțe ca să fii arestată.

— E posibil așa ceva? Adică, știu că legile în Germania sunt diferite de cele din America, dar nu e

corect.

— Premisa nu este corectă. Nimic nu este corect. N-a împiedicat ca lucrul acesta să se întâmple. Nu-i da lui Peterson niciun răspuns în privința casei. Ține-l cât poți de mult în șah. Amână-l. Dar, Hannah, gândește-te să lași în seama organizațiilor să găsească familiile. Lasă-i pe germani să se ocupe de treaba asta.

— Nu pot. Vreau să mă ocup eu însămi de treaba asta, să dau totul înapoi în mâinile celor de la care au fost furate bunurile. Vreau să răscumpăr păcatele familiei mele.

Carl scutură din cap.

— Nu poți răs…

— Te rog, Carl. Voi face cum consider că este mai bine.

*

Nu mai aveam timp. Indiferent dacă bunicul ar fi supraviețuit și s-ar fi opus eforturilor mele sau dacă ar fi murit și m-ar fi lăsat pradă acuzațiilor sau proceselor intentate de dr. Peterson, trebuia să găsesc urgent familiile victimelor și să le înapoiez obiectele de valoare. Era singura cale de penitență pentru faptele teribile ale bunicului meu sau singurul mod de a-mi afla iertarea pentru felul în care o privisem pe mama atâta timp. Era momentul potrivit pentru mine să continui adevăratele ei strădanii și să mă împac cu amintirea ei, să găsesc în moartea ei pacea pe care n-o găsisem niciodată în timpul vieții ei. Așa era drept.

Aveam nevoie de ajutorul lui Carl, iar el avea nevoie de un loc de muncă, așa că îl angajai ca șofer, rugându-mă ca fondurile bunicului de care mă foloseam să nu fie bani murdari. Mă așezai pe locul din spate, așa cum se cuvenea, atentă să nu pun în pericol munca lui Carl, și ne îndreptarăm spre prima adresă depistată de Carl în Berlinul de Vest.

— Se poate să ai dreptate în privința germanilor, evrei sau nu, că n-au încredere în americani, dar nu

pot să stau acasă și să nu fac nimic, îi spuneam.

— Plecând de acasă, ai lăsat-o la discreția doctorului Peterson.

— Am schimbat yalele. I-am lăsat instrucțiuni clare lui Geoffrey să nu lase pe nimeni înăuntru, cu excepția doctorului Keitzmann.

— Deschizi o cutie cu gândaci pe care n-o poți închide, Hannah.

— Cutie cu viermi. Chiar ai nevoie să-ți mai îmbunătățești vocabularul pescăresc, îl tachinai eu, dar Carl se mulțumi să se încrunte în retrovizor. Nu-ți mai face atâtea griji. Așa ai dat de urmă primului nostru supraviețuitor.

— Dar dacă această femeie nu vrea să fie găsită?

— Va vrea când îi voi da ceea ce i-a aparținut. Fie va păstra bijuteriile ca amintire, fie că le va vinde pentru bani, va fi mulțumită. Mai ales dacă zona este atât de săracă precum spui.

Carl privi în altă parte, dar puteam să spun după încordarea corzilor din gâtlej că nu îmi spusese tot ce gândea.

Se lăsa întunericul când cotirăm pe strada îngustă. Clădiri de culoare închisă se aliniau asemenea locuințelor posomorâte din centrul vechi al orașului. Jardinierele vopsite în negru așteptau florile de primăvară. Îmi imaginam mușcatele roșii și iedera verde revărsându-se din jardiniere peste pervazuri în timpul verii, îmbunătățind simțitor peisajul.

— Cred că ar trebui să fii pregătită pentru…

— Pentru numele lui Dumnezeu, Carl, nu-ți mai bate capul – nu mai vorbi! Nu riști, nu câștigi. Răbdarea mea ajunsese la limită.

Ne oprirăm în fața numărului 238.

— Asta este. Numele ei de fată e Kaufmann. Julia Kaufmann. Numele după căsătorie este Gordon.

— Nu sună prea evreiesc, nu-i așa?

— *Nein.* Ar trebui să te mai gândești…

— Încetează. Lasă-mă pe mine să fac asta.

Admiram foarte multe lucruri la Carl, dar era din cale-afară de precaut, un obicei supărător de comun printre germani, care mă călca pe nervi. Nu puteam

s-o las mai moale deloc. Urcai scările în pas de marș și bătui la ușă, Carl urmărindu-mă dezaprobator.

— Traduci numai dacă nu vorbește engleză, îi spusei. Dacă vorbește, lasă-mă pe mine să discut cu ea.

Oftă, evident frustrat, și-și trecu degetele prin păr înainte să-și pună înapoi pe cap șapca de șofer. Mă întorsei spre ușă, ignorându-l.

Nu fu nevoie decât de trei bătăi, că o femeie veni la ușă.

— *Ja*?

— Frau Gordon?

— *Ja*? Suspiciunea se contura în privirea ei.

— *Sprechen Sie Englisch*?

— Puțin. Ce vreți?

— Numele dumneavoastră la naștere a fost Kaufmann?

— Cine sunteți? Și ce vreți? De data asta rosti cuvintele în șoaptă, fără îndoială, îngrozită.

— Numele meu e Hannah Sterling. Eu… am venit să vă înapoiez ceva ce cred că a aparținut familiei dumneavoastră. Putem intra?

— *Nein*, vă rog. Îngrijorarea îi încreți colțurile ochilor ei mari. Avem musafiri.

Neabătută, scosei o casetă îngustă din portofel și o deschisei. Un lanț de aur, purtând un fel de medalion cu steaua lui David, gravat cu finețe, strălucea splendid pe catifeaua de un albastru întunecat.

Icnetul femeii îmi spuse tot ce trebuia să știu, dar întrebai oricum.

— Recunoașteți colierul?

Culoarea îi pieri din obraji și în loc să se refugieze în casă, aruncă o privire peste umăr și trase ușa după ea, obligându-ne să coborâm cu ea o treaptă în frigul mușcător de martie.

— Trebuie să plecați. Vă implor să plecați și să nu vă mai întoarceți niciodată.

— Este colierul dumneavoastră, nu-i așa? A aparținut familiei dumneavoastră, probabil mamei sau bunicii?

— *Nein, nein.* Nu trebuie să spuneți asta. Vă rog… Nu vă cunosc. Nu știu cine sunteți și nici ce vreți. Nu vreau să știu.

— Nu vreau decât să vi-l înapoiez, fără alte implicații. Sincer.

Ea se încruntă și îmi dădui seama că o pierdusem cu limbajul meu colocvial.

Ușa se deschise brusc în spatele ei.

— *Was ist passiert?*

Carl îmi smulse caseta din mână închizând-o.

— *Amerikaner.* Femeia păli, apoi zise în engleză. Aveau nevoie de indicații, atâta tot.

— Unde mergeți? Știți drumul?

— Da, *danke schön.* Ne-ați fost de mare ajutor, Frau. Carl își duse mâna la pălărie și mă trase de braț pe scări în jos.

— Dar… începui eu.

— Vom găsi drumul acum. *Danke schön!* strigă Carl aproape împingându-mă în mașină.

Femeia se întoarse încurajându-și bărbatul să intre în casă înainte să dispărem după curbă.

— Ce faci, pentru numele lui Dumnezeu? De ce nu m-ai lăsat să termin? Ea n-are habar cum le-am dobândit. Chiar dacă nu-și mai amintea colierul, mai am trei inele, probabil fiecare mult mai valoros decât pandantivul.

— Ai văzut cât de îngrozită era? Nu voia să vorbească cu tine.

— Dar…

— Ți-a trecut vreodată prin cap de ce numele ei de căsătorie nu este evreiesc, că probabil nu vrea ca soțul și musafirii ei să știe că este evreică? Că nu vrea să le spună niciodată?

— Nu mai suntem în 1930 sau 1940. N-are de ce să se teamă… Carl se înroși la față și dădu frâu liber unei tirade în germană pline de furie și frustrare, pe care n-o înțelegeam… poate că era mai bine așa.

Când ajunserăm la bunicul era deja trecut de ora șapte. Liniștea din mașină răsuna la fel de tare ca tirada lui Carl.

— Nu vrei să intri? Aș putea încropi ceva pentru cină.

— *Nein. Danke.* Trebuie să plec.

— Foarte bine. Deschisei portiera să ies, apoi mă oprii. Chiar nu înțeleg ce ar mai putea-o speria sau de ce ți-ai pierdut controlul în halul ăsta.

— Ai dreptate, Hannah. Nu înțelegi. Iar ceea ce tu nu înțelegi poate fi îngrozitor, chiar periculos pentru alții. Lasă-mă să mă gândesc. Lasă-mă să mă gândesc cum să procedăm mai bine. Mai presus de toate, nu contacta pe nimeni. Există o cale mai bună. Trebuie să fie o cale mai bună.

32

LIESELOTTE KIRCHMANN
SEPTEMBRIE 1944

Visam că eram la un picnic sub umbra teilor cu coroane bogate, într-o zi de vară, pe malurile râului Spree, un loc în afara Berlinului, pe care-l vizitasem odată în copilărie cu Mutti, Vater și Rudy, unde mâncasem prăjitură cu prune și ne uitasem la vapoarele care urcau și coborau pe râu.

Dar în visul meu, eu și Lukas eram oameni în toată firea și ne hrăneam unul pe altul cu Kuchen, tortul de nuntă pe care ni-l dorisem, umplut cu stafide și glazură de zahăr. Lukas luase ultima mușcătură și îmi lingea degetele. Îi lingeam și eu degetele, iar apoi îmi săruta încheieturile, mâinile, gâtul.

O copiliță care abia învățase să umble ne striga, țopăind prea aproape de râu, iar Lukas mă părăsise să-o recupereze pe cea mică.

Ridica mânuțele râzând și strigând: „Vati!”

Băiețelul de lângă ea se întoarse și alergă, țipând, spre mine. Cei doi copilași erau ai noștri. Lukas ne târa pe toți într-un cerc pe pătura de picnic, rostogolindu-ne și făcând tumbe. Încântați, copiii chicoteau veseli.

— Lieselotte, îmi șopti Lukas în ureche. Întinsei mâinile spre fața lui, dar el mă scutură cu blândețe, insistent. Trezește-te.

— Nu, zâmbeam eu. Doream ca visul să nu se mai termine niciodată.

— Trebuie să ne îmbrăcăm. Se aud câini pe stradă, raiduri.

Deschisei ochii. Abia dacă se luminase de ziuă. Lumina cenușie pătrundea printre traversele mansardei.

— Nu, șoptii închizând din nou ochii. Nu vor veni după noi. Nu știu că suntem aici.

Îl auzii pe Lukas trăgându-și pantalonii, încheindu-și cămașa și fixându-și cureaua.

— Vino, șopti.

Dar eu mă întorsei pe partea cealaltă, hotărâtă să trag obloanele pentru lumea de-afară. „Nu ne vor găsi niciodată. Te rog, Dumnezeule, nu-i lăsa să ne găsească."

Lukas mă puse în șezut, și-mi trase rochia peste cap.

— Când vor veni, șopti el, trebuie să fii încălțată. Nu ieși fără pantofi și fără palton.

Și atunci auzii și eu lătratul câinilor. Pe cât de sigură eram de dragostea mea veșnică pentru Lukas, atât de sigură eram de venirea lor. Odată ce rămășițele visului se spulberară, îl împinsei într-o parte. Puteam să mă îmbrac și singură.

— Spune-le părinților tăi, îi șoptii.

Pentru că biblioteca nu era încă deschisă, nevoia de a nu face zgomot dispăruse. Nu era nimeni care să ne audă pașii sau să ne audă căutând frenetic după haine.

Mutter și Vater Kirchmann auziseră cu siguranță apropierea raidului cu mult mai repede decât mine, pentru că apărură gata îmbrăcați în paltoane și cu gențile în mână, tocmai când îmi strecuram brațele prin mânecile paltonului.

— Marta nu e aici, se tângui Mutter Kirchmann. Nu știm unde e.

— Nu e aici? Unde să se fi dus?

Vater Kirchmann își trecu speriat mâinile prin păr.

— N-a spus nimic. Și-a lăsat toate lucrurile aici.

— Ceea ce înseamnă că plănuiește să se întoarcă, îi asigură Lukas.

— Dacă poate, șoptii mai mult pentru sine decât pentru ei.

Mutter Kirchmann scoase un oftat, dar își acoperi gura cu palma ca să înăbușe sunetul.

— Trebuie să-i ascundem lucrurile, stăruii Lukas, ca să nu creadă că mai este cineva care trebuie să se întoarcă…

Atunci se auzi ciocănitul la ușa bibliotecii, trei etaje mai jos, bubuiturile de la patul armelor lovind

în lemn, apoi tunetul bocancilor pe scările abrupte, de parcă ar fi știut exact unde să caute.

— Nu spuneți nimic despre Marta, porunci Vater Kirchmann.

Ușa mansardei zbură în lături. Cât de jalnici trebuie să fi arătat, înghesuiți toți patru unul într-altul, gata și așteptând.

— Kirchmann! lătră ofițerul responsabil aruncând priviri aghiotanților lui. Patru. Convenabil. Ne faceți treaba mai ușoară. Lukas și Vater Kirchmann înțepeniră fiecare ținându-și soțiile aproape. Sunteți arestați.

— Pentru ce? Vater Kirchmann făcea tot posibilul să-și păstreze demnitatea, dar bărbații înarmați și câinele care mârâia abia ținut în frâu îmi făcură inima s-o ia la galop.

— Sunteți dușmani ai Reichului, îi ajutați și-i susțineți pe evrei. Își smuci capul spre cei care așteptau ordine, iar aceștia țâșniră spre noi.

— Mișcați-vă! Ofițerul făcu un pas în spate. Agenții lui ne îmbrânciră pe scările în spirală, înguste și întunecate.

Poticnindu-ne spre ușă, ieșirăm pe strada pustie din acea dimineață timpurie unde ne aștepta un camion. Mânați ca vitele sub amenințarea armei, apucarăm o centură suspendată și ne urcarăm pe platforma camionului fără prelată unde erau aliniate bănci aspre din scânduri. Gențile noastre, atât de importante la început, deveniseră deja o povară. Dar ne agățarăm de ele de parcă ar fi fost salvarea noastră, cheile identității noastre, ale vieților noastre din trecut și viitorul spre care ne îndreptam, după trecerea acestor vremuri de foc.

Un gardian trânti capacul din spatele caroseriei. Motorul se tură. Cu toții zvâcnirăm înainte, apoi înapoi. Ridicai privirea, căutând spre ferestrele străzii după ajutor. Draperia unui vecin curios căzu repede la loc.

Mutter Kirchmann cerceta străzile printre crăpăturile pereților de lemn ai camionului, căutând,

eram sigură, vreun semn de la Marta. Unde s-o fi dus? Ce s-o fi întâmplat cu ea?

Lukas înfășură brațele în jurul meu, unindu-ne pentru tot ce avea să urmeze. Închisesem ochii, dorind cu disperare să împiedic coșmarul, îngrozită că acesta abia începuse.

Vater Kirchmann se aplecă înainte și șopti:

— Lieselotte, când își vor da seama cine ești, vor fi nevoiți să te lase să pleci.

— Tacă-ți gura! urlă gardianul care încărcase prizonierii. Fără discuții!

Eram recunoscătoare pentru ordin. Nu voiam ca ei, nimeni, să știe cine eram, decât soția lui Lukas Kirchmann. Având o altă identitate poate ne-ar fi despărțit și nu puteam, nu aveam să las să se întâmple vreodată așa ceva.

Camionul smucea pe străzi, oprindu-se cu un scârțâit în fața unor ruine abandonate, după cum arăta. Soldații săriră din camion și se năpustiră în clădire. Mutter Kirchmann icni când aceștia îi târâră afară pe Anna și Jacob, chiar și pe bebelușul lor din ascunzătoarea din pivniță. „Cine le-o fi spus? Cine știa, de altfel?”

Lukas se întinse după Anna, trăgând-o sus pe platformă. Soțul ei le înmână copilașul, iar Mutter Kirchmann o trase pe Anna și pe bebelușul ei într-o îmbrățișare în timp ce soțul ei se cățăra în spate.

Încă două halte, una cunoscută, una necunoscută mie. Dar eram sigură că Vater Kirchmann le știa. Deci erau toate din ruta noastră. Cineva se infiltrase, cineva fusese urmărit, mituit sau torturat să afle secretele noastre.

Știam că Mutter Kirchmann era îngrijorată pentru Marta, dar era recunoscătoare că nu fusese găsită. Nu mă puteam abține să nu mă întreb dacă fusese prinsă, bătută sau torturată și… Nu. Nu trebuie să gândesc așa. Ea n-ar spune niciodată.

Dar dacă noi fusesem arestați, înseamnă că și cei din ruta noastră fuseseră toți arestați? Toți cei care ne ajutaseră, din biserică? Frau Zigler și Herr Klietsman, amândoi membri în biserica noastră, fură

următorii arestați, târâți afară din somnul dulce de dimineață. Familia bisericii, atât de puternică, prăbușindu-se ca un joc de cărți. Și totuși, pe fețele lor cunoscute, palide și trase, ochii străluceau plini de hotărâre. Eram îngrozită, dar era și o mângâiere să știu că erau și alții alături de noi la ananghie.

— Pastorul Braun? îi șopti Vater Kirchmann lui Frau Ziegler.

Scutură din cap cu tristețe.

— A fost arestat mai devreme, în dimineața asta.

Închisei ochii și-mi ascunsei capul sub brațul puternic a lui Lukas.

*

Haosul domnea în gară. Gardieni îmbrăcați în costume cenușii lătrau ordine, împingeau bărbați, femei și copii sub amenințarea armelor. Copilași care plângeau, copii care țipau după tații și mamele lor, după frații lor mai mari. Femei cu ochii duși în fundul capului, bărbați cu fețe supte și bolnăvicioase, fantoma celor care fuseseră ascunși luni de zile, cu umerii încovoiați de înfrângere. Fetițe cu ochii speriați strângeau în brațe păpuși din cârpe și băieței cu picioare subțiri în pantaloni scurți, rămași scurți de prea mult timp.

Mă agățai mai tare de Lukas, iar Vater Kirchmann ne adună strâns laolaltă. Ocări însoțite de fluiere ascuțite străpungeau aerul, iar câinii – uriași ciobănești germani – lătrau puternic, prinși în lanțuri, înconjurând mulțimea de parcă ar fi fost micul lor dejun.

În șir vagoanele se întindeau în față, vagoane pentru transport animale, cu ușile larg deschise. Fără vreo încercare de a ne separa pe familii sau pe sex, țevile armelor ne înghionteau înainte, forțându-ne să urcăm în ele cât de repede puteam. Pribegi, îmbrânciți și loviți, nu aveam nici o șansă decât să cădem cu capul înainte în vagoane, împinși de cei care veneau din spate.

Vagonul de care ne apropiam era plin, iar ocupanții acestuia țipau că nu mai era loc. Dar gardianul nu-i băgă în seamă, ne împinse înainte, strigând obscenități. Lukas mă ajută să urc și se cățără în urma mea trăgând-o și pe mama lui. Vater tocmai încerca să urce, când gardianul îl trase cu putere înapoi pe peron.

— Helmeuth! țipă Mutter Kirchmann. Helmeuth!

Dar se pare că strigătele ei îl inspirau mai abitir pe gardian la rău, întărâtându-l pe bietul om prin împunsături cu țeava armei.

— Ce-i, iubitor de evrei? Ai dat de greu, nu-i așa? Cineva ți-a raportat faptele rele, nu-i așa? Ce am putea face să-ți scurtăm încarcerarea, eh? Râse, își ridică arma și ținti la fața lui Vater Kirchmann.

Înainte să pot să-l opresc, Lukas sări din tren și se așeză între tatăl său și țeava puștii, ridicându-l de pe peron.

— Tu! Treci înapoi în vagon! urlă gardianul, împungându-l cu țeava în piept. Mișcă-te!

— Nu-l împușca! lătră un ofițer de rang mai înalt, făcându-și loc spre peron. Avem nevoie de toți bărbații în stare să sape canale.

— Nu mai este loc, domnule.

— Atunci, fă loc! Dar nu împușca muncitori. S-a înțeles?

— *Heil Hitler!*

— Așteaptă aici! zise gardianul lătrând și smucind doi bătrâni de braț, un bărbat și o femeie, de la marginea vagonului, nepăsându-i de țipătul lor de durere când se loviră de peron.

— Urcați! le strigă lui Lukas și Vater Kirchmann.

— Le putem face loc… îi rugă Lukas.

— Putem. Le putem face loc! strigă Mutter Kirchmann, abia ținându-se pe picioare din cauza înghiontelilor celor din spatele ei care-și întindeau gâturile să vadă.

— Urcați, am spus! Gardianul ridică arma, iar Lukas se supuse împingându-și tatăl în fața lui.

Amândoi bărbații se întoarseră, gata să se întindă după cuplul cel în vârstă, dar ușa fu trântită și

zăvorâtă. Apoi se auziră două împușcături, două gloanțe, pauză, și încă una.

Se lăsă liniștea în vagon. Un copil scânci. Lukas suspină tremurând sub mantaua grea.

Fluieratul prelung se auzi din nou, iar trenul o smuci înainte. Toată lumea căzu pe-o parte. Agățându-ne unii de alții ca să ne păstrăm picioarele sub noi, orbecăiam și ne dădeam coate până ce rămaserăm ca niște lăstari de sparanghel legați cu șnur.

— Dumnezeule drag din ceruri, se rugă Vater Kirchmann iar soția lui îi coborî capul, cu o jumătate de metru mai sus decât ea, pe umărul ei, ca să-l mângâie. Nu mi-am imaginat. Niciodată nu mi-aș…

— Șșș, șșș… murmură Mutter Kirchmann atât de încet că abia o auzii. Dumnezeu din cer știe. El știe și vede tot.

Îmi înfășurai brațele în jurul mijlocului lui Lukas, trăgându-l cât mai aproape și ridicai privirea. Lacrimile îi șiroiau pe față, iar gura îi era încleștată. „Te rog, te rog!” mă rugam în tăcere. Dar coșmarul nu se încheiase.

Trenul huruia pe șine, iar noi nu vedeam nimic decât mâinile și fețele dinaintea noastră, pentru că nu era decât un geam îngust sus, la un capăt al vagonului. Lumina zilei se revărsa înăuntru… mai întâi soarele de dimineață, apoi lumina strălucitoare a zilei.

Uneori, trenul cotea și oprea brusc. De obicei asta însemna că trenul se muta pe o altă linie și, la un moment dat, poate peste câteva minute sau o jumătate de oră, un alt tren trecu huruind pe lângă noi. Cu atâtea opriri, nu puteam fi departe. În cele din urmă, încetinirăm, iar sunetul locomotivei se schimbă.

— Unde suntem? întrebarea trecea din gură în gură.

Un bărbat își ridică copilul pe umeri să se uite pe fereastra de sus.

— Ce vezi?

— Oranienburg! strigă copilul. Pe semn scrie Oranienburg.

— Sachsenhausen. Cuvântul de temut căzu greu peste noi. Faimosul lagăr.

Mă încleștai de brațul lui Lukas, iar el mă ajută să mă țin bine. „Faimosul lagăr" era cunoscut până la marginile pământului pentru cruzimile, ororile și torturile sale.

— Ne vor despărți, șopti Mutter Kirchmann.

— *Nein!* zisei aproape țipând. N-o să te las, Lukas. N-o să te las!

— Stați împreună. Țineți-vă de mână, porunci Lukas micului nostru grup. Când se vor deschide ușile, va fi ca la casa de nebuni. Țineți-vă bine unul de altul.

Dar în ochii lui Vater Kirchmann citeam o altă versiune.

— Indiferent ce se întâmplă, datoria noastră este să rămânem tari, unul pentru altul, pentru noi, pentru Marta. Chiar dacă ne vom despărți. Înțelegeți?

Scuturai din cap.

— Nu, nu putem, nu putem fi…

Lukas îmi strânse mai tare mâna.

— Poți. Îmi ridică fața cu mâinile, obligându-mă să-l privesc în ochi. „Poți totul în Cristos care te întărește", Lieselotte, nu uita! repetă mereu. Puterea Lui este mai mare decât a ta.

Dar nu puteam să spun.

— Oamenii scapă din închisoare. Războiul e pe terminate. Nu va mai dura mult. Vom ieși cu toții și o vom lua de la capăt. Mă auzi? Mă scutură. Mă auzi, Lieselotte?

Aș fi vrut să fiu puternică, să fiu tot ce voia Lukas și avea nevoie în acel moment. Dar îmi era frică, atât de frică.

Apoi ușa se deschise cu aceeași dușmănie cu care se închisese. Lumina bruscă ne orbi, cu toate că era o după-masă târzie și începuse să plouă tare. Nu călătorisem decât patruzeci de kilometri, dar cu toate opririle și pornirile ne luase ore întregi.

— Afară! Afară! urlau gărzile, trăgând și împingând, fără să ne aștepte să coborâm. Bărbații la stânga. Femeile la dreapta.

— Nu, te rog, nu! imploram în timp ce ne împleticeam pe peron.

Lukas îmi luă fața în mâini și mă sărută tandru și intens, dar nu mă puteam opri din plâns.

— Așteaptă-mă și te voi găsi. Jur că te voi găsi când totul se va termina.

Și apoi scoase un țipăt, când țeava unei carabine îl lovi în coaste.

— Mișcă-te!

— Rămâneți împreună! strigă Vater Kirchmann spre mine și Mutter Kirchmann în timp ce-l trăgea pe Lukas după el.

Plânsete și bocete, strigăte de durere, se ridicară din rândul femeilor care tot creștea până ce o împușcătură despică aerul.

Un ofițer vorbi într-un megafon.

— Femeilor, întoarceți-vă în vagoane.

Icnete și plânsete, mai multe împușcături, și apoi tăcere… numai sunetul ploii liniștite lovind pavajul.

Mutter Kirchmann mă apucă de mână și mă trase spre tren. Mă uitai după Lukas, încordai privirea să-l văd și îmi lungii gâtul peste mulțimea de femei. Mă cățărai înapoi în vagon și o trăsei pe Mutter Kirchmann sus, apoi măturai mulțimea din priviri ținându-mă de ușa vagonului ca să nu fiu împinsă înapoi de femeile care se urcau. Zadarnic mă uitai, zadarnic cercetai. Pe soțul meu nu-l mai zării deloc.

Ploaia se înteți, turna cu găleata, de parcă tot cerul și îngerii plângeau pentru noi. Ușa se trânti cu zgomot.

33

HANNAH STERLING
MARTIE – APRILIE 1973

Trecu o noapte lungă, o zi lungă și încă o noapte lungă. Carl nu sună și nici bunicul nu dădu semne că era mai bine. Geoffrey făcea tot ce era de făcut, mai puțin mâncare, ceea ce nu-mi lua prea mult timp, având în vedere abilitățile mele limitate și putința slabă a bunicului de a mesteca.

Zilnic, îndeletnicire esențială, mergeam cu bicicleta la piață, luând tarabele la rând. Martie era aproape pe sfârșite, dar vânzătorii erau încă înfofoliți din cauza vremii răcoroase.

Regimul alimentar al germanilor consta cel mai adesea în legume și carne, în special produse din carne de porc. Tânjeam după mai mult pui, legume verzi și galbene în alimentația mea. „Un pește din ape de munte ar fi binevenit din când în când. Dar la fel de bine mi-aș putea dori luna de pe cer."

Tocmai mă răsfățasem cu un borcan de miere și mă întorceam de la tarabă, când o femeie în palton de lână cafenie își potrivi pasul cu mine.

— Veniți cu mine, *meine Dame*?

Să-mi sară inima din piept!

— Da… sunteți… da, da, vin.

Mă conduse spre o stradă laterală într-o cafenea mică. Căldura mă lovi în obraji mai să mă răstoarne, amețindu-mă.

O urmai la o măsuță mai în spate. Comandă ciocolată caldă pentru amândouă.

— Americanilor le place *Schokolade, ja?*

— Da, o, da. Îmi pare rău dacă v-am stânjenit deunăzi sau dacă v-am pus într-o situație neplăcută în vreun fel. Am vrut doar să vă înapoiez… ceea ce vă aparține.

— Cum de m-ați găsit? De unde aveți colierul?

Carl mă avertizase să mă aștept la astfel de întrebări din partea celor pe care voiam să îi abordăm. Ar fi trebuit să mă pun în gardă de la bun

început. Dar nu putusem formula niciun răspuns care să nu implice familia mea sau pe mine.

— Am ajuns recent în posesia lui și am știut că trebuie să-l înapoiez proprietarului de drept. Aveam motive să cred că este al dumneavoastră.

— Nu sunteți nemțoaică.

— Nu, dar spuneți-mi, e al dumneavoastră?

— A fost al mamei mele. Nu l-am mai văzut de când… de când eram copil.

Aprobai din cap în speranța că va continua.

— Familia mea, soțul meu și familia lui, nici chiar copiii noștri, nu știu. Durerea din ochii ei, un amestec de teamă, disperare și trădare, îmi străpunse inima.

— Vă e teamă? Războiul s-a terminat de mult…

Se lăsă pe spătar în timp ce ospătarul ne așeză pe masă cănile cu ciocolată caldă, mulțumi agitată și-și încălzi mâinile prinzând cana cu ambele mâini.

— Da, războiul s-a terminat. Dar asta nu înseamnă că dușmanii evreilor au dispărut sau că nu vor mai veni iar după noi.

— Nu mai există naziști, fu tot ce îi zisei, abținându-mă să nu-i cuprind mâna.

Scutură din cap privindu-mă cu atâta răbdare de parcă aș fi fost un copil care n-avea cum să știe mai mult. Recunoscui expresia de pe fața lui Carl.

— Ajutați-mă să înțeleg. Mă aplecai înainte.

Se trase pe spate, își duse cana la buze, apoi se răzgândi și o așeză înapoi pe masă.

— Naziștii au început ținând discursuri și anunțuri impresionante că viața va fi mai bună pentru toți, că Adolf Hitler avea planuri mărețe de a reconstrui Germania. Au afirmat sus și tare că toată lumea trebuia să fie înscrisă într-o categorie sau alta. Ne-am înregistrat și noi, imediat ce a sosit ordinul. Am crezut că Führerul avea în vedere ca toți, fiecare în parte, să aibă de câștigat. Eram toți germani, la urma urmei. Ne-am înregistrat și noi ca germani, dar și ca evrei, pentru că eram în aceeași măsură și evrei. Unii evrei practicanți, alții nu, unii botezați creștini.

Dădui din cap.

— *Mein Vater* a fost un bancher respectat în oraș. *Meine Mutter,* evreică dintr-o familie bogată, o familie care și-a pierdut moșia în timpul crizei economice. Într-o noapte, la miezul nopții, cu mult după ce plecasem la culcare, Gestapo-ul a venit la ușa noastră. Înainte ca *mein Vater* să apuce să se dea jos din pat, au năvălit în casă orbindu-ne cu lumina strălucitoare a lanternelor peste așternuturi. Eu și *meine Schwester* ne-am ghemuit sub pături, dar i-am auzit țipând la părinții noștri. M-am furișat până în prag și i-am văzut trăgând-o pe Mutter din pat. Abia dacă au lăsat-o să înșface paltonul și pantofii. L-au pus pe *mein Vater* să îngenuncheze pe covor, cu mâinile după cap, amenințându-l cu arma, scuipându-l și numindu-l în fel și chip – într-un limbaj vulgar. I-am urmat în hol, tremurând, în picioarele goale și în cămașa de noapte subțire, privindu-i fără să scot vreun cuvânt, prea îngrozită ca să mai vorbesc. Au îmbrâncit-o într-o mașină și au pornit în viteză. *Mein Vater* a fugit după ei în stradă. Au tras cu arma în el. Eu și *meine Schwester* țipam fără oprire.

Respirația i se acceleră pe măsură ce vorbea.

— Trebuie să fi fost înspăimântător. Nu știam ce altceva să spun, dar vorbeam serios. O adevărată teroare pentru două copile!

— Înspăimântător? Asta a fost doar începutul. Am așteptat, zile, săptămâni. *Mein Vater* mergea în fiecare zi la închisoare să întrebe de mama noastră, dar nu-i spuneau nimic, doar îl batjocoreau, îl scuipau și-l alungau, umilindu-l pentru că se căsătorise cu o evreică. Și-a pierdut postul (pocni din degete) chiar așa. Într-o seară ne-a spus că întrebaseră de mine și *meine Schwester,* fiind pe jumătate evreice. Trebuie să ne ascundem, ne-a zis. De când *meine Mutter* fusese arestată, iar *mein Vater* își pierduse postul, vindea bijuteriile mamei pentru a ne cumpăra mâncare de pe piața neagră de la o fată ne-evreică, dar cu inimă bună. *Mein Vater* avea cartele de alimente cu rație întreagă, știți, pentru că

era arian. Dar eu și *meine Schwester* eram pe jumătate evreice. Rația noastră… nu era suficientă.

— Tatăl dumneavoastră a vândut colierul pe care vi l-am arătat fetei care vă dădea mâncare? Mi se strânse inima.

— *Nein,* nu acelei fete. L-a vândut tatălui acelei fete pentru libertatea noastră, pentru cărți de identitate și pașapoarte noi ca să plecăm în Anglia. *Mein Vater* ne-a spus că el avea să vină mai târziu, după ce divorța de mama. Părinții mei căzuseră de acord cu mult timp în urmă, dacă ea ar fi fost vreodată arestată, să divorțeze și să ne trimită departe, ca să ne salveze, pe mine și *meine Schwester.*

— Iar actele? Le-a adus bărbatul acela? Știam răspunsul înainte să mi-l dea.

— *Nein.* Ne-am gândit că probabil i-au arestat, descoperindu-le activitatea secretă. Bărbatul n-a mai apărut niciodată, dar a venit Gestapo-ul. Când au izbit în ușă, *mein Vater* ne-a scos pe furiș prin mansardă și de acolo pe acoperișurile clădirilor din vecinătate. Mai întâi am fugit la vecinii noștri care locuiau cu trei case mai jos sperând că aceștia ne vor ascunde. Dar bărbatul, pe care-l cunoșteam de-o viață, a fugit în stradă strigând porcilor de naziști să vină să ne ia pentru că eram acolo.

Inima îmi bătea din ce în ce mai tare și bubuia ca niște tobe.

— *Mein Vater* a acționat rapid, foarte inteligent. Ne-a târât pe alee, peste ziduri de piatră și prin grădini dosnice. Am alergat fără oprire, în tot acest timp ascultând zarva de pe stradă. Ne-am ascuns sub un podeț până ce-am auzit mașinile trecând.

— Și apoi? V-ați întors acasă?

Rămase uluită la cuvintele mele.

— Nu puteam să ne mai întoarcem acasă. Am fi fost arestați. Evreii din împrejurimile noastre au fost strânși grămadă și mutați în alte locuri. Am mers toată noaptea ca să ieșim din oraș și să ajungem la țară. Când s-a făcut ziuă ne-am ascuns într-un șanț, iar Vater ne-a acoperit cu iarbă. Când s-a făcut

noapte, am pornit din nou la drum, nemâncate, însetate. Ne apropiam de ferme; dacă lătra vreun câine, ne vedeam de drum. Dacă nu lătra niciun câine, ne opream, iar Vater ne ascundea în vreun șanț sau în vreun grajd, iar el bătea la ușă și cerșea mâncare. Așa am învățat să mulg vaca, pentru că ne era foame, pentru că ne era sete. Vacii nu-i păsa că eram evreice.

— Cât timp ați trăit în felul acesta?

— Cât timp a durat războiul. Ne ascundeam prin ruine, clădiri goale, în grajduri. Câteodată, cineva ne lua la ei pentru o zi sau o noapte. Uneori Vater muncea cu ziua. Dar era periculos. Când au început să mobilizeze bătrâni, el ar fi trebuit să fie recrutat. S-a prefăcut că era schilod, dar cine să angajeze un schilod? Astfel de bărbați, dacă erau descoperiți, erau arestați și deseori împușcați. Tot ce primeam de la cineva provenea direct din propriile lor rații. Multe zile n-am mâncat nimic, am slăbit ca niște momâi, ceea ce atrăgea privirile de departe.

O lacrimă i se scurse pe obraz. Aș fi vrut să o șterg, dar nu îndrăzneam să mă mișc, nu îndrăzneam să-i întrerup lanțul amintirilor.

— În cele din urmă, Vater a făcut imposibilul. Ne-a separat spunându-ne că nu avea altă opțiune. Nimeni nu putea să ne ia pe toți, nimeni nu ne-ar fi luat pe toți. *Meine Schwester* s-a dus la o fermă de lângă Köln. Vater s-a întors în Berlin și s-a înrolat. Credea că avea o șansă mai bună să supraviețuiască războiului în felul acesta și să ne găsească după război decât să continue să se ascundă. Pe mine m-a dat unui om de afaceri care a promis să mă strecoare în Elveția, ascunsă în lăzile lui cu produse.

— Și așa a făcut?

Închise ochii, înăbușindu-și un geamăt.

— Am supraviețuit războiului în felul meu. Pentru că m-a hrănit, mi-am recăpătat puterea până la final. Dar l-am plătit altfel pe acel om de afaceri și pe „colegii" lui. *Meine Schwester,* Miriam, a fost denunțată de vecinul fermierului. Fermierul a fost spânzurat, iar Miriam a fost trimisă în

Sachsenhausen, unde s-au făcut experimente pe ea, pentru că avea ochii căprui. Au încercat să-i facă ochii albaștri. Au orbit-o și apoi au ucis-o.

Înghițiii cu greu.

— Iar tatăl dumneavoastră?

— A murit în război. Nu știu unde, doar că a fost trimis în est.

— Ați primit vreo veste de la mama dumneavoastră?

— După război, o vecină mi-a spus că mama a fost ucisă în Dachau. Dar sora femeii mi-a spus ulterior că Mutti a scăpat spre sfârșitul războiului și s-a întors în Berlin să ne caute. Mi-a spus că atunci când au venit sovieticii, Mutti a fost violată… de un întreg regiment.

— Îmi pare rău… îmi pare atât de rău.

— Nu știu care mi-a spus adevărul, sau dacă mi-a spus vreuna adevărul. Poate că au vrut numai să fie crude cu o evreică murdară. Nu mă mai gândesc la ele, încerc să nu-mi amintesc. Dar când ați deschis cutia de bijuterii, parcă Mutti mi-ar fi călcat pragul.

— Mi-ar plăcea să vi le înapoiez, dacă doriți. Mai sunt și altele. Două inele, unul cu rubine și unul cu safire.

Își mușcă buzele.

— Ale bunicii mele. Erau pentru mine și pentru Miriam la nunta noastră. Îmi cercetă fața. Cine sunteți? Cum ați dat de ele?

— Îmi pare rău. Nu vă pot spune. Dar pot să vă asigur că nu riscați nimic dacă le acceptați. Doar vă cer să-i iertați pe cei care le-au ținut atâta amar de vreme.

— Să iert? Pe cine să iert? *Meine Mutter* și *mein* Vater, *meine Schwester* sunt morți de mult. Pot inelele și colierul să-i aducă înapoi?

— Nu. Înghițiii în sec. Nu pot. Dar vă pot probabil da ceva, o legătură cu ei. Pace?

— Nu-mi vor aduce pace… doar amintiri triste. Dar le voi lua, măcar pentru a-mi aminti de numele lor pe lumea asta. Copiii mei trebuie să știe despre ei, așa mi-ar plăcea. Mi-aș dori să știe despre inima

curajoasă a mamei mele, despre râsul dulce al lui Miriam. Dar cum să îndrăznesc să le spun că sunt pe sfert evrei? Le voi garanta oare astfel moartea pe viitor?

— Sper că nu. Doamne mare, sper că nu.

*

Mă întâlnii cu Carl la cină. Era așa bine să stau într-un restaurant, să privesc afară la strada întunecată și să știu că sunt în siguranță, la căldură, sătulă, că trecuseră aproape treizeci de ani de când căzuseră ultimele bombe în oraș.

— Te-ai dus din nou acolo?

— Nu, m-a văzut la piață și m-a rugat să merg cu ea la o cafenea. Mă jucam cu lingura de supă. Se teme, după toți acești ani, să le spună copiilor ei, chiar și soțului ei, că este evreică. Îi este teamă că se va întâmpla din nou.

— O poți învinui?

— N-o învinuiesc deloc. Numai că mă întristează așa de mult. Mi-aș dori ca lumea să fie altfel.

Carl îmi luă mâna, iar eu mă agățai de ea, fără cuvinte.

— Ce vei face acum? mă întrebă într-un final.

— Voi merge la următoarea persoană din listă și voi încerca să-i înapoiez ce pot.

— Chiar dacă nu îi vei găsi?

„Ce pot să zic? Că voi renunța la căutări pentru că cineva se teme?”

— Nu știu ce să zic. Ar fi mai bine să le scriu?

— Iar scrisoarea să fie deschisă de cineva ca soțul acestei femei, cineva care nu știe încă? Sau să se întoarcă la tine, acasă la Herr Sommer?

Oftai.

— Nu știu, Carl. Mă voi mai gândi la asta. Totul este atât de complicat. Nu mă așteptam să fie atât de complicat.

— „O, ce pânză complicată țesem…”

— „Întâia dată când mințim.” [21] Dar n-am intenționat niciodată să înșel pe cineva. Vreau doar

să fac ce trebuie, să fac ce-ar fi făcut mama mea.

— O, Hannah… îmi pare rău că nu ai cunoscut-o în tinerețe. Poate că dacă ai fi știut ce a făcut, orice ar fi fost, ai fi avut cu totul altă moștenire.

— Și mie îmi pare rău. Habar n-ai cât de rău.

34

LIESELOTTE KIRCHMANN
SEPTEMBRIE 1944

Trenul nostru se îndrepta spre nord, era tot ce știam, după ceea ce își puteau da seama cei mai aproape de gemuleț. În vagon se vorbea în șoaptă. Femeile stăteau unde stătuseră bărbații lor și se agățau de cele pe care le cunoșteau, în care aveau încredere. Trenul se opri de două ori și așteptă, prima dată timp de o oră, probabil, iar a doua oară parcă ar fi trecut ore. Ușa nu se deschise.

Trecuse de miezul nopții când ne pornirăm din loc. Noaptea de septembrie, deja rece, se așternu peste vagon. Frigul umed îmi pătrunse în oase. Simțeam nevoia să merg la baie, dar nu exista decât o găleată în colț, deja plină cu urină și fecale ce dăduseră de mult pe dinafară. Puteam să simt că și celelalte sufereau de același necaz.

Trenul hurui mai departe. Eu și Mutter Kirchmann ne sprijineam în umeri, una de alta, ațipind, trezindu-ne, în funcție de înghesuiala din tren.

Într-un final, trenul se opri. Ușile se deschiseră pe făgașul lor de metal la vagoanele din față, se auzi lătratul poruncitor, mârâitul câinilor pe fază.

Ușa noastră se deschise cu o izbitură.

— *Schnell! Mach schnell! Raus!*[22] zbierau gardienii.

Traserăm picioarele sub noi, amorțite, orbecăind după femeia din față sau din spate ca să ne găsim echilibrul. Femeile se îndreptau spre ieșire, săreau din tren și se întorceau să le ajute pe cele care veneau în urma lor. Gardienii le înșfăcau și le împingeau. O femeie care căzuse din tren, se plângea că-și scrântise glezna. Gardianul urlă obscenități, încercă să o ridice, dar ea se împiedică din nou. O mai ocări o dată. Apoi se auzi o singură împușcătură.

Mutter Kirchmann mă apucă de braț trăgându-mă înainte, făcându-ne loc în mijlocul gloatei. O lumină orbitoare strălucea pe fețele noastre în amurgul tot

mai cenușiu. Sub lumina aceea stranie ne împărțiră în grupuri de câte cinci.

— *Schnell! Schnell!* se auzea porunca, din nou și din nou, de parcă am fi putut merge mai repede.

Pe pământul accidentat, plin de pietre și rădăcini de arbori ieșite din pământ, înaintam, clătinându-ne, incapabile să zărim altceva decât cele cinci femei dinaintea noastră, făcând tot posibilul să nu le călcăm în picioare sau să fim călcate de cele care veneau în urma noastră. Urcând un deal nesfârșit, ajunserăm în cele din urmă sus, pe un platou îngust, unde priveliștea se desfășura în fața noastră.

Reflectoarele luminau șiruri de clădiri cenușii, lungi și înguste, adăposturi sau un fel de barăci împrejmuite cu garduri înalte, încărcate cu suluri întregi de sârmă ghimpată. Turnurile de pază înconjurau lagărul. Dintr-o clădire pătrată, foarte înaltă, o dâră de fum cenușiu ca de oțel țâșnea spre cerul care ardea deja mocnit.

— Ravensbrück! Un singur cuvânt se rostea din femeie-n femeie.

Mâinile mi se-ncleștară de ale lui Mutter Kirchmann.

— Lagăr de concentrare, zise o femeie.

— Lagărul morții, zise o alta.

Știam denumirea, ca orice alt german. „Nu-i adevărat, nu se poate să fie!”

Coborârăm dealul, târându-ne picioarele prin smârcul negru atât de adânc că ni se strecura în pantofi și ni-i smulgea din picioare. Străduindu-ne să ne găsim echilibrul, scoțându-ne una pe alta, pierdurăm avântul, împiedicându-ne. Îmi amintii cum Lukas mă avertizase să nu îmi pierd pantofii din picioare și mă oprii să-i smulg din mocirlă, năclăindu-mi mâinile cu glod. În cele din urmă, ne urnirăm din nou la deal, cu picioarele ca de plumb, alunecând în noroiul din pantofi, până ajunserăm la porțile de fier amenințătoare. Deasupra, cu litere uriașe de fier scria *Arbeit Macht Frei* – Munca te face liber.

— *Schnell! Schnell!* Răsună din nou ordinul furios.

Trecurăm dincolo poticnindu-ne. Stâlpi cu reclame de cranii și oase încrucișate străjuiau ca niște santinele, indicând cablurile electrice mortale ce se întindeau deasupra zidurilor înalte din beton. Cineva observă că erau robinete afară și strigă: „Apă!” Grupuri de câte trei, cinci femei rupseră rândurile și se aruncară înainte, dar fură oprite brutal de gărzi și bătute cu bastoane.

Mânate într-un spațiu deschis și imens – ca un stol uriaș de gâște – ne târârăm picioarele până ce auzirăm ordinul: *„Halt!”*

Gardienii înconjurară perimetrul. O oră stăturăm acolo speriate, epuizate din cauza lipsei de somn și a îngrijorării, nesigure de ce avea să se întâmple. Mai trecu încă o oră. Ezitând, ne așezarăm pe pământul plin cu zgură, descheindu-ne paltoanele și smulgându-ne pălăriile în timp ce soarele se înălța pe cer.

Pentru prima dată eu și Mutter Kirchmann îndrăznirăm să vorbim în șoaptă, cât se poate de atente, să nu ne audă nimeni.

— Trebuie să le spui că s-a făcut o greșeală, că tu ești fiica unui membru important al Partidului Nazist. Tatăl tău te va scoate de aici. Sunt sigură.

— Nu voi pleca fără tine.

— Nu poți să faci nimic pentru mine aici. Atâta vreme cât voi ști că tu și Marta sunteți în siguranță, eu voi fi bine.

Îi strânsei mâna. N-aveam să o las baltă pe cea care îmi fusese ca o mamă ani de zile, care mă iubise ca pe fiica ei. Și cum aș mai fi putut să îl privesc în față pe Lukas dacă i-aș părăsi mama? Ce om aș fi să fac una ca asta? N-aveau cum să ne țină închise ca într-un țarc o veșnicie.

Mai trecu o oră, și încă una, până ce soarele se ridică arzător deasupra noastră, salutându-ne, încălzindu-ne. Dar praful din aer, cenușa ce cădea din furnalul uriaș peste noi, ca zăpada, ne usca gâtlejul și ne încărca limba, deși robinetele erau la câțiva pași de noi. Ce ușor ar fi fost să umple o găleată de apă și să o treacă prin mulțimea de femei!

— *Achtung! Achtung!* urlă o voce groasă în megafoane.

Ne ridicară și ne aliniară în rânduri pentru o fiertură lungă cu napi și o chiflă, prima noastră mâncare sau zeamă de peste treizeci de ore. Înghiții lacomă supa fără să mă uit în ea, dar femeile de lângă mine vomitară, jurând că supa lor era plină de viermi. Mutter Kirchmann închise ochii, știam că se ruga. O văzui murmurând „Helmeuth, Lukas și Marta”. Apoi zise în șoaptă: „Doamne, ține-ne pe mine și pe Lieselotte la adăpostul brațelor Tale, în centrul voii Tale. Acoperă-ne cu aripile Tale. Ajută-ne să vedem prezența Ta și dovada dragostei Tale chiar și într-un loc ca acesta.”

Nu puteam să spun amin. Dacă așa se purtau cu femeile, ce făceau oare cu Lukas, cu Vater Kirchmann? Dacă Dumnezeu avea grijă de ei așa cum avea de noi, mai bine am schimba rugăciunea. Dar nu puteam să rostesc o asemenea blasfemie cu voce tare.

Mutter Kirchmann îmi șopti:

— Circumstanțele nu ne impun cum să trăim.

Îi strânsei mâna, asigurând-o că o iubesc și că-mi doream s-o cred, că îmi doream s-o înțeleg.

Din acel moment rămaserăm în formație, sub stricta supraveghere a bastoanelor, în tăcere absolută. Nicio șoaptă, niciun drum până la toaletă nu era permis (ne-ar fi prins bine) cu toate că nu era decât o groapă sub cerul liber.

Se lăsă noaptea. Picioarele îmi amorțiseră demult de atâta stat în picioare. Îmi trecu prin cap că n-ar fi chiar atât de rău, dacă am putea măcar să stăm jos, să ne întindem, să dormim chiar acolo pe pământ.

Dar la o oră după căderea nopții, primirăm ordinul să formăm iar rânduri și să ne deplasăm. Intrarăm în marș într-o clădire lungă și joasă. Rășchirată ca o magazie, încăperea era împărțită pe secțiuni. Gardieni înarmați stăteau la intrarea spre cea de-a doua secțiune. Funcționarele, cu tabele și hârtii cu liste, stăteau așezate la mese lungi. Femei gardian mărșăluiau de-a lungul fiecărei formații strigând să

facem ordine, să ne aruncăm pălăriile și paltoanele în grămezi separate și să ne întoarcem în rând.

— Numele… de familie, mai întâi!

Dacă rândul se mișca prea încet și funcționara striga numele înainte să ajungem în dreptul tăbliței ei, eram împinse înainte cu țeava armei.

— Mmm, o Fräulein foarte drăguță, să ne lumineze zilele. Un gardian păși în rând în spatele meu, îmi ridică părul de pe ceafă și-l duse la nas.

Nu răspunsei dar, îngrozită, avansai în rând cât de repede putui.

— Ți-a mâncat pisica limba, fetițo? mă hărțui el, frecându-și obrajii și buzele de părul meu.

— Numele! lătră funcționara de la masă.

Făcui un pas înainte, tulburară, și zisei:

— Sommer… Li… tușii.

— Repetă! Funcționara ridică privirea.

— Mă scuzați. Sunt Kirchmann… Marta.

— Ce-i asta? Nu știi cum te cheamă? zbieră funcționara.

Gardianul din spatele meu zâmbi.

— Te tulbur eu, drăguță Fräulein?

— *Ja,* verificat. Kirchmann, Marta. Următoarea! strigă femeia ce stătea jos.

Mă întorsei să-mi iau locul în rând, dar aruncai o privire în urmă spre gardianul care flirtase cu mine. Îmi făcu cu ochiul, îndepărtându-se.

Alte două gărzi stăteau la capătul următorului șir, una cu un tabel, iar cealaltă cu o foarfecă uriașă. Fără vreo explicație, femeia cu foarfecele începu să ciopârțească părul primei femei din rând, tăie o dată, de două ori, de trei ori, și reteză mare parte din păr, lăsând smocuri și țepi pe-o parte și nimic altceva decât scalpul gol pe cealaltă parte a capului victimei. Cosița bogată și neagră fu aruncată pe jos, iar femeia cu tăblița anunță: „Brunetă.”

Șiruri se perindară pe dinaintea lor, pângărind capul fiecărei femei și împărțind trofeele de păr în grămezi separate pe culori.

Lacrimi de milă îmi umplură ochii când îi retezară cocul bogat și castaniu a lui Mutter Kirchmann, dar

un amestec înspăimântător de furie, teamă și dorință de răzbunare mă cuprinse când îmi tăiară mie părul, bogat și auriu, prin care-și trecuse Lukas degetele cu două nopți în urmă și care-i dezmierdaseră fața și buzele.

Femeile nu puteau, nu îndrăzneau să se privească una pe alta în ochi. Ce putea să însemne asta? De ce a trebuit să ne facă atât de hidoase? Nici măcar nu ne tundeau, ne forfecau în mod barbar.

Ordinele se scurgeau dintr-o secțiune în alta, așa că era greu să auzi din spate ce se spunea în fiecare formație. Dar când femeile din fața noastră începură să-și descheie nasturii și să-și tragă rochiile peste cap, apoi să-și lepede pantofii, lenjeria, copleșite de rușine, groaza și îndoiala mă năvăliră.

Și nu pentru că nu m-aș mai fi schimbat vreodată de haine în fața altor fete, o rutină la orele de sport în timpul școlii și la întâlnirile BDM, când ne schimbam în uniforme. Dar nu așa. Doar ce îi dăruisem trupul meu lui Lukas, în noaptea nunții. Cu două nopți în urmă trăisem cea mai intimă unire din viața noastră, cea a sufletelor noastre, care ne făcea un singur trup. Îi aparțineam lui, iar el mie. Nu mă așteptam să îmi mai schimb bluza vreodată în fața altei ființe umane.

— Nu pot. Scuturai din cap. Nu pot. Lukas…

Mutter Kirchmann îmi trase mâinile din dreptul inimii.

— Lukas vrea ca tu să trăiești, ar stărui să trăiești.

O femeie gardian o împunse cu bastonul pe tânăra șovăitoare care era cu două rânduri înaintea noastră.

— *Schnell!*

— Grăbește-te! șopti Mutter Kirchmann. E doar un duș. Ne trimit la duș.

Desfăcui fermoarul fustei și o lăsai să cadă, îmi descheiai bluza și îmi scosei pantofii. Urmând exemplul celorlalte femei, adunai toate hainele într-un maldăr ordonat.

— Jos tot! urlă femeia gardian, fixându-mă cu privirea.

— *Tochter*![23] șopti Mutter Kirchmann.

— Nu pot.

— *Ja,* poți și trebuie să poți. Nu suntem primele și nici ultimele. Dar vom supraviețui!

Lăsai legătura de haine jos și îmi dezbrăcai lenjeria. Mă aplecai și adunai toate hainele într-o grămadă ținându-le înaintea mea, acoperindu-mă.

Femeia gardian râse batjocoritor indicând podeaua. Privii în jur și îmi dădui seama că celelalte femei își lăsaseră mănunchiul de haine pe dușumea. Mi le lăsai și eu. Cum se mai uita la mine – cât o uram!

După un râs barbar, grupul de gardieni cu priviri pofticioase ne mână în camera cu dușuri. Trei minute curse apa rece gheață de la robinetele din tavan, dar eram prea amorțită, prea zdruncinată, ca să mai simt ceva. Când dușul se opri, Mutter Kirchmann mă conduse spre ieșire.

Întoarse în încăperea deschisă, găsirăm rochiile aruncate claie peste grămadă. Mă trezii căutând frenetic după fustă și bluză – ultima fărâmă a identității mele. Dar nu erau hainele noastre și nici rochii potrivite pentru noi sau măcar pentru vreme ci, pur și simplu, orice puteam smulge din grămadă sau din mâinile alteia, cum smulg animalele înfometate prada din gura rivalilor. Niciodată nu mă mai luptasem ca o tigroaică, dar în momentul acela luptai pentru Mutter Kirchmann și pentru mine, tremurând de furie și de disperarea de a ne acoperi cu ceva.

Probabil Mutter Kirchmann îmi trase rochia peste cap sau eu, fără să gândesc. Pe fiecare rochie era cusut un X mare, atât în față, cât și pe spate. Doar mai târziu am realizat cât de norocoasă fusesem să apuc rochii groase din lână, protecție în fața înghețului sau nu, în lunile care au urmat.

Mânate din nou spre șirul de gardieni SS, ne percheziționară de sus până jos, în față și în spate, controlându-ne trupurile, zăbovind asupra lor și pipăindu-le pe unele mai mult decât pe altele. Ne era imposibil să ne imaginăm ce-am fi putut ascunde. Era clar că voiau să ne dezonoreze, să ne umilească și să ne înjosească. În acel moment, ceva din vechea

mea fire se trezi dorindu-și cu disperare să le care pumni, să-i muște și să-i scuipe în obraz.

Înainte să apuc să pun la cale vreun plan, mă împinseră în față și îmi trecu. Deplasându-ne printr-un alt șir de femei gardian, de data asta ne oprirăm înaintea unei mese pline cu petice triunghiulare din materiale colorate.

— Învinuirea? Funcționara nici măcar nu se uita la noi.

— Infractoare, șopti Mutter Kirchmann și eu după ea. La urma urmei, toate eram „inamice periculoase ale statului."

— Prindeți-le. Uitați-vă pe schiță unde să le prindeți. Funcționara ne înmână triunghiurile verzi, iar următoarea funcționară ne împărți ac și ață.

Cum se așteptau să stăm jos pe pământul rece, jilav și să coasem fără să ne tremure mâinile, după toate prin câte trecuserăm, n-aveam habar. Dar să cos un petic pe mâneca dreaptă fu cel mai normal lucru pe care îl făcusem de ore bune, cărora nu reușeam să le mai țin socoteala.

Odată acele adunate și numărate, ni se porunci să ieșim și ne trezirăm din nou în picioare, în aerul rece al nopții.

Arcul lung și cuprinzător al reflectorului scruta constant zidurile înalte, iar cele trei șiruri de sârmă ghimpată deasupra lor ne aminteau zădărnicia oricărei speranțe de a scăpa.

Merserăm pe aleea largă dintre clădiri și intrarăm pe rând în Baraca 28, unde ne puseră la dispoziție paturi deja ticsite cu femei. Trebuie să se fi așteptat la noi recruți fiindcă, deși protestară și ne ocărâră, toate se traseră deoparte, iar noi căzurăm grămadă ca lingurile în sertar până dimineață.

Mutter Kirchmann mă vârî la mijloc și se puse ea la marginea rece a patului suprapus, unde pătura subțire nici măcar nu ajungea ca s-o acopere. N-ar fi trebuit s-o las. Eu ar fi trebuit să fiu cea care să o protejeze, dar nu reușisem.

Zăcui trează până ce sirenele urlară cu mult înaintea zorilor.

Încă era întuneric beznă când gardianul dădu ușa de perete, strigând, fluierând, poruncindu-ne fiecăreia să ieșim la apel. Fără să avem timp să ne dezmorțim mădularele, ne grăbirăm la locul de apel așezându-ne în formații noi, în rânduri de câte zece.

Apelul începea la ora patru și jumătate. Nu mai aveam nume, dar femeia gardian ne dăduse urlând niște numere, din lista pe care o deținea, pe care le memorasem urgent și care fură strigate în repetate rânduri la apeluri. În dimineața aceea, cineva, un număr, lipsea. Gardianul făcu apelul de trei ori înainte să se convingă că persoana lipsea într-adevăr.

Zece minute mai târziu auzirăm o împușcătură din direcția barăcii noastre. Mutter Kirchmann se uită la mine, iar eu la ea. Niciodată nu vom zăbovi cu somnul. Niciodată nu vom fi prea indispuse să ne prezentăm în formație.

35

HANNAH STERLING
APRILIE 1973

Carl dădu de urma celorlalte două familii din lista din registru în America, o familie locuia acum în Brooklyn, New York, iar fiul celeilalte familii din listă într-un orășel numit Woodbine, în New Jersey. Dădu de urma unei fiice a unei alte familii care locuia într-un kibbutz în Israel. Îi scrisesem lui Ward Beecham cerându-i să investigheze prin toate mijloacele pe care le avea la dispoziție și să îi localizeze pe cei cu azil politic în Statele Unite. Nu îi dădusem toate detaliile, ci îi spusesem în termeni generali că trebuia să stau de vorbă cu ei despre descoperirile pe care le făcusem despre al Doilea Război Mondial. Îl avertizasem că nu știam exact cum voi proceda în cazul în care-i găsea; dar, odată descoperiți, le puteam da de urmă.

Familiile din rândul patru, șase, șapte și opt pieriseră în lagărele de concentrare din Germania și Polonia. Nu mai rămăsese nimeni de contactat – nimeni de găsit. Dar al cincilea nume din listă trăia într-un azil de bătrâni din Hamburg. Își păstrase numele din lista din registru, în mod clar evreu, așa că știam că nu se ascundea de nimeni.

Angajatorul lui Carl ezită să trimită o mașină până în Hamburg, dar plătii cu generozitate, cu condiția să fie Carl șoferul. Nu aveam de gând să plec în călătorie fără el.

*

Trecând de biroul de recepție al azilului din Hamburg, dădurăm de niște pereți de un alb steril și niște dușumele atât de bine lustruite că îmi era teamă să nu alunec sau să patinez până la capătul holului. Camerele, izolate una de alta, arătau mai degrabă a șir de apartamente, decât a cămin de bătrâni.

Așteptarăm după domnul Horowitz într-o sufragerie spațioasă, nepopulată la începutul acelei după-amiezi. Un infirmier îl aduse înăuntru într-un cărucior și promise să revină să îl ia după pauza prelungită de prânz. Ne ură tuturor o vizită plăcută.

— Domnule Horowitz, mulțumim că ați venit să ne vedeți. Mă ridicai și îi dădui mâna, dar el nu mi-o luă. Mă gândi că probabil nu știa engleză, așa că mă întorsei spre Carl.

— *Herr Horowitz, danke shön…*

— Am înțeles-o pe americancă. Dar nu știu de ce sunteți aici.

— O, mă bucur că vorbiți engleză. Ușurează lucrurile foarte mult, mă bâlbâii eu, zâmbind, dornică să destind atmosfera, dornică să-l fac să mă placă.

Nu-mi întoarse zâmbetul.

— Numele meu e Hannah Sterling. Îmi umezii buzele. Am venit în vizită din America. Am vrut să vorbesc cu dumneavoastră despre ceva ce s-a întâmplat în timpul războiului.

Mă întinsei după scaunul din fața lui, dar ochii domnului Horowitz se făcură brusc gheață, de parcă se lăsase din senin bruma peste un câmp de vară.

— Infirmier! Infirmier! strigă el după bărbatul care-l conduse înăuntru.

— Ce s-a întâmplat? Pot să vă ajut? întrebă Carl. Mă voi duce după infirmier dacă doriți, dar el a zis că va reveni după prânz.

Pielea nerasă a lui Herr Horowitz tremura de nesiguranță și frustrare. În cele din urmă, zise răstit:

— Nu se va întoarce până nu-și va termina el prânzul.

— Herr Horowitz, nu vrem să vă necăjim, dar noi…

— Atunci de ce-ați venit? De ce mă torturați? dori el să știe. Nu

puteți lăsa în pace un om bătrân?

— Ne-ați înțeles greșit; nu am venit deloc aici ca să vă torturăm, ci să vă ajutăm. De fapt, noi…

— Jurnaliști… jurnaliști americani ce dezgropați ororile trecutului. Veniți mereu să vă scrieți poveștile

și să vă faceți filmele. Pentru voi Shoah[24] este o călătorie de amuzament pentru cititori.

— *Nein,* Herr Horowitz, îl asigură Carl. Fräulein Sterling nu este așa. Vă jur. Ea vrea să vă înapoieze ceva… ceva foarte valoros care crede ea că v-a aparținut odată.

Ochii prudenți ai bătrânului îmi cercetară fața.

La aluzia lui Carl, intervenii.

— Cu mult timp în urmă, în primii ani ai războiului, ați locuit pe Wilhelmstrasse în Berlin; nu-i așa?

Îmi evită privirea. Nu aprobă din cap, dar fălcile i se încleștară, iar o umbră de recunoaștere îi străbătu fata.

— Apoi a venit o zi, cred, când ați încercat să obțineți acte de identitate noi sau probabil ați încercat să părăsiți țara.

Respira mai greu, dar nu renunțai.

— Un bărbat s-a oferit să vă facă rost de acele acte sau v-a promis ceva… în schimbul acestora.

Scosei o pungută de catifea din geantă și o desfăcui. Ridicai mâna și, înaintea ochilor lui uluiți, îi turnai în palmă trei inele de aur, două lucrate în filigran și încrustate cu diamante, iar al treilea un cerc perfect de smaralde. Sunt ale dumneavoastră?

Cu respirația îngreunată, pipăia cu uimire inelele.

— Unde le-ai găsit? Cine ți le-a dat?

— Atunci le recunoașteți?

— Verigheta Rebecăi mele… de la aniversarea nunții mamei ei… De unde le ai? icni el.

Îi aruncai o privire lui Carl pentru ajutor.

— Le-am găsit printre posesiunile cuiva pe care cred că s-ar putea să-l fi cunoscut, persoana căreia i le-ați dat. Vreau să vi le returnez și să vă spun că îmi pare nespus de rău că vi le-a luat și că…

— Ne-a vândut!

Fără pic de teamă sau de înfrângere, ochii lui Herr Horowitz se aprinseră brusc de furie.

— Mi-a promis libertate: acte, o nouă identitate pentru fiecare dintre noi!

— Puteți să-mi spuneți ce s-a întâmplat? Cum l-ați găsit pe bărbatul acesta? Cum v-a găsit el?

Herr Horowitz se prăbuși în scaun cu fața împietrită. Trecu un minut întreg până să vorbească din nou.

— Wolfgang Sommer. Numele suna detestabil în gura lui, îngrozitor în urechile mele. Un funcționar la biroul municipal, un nimeni. Am fost superiorul lui până ce toți evreii au fost destituiți din funcțiile lor pentru binele suprem al patriei. Orice funcție în administrația de stat era inaccesibilă copiilor lui Avraam. În consecință, arienii care făceau deja parte din administrație… unii, au urcat pe scara socială, promovați prematur. Nu întotdeauna în interesul suprem al muncii prestate.

— V-a luat poziția?

— Cea din subordinea mea. Abia îl cunoșteam. Dar am aflat la câteva luni după destituire, de la rabinul nostru, că fiica lui Sommer activa pe piața neagră. Când rațiile evreilor au fost reduse în mod sever de către autorități, prea sever pentru a supraviețui, în special copiii, am abordat-o pe ea.

— Ați cunoscut-o… pe Fräulein Sommer?

— Soția mea o cunoștea. Toate tranzacțiile lor aveau loc în spatele măcelăriei.

— A fost corectă în tranzacțiile ei? Îmi ținui respirația. Carl mă înghionti, dar trebuia să aflu.

Herr Horowitz ridică din umeri.

— În vremurile acelea am avut încredere în ea. Corectă ca oricare. Mai mult decât alții, generoasă, la început. De aceea am avut încredere în tatăl ei, de aceea l-am crezut. Probabil că prin acest vicleșug puneau totul la cale, așa ne câștigau încrederea.

— Nu, vă rog. Nu cred asta. Probabil că tatăl lui Fräulein Sommer a urmărit-o și a tras-o pe sfoară. Poate că ea… v-ați întâlnit vreodată cu ea?

— Numai soția mea. De ce-ți pasă ție? Cum ai ajuns…?

— Vă rog. Vă rog, spuneți-mi ce s-a întâmplat. Adică cum v-a vândut? Vă voi explica totul cât de

bine voi putea, dar e foarte important să aud ce aveți de spus.

— Cu ce te ajută acum… pe tine… nu înțeleg.

— Vă rog.

Privi pierdut dincolo de mine.

— După ce a venit scrisoarea…

— Scrisoarea?

— Prin care ni s-a dat ordin să ne prezentăm la locul de adunare. Bănuiam ce însemna, că vom fi arestați și apoi deportați, trimiși cu vagoanele în lagăre. Pe atunci, toată lumea știa foarte bine lucrul acesta. Gemea. La început n-am înțeles noi prea multe despre lagăre… doar că nimeni nu se mai întorcea de acolo.

— Cum ați ajuns în legătură cu… cu bărbatul care a promis să vă ajute?

— Wolfgang Sommer a venit la mine. A spus că este tatăl… nu-mi amintesc prenumele ei. Tatăl fetei care o aproviziona cu mâncare pe soția mea. Pretindea că știe oameni… care ar putea să ne scoată din Germania, pe toți. Pe soția mea, pe cei doi fii ai mei, pe scumpa mea fiică, atât de micuță. Lui Herr Horowitz îi pieri glasul.

— Iar dumneavoastră l-ați plătit cu bunuri?

Dădu din cap, cu ochii plini de ură.

— Cu bunuri și cu viețile familiei mele.

Îmi ținui respirația.

— În noaptea în care urma să ne întâlnim cu el… sub podul de lângă râul Spree, foarte aproape de casa noastră, la ora zece, după stingere… am așteptat de la ora șapte, să fim siguri că eram la timp, pregătiți, fără întârziere.

— Și n-a mai venit?

— A venit Gestapo-ul și ne-a înghesuit în camioanele lor. Soția mea s-a împiedicat, și-a rupt ciorapii și s-a tăiat foarte rău la picior. Dar lor nu le-a păsat. Au țipat la soția mea… la blânda mea Rebeca, ea, care toată viața vorbise aproape-n șoaptă… și au amenințat-o că o vor împușca dacă nu se grăbește.

— Și toți ați ajuns în camion?

— *Ja,* dar Wilhelm, mezinul meu… cel sprinten… un adevărat atlet.

Amintirile îi copleșiseră uitătura.

— Era o încântare să-l vezi aruncându-și capul pe spate și alergând ca vântul, de bucuria de a trăi, dar în ziua aceea, în acel moment… Herr Horowitz se opri.

— Atunci?

Oftă.

— Wilhelm s-a cățărat în camion ultimul, după fratele lui mai mare. Ne-au dus la periferia Berlinului. Știam deja că fusesem trădați, dar n-aveam habar unde ne duceau. Și apoi camionul a oprit la un baraj rutier, era atât de întuneric că nu îți vedeai decât mâna în fața ochilor. Gardianul a sărit din spate și a plecat, numai pentru o clipă. Wilhelm s-a strecurat jos din camion și a fugit. Fugea atât de repede încât o clipă am crezut că va scăpa, cel puțin unul dintre noi avea să fie liber. Dar gardianul de lângă barajul rutier a ridicat arma și a deschis focul în noapte. Atâtea împușcături! Atâta gălăgie, Rebeca țipa întruna, ca niciodată.

— A scăpat?

— L-au împușcat ca pe un câine în murdăria lui.

Inima îmi stătu pe loc. Revedeam în mintea mea copilul alergând, și tot alergând, apoi oprindu-se o secundă, atârnând fără viață, suspendat în aer și căzând, sângele țâșnindu-i din gât în lumina lunii. Parcă îl vedeam toți din nou în acel moment.

— Îmi pare rău. Îmi pare atât de rău!

Să fi trecut un minut în care Herr Horowitz se strădui să-și controleze emoțiile vizibile în colțul ochilor.

— Dachau. Doi ani. Pe Rebeca au mânat-o ca pe o vită, cu femeile, iar pe Benjamin cu mine. Fiica noastră a fost luată cu ceilalți copii mici și cu cei prea bătrâni ca să mai poată munci. Nu i-am mai văzut de atunci niciodată, pe niciunul. Nu știu cât timp a supraviețuit soția mea, ce s-a întâmplat cu ea, dacă a fost împușcată și aruncată într-o groapă comună sau dacă a ars în cuptoare. Închise ochii.

Copiii cei mici și oamenii mai în vârstă au fost uciși pe loc.

— Îmi pare atât de rău.

— Ai mai spus asta. Cu ce te ajută… că ai venit aici, că-ți pare rău? Împinse roțile căruciorului și se apropie de mine, atât de mult că putea să mă scuipe în față, dacă ar fi dorit. Ne-au ras și ne-au examinat, au râs de orice infirmitate, împușcându-i sau gazându-i pe toți cei care erau infirmi. Am muncit ca robii, torționarii noștri dominându-ne cu cravașe, bice și ciomege nouă ore pe zi. La amiază ne opream pentru o jumătate de oră, nu pentru mâncare, ci doar pentru o scurtă odihnă sub soarele arzător. Seara primeam o cană de zeamă de napi. O fiertură în care abia dacă găseai o legumă. Benjamin a supraviețuit optsprezece luni. Era mai înalt și cântărea mai mult decât mine când am intrat pe porțile iadului. Când a murit în brațele mele, nu mai cântărea nimic, aproape nimic.

Priveam în altă parte. Nu mai puteam asculta.

— Vezi culoarea pielii mele? Își trecu brațul pe sub nasul meu și-și ciupi pielea ce se lipea de os. Timp de trei ani după eliberare a avut culoarea cenușie, pătată de funingine. A durat ceva vreme până să crească piele nouă. În cei doi ani petrecuți în Dachau, nu m-am spălat deloc, un singur duș am făcut în tot acel timp. Aveam doar o secundă și jumătate la dispoziție pentru toaletă și spălat, dacă eram în stare. Sute de oameni în doar patru minute. Atâta tot. Plini de păduchi, dormeam strânși unu-ntr-altul, ca să ne fie cald. Iar dacă dormeai lângă un geam spart, ghinionul tău, până dimineața mureai înghețat și erai stivuit în grămada de afară, ca o bucată de lemn, așteptând groparii.

— Vă rog, nu mai vreau să aud nimic. Nu puteam să-mi stăvilesc lacrimile.

— Nu vrei să mai auzi? Spui că nu vrei să mai auzi nimic? Vezi zăpada de afară, zăpada care începe să cadă?

— Herr Horowitz, îl preveni Carl, vă rog să vă calmați. Vorbiți mai încet.

— Da, trăsei aer în piept, liniștită că discuția luase o altă întorsătură, liniștită de zăpada târzie de aprilie. Da, o văd.

— În prima lună am crezut că la Dachau ninge în fiecare zi, chiar și vara. Dar era din cauza crematoriului, care ardea zi și noapte, șapte zile pe săptămână. Cenușa celor morți, atât de deasă că părea zăpadă pe camioanele care intrau, la geamurile barăcilor, pe fețele noastre când ieșeam și stăteam ore întregi la apel. Poate chiar cenușa soției mele! Nu-mi spune, Fräulein, că nu vrei să mai auzi nimic. N-ai auzit încă nimic! N-ai îndurat nimic!

Mă aplecasem ținându-mă de burtă. Nu puteam să opresc șuvoiul lacrimilor.

— Plângi ca un copil, de parcă durerea ta, mila ta mi-o vor aduce înapoi pe Rebeca sau pe Sara, pe Benjamin sau pe micul Wilhelm. De parcă tu ai fi pierdut pe cineva! Îmi aduci aceste fleacuri acum, când nu sunt decât un om bătrân care nu are nici fiu și nici fiică cărora să le dea inelele ca amintire sau ca moștenire pentru familiile lor. Ce te aștepți să fac cu ele? Ei, ce te aștepți?

— Eu… eu nu știu. M-am gândit să vi le ofer ca… ca o propunere de pace, un fel de ispășire.

— Cu asemenea nimicuri? Ispășire pentru viețile soției și copiilor mei? Herr Horowitz dădu să se ridice din scaun. Azvârli inelele cât colo. Cling! Cling! ricoșară pe calorifer. Bani murdari! Îmi dai bani murdari! O asemenea cruzime n-am întâlnit niciodată, nici măcar la cei din SS!

Îmi acoperii urechile cu mâinile, ca să nu aud furia din vocea lui ce creștea în intensitate.

— Infirmier! Infirmier! răcni el. Vino! Vino acum până nu-i omor cu mâinile goale!

— Infirmierul încă nu s-a întors, Herr Horowitz. Carl se așeză între noi. Liniștiți-vă, vă rog, liniștiți-vă. Fräulein Sterling n-a vrut decât să vă onoreze. N-avea de unde să știe ce suferințe ați îndurat.

— *Dummkopf!* Tinerii sunt întotdeauna proști.

— Se poate să aveți dreptate. Dar prost nu înseamnă crud – cel puțin, nu intenționat.

Furia bătrânului se mai domoli; se așeză epuizat. Carl străbătu camera și pescui inelele de sub calorifer. Le ținea în palma sa, așteptând. Îmi trăsei palmele de pe urechi.

Herr Horowitz întinse mâna.

— Dă-mi-le. Vorbea încet ca un murmur de copil.

Carl le puse în mâna bătrânului și se așeză lângă mine, înfășurându-și brațul în jurul meu, susținându-mă. Liniștea se prelungea. Știam că ar trebui să plecăm. Făcusem ce am venit să facem. Dar nu mă puteam mișca.

— Îmi cer scuze, Fräulein. N-am mai țipat până acum la o femeie tânără. Nu vreau să ajung să fac așa ceva acum, la sfârșitul vieții mele îndelungate.

Mă așezai la loc, îmi ștersei ultimele lacrimi, scuturând din cap.

— Nu contează. Nu-i nimic.

— *Nein.* Ba este.

Stăturăm în liniștea întreruptă doar de zvâcnetul minutarului de la ceasul de pe perete.

— Pot să vă întreb…? Dar Carl îmi strânse degetele avertizându-mă să mă opresc.

— Întreabă-mă ce vrei, răspunse Herr Horowitz.

Îmi trăsei mâna din cea a lui Carl.

— Cum ați scăpat viu din lagăr? Ați rămas acolo până la sfârșitul războiului?

— Până la sfârșitul războiului. Și după aceea – ridică din umeri – n-am avut unde să mă duc. Toate proprietățile noastre fuseseră arianizate. În casele noastre locuiau germani ne-evrei, foloseau lucrurile noastre, ce nu aruncaseră sau nu vânduseră. Așa că am trăit în lagăr luni de zile. În aceleași lagăre în care am trăit ca prizonieri, am trăit și ca oameni liberi.

Mai auzisem asta, dar părea prea crud ca să fie adevărat.

— Se spune că mâncarea a fost mai bună și munca mai puțină sub eliberatorii noștri. Dar eu n-am de unde să știu. Am zăcut gol ca un cadavru timp de trei luni în infirmeria lagărului. Atâția bolnavi pe moarte! Nu erau suficiente pături și haine pentru toți. Mulți

au continuat să poarte zdrențele pe care le purtaseră în timpul prizonieratului. Haine primeau doar cei care mai mult ca sigur aveau să supraviețuiască sau cei care vociferau cel mai tare.

— Dar v-ați revenit.

— N-am vrut. Mi-am dorit doar moartea.

— Ce v-a determinat să trăiți?

Lacrimile străluciră în ochii lui.

— *Meine Schwester. Meine altere Schwester*[25] a venit să mă caute. Știa că fusesem trimis la Dachau. N-a încetat să mă caute, niciodată n-a renunțat. Înghițea cu greu. Mi-o amintesc în ziua aceea de parcă ar fi fost ieri. Am văzut-o intrând, o doamnă în rochie, pantofi cu toc înalt, purtând o geantă. A început dintr-un capăt al salonului cercetând fața fiecărui pacient. Uneori citea numele de pe tabelul de la piciorul patului. Nimeni nu mai arăta așa cum arătase odată. Eram numai bărbați între treizeci și patruzeci de ani, dar arătam bătrâni, de nerecunoscut, cu obrajii supți și ochii înfundați în cap.

Parcă o văd și acum stând în mijlocului salonului. Mi-a strigat numele, dar nu i-am răspuns, eram încă prea slăbit să pot vorbi. Arăta exact ca un înger, o vedenie care negreșit avea să se mistuie, așa cum se mistuise întreaga mea viață.

Când a ajuns lângă patul meu mi-a cercetat fața. Era cât pe ce să treacă mai departe. Am plâns pentru prima dată de când murise Wilhelm. Și-am tot plâns. Nu mă puteam opri. Crezusem că toată familia mea murise, când colo, iat-o, *meine Schwester,* îngerul meu.

S-a întors și m-a văzut… m-a recunoscut… m-a legănat la pieptul ei ca pe un copilaș, apoi m-a pus jos. Mi se decojea pielea în mâinile ei, așa de slab eram. Mi-era rușine. Știam că trebuie să fie dezgustător. Niciodată, înainte de lagăr, nu umblasem murdar. Lacrimile îi curgeau șiroaie pe față, dar nu mi-a întors spatele.

Apoi a făcut ceva ce n-am să uit niciodată, dovada marii ei iubiri pentru mine. Și-a dat jos lenjeria de sub rochie și a tras-o cu blândețe în sus pe picioarele

mele, primul acoperământ pe care îl purtasem de luni de zile. Mi-a redat demnitatea, pentru prima dată din ziua în care Herr Sommer ne-o furase. Pipăi inelele din palmă.

36

LIESELOTTE KIRCHMANN
OCTOMBRIE 1944

În a doua săptămână înțelesesem deja care era rutina, deși era încălcată zi de zi, oră de oră, în funcție de capriciile gardienilor de serviciu.

Fluierele răsunau de la patru dimineața, urmate de goana nebună, printre paie împrăștiate și praf, spre centrul încăperii, să apucăm erzațul (cel puțin așa părea după culoare) și rația de pâine pentru micul dejun. La patru și jumătate, indiferent de vreme, ploaie, soare sau zăpadă timpurie, ne târâm spre *Lagerstrasse,* în spațiul larg și deștelenit din fața spitalului, alături de miile de prizoniere din alte barăci.

Stăteam în poziție de drepți în formații de zece pe zece timp de o oră, poate chiar patru ore. În cele din urmă, când eram libere să ne întoarcem în barăci, fluierul putea să răsune din nou și trebuia să ne întoarcem în grabă în strada plină de cenușă pentru a relua apelul, strigarea numerelor la nesfârșit.

Muncitoarele din Ravensbrück stăteau la rând pentru două „mese” pe zi. Cele câteva mii care mergeau la Siemens, fabrica locală, mai puțin de trei kilometri distanță de lagăr, primeau trei. Unsprezece ore istovitoare pe zi încărcăm roabe cu plăci grele din metal pentru vagoane de tren, apoi le împingeam până la poartă, la recepția fabricii.

Munca era mai suportabilă numai datorită mersului pe jos de dimineață și de seară, dinspre lagăr și înapoi. Mergeam până în trei kilometri prin pădure, ridicam ochii spre frunzele ruginii mărginite de cerul albastru și ne aminteam că undeva viața mergea înainte, cel puțin în lumea păsărilor, a norilor și a veverițelor zglobii. De n-am fi fost înfometate și murdare, cu rochiile sfâșiate și pantofii rupți, ne-am fi putut imagina că ne plimbam prin Tiergarten în Berlin, cel puțin așa spunea Mutter Kirchmann în fiecare dimineață. Cântecul păsărilor mă ajuta să nu

cad în disperare cumplită. Dacă micuța pasăre putea să trăiască, să respire, să cânte și să zboare, chiar să-l vadă pe dragul meu Lukas, oriunde ar fi fost el, poate că și eu îl voi putea vedea într-o zi.

Pe drumul înspre fabrică și înapoi, femeile vorbeau între ele în șoaptă, atâta timp cât nu erau prinse. Făceau cunoștință, cereau informații despre soți, fii, fiice sau vești despre război. Cât de aproape erau aliații? Cât înaintaseră rușii?

Interogam noile recrute pentru a afla vești din afară. După prima săptămână, am înțeles această nevoie imperioasă: orice veste, cât de neînsemnată, era o fărâmă din raiul de acasă.

În cea de-a doua săptămână, Mutter Kirchmann le cunoscu pe surorile olandeze. Pentru că nu aveam voie să ne spunem numele, rareori întrebam, dar știam că erau surori, cam de vârsta lui Mutter Kirchmann, și că dormeau în spațiul îngust vizavi de noi, în baraca 28. Erau o binecuvântare pentru ea, ceea ce eu nu puteam fi. Chiar foarte religioase. Deseori închideam ochii la căderea nopții, prefăcându-mă că dorm de epuizare, în timp ce ele cântau imnuri și citeau, cu foc în privire și în glas, din Noul Testament pe care una dintre ele îl strecurase în baracă.

Uneori mă alăturam și eu. Credința mea neîncercată în Dumnezeul bisericii mărturisitoare oscila. Cum putea să îngăduie existența unui loc ca Ravensbrück? Și dacă nu El îl îngăduise, atunci fie nu era Dumnezeu, fie nu era acolo. Poate că, așa cum spuneau unii, lipsea.

— Lieselotte, îmi șoptea Mutter Kirchmann în ureche în fiecare noapte. Nu trebuie să ne pierdem credința. Nu știm de ce se întâmplă toate astea, dar…

Mi-e rușine să recunosc, dar refuzam să o bag în seamă. Nu puteam să ascult. Nu puteam să înțeleg.

La sfârșitul celei de-a doua săptămâni, în timp ce ne întorceam de la fabrică, spre asfințit, gardianul ne opri la intrarea în Ravensbrück, tocmai înaintea porților grele din fier. Fu strigat un număr. Epuizată după o zi istovitoare la Siemens, creierul meu nu

procesă numărul. Nu mă mai puteam gândi decât să mă ghemuiesc pe patul tare de lemn.

Femeia de lângă mine șopti:

— Asta ești tu, pe tine te strigă!

Gardianul strigă numărul încă o dată. Șovăitoare, o privii pe Mutter Kirchmann. Să fii băgată în seamă nu era un semn bun. Făcui un pas în fața rândurilor. *Kapo,* o prizonieră responsabilă de prizoniere, deseori mai crudă decât gardienii, îmi făcu semn s-o urmez. Șirurile de muncitoare, inclusiv Mutter Kirchmann, intrară tăcute în lagăr, în timp ce eu, cât de repede mă țineau picioarele, o urmai pe *Kapo* în jos pe stradă.

Se opri, apoi veni în urma mea, împingându-mă înainte nerăbdătoare.

— *Schnell!* Crezi că am toată noaptea la dispoziție?

Dădurăm colțul, aproape doborând un alt gardian, un bărbat care-i strecură un sul de bancnote, apoi mă trase brutal de braț. Nu îi vedeam fața, dar simplul fapt că era bărbat mă îngrozea.

— Nu, scânceam, vă rog…

— Taci! Nu intenționez să-ți fac rău dacă faci așa cum îți spun. Nu dacă devii sursa de venit pe care am pus rămășag. Era ofițerul SS care mă provocase în prima zi când eu și Mutter Kirchmann ne înregistram, cel care flirtase cu mine și-și plimbase energic mâinile și ochii peste trupul meu. Inima îmi bătea să-mi sară din piept.

Mă târî după el, apoi mă împinse pe ușa unei clădiri albe, curate. Luminile orbitoare, șirul de mașini de cusut, femeile aplecate încă asupra acelor de cusut mă surprinseră.

— Eu… eu nu știu să lucrez cu…

Dar nu fu interesat și mă îmbrânci peste pragul ușii de la capătul îndepărtat al camerei. Alte trei femei stăteau în mijlocul încăperii înguste, fiecare arătând la fel de îngrozite ca mine și toate cam de aceeași înălțime, formă și culoare a părului. Zării doi bărbați în costum și pălării de fetru agățate pe perete

în umbră. Mijii ochii să văd mai bine, dar mă împinseră imediat să mă întorc în direcție opusă.

— Întindeți mâinile! Ordinul ne surprinse pe toate, dar, supuse, întinserăm brațele.

— Închideți ochii și întoarceți-vă fără să-i deschideți!

Inima îmi bătea din ce în ce mai tare. Prin minte îmi trecură tot felul de scenarii, niciunul îmbucurător.

Doream să deschid ochii, să-i zăresc pe cei care ne priveau, să le ghicesc intențiile, dar îmi era teamă.

— Cu fața la perete! Mâinile pe pereți!

Făcurăm cum ni se spuse. Apoi auzirăm carâmbii ofițerului îndreptându-se în spatele încăperii, auzirăm bărbații murmurând, apoi vocile crescură în intensitate, tot mai poruncitoare, apoi ezitante. Chiar dacă nu auzeam cuvintele, ritmul lor familiar mă făcu să-mi înclin capul și să ascult. Ridicai capul, sigură că recunoscusem o voce pe care o cunoșteam de-o viață.

— Vater? șoptii eu.

— Ține ochii închiși! Stai cu fața la perete! lătră ofițerul, o nouă furie răzbătându-i în glas. Se auziră pași rapizi în încăpere. Ușa se deschise și apoi se închise cu un declic ferm. Inima-mi bătea cu putere! Venise Vater să mă elibereze, să ne elibereze?

Ofițerul păși în spatele nostru, pocnind pe rând femeile peste șezut.

— Tu, tu și tu, întoarceți-vă la barăcile voastre. Acum!

Dar pe mine nu mă lovi. Inima refuza să mai bată. Libertate? Pentru mine? Și dacă era pentru mine, atunci negreșit și pentru Mutter Kirchmann! În mod sigur Vater își dăduse seama ce se întâmpla, venise să mă caute!

Niciun cuvânt. Mă apucă de braț și mă împinse înainte, în direcția opusă ușii pe care ieșise bărbatul cu vocea cunoscută. „Nu poate fi adevărat! În direcția cealaltă! Ei plecaseră în direcția opusă!”

— *Mein Vater,* șoptii răgușită.

— Se pare că nu. Mă smuci într-un hol lung și slab luminat, ticsit de-o parte și de alta cu celule.

— Dar… am auzit…

— Ce-ai auzit? Mă împinse într-o celulă și trânti ușa în urma lui, e un bărbat care pretinde că nu te cunoaște, care pretinde că fiica lui a murit. Își scoase pistolul. Mă așteptam să fiu răsplătit pentru efortul și cheltuiala mea de a o găsi pe Fräulein Lieselotte Sommer cea dispărută, fiica preaiubită a marelui membru de partid, aflat în plină ascensiune. Dar se pare că nu vrea cu adevărat să te găsească, iar descoperirea mea a declanșat furia superiorilor mei.

— Nu. Te rog, lasă-mă să vorbesc cu el. E o greșeală la mijloc, o neînțelegere.

— Greșeală, un adevăr spus doar pe jumătate. Ei bine, eu zic că dacă Herr Sommer crede că fiica lui e moartă, noi n-avem nimic de pierdut. S-ar putea să-i dovedim că are dreptate.

— Nu! Nu!

— Pe de altă parte, sunt alte lucruri mult mai profitabile pentru mine decât moartea ta. Zâmbi alene și-și puse arma în toc. Da, firește, mult mai plăcute și mai profitabile.

Inima îmi stătu în loc. Picioarele refuzau să mă mai țină.

Își desprinse tocul armei și cureaua și le aruncă de-o parte.

Mă ghemuii în cel mai depărtat colț al celulei, dar nu-mi fu de niciun folos. Urlai și urlai, dar el se apropie și-mi rupse rochia de închisoare murdară. Pentru că nu conteneam să țip, mă plesni puternic peste față de mai multe ori.

37

HANNAH STERLING
APRILIE 1973

Când Carl descuie ușa bucătăriei bunicului, se lăsase deja noaptea. Aprinse lumina. Clipii la lumina bruscă în timp ce mă conduse la masă și mă așeză într-un scaun cu spătarul drept.

Aprinse aragazul și puse ibricul pe ochi. Spălă ceașca de porțelan cu apă caldă, o goli și puse o lingură de frunze pentru ceai. Puse ceștile să se încălzească, dar nu vorbi. Ce să mai spună după povestea lui Herr Horowitz?

Când ibricul fluieră, Carl turnă apa fiartă în ceașcă și o acoperi să stea. Tăie felii de pâine și le unse cu unt și miere.

— Nu pot să mănânc. Te rog, nu-mi pregăti nimic.

— Vei mânca, vei bea ceai și vom discuta problema.

— Nu-i nimic de spus. Nu vreau să mai aud nimic din toate astea; nimic.

— Dar ai spus…

— Știu ce am spus. Știu că a fost ideea mea să dau de el, dar n-aveam habar că mă va urî, toți mă vor urî. De parcă eu aș fi chemat Gestapo-ul și aș fi trântit poarta lagărului după ei. Îmi cuprinsei mijlocul cu brațele. Mă simt murdară… ca și când niciodată nu voi mai putea să mă spăl. De parcă n-ar trebui să trăiesc, de parcă familia mea n-ar fi trebuit să supraviețuiască. Lacrimile pe care le înăbușisem ore întregi erau gata să se reverse.

— Dar mama ta a supraviețuit, iar tu te-ai născut… dacă nu pentru alt motiv, cel puțin să le spui că îți pare rău pentru ce a făcut bunicul tău. Dacă nu pentru alt motiv, cel puțin să le asculți povestea și să nu uiți, să promiți că nu vei uita niciodată.

— Amintirile nu răscumpără nimic!

— Nu. Cine suntem noi ca să răscumpărăm ceva? Noi nu suntem răscumpărători, la urma urmei. Nu

suntem salvatori! Asta a pretins Hitler pentru Germania și uite ce a făcut!

Îmi ascunsei fața în mâini. De-aș fi putut măcar să închid lumea, să trag draperiile și să nu mai intre lumina.

— Fräulein Sterling? Geoffrey se arătă în ușă. Îmi luă ceva timp să-mi amintesc cine era și ce făcea aici. „Bunicul."

— Am vrut să vă spun că Herr Sommer a întrebat de dumneavoastră.

— A întrebat de mine?

— *Ja,* a început să vorbească ieri, să geamă, de fapt. Dar astăzi v-a chemat pe nume.

Carl îmi strânse mâna.

— Acum doarme, dar poate mâine… de dimineață?

Nu știam ce să spun.

— Ai putea să îi spui mâine dimineață lui Fräulein Sterling cum se simte, sugeră Carl calm.

Geoffrey ezită.

— *Ja,* așa voi face. Dădu să plece, dar se opri și se întoarse iar. A venit un bărbat de două ori să întrebe de Herr Sommer. Prima dată nu i-am răspuns, așa cum m-ați instruit. Dar a doua oară, a bătut insistent la ușă.

— Dr. Peterson?

— Da, acesta este numele lui.

— L-ai lăsat înăuntru?

— *Nein.* Instrucțiunile dumneavoastră au fost clare. Dar m-am gândit c-ați vrea să știți că am deschis geamul de la etaj și i-am spus să plece. Vecina de peste drum ieșise pe alee să se uite. Am crezut că s-ar putea să sune pe *Polizei.*

— Mulțumesc, Geoffrey. Mulțumesc că mi-ai spus.

— *Ja,* ei bine, *Gute Nacht* atunci.

— *Gute Nacht.*

Îmi trăsei mâna din mâna lui Carl.

— Dacă poate să-mi rostească numele, înseamnă că și-a recăpătat graiul.

— Nu poate să-ți facă niciun rău. Trebuie să ții minte asta.

Îmi lăsai capul pe spate.

— Mi-a făcut destul deja. Îmi vârâi podul palmelor în ochi. Nu cred că pot face asta.

— Te-ai întâlnit deja cu doi supraviețuitori și ai pus în mișcare contactele din Statele Unite. Avocatul tău le-a scris.

Mă copleși greața.

— Ward Beecham se poate ocupa de treaba asta. N-are nevoie de mine.

— Atunci poate că a sosit vremea să faci ceea ce ai venit să faci, să afli ceea ce vrei să știi. Dacă Herr Sommer își amintește numele tău, cel mai probabil își aduce aminte unde era și ce făcea când a căzut. Vei fi în avantaj.

— E pe moarte. Tot ce-l voi întreba ar putea să…

— *Ja,* e pe moarte, de aceea s-ar putea să nu ai mult timp la dispoziție. Cât de important e adevărul pentru tine?

Mă puse pe gânduri. Puteam să merg acasă cu ceea ce aflasem până acum? Îmi îndepărtai mâinile de pe față.

— Trebuie să știu ce s-a întâmplat cu mama și de ce a fost așa cum am cunoscut-o.

— Atunci întreabă, Hannah. Întreabă înainte să fie prea târziu!

*

Când ajunsei la ușa bunicului, în dimineața următoare, fărâma de încredere se risipi. Cu o seară înainte, Carl făcuse ca totul să pară atât de simplu. Sfaturile lui îmi amintiră de un verset pe care îl învățasem în copilărie la școala duminicală: „Cere și vei căpăta, caută și vei găsi, bate și ți se va deschide.”

Trebuia să cer acum, înainte ca bunicul să moară sau înainte să recapete suficientă putere să mă respingă. Doream să-i iau urma, să o caut și să o găsesc pe mama. Doream să fiu curajoasă, să bat la

ușile trecutului și să mi se deschidă, să-mi descopere adevărul. Dar ce-mi doream cel mai mult era un sfârșit fericit al întregii povești, un sfârșit fericit pe care nu mi-l puteam nicicum imagina. Dar dacă nu va fi un sfârșit fericit? Atunci?

Amintirea celor pe care bunicul îi folosise și îi abuzase, ale căror vieți le trădase și le trimisese la moarte, și nevoia de a o înțelege pe mama mea și ce se întâmplase cu ea, mă purtară dincolo de ușă.

Ochii lui mă găsiră în clipa în care intrai. Nu puteam să-mi ascund fierbințeala din obraji și nici să-mi maschez furia.

Clipi și știui că își dăduse seama.

— Ge… Geoffrey, șopti el. La… lasă-ne. Cuvintele lui erau gândite, ușor nearticulate, dar destul de clare.

Geoffrey se uită la mine pentru confirmare. Aprobai din cap, iar el se strecură afară din cameră.

— Ai gă… găsit…

— Tot. Registrul cu toate detaliile și camera cu comori.

Nu puteam să-i citesc fața. Mânie, sfidare, umilință, înfrângere?

— Vreau să aflu despre mama. Ce s-a întâmplat cu ea și cine este tatăl meu? Ce le-ai făcut?

Închise ochii.

— Tu n… nu înțelegi.

— Nu, nu înțeleg. Așa că explică-mi de ce ai vândut ființe umane unei mașini de ucis.

— Noi n… n-am știut.

— Asta n-o mai cred. Erai membru al Partidului Nazist. Cum se poate ca tocmai tu să nu fi știut?

— Început… Scutură din cap.

— Vrei să spui că la început n-ai știut că ei vor fi torturați, înfometați și uciși?

— N… n-am știut.

— Dar mai târziu, datele din registru continuă până în 1944. Până atunci trebuie să fi știut.

Nu răspunse.

— Cu niciun chip nu te poți justifica pentru ceea ce ai făcut, cu niciun chip nu poți împăca uneltirile

tale și complicitatea la crimă cu decența umană.

Zăcea în pat, privindu-mă de parcă s-ar fi aflat la proces în mijlocul sălii de judecată, ca o reluare a proceselor de la Nürnberg. Mă simțeam, ca niciodată, mai puternică, de parcă puteam să îi trag o muștruluială severă și să pronunț judecata asupra inimii lui ticăloase, judecător și juriu în același timp. Dar nici sentimentul acesta nu era neprihănit. „Cine eram eu să judec?"

— De ce? De ce-ai făcut asta?

Își întoarse capul pe o parte.

— Mama a făcut parte din rezistență. Acum știu că vânai oamenii pe care îi ajuta ea. Și a aflat, nu-i așa?

Nu zise nimic multă vreme, mă abținui să nu îl scutur, să nu îl ciomăgesc. În cele din urmă, șopti:

— Iubitori de evrei.

— Ce… „iubitori de evrei"? Cei din biserica mărturisitoare? Familia Kirchmann?

— S-au prefăcut că n… nu e… erau.

— Ai spus că Frau Kirchmann a îngrijit-o pe Grossmutter. Și că mama l-a iubit pe Lukas Kirchmann, se logodiseră. Le-ai organizat o petrecere, le-ai dat binecuvântarea ta. Ce s-a întâmplat de i-ai vândut? De ce?

— Evrei! Era pe jumătate e… ev…

— L-ai vândut pe logodnicul fiicei tale și pe familia lui pentru că erau pe jumătate evrei?

Închise ochii, consimțind fără entuziasm.

— Mama trebuie să te fi urât pentru asta. De aceea te-a părăsit, de aceea a fugit? Chiar a fugit? A fost arestată împreună cu ei? Ce s-a întâmplat cu mama? Trebuie să știu! Aș fi vrut să îl zdruncin.

Dar bunicul se întoarse cu fața la perete și nu zise nimic.

— N-a fugit… nu chiar.

Mă întorsei ca să-l găsesc pe dr. Peterson stând în ușa dormitorului.

— Ce faceți aici?

— Bunul tău prieten, Geoffrey, a ieșit din casă la o țigară. A uitat să încuie ușa. Oricum, nu ai niciun

drept să mă ții departe de clientul meu. Avem foarte multe de discutat, nu-i așa, Wolfgang?

Bunicul făcu ochii mari, vulnerabili. Îl uram pe dr. Peterson și privirea lui infatuată, licențioasă, dar n-aveam să dau înapoi tocmai acum.

— Cum adică nu a fugit?

— O, Wolfgang, nu i-ai spus încă?

Bunicul arăta ca o veveriță prinsă într-o capcană de oțel cu lame ascuțite.

Dr. Peterson îl amenință cu degetul pe bunicul, de parcă ar fi certat un copilaș.

— Te-am avertizat să nu strici înțelegerea noastră, prietene. Aducând-o pe Fräulein Sterling în parteneriatul nostru… Scutură din cap. Nu-i un plan înțelept. Deși sporește autoritatea noastră asupra ei.

Mă privi dușmănos de parcă ar fi fost stăpânul meu. Mi se făcu pielea de găină.

— În aceste circumstanțe cred că îi va prinde bine să cunoască adevărul.

Bunicul făcu un efort să întindă mâna după dr. Peterson. Era să cadă din pat, dar îl prinsei de braț și îl ajutai să se întindă înapoi.

— Mama ta a fost un apărător strașnic al obidiților, Fräulein Sterling. Dar probabil că ai aflat pe pielea ta până la urmă. Așadar, n-am spus nimic ieșit din comun, nu-i așa, Wolfgang? Zâmbea într-un mod neplăcut. Din păcate, sentimentele ei s-au îndreptat către cine nu trebuia, la vârsta ei cu greu putem numi iubire sentimentele ei pentru băiatul Kirchmann. Nu trebuie să-l condamni pe bunicul tău, Fräulein. Ne-au indus în eroare pe toți.

Dr. Peterson își dădu pălăria jos și își scoase fularul de la gât.

— Noi toți am crezut că familia Kirchmann este ariană, de rasă pură. Dar Frau Kirchmann a fost fiica unei evreice, ceea ce înseamnă că era *Mischling*, o corcitură. Cred că am fost primul care am suspectat-o. Ridică din umeri. A fost o coincidență că adevărul a ieșit la iveală în noaptea petrecerii de logodnă a lui Lukas cu Lieselotte. Am dreptate, Wolfgang?

— Dumneata ai denunțat familia la petrecerea de logodnă a mamei?

— *Nein, nein,* nu eu și nu atunci. Eu pur și simplu am adus în atenția bunicului tău ceea ce bănuiam. El a pus în mișcare tot restul.

— Bunicule?

— E… ea a c… călcat legea.

— Pentru că era îndrăgostită?

— Nu trebuie să iei lucrurile atât de simplu, Fräulein Sterling, mă întrerupse Peterson. Mama ta fura mâncare și cartele de alimente, făcea afaceri cu viclenie pe piața neagră, de ceva vreme. Pentru că a fost complice în falsificarea actelor și îi ajuta pe evrei să fure banii Reichului, în cele din urmă, a meritat detenția. Ar fi fost ilegal să nu o raportăm.

— Mama mea fura fonduri ale Reichului?

— Poate știi că evreilor li s-a permis să părăsească țara cu o anumită sumă de bani, tot ce depășea această sumă afecta fonduri de o deosebită importanță pentru Reich. Ajutându-i să plece cu mai mult decât le permitea legea era echivalent cu furtul. *Era* furt.

— Erau banii lor.

— Noi doar ne asiguram că Reichul primea ceea ce i se cuvenea și nu ne mergea nici nouă rău. Eu și Wolfgang am făcut pe atunci o echipă pe cinste, nu-i așa, prietene?

Bunicul păli.

— Vreți să spuneți că o urmăreați pe mama, vă foloseați de bunătatea ei și îi înșelați astfel pe oamenii care își puneau încrederea în dumneavoastră?

Peterson își dezbrăcă paltonul.

— N-aș spune tocmai așa, dar în esență, da. Mama ta… zâmbea din nou, cu acel zâmbet insinuant… o fată foarte drăguță, tânără și naivă. Pasiunea ei nebună pentru Lukas a orbit-o. Atâta timp cât ne conducea spre infractorii care se împotriveau Reichului, era chiar utilă.

— Vreți să spuneți atâta timp cât puteați folosi relațiile ei ca să exploatați oameni nevinovați.

— Evreii nu erau nevinovați, Fräulein. Vorbești de parcă ei ar fi ființe umane! Erau paraziți și infractori. Evreii au provocat degradarea Germaniei, trădarea noastră și pierderea marelui război, acel odios, răzbunător, umilitor Tratat de la Versailles! Ei au fost cauza decăderii noastre morale și economice! E ceva ce voi, americanii, nu puteți pricepe. Deși îndrăznesc să spun că, dacă ați fi fost în locul nostru, dacă americanii ar putea scăpa de rasele care au devenit o povară pentru societatea voastră, atunci… ei bine, ai vedea că noi nu suntem singurii care avem viziune. Dar noi am fost singurii care am avut un Führer de oțel.

Prejudecățile lui îmi făceau greață.

— Ce s-a întâmplat cu mama în 1944? Cum de ați încetat să mai vindeți evrei?

— Să vindem evrei? Dr. Peterson sări ca ars. Cât de mercantil ai făcut să sune activitatea noastră. Wolfgang a fost cel care a întrerupt procesul. Să îi spun cum?

Respirația bunicului se îngreună.

— Am în… interzis căsătoria, bolborosi el. Era ilegală!

— Oricum, asta n-a oprit-o, nu-i așa prietene?

— S-au căsătorit? Lukas Kirchmann și mama s-au căsătorit?

— *Verboten!* Era in… interzis! Ochii bunicului scăpărau scântei.

— Dar s-au căsătorit oricum; asta încerci să-mi spui? Era piesa care lipsea din puzzle-ul meu. „Mama nu s-a prefăcut doar că era o Kirchmann, chiar era o Kirchmann. Atunci s-ar putea ca…”

— Trebuie să înțelegi, Fräulein, că o asemenea căsătorie era nu numai ilegală, ci dezastruoasă pentru reputația lui Wolfgang, poziția lui în Reich, chiar și pentru perspectivele lui de căsătorie de pe vremea aceea.

Imaginea mi se derulă în minte ca un film.

— Ai denunțat-o. Ți-ai denunțat propria fiică?

— *Nein!* răcni bunicul. Pe Ki… Kirchmanni, nu pe Lieselotte. Niciodată n-am în… in… intenționat…

cuvintele lui nu se mai înțelegeau.

— Spune-i adevărul, Wolfgang. Ea e acum „complicea noastră în crime”. E responsabilitatea ei, ca și a noastră.

Dar bunicul închise ochii și se întoarse.

— Atunci, permite-mi mie, continuă Peterson. Pentru binele ei, bunicul tău a făcut tot ce a putut ca să împiedice căsătoria. Dar Lieselotte era încăpățânată, o fată cu voință puternică. Ea a fugit la familia Kirchmann. Unul din așa-zișii păstori ai bisericii lor i-a căsătorit. Scuipă cuvintele, apoi ridică din umeri. Singura soluție logică: familia să dispară la fel cum dispăruseră și altele.

— I-ai arestat? Le-ai luat banii și i-ai pus să fie arestați? Trebuia să rostesc cuvintele și aveam nevoie și de confirmarea bunicului ca să fiu sigură. Iar mama a fost cea de-a patra Kirchmann.

— N… n-am știut, icni bunicul. N… nu atunci.

— Mezina familiei Kirchmann, Marta, nu era acolo în ziua aceea. Mama a fost luată în locul ei. Și dusă unde? Îl priveam îngrozită pe bunicul, uluită că un om a putut să facă așa ceva. Unde a fost dusă?

— Într-un lagăr, bineînțeles. Peterson zâmbea cu superioritate.

— Dar când ți-ai dat seama, ai scos-o din închisoare, din lagăr. Nu-i așa? Bunicule?

Bunicul nu răspunse. Îl scuturai, dar el pur și simplu se holba la mine lipsit de vlagă.

— Spune-mi că ai scos-o pe mama!

— Erau vremuri atât de dificile, continuă Peterson. O asemenea publicitate negativă… să porți rușinea unei astfel de fiice… Ce putea să facă? Ce putea oricare dintre noi să facă?

Mă trăsei deoparte, mă așezai pe un scaun aproape de pat, incapabilă să gândesc, încercând doar să asimilez asaltul informațiilor din creierului meu. Încercând să mi-o închipui pe mama femeie tânără, despărțită de proaspătul ei soț, de singura familie care o iubise, și dusă în lagăr, într-un lagăr de concentrare. „Mamă… o, mamă!”

— Mai bine s-o uiți.

— Unde? Unde au dus-o?

— Cred că femeile erau până la urmă duse în Ravensbrück, cel puțin pentru o vreme. Nu-i așa, Wolfgang? Sau o fi fost Dachau? Chiar nu-mi amintesc, a trecut atât de mult timp. Prizonierii erau mutați dintr-o parte în alta, cum se cerea.

„Ce ți-au făcut, mamă?"

— Iar familia Kirchmann?

Dr. Peterson ridică din umeri, pășind mai aproape.

— După cum îți poți imagina, nu le-am urmărit „cariera". Ceea ce trebuie să înțelegi, ce e important, este că acum lucrăm împreună să închidem cercul acesta al trecutului. E o poveste tristă, bineînțeles, dar o poveste care s-a încheiat. Trebuie să ne gândim la prezentul și la viitorul nostru. Ar fi cel mai bine să-mi dai mie registrul. Odată ce împărțim restul bunurilor, nu va mai fi nevoie să ne amintim iar de această neplăcere.

— Sunteți nebun.

— Nu-i nevoie să fim melodramatici, Fräulein. Acum că știi, acum că ai fost numită de bunicul tău partener legal, și tu ești responsabilă pentru informațiile pe care le deții. Nu uita asta. Nu uita că în ochii lumii și tu ești responsabilă.

— Nu, dr. Peterson, nu voi uita niciodată, și voi acționa în consecință.

— Foarte bine, zise cu reținere. Până acum, bunurile au fost în siguranță în posesia lui Wolfgang. Dar cu sănătatea lui… precară, vom fi amândoi de acord că…

— Ieșiți din casă, începui încet. Ieșiți din casă sau chem poliția în clipa asta.

— Nu fi nesăbuită, Fräulein. Dr. Peterson veni un pas mai aproape, prea aproape. *Polizei* te vor socoti la fel de implicată. Un complice în reținerea acestor valori este…

— Nu, eu v-aș sugera să nu fiți nesăbuit. Carl trecu pragul fluturând o cheie de fier, urmat de Geoffrey care era uluit. Cred că ați auzit-o pe doamna. E timpul să plecați, Herr Doctor!

Dr. Peterson privea de la unul la altul.

— Wolfgang, spune-i. Spune-i că jumătate este al meu. Spune-i sau…

— Sau ce? întrebă Carl. Vei cere ca Herr Sommer și Fräulein Sterling să fie arestați? Dacă nu greșesc, Herr Sommer are dovezi foarte clare pentru complicitatea dumitale, iar eu voi depune mărturie pentru tot ce ați spus astăzi. O știre senzațională pentru ziare și pentru curtea de justiție. Acum, ieșiți din casă!

— Jumătate e al meu, îți spun. Întotdeauna a…

— Fräulein Sterling a contactat deja câteva victime ale tale. Și ei sunt pregătiți să depună mărturie împotriva ta și a lui Herr Sommer. Evident că nu ați fost atât de discret pe cât v-ați imaginat.

Dr. Peterson păli.

— E absurd. Nu cred. De altfel, n-am încălcat nicio lege.

— Ați auzit. Simțeam că îmi recapăt curajul, deși improvizația lui Carl cu consimțirea victimelor de a depune mărturie sau de a-l identifica pe doctor mă făcu să tresar.

— Declarația privind registrul, dovezile și conținutul lui, cât și conținutul tezaurului, e deja pe rolul unui avocat eminent. Dacă se va întâmpla ceva neplăcut, orice, cu Fräulein Sterling și bunicul ei, declarația va fi predată poliției și unei instituții cu care sunteți cât se poate de obișnuit, dr. Peterson. N-am nicio îndoială că vor urgenta urmărirea penală.

— Ce proști! Vânătorii de naziști nu mă sperie.

Carl bătu ușor cheia de fier de palma celeilalte mâini.

— Aș, dar ar trebui, Herr Doctor. Serios, ar trebui.

Atitudinea intimidantă a doctorului Peterson se spulberă. Furia de pe fața lui nu ascundea frica din ochii lui.

— O să-ți pară foarte rău. Wolfgang, m-ai trădat cu această iubitoare de evrei. Vei…

Dar privirea bunicului era lipsită de sentimente.

— Herr Sommer? Herr Sommer! Într-o secundă, Geoffrey fu lângă el, luându-i pulsul și smulgând stetoscopul de pe noptieră.

Dr. Peterson își apucă în grabă paltonul și pălăria și se îndreptă spre ușă.

— E problema voastră!

— Bunicule? Căutam privirea lui Geoffrey, dar el asculta cu atenție pieptul bunicului cu ajutorul stetoscopului.

Bunicul nu se mișcă; pieptul lui nu mai urca și nu mai cobora. Ușa de la intrare se trânti.

Geoffrey își scoase stetoscopul din urechi.

— Îmi pare rău.

— A… murit? Nu puteam înțelege. Nimeni nu putea, dacă tăcerea prelungită era vreun semn.

Geoffrey notă ora morții. Se mișca în jurul patului, făcând alte lucruri, îndepărtând echipamentul medical și înfășurând brațele bunicului. În tot acel timp stăteam acolo neputând să cred. Carl își petrecu brațul în jurul meu.

Într-un târziu, Geoffrey se dădu la o parte, lăsându-mi loc, oferindu-mi un timp de singurătate cu bunicul.

Dar nu puteam. Mă întorsei în brațele întinse ale lui Carl în timp ce Geoffrey trase cearceaful peste fața bunicului.

„Parcă retrăiam moartea mamei.” Tremuram jelind. Dar cum puteam să jelesc după toate câte aflasem? „Nu poți fi mort. Nu mi-ai spus totul. Niciodată nu mi-ai povestit despre mama! Ai mai revăzut-o vreodată? Ai scos-o din lagăr? Este Lukas tatăl meu, sau altcineva?” Îmi venea să urlu de durere, disperare și frustrare.

Carl mă legăna în brațele sale dintr-o parte în alta.

— Să dau un telefon la pompe funebre? întrebă Geoffrey încet. Am trecut cauza și ora morții, dar veți avea nevoie de cineva care să ridice trupul.

Nu puteam să fac toate astea singură. Mă uitam la Carl. „Te rog, te rog, preia tu responsabilitatea asta.”

— *Ja,* e bine. *Danke schön,* Geoffrey.

— A avut parte de o îngrijire bună, Fräulein. Nu-i nevoie să vă îngrijorați din cauza acelui bărbat, dr. Peterson. Inima lui Herr Sommer a cedat așa cum am

știut dintotdeauna că se va întâmpla. Eu vă garantez asta.

Nu mă puteam întoarce, nu mă puteam opri din tremurat.

— Vino. Carl mă trase spre ușă. Trebuie să mergi la culcare. Îți voi aduce niște ceai fierbinte.

— Nu… nu, nu vreau să fiu singură. Te rog.

Mă trase spre ușă. Aruncai o ultimă privire spre forma acoperită cu cearceaf, neștiind ce simțeam, înțelegând doar că nu voi mai trăi niciodată acest moment și că orice legătură cu mama mea fusese curmată.

38

LIESELOTTE KIRCHMANN
NOIEMBRIE 1944 – APRILIE 1945

Trecuse mai bine de o lună de când mă furișasem înapoi în Baraca 28, în toiul nopții, cu rochia făcută zdrențe și cu sânge șiroindu-mi pe picioare. Mutter Kirchmann plânsese de mila mea, surorile mă spălaseră cum putuseră mai bine și îmi curățaseră vânătăile de pe față și de pe brațe.

Dar cu nodul teribil din gât și cu durerea care mă ardea în pântece n-aveau ce să facă. Inima-mi fusese smulsă din trupul pe care-l păstrasem cu atâta grijă pentru Lukas întreaga mea viață.

Mă trezeam des în timpul nopții și țipam din cauza coșmarurilor și a amintirilor. Mutter Kirchmann mă lua în brațe și-mi șoptea:

— „Căci tatăl meu și mama mea mă părăsesc, dar Domnul mă primește.” Dumnezeu te iubește, Lieselotte. El te iubește cu o dragoste nesfârșită, cu prețul vieții Lui.

Îmi doream s-o cred. Știam că ea credea, și surorile credeau și îi erau foarte apropiate. Radiau lumină, o viață lăuntrică pe care n-o puteam vedea. Dar pe mine mă părăsise toată lumina. Nu mai vedeam decât Ravensbrück, cruzimea bărbaților, a femeilor și ura lor.

Era ceva normal ca femeile, epuizate de atâta muncă, să nu mai aibă aproape deloc menstruație. Nici măcar nu ne gândeam, în scurgerea treptată a zilelor. Fără niciun fel de igienă, era mai bine pentru toate să scăpăm de un astfel de blestem. Dar, când începură grețurile de dimineață, Mutter Kirchmann înțelese prima ce se întâmpla de fapt.

— Trebuie să mă lași pe mine să împing roabele mai grele de acum înainte. Trebuie să ai mare grijă de tine și de bebelușul tău.

— Nu e bebelușul meu! Nu e…

— O viață nouă, o viață creată de Dumnezeu în pântecele tău, Lieselotte. Un copilaș pe cale să se

nască în lumea asta.

— Cum poți să spui așa ceva? Cum poți să-l uiți pe Lukas?

— Niciodată nu l-am uitat pe Lukas. De unde știi că nu este copilașul lui Lukas?

Icnii și gemui. „Poate că este bebelușul nostru! Poate că port o parte din el în mine!"

— Nu poate fi!

— De unde știi? A fost la scurt timp.

Suspine de nesiguranță, de speranță în ciuda oricărei șanse, se luptau cu neîncrederea și disperarea mea, sfâșiindu-mi trupul. Deși eram slabă, fâțâiala mea deplasase paiele de pe patul nostru tare de lemn și o trezise pe femeia care dormea pe platforma de sub noi, o olandeză care lucra la infirmerie.

— Șșș, șopti ea întinzându-se peste pat să-mi ia mâna. Nu trebuie să afle.

— Dacă vor ști, poate că-i vor da munci mai ușoare… începu Mutter Kirchmann.

— *Nein. Nein!* Toate femeile însărcinate sunt duse la crematoriu sau se fac experimente pe ele. Dacă ții la viața ta, la viața copilașului tău, să nu-i lași niciodată să afle, șopti ea.

„Dacă țin la viața mea? Dacă țin la viața din lăuntrul meu? Cum să trăiesc fără Lukas sau să accept că acest copil s-ar putea să nu fie a lui, că probabil nu este al lui?"

— Lasă-mă să văd ce pot face pentru grețuri și poate niște vitamine.

— *Ja, ja,* se entuziasmă Mutter Kirchmann. Și va avea nevoie de mai multă mâncare.

Aveau intenții bune, dar erau complet nesăbuite. Singura cale de a avea mai multă mâncare era să furi din gurile femeilor care mă înconjurau. Nu aveam de gând să fac așa ceva. Mai degrabă aș fi murit decât să fac asta.

Erau acolo femei care mă puteau ajuta să mor, să-mi sfârșesc coșmarul într-o clipă, fără să spună vreodată gardienilor. Erau și cele care puteau să mă ajute să fac avort. Nu eram singura femeie care fusese violată de gardieni, înainte sau după

încarcerarea mea în Ravensbrück. Unele aleseseră să moară, altele să nu păstreze copilul. Și eu mă gândeam la varianta asta.

Dar când îmi venii în fire, îmi dorii să trăiesc, și eu și bebelușul. Mutter Kirchmann avea dreptate, nu eram absolut sigură că bebelușul nu era a lui Lukas. Chiar dacă nu era, nu puteam să-i iau viața.

Deși pare imposibil, n-a trebuit să fur ca să supraviețuiesc. Femeia olandeză îmi strecura vitamine, iar mâncarea mi-o ofereau de bună voie alte deținute. Nu pentru că le-ar fi cerut Mutter Kirchmann. Pe măsură ce zilele treceau, când una, când alta observau că sunt însărcinată cu cel de-al șaselea simț pe care-l aveau femeile în privința acestor lucruri. Și oricât ar părea de ciudat, în locul acela întunecat și rău, copilul ce creștea în mine devenise sursa lor de lumină și de speranță.

În fabrică, femeile, fără vreun cuvânt, apăreau deodată în dreptul meu, ajutându-mă să împing roaba grea, ușurându-mi încărcătura. Nu aveam puterea să le mulțumesc, dar mă minunam că-și foloseau energia lor pentru copilașul ce creștea în mine.

— O nouă viață! Sora mai firavă îmi strângea deseori mâna în trecere iar fața ei afișa un zâmbet. Și mă minunam că avea dreptate. Putea oare să apară o viață nouă în Ravensbrück?

Prețuiam grija lor, dar câteodată mă simțeam atât de fățarnică. În cele din urmă, îi mărturisii uneia dintre cele două surori:

— Dar nici măcar nu știu dacă e bebelușul soțului meu… dacă…

— Dar Dumnezeu știe că e copilul Lui, la fel ca tine, ca mine, ca oricare de aici.

— Dar dacă… dacă mizeria aia de nazist este tat…?

— Draga mea, râse ea blând, noi toți suntem mizerii. Numai dragostea și harul Lui, iertarea Lui ne curăță. Își petrecu brațul subțire în jurul meu. Și numai prin iertare putem să ne eliberăm de otrava care ne distruge viața. Îmi trase fața în palmele ei.

— Nu urî, copila mea. Ura e o închisoare mai rea decât Ravensbrück.

*

La începutul lui noiembrie, fiecare prizonieră primi câte un palton și încetarăm să mai mergem la fabrica Siemens. Se zvonea că probabil fabrica fusese bombardată. Ne întrebam zilnic dacă și lagărul putea să fie bombardat. Niciodată n-am aflat dacă exploziile pe care le auzeam în timpul nopții erau de la bombele aliaților sau dacă erau nemții care distrugeau poduri și alte structuri ca să țină piept dușmanilor.

Pe măsură ce vremea se răcea, bătăile gardienilor erau din ce în ce mai sadice, de parcă nu aveau ce face, de parcă suferința noastră le oferea un prilej de distracție.

Citirea Bibliei, recitarea poeziilor în diferite limbi, cântarea imnurilor în grupuri mici sau uneori solo își urmau nestingherite cursul noaptea în baracă. Uneori mă rugam, încredințând viețile noastre în mâna lui Dumnezeu. Apoi, o luam de la capăt cu îngrijorarea până ce adormeam de epuizare.

Mutter Kirchmann mă sfătuia să cred că Dumnezeu va avea grijă de toate nevoile mele. Îmi aminti de versetul pe care Lukas mi-l spusese la despărțire: „Pot totul în Cristos Isus care mă întărește.”

— Pot totul în Ravensbrück? întrebam sarcastică.

— Poți oriunde, mă mustra ea. Pentru că El îți dă putere.

Pe la sfârșitul lui noiembrie, sora mai firavă își pierdu orice putere. În timpul nopții, sora în puteri îi freca picioarele slabe băț și îi sprijinea capul să bea când era prea slăbită ca să-l mai ridice singură, după o zi lungă de muncă. Dar, chiar și când nu mai putu citi ea însăși cu voce tare femeilor noaptea din Biblie, ascultând, fața ei tot strălucea de parcă ar fi fost pe vârful muntelui în prezența lui Dumnezeu însuși.

În decembrie, sora firavă fu trimisă la infirmerie, iar în grupul nostru se căscă o groapă ca o prăpastie adâncă. Sora în puteri profita de orice clipă ca să o vadă pe sora ei în suferință prin geamul spitalului, să îi zâmbească încurajator și să se asigure că cea dragă ei, deși slabă și în dureri teribile, era încă în viață.

Într-o zi, pe la mijlocul lui decembrie, sora în puteri veni înapoi mult prea devreme cu umerii lăsați, gârboviți de suferință și jale. Știurăm fără să întrebăm, iar durerea pentru această soră credincioasă și pentru noi ne prăpădi inimile. Dar, în același timp, răsuflarăm ușurate că cea care fusese lumină pentru sufletele noastre nu mai suferea. Simțeam și invidie, în speranța a ceea ce exista dincolo de Ravensbrück și de încarcerarea sa, dincolo de această viață plină de trudă.

Femeia olandeză, care lucra la dispensar, o strecură pe soră înăuntru să o mai vadă o dată pe scumpa ei, înainte să fie trimisă la crematoriu.

— De i-ați fi văzut fața, ne șopti sora ei mai târziu, plină de uimire. Era atât de frumoasă! O oglindă a păcii, cum era în tinerețe, cu mult timp înainte de război.

— Cerul! șopti Mutter Kirchmann cuprinzând într-un singur cuvânt admirația și minunea, speranța viitorului nostru. Aș fi vrut să cred.

*

Sora în puteri primi eliberarea, ieșind dintre rânduri, la apel, într-o dimineață, pe la sfârșitul lui decembrie, atât de neașteptat încât nu ne dădurăm seama de pierderea noastră teribilă decât după căderea nopții. Parcă părăsiseră cercul familiei niște mătuși din partea bunicii, iar vocile lor dulci, care cântaseră imnuri în olandeză și uneori în germană, lăsară în urmă un gol nemărginit.

În noaptea aceea, Mutter Kirchmann insistă să mă alătur și eu grupului. Nu puteam să o refuz, deși inima mea nu era acolo. Culmea, tot cântând cu voce tare, rugându-mă și ascultând Scriptura tradusă în

germană din Testamentul în olandeză rămas de la surori, ceva se schimbă. Ceva crescu în lăuntrul meu, mult mai încet, mult mai plăpând decât copilașul, dar la fel de sigur.

*

Într-o zi, la vreo patru luni, simții copilașul mișcându-se, momentul trezirii, cum spunea Mutter Kirchmann. Atunci, pentru prima dată, copilașul căpătă viață pentru mine, având șanse să crească și să se dezvolte în ciuda așteptărilor. Și apoi? Dacă bebelușul supraviețuia, cum aveam să-i port de grijă? Era una să ascund sarcina, cu totul altceva să ascund copilul. Și pentru întâia oară înțelesei că voiam să-l ascund, să-l protejez. Dar nu puteam face așa ceva de una singură.

O femeie cu două paturi mai jos de noi, din rândul de vizavi, fusese odată o croitoreasă pricepută la o familie de mecena foarte înstăriți. Desfăcu tivul uniformei, deșirând firele și găsi o cale să adauge niște clini de ambele părți astfel încât să nu se vadă cusătura. Reușeam astfel să acopăr ușoara mea proeminență și să înghesui cât mai multe ziare sub palton, acum că temperatura scăzuse.

Apelurile nu încetară, în ciuda înghețului îngrozitor și a ninsorilor. În unele dimineți, stăteam câte două ore până ne acoperea zăpada și tropăiam ca picioarele să nu cedeze sub noi. Părul lui Mutter Kirchmann se albise în cele câteva luni de când eram acolo. Prin februarie, părul începu să-i cadă în smocuri.

— E din cauza alimentației proaste. Nu avem suficiente vitamine, se lamentă asistenta olandeză. În fiecare zi văd așa ceva.

— Ia vitaminele mele, insistai eu pe lângă Mutter Kirchmann. Viața ta e mai de preț pentru mine decât a mea. Nu pot trăi aici fără tine.

— Ba poți, draga mea, și trebuie.

— *Nein.* Aș fi plâns cu suspine dacă aș fi avut putere.

— Trebuie să-mi aduci nepotul pe lume și…

— Poate că nu e copilul lui Lukas, protestai eu firav.

— Dar dragul nostru Lukas va iubi copilașul acesta ca pe al său, așadar, în mod sigur e nepotul meu.

— Cum ar putea? Deși îmi doream cu disperare să fie așa. Nu conta cine era tatăl, dar copilul era al meu, os din oasele mele, carne din carnea mea.

— Pentru că el te iubește, pentru că el…

— Dar dacă nu mai e în viață? Era o întrebare care îmi trecea zilnic prin cap, dar îmi era teamă să o spun cu voce tare, o întrebare care nu mă lăsa să-mi deschid inima față de copilașul meu.

— Atunci va trebui să trăiești pentru el, să crești copilul acesta pentru el. Niciodată, niciodată să nu renunți.

Nu-mi puteam imagina să-mi cresc copilașul fără să-i am alături pe Lukas și pe Mutter Kirchmann. Nu-mi puteam imagina viața mea sau a copilașului meu dincolo de hăul acestui Ravensbrück.

— Nu uita ce spunea sora: „Nu există groapă prea adâncă în care să nu fie și El.” Mutter Kirchmann îmi strânse mâna și știui că îmi citea gândurile. Isus te iubește, draga mea fată, și El e cu tine întotdeauna, chiar și atunci când eu nu pot fi, chiar și atunci când Lukas nu poate fi.

*

Bombardamentele se apropiau tot mai mult. Se zvonea că rușii trecuseră de liniile germane din est, că prizonierii trebuiau mutați în vest. În fiecare dimineață, se strigau și erau scoase din rând numere noi. Prizonierele erau duse din lagăr, nimeni nu știa unde. Mă rugam, cu mai multă ardoare decât pentru Lukas, să nu mă despartă de Mutter Kirchmann.

Să fi fost sfârșitul lui martie când strigară numărul lui Mutter Kirchmann. Zăpada nu se topise încă, dar se lumina de ziuă mai devreme. Ea șovăi, așteptând să audă strigându-se și numărul meu. Numerele

curgeau monoton, dar al meu nu se auzea printre ele. „Nu, Dumnezeule drag! Nu!”

Numerele se încheiară. Femeile din rânduri fură numărate și numerele strigate. Numărul lui Mutter Kirchmann fu strigat din nou, iar gardianul începu să treacă printre rânduri. Nu mai putea aștepta. Strângându-mi mâna, murmură:

— *Te iubesc, draga mea Lieselotte. Dumnezeu să fie cu tine și cu bebelușul tău!* Păși înainte și urmă șirul înaintând încet spre intrarea centrului de preluare.

Nu știu câtă vreme rămăsei la apel în dimineața aceea. Poate o veșnicie. Pierdusem noțiunea timpului.

Dintre toate câte mi se întâmplaseră în Ravensbrück, despărțirea de Mutter Kirchmann fusese cea mai rea, decisivă, fără ea nu mai era nimic, o rană care nu își va găsi vindecarea, o pierdere pe care n-o puteam înțelege, pentru care nu mă puteam ruga, de neînlocuit în inima mea.

În noaptea aceea, în timp ce zăceam pe patul meu cu locul gol de lângă mine, nu putui să plâng. Șocul fusese prea puternic, prea mare pentru a plânge. Îmi legănai copilașul, dorind să se miște în mine, dorind să mă asigur că această viață firavă nu mă va părăsi. Dar cum aș putea să-l protejez, pe el sau pe ea? Cum aș putea să protejez o viață atât de fragilă?

Cuvintele lui Mutter Kirchmann răzbiră din nou în inima mea, aceleași cuvinte cu care mă lăsase Lukas: „Pot totul în Cristos Isus care mă întărește.” Și cuvintele surorii: „Nu există groapă prea adâncă în care să nu fie și El.” Nu eram sigură.

*

O săptămână mai târziu, veni Crucea Roșie suedeză și luă sute de femei. Eu nu eram printre ele.

Mai trecu încă o săptămână. Uneori mă rugam ca bombele pe care le auzeam în est să vină și să ne spulbere de pe fața pământului.

În cele din urmă, trebuie să fi fost la începutul lui aprilie, la apelul dinaintea zorilor, numărul meu fu citit de pe listă. Îmi luă un minut și jumătate să realizez, să înțeleg că trebuia să ies în față.

Trecui prin centrul de preluare ca prin ceață. Fără verificări, fără inspecții, doar mânate ca animalele prin pădure spre liniile ferate de la periferia orașului, departe de ogoare și de oamenii de la oraș.

„Negreșit vor să ne împuște în acest loc pustiu ca să nu audă nimeni” fu primul meu gând. Al doilea fu să-mi înconjor mijlocul cu brațele, cu părere de rău că bebelușul meu, încă în abdomenul ușor bombat și abia vizibil, n-avea să cunoască lumea din afara pântecelui, cu părere de rău că nu voi ști niciodată dacă bebelușul avea să fie băiat sau fată, cu părere de rău că nu-i voi putea privi fețișoara în care speram să revăd ochii, gura și nasul lui Lukas.

Dar atunci sosi trenul, oprindu-se chiar acolo, în mijlocul pădurii. O rampă lungă de metal fu trântită de pământ.

— *Schnell!* Urcarea!

Urcarăm bâjbâind în vagoanele de animale, împingându-ne una pe alta înainte, prea slăbite să ne putem ridica.

Nu fu nicio verificare a numerelor de pe listele interminabile, ci mai multe zbierăte și îmbrânceli. Singura numărătoare fu aceea lătrată de un gardian: „O sută!”, apoi ușa grea de metal fu trântită pe șine, izolându-ne în beznă.

39

HANNAH STERLING

APRILIE – MAI 1973

O săptămână mai târziu, Carl fu alături de mine când ridicai urna cu cenușa bunicului. Cu mult timp în urmă, bunicul făcuse aranjamentele necesare pentru a fi incinerat. Încă o noutate pentru mine. Toată ideea de trupuri incinerate îmi năpădi mintea cu imagini terifiante.

— Nu este același lucru cu ce au făcut ei în lagăre, vorbi Carl cu calm.

— Știu. Doar că… mi-aș dori să pot șterge totul. Toată viața lui. Ce i-a făcut mamei și tuturor celor cu care a intrat în contact.

— Nu poți să ștergi păcatele oamenilor. Nu le putem șterge nici măcar pe ale noastre.

Închisei ochii.

— Dar poți continua ce ai început.

— Eu… eu nu știu dacă pot. Nu, nu pot. Nu pot.

— Atunci vei păstra bunurile rămase?

— Nu, bineînțeles că nu. Trebuie să fie cineva, acele organizații de care mi-ai spus că sunt în căutarea oamenilor… probabil vor putea să înapoieze obiectele.

— Atâta timp cât nu te ocupi tu; asta vrei să spui?

— Nu eu le-am furat, Carl. Nu eu am trimis oamenii la moarte. Știi la fel de bine ca mine că nimic din ce am returnat n-a adus fericirea nimănui.

— Fericire, repetă Carl. Te așteptai să le aducă fericire?

„Poate că da. Poate mă așteptasem să fie recunoscători că își primesc lucrurile înapoi. Crezusem, cel puțin, nu știu… că vor înțelege strădania mea.” Dar nici măcar nu suna bine. Aici nu era vorba de mine. De ce limitam totul doar la mine?

— Poate că, zise Carl cu blândețe, această călătorie este mai importantă pentru tine decât pentru ei. Încă n-ai aflat ce s-a întâmplat cu mama ta după lagăr, sau despre tatăl tău.

— Bunicul e mort. Părinții tăi nu știu. Pe cine altcineva să mai întreb în afară de dr. Peterson care se pare că a dispărut convenabil? Nu văd cu ce m-ar ajuta și nu știu dacă să cred tot ce mi-a spus.

— Atunci trebuie să găsim pe cineva care a cunoscut-o pe mama ta sau pe Frau Kirchmann în lagăr.

Era să scap urna bunicului.

— E posibil? Putem găsi o asemenea persoană?

— O prizonieră din Ravensbrück? N-ar trebui să fie imposibil, există liste. Dar mai este cineva pe care trebuie să-l găsim. Și probabil că această persoană ne poate conduce la prima.

— Vrei să spui Lukas sau Marta, mezina familiei Kirchmann.

Carl zâmbi dând din cap.

— Dar părinții tăi au spus că au plecat, că s-au mutat. Toate căutările noastre n-au descoperit nimic. Nici măcar nu știm dacă mai sunt în viață sau dacă mai stau în Germania.

— E-adevărat. Luă urna din mâna mea înainte să-mi scape. Ceea ce înseamnă că n-am căutat unde trebuia.

*

Ne luă trei săptămâni să scriem scrisori, să sunăm, Carl să traducă pagini nesfârșite de întrebări, apoi să traducă răspunsurile mele, asigurând pe cei care dețineau autoritatea că motivele noastre erau curate, că nu încercam decât să găsim pe cineva care să își amintească de mama mea.

Într-un final, Carl descoperi barăcile în care fuseseră trimise mama și Frau Kirchmann și în acest timp află și numele unei femei care fusese închisă la Ravensbrück în aceeași perioadă cu ele și fusese în aceleași barăci. Îi dădu un telefon și căzură de acord să ne întâlnim sâmbătă.

Oprindu-ne doar pentru prânz, drumul până la intrarea în Köln durǎ în jur de cinci ore.

— Helga Brunner… are șaptezeci și șapte de ani acum? Crezi că și-o va aminti pe mama?

— După câte se pare își amintește de una din femeile Kirchmann. Frau Kirchmann era mai apropiată de vârsta ei.

— Da, bineînțeles.

Băteam darabana cu unghiile pe genunchi. Mă simțeam de parcă urma să mă întâlnesc cu mama pentru întâia oară, o prostie din partea mea. „Te rog, Dumnezeule, te rog lasă-mă să o văd așa cum era. Ajută-mă să înțeleg femeia care a fost înainte ca viața și bunicul să o schimbe.”

Ajunserăm în fața ușii vopsite în negru și sunarăm. Trecură câteva minute în care aproape că îmi pierdui nădejdea că va mai deschide cineva când se auzi sunetul ușor și cadențat al unui baston și târșâitul picioarelor încălțate cu papuci.

Ușa se deschise și văzurăm o femeie care părea mai în vârstă de nouăzeci de ani.

— Frau Brunner? întrebă Carl.

— *Ja!* Sunt Helga Brunner. Tu ești…?

— Carl Schmidt, prietenul și șoferul lui Hannah Sterling, fiica femeii despre care doream să vorbim cu dumneavoastră. Vă amintiți de telefonul meu?

— Sunt bătrână, tinere, și puțin ramolită, dar nu senilă.

— Mă iertați, Frau Brunner, eu…

— Nu contează. Ești tânăr, dacă asta e o scuză. Intrați, intrați.

— *Danke schön*, Frau Brunner. Trecui pragul. Nu pot să vă spun cât de mult înseamnă asta pentru mine. Sunt atâtea lucruri pe care aș vrea să le știu despre mama mea. O urmai în camera de zi și îmi mușcai buza să opresc bâlbâială.

Ne făcu semn spre canapea în timp ce ea se așeză greoi într-un scaun cu spătarul drept și își împinse deoparte bastonul cu trei picioare fixându-mă din spatele unor lentile groase.

— Nu prea semeni cu mama ta.

— Vă amintiți de ea? De Lieselotte Kirchmann?

— Lieselotte? *Nein, nein!* Adică, nu-i știam numele, doar că era cea mai tânără. Erau două femei împreună, ca mamă și fiică, dar nu prin naștere. Zâmbi cu blândețe. Așadar, mămica noastră a primit răspuns.

— Răspuns? Va sunt foarte recunoscătoare pentru tot ce-mi puteți spune despre mama mea.

— Spui asta acum, dar poate că nu îți va plăcea tot ce îți voi spune, ceea ce îmi amintesc. Înfiorătoare zile. Adevărul este deseori greu de înțeles, dar uneori și mai greu de crezut.

— Nu mă tem să aud orice aveți de spus.

Dădu din cap aprobator, iar ochii ei ce își pierduseră frăgezimea mă analizau.

— Probabil. E greu… foarte greu… să afli despre siluirea mamei tale, a bunicii tale.

— A bunicii?

Simții un nod în gât. Eram sigură că nu vorbea despre Elsa Sommer.

— Mama nu mi-a spus niciodată numele tatălui meu adevărat. S-a căsătorit cu cineva după război, cu un american, care m-a crescut ca pe propriul lui copil. Însă, după moartea mamei am aflat că el n-avea cum să fie tatăl meu natural. Ea nu-l cunoștea pe atunci. „Calculul nu dădea. O, mătușă Lavinia, dacă m-ai vedea acum!"

Frau Brunner ridică privirea și dădu încet din cap.

— Războiul acela a lăsat foarte mulți orfani și povești care să explice existența lor.

Nu eram sigură că înțelegeam.

— Vă rog, spuneți-mi tot ce știți, chiar orice bănuiți din perioada aceea.

Frau Brunner se ridică în scaun, îndreptându-și spatele. Închise ochii și începu să depene amintirile cu voce tare.

— Ne spuneam una alteia povestea vieții noastre, de multe ori, de zeci de ori. Repetam replici de teatru. Făceam schimb de trucuri cu detalii plictisitoare, cum să întorci un guler, cum să brodezi o rochie, cum să tricotezi un model deosebit de dificil. Recitam versete din Scriptură și poezii,

cântam cântece până ne lăsau corzile vocale. Înfometate, însetate și bătute, nu încetam să vorbim, de câte ori puteam.

— Erați un grup de femei apropiate.

Înțelegeam cât de important trebuie să fi fost, cel puțin în teorie.

— Făceam tot ce puteam ca să supraviețuim, să ne păstrăm mintea întreagă. Naziștii au făcut tot ce-au putut ca să ne dezumanizeze, să ne fure demnitatea. Vorbind despre viața noastră de zi cu zi, viața pe care o lăsaserăm în urmă, ne aminteam cine eram cu adevărat.

Îmi amintii de Herr Horowitz și îmi mușcai buzele.

— Erați acolo deja când a venit mama mea?

Aprobă.

— O fată atât de drăguță, atât de speriată. Se ținea scai de mama soacră. Dar femeia în vârstă n-a putut să țină gardienii la distanță.

— Gardienii? Simțeam chiorăitul supărător din stomac.

— Ești sigură că vrei să auzi?

— Da, vă rog. Îmi ținui respirația.

— Se căsătorise de curând.

— De două zile când au arestat-o, cred.

— *Ja,* două zile cu soțul și familia lui. N-am știut toată povestea, dar am aflat că tatăl ei n-a fost de acord cu căsătoria ei, că el i-a denunțat, i-a predat, întreaga familie a soțului ei, Gestapo-ului.

Dădui din cap, înghițind cu greu.

— Se zvonea că femeia mai în vârstă era pe jumătate evreică, dar au apărut greșeli în liste și n-a fost trimisă în barăcile evreicelor, ceea ce în mod sigur i-a salvat viața. Ea și cea mai tânără, condamnate amândouă pentru că adăpostiseră evrei – un act ilegal – au fost repartizate în barăcile noastre.

— Femeia în vârstă o încuraja pe cea tânără să îi spună gardianului că se făcuse o greșeală gravă, să îl contacteze pe tatăl ei, un nazist important, care în mod sigur l-ar fi răsplătit cu generozitate. Dar fata a refuzat să o părăsească, fiindu-i ca o fiică, iar cea în

vârstă, ca o mamă. O pereche ca Rut și Naomi, n-ai mai văzut! Așa mi le amintesc.

„Mulțumesc, Dumnezeule, că mama a avut o femeie ca Frau Kirchmann în viața ei. Cum ar fi fost dacă aș fi avut și eu o mamă ca ea?”

— Când ne-au luat hainele, pantofii și când ne-au ras părul de pe cap, ne-au furat chiar și numele, acea fărâmă a identității noastre. Numerele ne-au înlocuit numele.

— Știați numele lui Frau Kirchmann, cea în vârstă?

Frau Brunner deschise ochii și zâmbi trist.

— Îmi amintesc toate numerele femeilor din barăci, strigate la apel zi după zi, ale celor care au scăpat la sfârșit și ale celor care n-au mai scăpat de acolo. Dar nu le-am aflat niciodată numele, cel puțin nu tuturor.

— Înțeleg.

— Cum spuneam… Frau Brunner închise ochii de parcă ar fi ajutat-o să-și amintească. Cea tânără, atât de frumoasă, încă îi văd părul auriu. Era un anumit gardian, imediat ce au sosit cele două… ceva legat de o confuzie de nume al fiicei femeii mai în vârstă și căutarea fiicei dispărute a unui membru al Partidului Nazist, nu știu cum s-a întâmplat că acesta a aflat.

— Da, părinții lui Carl spuneau că în ziua în care aceștia au fost arestați, mezina familiei era plecată. Ei au crezut cu siguranță că mama mea era fiica aceea, cumnata ei, cel puțin așa credem noi.

— Posibil. Femeia în vârstă era îngrijorată de fiica ei, dar avea grijă să nu vorbească prea mult despre asta. Din cauza informatoarelor din baracă, mereu prezente. Se făcea schimb de informații pentru o bucată de pâine, o bucățică de cartof, un ac și o ață, ziare vechi pe care le strecuram pe sub haine ca să nu ne fie frig. Dacă scăpa vreo vorbă că un membru al familiei nu fusese arestat, negreșit ar fi mers după el. Dacă nu, putea să fie în siguranță.

— Se denunțau femeile una pe alta?

Frau Brunner ridică din umeri.

— *Ja,* pentru avantaje. Dar nu toate. Trebuie să înțelegi. Se urla la noi zi și noapte, eram făcute-n fel și chip… nu mai eram tratate ca niște ființe umane, iar în timp, am încetat noi înșine să ne vedem ca niște ființe umane. Acesta era scopul lor, ceea ce urmăreau, să ne dezumanizeze, să ne facă roboți, astfel încât să reacționăm supuși, fără să gândim sau să raționăm. În astfel de circumstanțe, nu ne-a luat prea mult să ajungem niște câini râioși cerșind un os, să ne batem una cu alta pentru un os.

— A denunțat-o cineva pe mama?

Frau Brunner scutură din cap.

— Nu știu asta, dar un gardian aflase că tatăl ei era nazist. Într-o seară, după ce ne-am întors de la fabrică, gardianul a tras-o pe tânără din rândurile noastre. Nu știu tot ce s-a întâmplat, dar cred că ea era convinsă că tatăl ei a fost acolo și că o respinsese.

— Tatăl ei a văzut-o acolo și a părăsit-o? interveni Carl.

— *Ja,* e adevărat, așa gândea ea. Credea că i-a auzit vocea.

Frau Brunner ridică din umeri.

— În orice caz, n-a fost eliberată. Oftă de parcă povestea îi absorbise toată energia. Niciuna dintre noi n-am ales să ajungem la Ravensbrück. Toate am suferit, unele mai mult decât altele.

— Bunicul a lăsat-o acolo, efectiv. A fost acolo și a plecat, părăsindu-și fiica. Repetam cuvintele încercând totuși să înțeleg.

— *Ja.* Dar gardianul n-a fost mulțumit. El se așteptase să fie răsplătit pentru descoperirea lui, dar e clar că a primit mustrare. Dorea să se răzbune.

— Să se răzbune? Nu eram sigură că voiam să aud asta.

Frau Brunner mă fixă atât de mult încât crezui că poate uitase întrebarea.

— El a siluit-o. Și a mai adus alți doi să o siluiască.

Lumea mi se prăbuși la picioare. „Mamă! O, mamă.”

— Menstruația nu i-a mai venit. Dar nu era ceva neobișnuit. Hrana era atât de puțină, iar noi munceam atât de mult că cele mai multe femei se uscau pe picioare. N-a trecut mult timp.

— A rămas însăr…

— *Ja,* a rămas însărcinată și a păstrat copilul, deși și-a riscat viața pentru el. Frau Brunner zâmbi. Când te-ai născut, Hannah?

— În 5 iunie 1945.

— Un miracol din Ravensbrück.

Bătui în retragere.

— Tocmai mi-ați spus că tatăl meu a fost un nazist… un gardian criminal.

— *Nein*, ripostă ea. N-am spus așa ceva. Spun doar că mama ta n-a știut cine a fost tatăl copilașului ei, că a riscat totul să păstreze sarcina. Femeile însărcinate erau eliminate sau se făceau experiențe pe ele… iar tu, iată-te aici, în viață.

Două surori, olandeze, cred… predicau cu mult curaj. Ele, femeia mai în vârstă și încă vreo alte șase femei din baracă au făcut eforturi și au ajutat-o pe mama ta să ducă sarcina. Ne-am împărțit mâncarea, doar câte o coajă de pâine de ici, de acolo, din rațiile noastre, firicelul care ne ținea în viață. O țineam pe mămică la căldură în timpul nopții și făceam cu schimbul, tot ce puteam, ca să-i ușurăm munca în timpul zilei, când lucram cu toate până la epuizare.

Una dintre surori a murit, nu îi știu numele. Dar mi-o amintesc ca pe o candelă călăuzitoare. Atât pot să spun, că radia lumină printre noi. Iar cealaltă soră, cea care a scris o carte despre tot ce s-a întâmplat, a fost eliberată la scurtă vreme.

— Iar bebelușul a trăit. Dar ea mă ignoră.

— În cele din urmă, cele două femei, mai întâi cea în vârstă, iar mai târziu cea tânără, mama ta, au fost trimise în altă parte. Nu știu unde. Multe femei au fost transportate sau trimise pe jos în altă parte, aproape de sfârșitul războiului.

Se așeză mai comod urmărindu-mă.

— Până să mă sune Herr Schmidt, am crezut că au pierit. Acum văd că ele trăiesc prin tine. Zâmbi.

Speranța unui bebeluș a adus viață și speranță în baraca noastră, chiar dacă am riscat cu viața, toate, ca să te vedem în viață. Ar fi putut să facă avort, existau metode. Dar n-a făcut. A ales să îți dea viață.

— Dar tatăl meu…

— *Nein,* îți spun iarăși, ea nu a știut cine era tatăl, cum ar fi putut? Soțul ei? Un gardian ticălos? Văzându-te acum, cred… da, cred că trebuie să fii copilul soțului ei. De unde ai avea altfel ochii iubitei ei Naomi?

*

Ne întoarserăm la Berlin, oprindu-ne doar să luăm cina la un hotel vechi și drăguț. Dar muzica minunată din restaurant – Frank Sinatra în engleză – căldura emanată de lemnele care trosneau în foc, vinul alb și dulce și trandafirii galbeni de pe mese mă relaxau și îmi dădeau o stare de toropeală și amorțeală.

— A fost o zi obositoare pentru tine. Carl îmi frământă palma cu degetele.

— Nu pot să nu mă gândesc la mama. Și să mă întreb cum o fi îndurat ea toate astea. Nimic din ce mi-a spus Frau Brunner nu am știut până acum. Și nu mă pot abține să nu mă întreb dacă mă pot baza pe amintirile ei.

— A spus despre cele două surori. Ai auzit de ele?

— Nu.

— Îmi amintesc de niște femei cu același nume de pe listele pe care m-am uitat. Cornelia ten Boom era una și cealaltă, sora ei, au apărut la știri foarte des zilele astea. Ea a scris o carte – povestea ei din Ravensbrück, *Refugiul*[26] se intitulează.

— Fie au fost cu adevărat acolo în același timp, fie Frau Brunner a citit cartea și a adăugat povestea la amintirile ei.

— Nu pun la îndoială sănătatea ei mintală. Ce nu pot să înțeleg e cum a putut Herr Sommer să își vadă fiica într-un loc atât de abject și să nu facă nimic să o ajute, să o salveze.

— Nu s-a supus voinței lui. Știam foarte bine lucrul acesta despre bunicul și, de asemenea, puteam să o înțeleg pe mama.

— *Nein,* dar cum a putut să își abandoneze și să își condamne propriul copil? Nu pot să înțeleg.

Drept răspuns, îi strânsei mâna.

— Pentru că tu ești un om bun. Nu toți bărbații sunt buni.

Carl scutură din cap.

— Și-a cheltuit viața uneltind, furând și condamnându-i pe alții la o soartă mai rea decât moartea… și pentru ce? Ce a câștigat? O debara plină de comori de care nu s-a putut bucura, pe care n-a îndrăznit să le arate lumii? Și pe care nu a avut cu cine să le împartă. O viață mizerabilă și irosită.

— Nu mi-e milă de el. Și nu pot să îl iert. Nu îl voi ierta niciodată. Și, totuși, sunt foarte tristă.

— Nu, Hannah. O asemenea amărăciune o să te devoreze. Nu-l lăsa să îți fure și ție viața.

— Îmi voi asuma riscul. E praf și pulbere, dar tot îmi vine să îl scutur.

— Să îl scuturi? E un remediu american?

Zâmbi.

— Poate un remediu din sud, un remediu demn de un vechi muntean din Carolina de Nord.

— Acum ești munteancă? Credeam că ești un „miracol din Ravensbrück". Zâmbea cu un zâmbet larg, dar nu mă tachina.

— E un miracol că am supraviețuit, că mama m-a păstrat. Dar nu știu de ce. Mă tot gândesc că Frau Brunner exagerează când susține că Frau Kirchmann e bunica mea. Cum poate să își amintească ochii ei după toți acești ani? Și, deși nu îmi place să recunosc, nu cred că mama m-a iubit în mod special. M-a ținut la distanță. Dacă nu din alt motiv atunci, cred eu, ca să demonstreze astfel că nu eram fiica lui Lukas, că eram… copilul… Nu puteam să rostesc cuvântul.

— Și pentru tine, asta e greu de acceptat?

— Ei, bineînțeles că e greu! Să cred că este posibil să fiu produsul violărilor repetate ale mamei mele?

Mi-e greață. Îmi vine să vomit de-a dreptul.

— Atunci trebuie să aflăm identitatea tatălui tău, dacă putem.

— Nu văd cum. Frau Brunner spunea că mama și soacra ei au fost trimise departe. Și nici nu știa unde. Nu știm ce s-a ales de ele. Nu știu nici măcar cum l-a cunoscut mama pe tat… pe Joe Sterling.

— Uiți de Lukas și Marta.

— Dacă îi găsesc, poate voi afla ce s-a întâmplat, dar nu vor putea să îmi spună cine este tatăl meu, dacă nici mama nu știa.

— Frau Brunner spunea că mama ta n-a știut în Ravensbrück. Poate că a aflat mai târziu.

— Nu pot schimba trecutul. Dar, o, cât mi-aș dori ca Lukas să fie tatăl meu. Aș prefera să fie… să…

— Trebuie să îl găsim… și pe Marta.

— Pentru asta ar fi nevoie de un miracol.

— Un alt miracol. Carl îmi strânse mâna. Sunt convins că ele te urmăresc, Hannah Sterling.

*

Când întoarserăm la Berlin, găsirăm casa bunicului înconjurată de polițiști, bătucind zăpada tot intrând și ieșind pe ușa din față și cea din dos. Vecina de peste drum, aceeași pe care Geoffrey o zărise spionând în timpul tiradei lui dr. Peterson, raportase spargerea.

Carl vorbi îndelung cu polițistul în germană, la fel și Frau Huber, vecina. Așteptai cât putui de răbdătoare.

Când terminară, Carl se întoarse spre mine cu sprâncenele ridicate a mirare.

— Mulțumită iscoditoarei Frau Huber, ilustrul dr. Peterson este acum arestat.

— Glumești. A încercat să intre?

— Aș, în mod sigur a intrat. Frau Huber ne-a văzut plecând azi dimineață și știa casa goală.

— Pun pariu că știa. Zâmbii, iar Carl îmi făcu cu ochiul.

— Așa că atunci când a văzut toate draperiile trase și nicio mașină în curte, a bănuit că cineva intrase în casă și a sunat la poliție. Când au ajuns, dr. Peterson tocmai ieșea pe ușă cu cincizeci de mii de mărci.

— Cincizeci de m…

— Șșș… Carl mă trase la o parte. E clar că există un seif sub podeaua din bibliotecă. Acel seif a fost jefuit.

— Nici nu știam că există.

— E clar că Peterson știa.

— De aceea voia el casa și registrul. Crezi că asta e-o dovadă că nu știe despre…

— Bănuiesc că Herr Sommer nu i-a arătat niciodată, deși poate știa teoretic și intenționa să afle. Acest seif trebuie să conțină tot ce Herr Sommer a convertit în bani gheață.

— Atunci, dr. Peterson habar n-are cât de multe…

— Probabil că nu.

— Scuză-mă, Carl, trebuie să îi mulțumesc personal lui Frau Huber… și generos.

40

LIESELOTTE KIRCHMANN
APRILIE 1945

Pierdusem șirul zilelor petrecute pe dușumeaua vagonului de vite care staționa. Zilele se făcuseră nopți, nopțile zile, iar ciclul se repeta. Negreșit fusesem date uitării. Dar apoi, fără vreun avertisment, ușa se deschise, ne aruncară înăuntru un coș cu napi și o găleată cu apă, apoi ușa se trânti la loc. Cele aflate mai aproape de ușă băură apa. Restul căzusem la pământ, prea slăbite să mai luptăm pentru ea. În fiecare zi, rând pe rând, câte una închidea ochii pe veci.

Când în cele din urmă trenul se puse în mișcare, ne scutură oasele atât de tare că nu mai puteam suporta să ne sprijinim de pereții vagonului și nici una de alta. Slăbisem atât de mult că ni se vedeau coastele, ne sprijineam în mâini ca să ne protejăm oasele feselor de zguduiturile trenului. Îmi dădui toată silința să protejez mica protuberanță din talie, dar nu-mi puteam imagina cum de supraviețuia micuța viață, fiind sigură și speriată că într-o zi n-aveam să mai simt nicio mișcare.

Bombardamentele continuau zi și noapte. Renunțasem să ne mai ghemuim la zgomotul exploziilor, așteptând șocul. „Dă-ne o moarte îndurătoare” devenise rugăciunea mea.

Gardienii veneau după cadavre în fiecare dimineață. Ce făceau cu ele, dacă le îngropau dincolo de șine sau le aruncau animalelor sălbatice, ori pur și simplu le lăsau să putrezească la soare, nu știam. Știam doar că era o adevărată ușurare când se deschidea ușa, respiram aer proaspăt și vedeam pentru o clipă lumina zilei.

Puteam să arunc o privire către o lume nelimitată de timp. Nu făceam deosebire între somn și realitate, deși nu mai visam. Niciuna nu mai visa. Zilele și nopțile se contopiseră. Dacă aș fi putut să alunec în uitare, aș fi făcut-o cu recunoștință.

Într-un târziu, ușile s-au trântit la o parte.

— *Schnell! Raus!*

Dar eram atât de slăbite, cele ce mai rămăsesem în viață, că abia reușirăm să ne împleticim din vagon pe pământ. Soarele ne orbea. Clipind din cauza durerii bruște, le urmai, clătinându-mă, pe femeile dinaintea mea, lăsându-le pe cele din urmă să mă împingă.

Noi porunci, noi strigăte în timp ce treceam dincolo de porțile noi. Ne distribuiră în buncăre adânci, scobituri în pământ, iar bombardamentele continuară.

Printre raiduri, ieșeam la aer și vorbeam cu alte prizoniere, ceva ce nu ni se permisese în Ravensbrück. Prizonierele le întrebau pe noile venite despre numele, orașele lor, știri despre rude și despre război. Le spuneau celor dragi pe nume – nume adevărate, nu numere.

Și așa început să cerșesc:

— Kirchmann, Kirchmann, oriunde mergeam. Numele avea un gust plăcut în gura mea. N-aveam putere să vorbesc, să întreb mai mult, dar ele înțelegeau și scuturau din cap.

Gardienii veniră să ne dea detalii despre munca noastră, dar pe cele slăbite peste măsură nu le trimiteau. Zi după zi colindam de la un buncăr la altul, sub privirile atente ale gardienilor cu mitraliere din turnurile înalte. Mă dusei cât de departe îmi era permis, căutând-o pe Mutter Kirchmann. Și apoi, într-o zi, nu mai fu nimeni de pază la turnuri, santinelele se evaporaseră pur și simplu.

Nu putui să mă gândesc ce oroare nouă putea să însemne, dar mă aventurai mai departe decât fusesem înainte, implorând:

— Kirchmann, Kirchmann, fără să aștept vreun răspuns.

O femeie mă opri.

— Tu ești din Ravensbrück, te țin minte de acolo. Faptul că mă recunoștea când nici eu nu m-aș mai fi putut recunoaște era un miracol. Dar numărul decolorat de pe mantoul ei îmi părea vag familiar.

— *Ja.*

— Am fost în Baraca 28 cu tine – și cu surorile. Îți amintești?

— *Ja,* cu surorile și cu mama soacră, Frau Kirchmann.

— Frau Kirchmann? E aici, cu mine. A dat tonul cântecelor până… acum e foarte slăbită. Nu cred că va mai re…

— Unde? Unde e? Simții că viața îmi curgea din nou prin vene, pentru prima dată de când Mutter Kirchmann fusese luată.

— Vino.

O urmai într-un buncăr cu câteva clădiri mai jos, rugându-mă ca descoperirea să fie reală și să merite efortul teribil de a ajunge atât de departe. Mirosul era îngrozitor de urât, mai urât decât în barăcile noastre. Extrem de dulceag și putred, ca de carne împuțită.

— Acolo, lângă perete. E bine că ai venit. Nu cred că va rezista până dimineață.

„Minciuni! Nu voi asculta minciuni."

— Mutter Kirchmann… Mutter Kirchmann! Îngenuncheai lângă forma adormită, cu obrajii supți și ochii duși în fundul capului, cu părul încâlcit, atât de alb și de rar. Pieptul nu i se mișca, nici în sus, nici în jos. Mi-era teamă că ajunsesem prea târziu. „Nu!" Îmi plecai capul pe patul ei în dreptul mâinii, aș fi plâns dacă aș fi putut stoarce lacrimi.

Închisei ochii. Trecură clipe, minute, poate chiar ore.

— Lieselotte. Șoapta răsuna ca respirația unui înger.

Era un vis prețios. N-aveam să deschid ochii până nu avea să dispară.

— Lieselotte, draga mea.

Ridicai capul ca să văd cât o costa efortul suprem de a vorbi.

— Mutti Kirchmann.

Închise ochii din nou și zâmbi.

— Mulțumesc, Tată. Mulțumesc.

Respira mai greu, apoi crezui că părăsise viața, pașnic, dar nu încă.

— Copilașul?

— Copilașul trăiește. Simțeam cum mă sufoc. „Încă.” Îi dusei mâna la burtă. De parcă ne-am fi înțeles, copilașul lovi.

— La fel trebuie să trăiești și tu, îmi șopti ea.

— Vom trăi cu toții. Gardienii au plecat, au mai rămas doar câțiva ofițeri. Bombardamentele aproape că au încetat. Aliații trebuie să fie foarte aproape; nu va mai dura mult.

Dar chiar în timp ce vorbeam și continuam să trăncănesc, o simțeam cum se duce. „Nu! Rezistă! Te rog, rezistă!”

Nu știu sigur când încetă să respire. Mă ghemuii pe prici lângă ea, ridicându-i capul cu blândețe pe umărul meu, legănându-l la piept. Mai mamă decât îmi fusese propria mea mamă, nu puteam să mă despart de ea.

Se făcu noapte, iar femeile din Ravensbrück mă sfătuiră să mă întorc la baraca mea să-mi primesc rația. Nu puteam, nu voiam, să mă mișc.

— O vor lua dimineață. Trebuie să îngrămădim cadavrele în afara clădirii. Nu mai poate rămâne aici, acum.

Dar mă rostogolii pe-o parte și întinsei brațul peste Mutter Kirchmann, hotărâtă s-o protejez, să nu-i las s-o ducă de aici.

— Dimineață atunci, dar după aceea va trebui să pleci. Dacă vor veni înapoi și te vor prinde aici…

Nu ascultai. Închisei ochii și mă gândii la Lukas, la toată familia Kirchmann, binecuvântarea și iubirea din ziua nunții mele. Acum vor fi cu unul mai puțin… sau, poate, cu unul mai mult.

*

Sosi dimineața, dar nici urmă de rație. Două femei mă traseră jos de pe prici și o cărară pe Mutter Kirchmann în curte, așezându-i trupul înțepenit în vârful grămezii de cadavre în putrefacție care așteptau să fie scoase din buncăr.

Rămăsei multă vreme lângă ea, iar vântul rece, timpuriu al dimineții mi se strecură pe sub palton. Nu

puteam să o părăsesc. Dacă aliații veneau într-adevăr, puteau să mă ajute să o duc înapoi în Berlin, unde Vater Kirchmann putea s-o îngroape, unde eu și Lukas puteam să-i aștern flori pe mormânt și să-i aprindem lumânări noaptea, urmând să îi povestim scumpului nostru copil despre ea, bunica preaiubită, câte zile vom avea. Dacă voi putea fi pentru bebelușul meu mama care fusese Mutter Kirchmann pentru mine, viața putea să-și reia cursul.

Așteptai până ce plecară femeile din buncăr, apoi mă târâi în vârful grămezii de cadavre, îmi strecurai degetele printre cele înțepenite ale lui Mutter Kirchmann și închisei ochii.

41

HANNAH STERLING

MAI 1973

A doua zi de dimineață, mă trezii nespus de împăcată că dr. Peterson era închis după gratii, că nu mai trebuia să mă întreb dacă nu cumva avea să apară în timpul nopții fluturând un pistol deasupra patului meu.

Dar furtul este o violare a intimității chiar dacă făptașul este prins și închis. „Berlinul mi-a fost de-ajuns. Trebuie să vorbesc cu Carl despre împărțirea restului din depozit. Trebuie să ies din casa asta, să merg acasă… dar unde era acasă? Nu în Berlin. Și nici în munți, niciodată. Winston-Salem? Cum va fi să mă întorc la catedră după ce trăisem o viață desprinsă din romanele Agathei Christie?”

Telefonul sună în timp ce turnam cafeaua în bucătărie. Tresării, un obicei destul de des în ultima vreme, oftai și mă îndreptai spre telefonul din hol, legănând ceașca și farfurioara într-o mână, sigură că mi se va răci cafeaua până să apuc să beau prima înghițitură.

— Alo?

— Fräulein Sterling? Fräulein Hannah Sterling? Era un accent german foarte pronunțat.

— Da, sunt Hannah Sterling.

— Numele meu e Frau Goldfarb. Cred că mă cauți.

— Goldfarb? Îmi pare rău, dar nu cred. „Cine era oare?”

— Poate mă cunoști mai bine ca Marta Kirchmann.

Era să scap telefonul. Cafeaua chiar îmi scăpă, pătându-mi halatul preferat.

— Marta Kirchmann? Marta Kirchmann? Îi repetam numele întruna, fără să mă pot opri.

— *Ja,* Hannah. Am cunoscut-o pe mama ta, Lieselotte, și am iubit-o foarte mult.

Gemui când auzii numelui mamei. Lacrimile țâșniră de undeva din adâncul meu. Nu puteam să vorbesc, nu puteam să-mi stăpânesc tremurul mâinilor.

— Ești acolo?

— Da, da, sunt aici. Numai că sunt atât de… atât de surprinsă. „Și abia mai pot respira! Mulțumesc, Dumnezeule! O, mulțumesc!”

— Ți-ar plăcea să vii să mă vezi? Pentru că mie mi-ar plăcea tare mult să te cunosc.

— Da, o, da, mi-ar plăcea. Mi-ar plăcea foarte mult.

— Am vorbit cu tânărul tău. El știe unde locuiesc.

— Tânărul meu? repetai eu, înțelegând că se referea la Carl. „E Carl tânărul meu?”

— *Ja,* pare foarte drăguț. Sesizai zâmbetul din vocea ei. El știe unde să vină. Mâine… să zicem la două?

— *Ja*... da. O, vă mulțumesc Frau… Frau…

— Goldfarb. Dar poți să-mi spui Marta.

— Mulțumesc… Marta. Abia aștept… foarte mult… să te cunosc.

— Avem multe de povestit. Și am fotografii pe care poate vrei să le vezi.

— Cu mama? Cu mama mea?

— *Ja*... și multe altele. Vino să vezi.

— Voi veni. Sigur voi veni. Mulțumesc foarte mult! *Danke schön!*

— *Bitte schön.* Ne vedem mâine.

— Da, da. Agățai telefonul în furcă. „Îți mulțumesc, Dumnezeule din ceruri. Îți mulțumesc, Carl.”

*

Carl mă luă la amiază și mă duse la o cafenea să luăm prânzul.

— Îmi pare rău, dar sunt prea entuziasmată ca să mănânc. Părea atât de… scumpă și fericită. Îți dai seama că e prima persoană pe care o cunosc în Germania care pare fericită?

— Ei bine, nu-mi place cum sună, zise Carl țâfnos.

— O, nu mă refer la tine… mă refer la oamenii care au vreo legătură cu holocaustul.

Ridică din umeri.

— Te așteptai la ceva diferit?

— Nu, bineînțeles că nu. Dar știi cum se spune întotdeauna că în tot răul e și-un bine? Nu poate fi și-n cazul acesta?

— Dacă holocaustul are o parte bună? E o întrebare care mă depășește. Au murit peste șase milioane de evrei și multe alte milioane pe lângă ei… ținte de-ale lui Hitler și nenumărați civili și soldați. Costul în vieți omenești e… cutremurător, de neconceput. Nu cred că este o întrebare pe care cei pe care i-am întâlnit până acum ar aprecia-o.

— Știu, nu este o întrebare bună. Poate că o întrebare mai bună ar fi ce pot să fac să răscumpăr toate astea? Ce bine pot să scot din oroarea asta?

— Poate că nu este treaba noastră să aducem răscumpărare, nu că n-ar trebui să facem tot ce putem ca să reducem suferința, dar nu putem schimba ce s-a întâmplat; nu putem îndrepta.

— Numai că-mi doresc atât de mult să pot îndrepta, să schimb lucrurile, pledai eu.

Carl îmi ridică mâna și-mi sărută degetele.

*

Ajunserăm la Frau Goldfarb chiar înainte de ora două. Îmi venea să alerg la ușă. „Oare e și Lukas aici? O fi venit și el?” Dacă există cineva care știe ceva despre tatăl meu, Marta este. Ea trebuie să știe ce s-a întâmplat cu mama, cu Lukas și cu ei toți. „Și vrea să mă cunoască.” Minunea acestui adevăr îmi luă respirația.

— Bate la ușă, Hannah. Carl se dădu într-o parte. Bate și ți se va deschide.

Nodul din gât și fluturii din stomac se potoliră imediat. Abia ridicasem pumnul să bat când ușa zbură în lături.

— Hannah! Hannah! Din prag, femeia voioasă, înaltă și slabă mă trase în brațele ei de parcă aș fi fost copilul ei risipitor, demult pierdut. Fiica lui Lieselotte, lasă-mă să te văd.

Mă împinse ușor și mă privi din cap până-n picioare și invers. Lacrimi țâșniră din ochii ei și ai mei. Nu puteam să vorbesc. Nu puteam să articulez niciun cuvânt.

— Intrați, intrați! Mă apucă de mână și mă trase înăuntru, cu Carl pe urmele mele. Dați-mi voie să vă iau paltoanele. Aici, acum, luați-o înainte spre camera de zi. Sper că sunteți morți de foame, pentru că am gătit și am copt, ah!, ca de Crăciun!

Pășirăm într-o încăpere de mărime medie, zugrăvită în galben pal. Mobilierul era acoperit cu o pânză cu trandafiri în relief, îmbietoare și drăguță, peste lemnul masiv și întunecat. Veiozele de masă sferice aruncau o lumină trandafirie și galbenă creând o atmosferă plăcută și veselă. Polița deasupra focului încins strălucea încărcată de fotografii alb-negru, în tonuri sepia. Niciodată nu-i văzusem pe oamenii aceia din fotografii, dar păreau cumva familiari.

Marta mă trase pe canapea, nedezlipindu-și privirea de pe mine.

— Semeni atât de mult cu ea.

— Cu mama? Cu *meine Mutter:* întrebai neîncrezătoare.

— Hmm. Se gândi, apoi zâmbi. *Nein.* Mai mult cu mama mea.

— A ta?

— Așteaptă aici.

Îmi strânse mâna și sări în picioare, vârsta ghicindu-i-se din mers. Scoase o poză înrămată de pe poliță.

— Vezi asemănarea? Indică spre o tânără cu părul întunecat, zveltă și înaltă, mai tânără decât mine, fericită și râzând în ziua nunții ei.

— Aproape că aș putea fi eu. Aș *putea* fi chiar eu!

— *Ja, ja,* râse Marta. Ea este *meine* Mutter și a lui Lukas. Este Hannah Kirchmann.

— Hannah? Numele ei este Hannah?

— *Ja,* draga mea, fata mea dragă. A fost. Iar tu arăți ca tatăl tău. Privesc în ochii tăi și-l văd pe *mein Bruder,* Lukas și pe *meine Mutter.*

„Lukas e tatăl meu. Tatăl meu! Dar el unde e? Dumnezeule, te rog.”

— Părinții lui Carl spuneau că din câte știu ei este posibil ca Lukas să fi supraviețuit războiului? Nu-mi puteam ascunde speranța din voce.

— *Ja,* a supraviețuit, dar n-a mai fost niciodată același. Era un om puternic. I-au zdrobit oasele, degetele de la mâini și de la picioare. L-au înfometat și l-au bătut ca să spună numele celorlalți care-l ajutau să strecoare evreii peste graniță, dar nu le-a spus, nici măcar un nume. Te tragi din butuc puternic.

— Nu înțeleg. De ce s-a recăsătorit mama dacă Lukas, dacă tatăl meu, mai era încă în viață?

— A, dar ea nu știa că el a supraviețuit. Peste trăsăturile Martei căzu un văl. Carl mi-a povestit că niciunul din voi nu știți ce s-a întâmplat după Ravensbrück. Trase aer adânc în piept. Vă voi spune tot ce știu. Spre sfârșit, am știut că Germania avea să piardă războiul. Aliații băteau la ușă, iar naziștii începuseră să își acopere urmele, ștergând toate dovezile pe care le-au putut găsi despre ororile pe care le săvârșiseră. Știau că lumea îi va trage la răspundere. Au adunat prizonierii laolaltă. Marșurile morții, gazările și împușcăturile se înmulțiră.

— Am întâlnit o femeie, Frau Brunner, care ne-a spus că mama și… și bunica… au fost trimise din Ravensbrück.

„Am o bunică, am avut o bunică. Îi port numele. Asta-i familia mea.”

— *Ja,* e-adevărat. Vagoane întregi de femei erau trimise la Dachau. Zile întregi, vagoanele acestea au stat pe șine, blocate, în timp ce oamenii din administrația lagărului fugeau și alte echipe îi înlocuiau. Când au sosit americanii, multe, cele mai multe femei din vagoane muriseră. Chiar și în lagăre, cadavrele rămăseseră adunate în grămezi uriașe.

— Dar ce s-a întâmplat…?

— La câteva săptămâni, nu multe, după eliberare, un soldat american a venit să-l caute pe Lukas.

— Tat… Sterling. Joe Sterling.

— *Ja.* Marta aprobă și își feri privirea. Mi-a povestit despre Lieselotte, cum că a găsit-o într-un morman de cadavre din Dachau, un morman pe care naziștii n-apucaseră să-l îngroape. El spunea că degetele ei erau întrepătrunse cu ale unei femei mai în vârstă, o femeie moartă. Se întoarse încă o dată spre mine. Am vrut să-l cred, să cred că femeia moartă era *meine Mutter*, că Lieselotte fusese cu ea când a închis ochii pentru totdeauna. Lieselotte i-a fost ca o fiică, la fel ca mine, mai mult chiar, la sfârșitul vieții ei. Marta ridică portretul mamei ei. El spunea că Lieselotte era în spital, foarte bolnavă. Nu mi-a spus că era însărcinată. Dar mi-a spus că ar putea face rost de ajutoare medicale ca să-i salveze viața, dacă se căsătorea cu ea.

— Poftim?

— De beneficii medicale pentru soldații americani, spunea el. Știa că nu erau suficiente medicamente, nici medici germani și nici spitale, pentru nevoile tuturor suferinzilor după război, dar zicea că americanii au grijă de ai lor. Și spunea că ea va muri dacă nu primea tratament.

— Dar cum a rămas cu Lukas?

Marta ridică din umeri neajutorată.

— Nici el, nici tata nu se întorseseră din lagăr, deși alții se întorseseră. M-am temut că murise. Credeam că întreaga mea familie pierise. Ochii Martei mă implorară s-o înțeleg. Lieselotte era singura membră a familiei mele care supraviețuise, așa am crezut. Ea îmi luase locul în lagăr. Pentru că ea a fost cea arestată, pentru că a luat numele meu asupra ei, naziștii n-au mai venit niciodată să mă caute. Mi-a salvat viața.

Apoi zise șovăind:

— L-am crezut pe Joe Sterling. L-am crezut când mi-a spus că Lieselotte era pe moarte și că singura

modalitate de a primi tratamentul care să-i salveze viața era căsătoria cu el.

— Dar era deja căsătorită! Doream să dau timpul înapoi. Voiam ca fiecare din ei, Marta, mama, Joe, să fi luat decizii diferite. N-aveai nicio dovadă că Lukas era mort.

Lacrimi țâșniră din ochii Martei.

— Nu, n-aveam. Certificatele fuseseră distruse în timpul bombardamentului. I-am spus lui Joe că putea socoti că nu fusese niciodată căsătorită. Mi-a spus că nu trebuia să fie de durată căsătoria lor, doar cât era necesar ca ea să primească tratamentul, și că avea să mi-o trimită înapoi, înainte să fie repatriat. Mi-a promis. Părea atât de drăguț… de sincer.

— Nu înțeleg. Joe Sterling m-a crescut ca pe propria lui fiică. Dar niciodată nu ne-a adus, pe mine sau pe mama, în Germania.

— Nu.

— Iar Lukas s-a întors.

— Două luni mai târziu, o epavă, foarte slăbit, distrus. Cântărea mai puțin decât un băiat de zece ani. Nu mai semăna deloc cu bărbatul pe care-l arestase Gestapo-ul. Nu mai semăna deloc cu bărbatul cu care se căsătorise Lieselotte.

Marta se ridică și păși spre poliță, scoțând o altă fotografie și dându-mi-o. Inima îmi stătu în loc. „Mama… și Lukas, tatăl meu.”

— În ziua… seara căsătoriei lor. A fost un eveniment simplu, unul secret pe care l-am ascuns de tatăl lui Lieselotte. Această poză pe care le-am făcut-o e singura dovadă rămasă.

— Am crezut că Lieselotte se va întoarce în momentul în care se va însănătoși. I-am explicat lui Lukas ce s-a întâmplat. Și cu toate că i-a zdrobit inima să o știe căsătorită cu altcineva, chiar dacă doar în acte, și-a revenit puțin la gândul că o va revedea. Dar a mai trecut o lună și ea nu s-a întors. Până la urmă, m-am dus la baza americană și am întrebat de Joe Sterling, dar mi s-a spus că el și soția lui plecaseră în America. Curajul m-a părăsit. Cum puteam să-i spun lui Lukas?

— I-ai spus?
— Am așteptat un an sperând că se va face mult mai bine și dacă se va însănătoși. După aceea, puteam să o căutăm, să mergem după ea.
— Dar el nu și-a revenit.
— Poate, dacă Lieselotte ar fi fost aici… am scris Ambasadei din Oklahoma unde avea baza regimentul locotenentului Sterling, dar scrisorile mi-au fost returnate, cu un scris grăbit: „Mutat – fără să lase o adresă."
— Trebuie s-o fi găsit… la un moment dat.
— *Ja.* Trei sau poate patru ani mai târziu, am vorbit cu un soldat american care avea baza în Berlin. I-am povestit că încercam să găsesc niște prieteni vechi, pe locotenentul Sterling și soția lui, Lieselotte. I-a fost milă de mine. Mi-a spus că era foarte greu pentru soțiile germane din America și știa că ar fi fost o mângâiere pentru ea să aibă o prietenă de acasă care să-i scrie.
— Pe atunci, mama și tata se mutaseră în munții din Carolina de Nord. „Joe nu era tatăl meu. De ce nu a înapoiat-o pe mama lui Lukas și Martei așa cum a promis?"
— *Ja,* dar nu cred că Joe voia ca eu s-o găsesc. Știu că nu voia.
Scosei teancul de plicuri din geantă, plicurile pe care le purtasem cu mine de când Ward Beecham îmi dăduse cheile de la seiful mamei mele. Acestea au venit de la tine?
Marta răsuci plicurile, își potrivi ochelarii pe nas și citi adresele de la care fuseseră returnate.
— Unde le-ai găsit? Lieselotte mi-a păstrat scrisorile?
— Nu. Nu știu. Poate că n-a vrut ca tati… Joe… să le vadă sau poate că le-a ținut ascunse în altă parte. Am găsit aceste plicuri în seiful ei după ce a murit, dar nicio scrisoare. În parte, aceste plicuri au fost urma care m-a adus la tine. Dar părinții lui Carl mi-au spus că tu și Lukas v-ați mutat. E… e tatăl meu încă în viață? Eram disperată să aflu, speriată să

întreb. Odată ce primeam răspunsul, nu-l mai puteam schimba.

— Îmi pare rău, Hannah. În lagăr, Lukas a contactat tuberculoză. Atât de mulți s-au îmbolnăvit, din lipsă de igienă, de medicamente. După război, n-a primit destul ajutor. A depus eforturi serioase să ajungă acasă. S-a luptat să se însănătoșească și a trăit câțiva ani… dar ce să-ți spun? Marta își șterse ochii umezi. Nu mă surprinde că Lieselotte nu ți-a povestit niciodată despre tatăl tău, dar îmi pare rău că n-a făcut-o. A fost un om foarte curajos, un om bun. A salvat multe vieți, dar nu și-a putut salva propria viață.

„Tatăl meu… propriul meu tată, un om bun, un om generos și iubitor. De te-aș fi cunoscut! De am fi avut un pic de timp împreună. Dar te-ai dus. O, mamă, de ce nu mi-ai spus? De ce n-ai venit înapoi? Ce te-a făcut să rămâi acolo? L-ai urât pe Joe… Știu asta!”

— Ți-a răspuns la scrisori?

— *Ja,* la început. A fost uluită să afle că Lukas era în viață. Locotenentul Sterling îi povestise că fusese în căutarea lui Lukas și a familiei lui, dar că pieriserăm cu toții în război. Pentru că Lieselotte l-a crezut, a crezut tot restul. Locotenentul Sterling a convins-o că bebelușul pe care-l purta în pântece se va naște viu doar dacă primea tratament, iar tratamentul de care avea nevoie nu se găsea decât în America. I-a promis că o va aduce înapoi în Germania, dacă și-ar mai fi dorit vreodată să vină.

— Dar n-a mai adus-o înapoi.

— Pentru că nu i-a spus adevărul. A mințit-o doar ca să se căsătorească cu el. Marta așeză fotografiile pe măsuța de cafea. Locotenentul Sterling știa ceva germană, dar Lieselotte știa prea puțină engleză înainte să părăsească Germania. De unde era să știe? A avut încredere în el. Oricum, cui putea să ceară ajutor?

— În ciuda lucrurilor de care se face vinovat… că a mințit și a furat nevasta și copilul altui bărbat, cred

că Joe Sterling te-a iubit cu adevărat. Lieselotte mi-a scris asta.

— Nu înțeleg de ce a vrut să se căsătorească cu ea. Mama nu putea fi atât de frumoasă după atâtea luni în lagărele de concentrare. De ce să născocească o asemenea poveste?

— Războiul îi înnebunește pe bărbați. Bărbații nebuni fac lucruri nebune. Marta scutură din cap. Știu doar ce mi-a scris Lieselotte, că a fost rănit în război și nu putea să mai aibă copii. Cumva a crezut că, dacă se căsătorea cu această femeie însărcinată și vrednică de milă pe care o salvase, nu numai că putea să devină tatăl copilului ei, dar într-un fel putea să-și ispășească vina de a fi luat parte la ororile acestui război, să răscumpere viețile pe care le luase, salvând aceste două vieți.

— Mama l-a urât. Niciodată n-am înțeles, dar acum văd de ce. De ce nu l-a părăsit? De ce nu s-a întors la Lukas?

— Nu știi? Marta zâmbi trist. Probabil pentru că nu ești mamă încă. Se cufundă în canapea. A vrut să-l părăsească. L-a implorat să divorțeze și să o ajute să se întoarcă în Germania. Ar fi vrut să te ia cu ea, să te aducă lui Lukas, chiar dacă știa că era bolnav și posibil să nu se mai însănătoșească. Dorea să fie cu el, prima ei dragoste și soțul ei. Dar Joe Sterling a refuzat-o. I-a spus că te va păstra pe tine, că niciodată nu îi va permite să părăsească țara cu tine. Ridică din umeri. Numele lui fusese trecut pe certificatul tău de naștere. Avea toate drepturile legale să te păstreze.

— Se certau. Se certau aproape tot timpul. Sau nu-și vorbeau deloc.

— El s-a dus după tine, după mama ta, știi.

— Poftim?

— Când a aflat că tu și mama ta trăiți, nimic nu l-a mai putut opri. Și-a revenit cât să muncească, un an întreg, să câștige suficienți bani ca să meargă în America. Mi-a spus doar că a văzut-o pe Lieselotte și că a vorbit cu Joe Sterling. Nu mi-a spus niciodată ce

s-a întâmplat, numai că ea nu se putea întoarce în Germania și că avea toate motivele.

Marta oftă.

— Orice s-a întâmplat între ei, cu Joe, cert e că i-a frânt inima. Scrisorile de la Lieselotte au încetat. Am continuat să-i scriu, dar scrisorile mele erau returnate, nedeschise, cu ștampila *Refuzat.* Știu că Lieselotte n-ar fi făcut așa ceva. Nu era scrisul ei. Ea îmi zisese că vorbele mele și veștile despre Lukas erau ancora ei de salvare. Într-un târziu, am renunțat. Am renunțat să-i mai scriu.

— Pe atunci trebuie să fi avut vreo cinci, șase ani.

Ce amintire nu-mi dădea pace? „Vagabondul. Vagabondul din magazinul băcanului. Bărbatul pentru care mama cumpărase mâncare, cel care-mi ridicase obrazul… omul după care a plâns ore în șir. El să fi fost Lukas… tatăl meu? M-a recunoscut? A recunoscut-o pe mama lui în mine? A știut cine eram?”

— A rămas pentru mine.

— *Ja,* a rămas pentru scumpa ei fiică.

— Nu mă mir că mă ura. Cred că și-a dorit mereu să fi făcut avort.

„Te-am ținut departe de omul pe care l-ai iubit, mamă, îmi pare rău!”

— Cum? *Nein, nein!* Lieselotte te-a iubit din toată inima. Mi-a spus că tu ai ținut-o în viață în iadul acela din Ravensbrück, speranța care i-a dat energie să meargă până la capăt în Dachau. Ea mi-a scris asta! Marta îmi apucă mâinile și mi le scutură. Tu i-ai dat puterea să trăiască, Hannah. Cel mai mare dar în mijlocul disperării: dragostea!

42

HANNAH STERLING
MAI 1973

Dragă Hannah,

M-am supărat când am primit prima ta scrisoare. Nu pot să cred că fratele meu a putut face așa ceva. Joe te-a iubit și cred că, în felul lui, a iubit-o și pe mama ta. Am știut de la început că la căsătoria ei cu Joe, Lieselotte era însărcinată, și că s-a căsătorit cu el ca să ajungă în America. Credeam că vâna averi, dar până și eu știu că nu este așa. Pe mama ta nu au interesat-o niciodată banii. Ținea la oameni, îi păsa de nevoile lor, deși era peste măsură de rigidă.

Joe mi-a spus că a verificat și că primul soț al lui Lieselotte murise în război. Mi-a zis că nu voia ca tu să afli și să nu vorbesc cu Lieselotte despre asta. Războiul îi pricinuise multă suferință și din cauza lui își pierduse toată familia.

La urma urmei, tot ce pot să-ți spun este că nu știu deloc de ce a mințit, doar că războiul l-a schimbat. Niciodată nu m-am mai putut apropia de el ca înainte. Joe a fost un om bun în multe privințe. Tu știi asta. Știi că te-a iubit.

Îmi pare rău pentru rolul pe care l-am jucat în povestea asta, Hannah. Îmi pare atât de rău că nu m-am purtat cu Lieselotte mai bine. Dacă mă vei ierta, îți promit că mă voi purta mai bine, cel puțin cu tine. Voi fi o persoană mai plăcută și mai bună, mai puțin dispusă să judec lucrurile și oamenii pe care nu îi înțeleg.

Înțeleg că ești ultima rudă, în viață a acestei femei numite Marta. Dar ești și a

mea. Te rog, vino acasă, scumpa mea. Îmi lipsești atât de mult.

Cu dragoste,
Mătușa Lavinia

Lăsai jos scrisoarea mătușii Lavinia. Trebuia să o separ pe mătușa Lavinia de tata Joe și de tot ce făcuse el. O credeam că îi părea rău pentru rolul pe care îl jucase fără să vrea. Știam cât de ușor este să judeci oamenii pe baza prejudecăților și din lipsă de informații. Făcusem același lucru față de mama mea. Un amalgam de sentimente, atâtea amintiri pe care să le pun în ordine, interpretările lui Joe, tatăl meu, pe care trebuia să le separ de ceea ce văzusem eu cu adevărat la mama.

Dar venise vremea să merg acasă. Făcusem aproape tot ce îmi propusesem când am venit. Îl găsisem pe bunicul, deși totul a fost total diferit de ceea ce îmi imaginasem și sperasem, pentru care nu puteam – nu voiam – să-l iert niciodată. Îmi găsisem adevărații părinți, atât cât se putea, prin mătușa Marta. Și eram nespus de mândră de amândoi.

Mătușa Marta îmi dădu să citesc toate scrisorile mamei, ea le păstrase pe toate sperând că într-o zi mama se va întoarce sau că mă va aduce pe mine să o cunosc. Dar nu se întâmplase niciodată. Le savuram, încercând să absorb fiecare cuvânt în care să aud în sfârșit adevărata voce a mamei mele. Ultima ei scrisoare fusese scrisă chiar înainte să vină Lukas să ne caute în Carolina de Nord. Citii ultimul paragraf din nou și din nou.

În toți anii în care am fost departe unul de altul, m-am rugat pentru asta, mi-am imaginat și am visat ca Lukas să fie găsit în viață și ca într-o zi să ne ținem fiica scumpă în brațe, ca el să vadă ochii mamei sale pe fața ei mică, așa cum îi văd și eu, și să o legănăm, pe Hannah între noi ca să doarmă.

Iar acum, când, Lukas poate transforma acest vis în realitate, trebuie să îl împiedic.

Marta, Joe nu ne va lăsa niciodată să plecăm. Dacă îi voi spune vreodată lui Hannah despre Lukas, Joe mi-a spus că o va lua și o va duce într-un loc unde nu o voi putea găsi niciodată. Dacă îi voi spune lui Hannah ce a făcut ca să mă determine să mă căsătoresc cu el, va nega și o va întoarce împotriva mea. El deja o cocolоșește și o face să se simtă importantă, spunându-i că o iubește mai mult decât o iubesc eu, că eu am niște probleme, că nu pot iubi, că sunt închisă, că războiul mi-a făcut mult rău. Cât îl urăsc! Cât de mult urăsc persoana care am devenit alături de el.

Mă bucur că Mutti Kirchmann nu mă poate vedea acum: ar suferi dacă ar vedea inima mea neagră.

În timp ce îți scriu mă simt rău și îmi e teamă, Marta. Mă tem în fiecare zi că voi face ceva și îmi voi pierde fiica. Nu îndrăznesc să mi-o apropii de teamă ca Joe să nu mi-o ia. Într-o clipă aș fugi și aș căuta un mijloc să mă întorc în Germania, la Lukas, singura mea dragoste, dacă n-ar fi Hannah. Dar nu pot să plec sau să risc să îmi pierd scumpa mea fiică, scumpa noastră fiică. Atâtea secrete… pe care va trebui să le duc cu mine în mormânt.

Aceasta este ultima mea scrisoare către tine. Spune-i că îmi pare nespus de rău și că îl iubesc din toată inima mea. Îl voi iubi întotdeauna.

Sora ta,
Lieselotte

„Scumpa noastră fiică… mama, biata, draga mea mamă. Cât de greșit te-am judecat! Dar de ce nu te-ai întors în Germania după ce a murit tati? Erai deja prea speriată de n-ai mai putut? Din cauză că nu aveam bani? Ai aflat că Lukas murise și nu puteai face față întoarcerii? Ai încercat oare și n-ai știut cum s-o găsești pe Marta?” Aveam mii de întrebări la care n-aveam să aflu niciodată răspuns sub bolta acestui cer.

„Dar acum știu că m-ai iubit, mamă. Că m-ai pus pe mine pe primul loc, chiar înaintea lui Lukas. Că ai ținut toate aceste secrete pentru că m-ai iubit mai mult decât pot eu pricepe. Îmi pare rău că nu te-am cunoscut mai bine, că nu te-am iubit mai mult."

Mătușa Marta îmi promise că mă va vizita în America. Îi voi face cunoștință cu mătușa Lavinia. Cele două mătuși, singurele mele rude în viață. Și Carl îmi promise că mă va vizita și că vom merge împreună la New York și la Woodbine să ne întâlnim cu ceilalți bărbați și femei pe care bunicul meu și dr. Peterson îi înșelaseră într-un mod atât de îngrozitor, o promisiune și un plan pe care îl pusesem la cale în timpul unei plimbări prin Tiergarten.

— Herr Eberhardt a promis să facă cercetări suplimentare legate de familiile pe care nu le-am putut localiza, îi spusei. Va înapoia tot ce va putea, va plasa câteva piese în muzee, iar apoi se va ocupa de vânzarea obiectelor care nu vor putea fi returnate, inclusiv de vânzarea casei. Intenționează să mă ajute să trimit câștigul în Israel pentru victimele holocaustului.

— Sună bine, Hannah. E o ușurare că Herr Eberhardt este un om bun.

Dădui din cap.

— Bunicul a fost atât de șiret. A angajat un om cinstit să se ocupe de problemele de zi cu zi ca să dea impresia de normalitate. Donarea banilor pare cea mai bună soluție. Dar mai rămâne să vizităm familia aceea din Israel. Te prinzi în horă?

— Nu este de glumă.

— E o altă expresie.

— A, o altă expresie!

Dragul de Carl, comicul. Cât de dor îmi va fi de el.

— Cât vom fi acolo, vreau să vizităm Yad Vashem. N-avem suficiente documente doveditoare pentru ca mamei să i se acorde titlul „Drept între popoare", nu în mod oficial. Dar vreau să-i scriu numele, Lieselotte Kirchmann, pe o lespede și să o las acolo, în grădină. S-ar putea să nu însemne nimic

pentru alții, dar eu voi ști că e acolo. Și poate că și mama va ști.

Carl îmi strânse mâna în semn de înțelegere.

— Mă simt onorat să merg cu tine. Și sunt recunoscător, este o ușurare, să știu că lași pe cineva să împartă povara asta cu tine.

— Sunt dispusă să-l las pe Herr Eberhardt să se ocupe îndeosebi pentru că nu știu ce altceva să fac și cred că restituirea valorilor către proprietarii care pot fi găsiți ar fi mulțumit-o pe mama. Cred că speranța lui Herr Eberhardt este ca astfel să își răscumpere și el o parte din greșeli. Bănuiesc că asta vrem cu toții, răscumpărare.

Închisei ochii și mă întorsei. „Chiar și Joe a crezut că-și va răscumpăra greșelile din timpul războiului căsătorindu-se cu mama și jucând într-un fel rolul tatălui salvator. Într-o lume sucită, este de înțeles… dar, o, cât de mult urăsc totul. Cât de mult urăsc faptul că ne-a ținut departe de Lukas, pe mama și pe mine! Atât de multe consecințe care nu mai pot fi schimbate. Și apoi mai e și bunicul…”

— Încă îmi e foarte rușine și sunt atât de supărată pe bunicul, îi mărturisii lui Carl. Cu tot sângele puternic al familiei Kirchmann care este în mine și cu tot binele pe care l-a făcut mama, simt că nu voi scăpa niciodată de mizeria bunicului. Niciodată nu voi putea face destul ca să compensez greșelile lui.

— Nu, nu vei putea. Nu există nicio cale prin care să poți repara faptele lui și nici consecințele acestora. Nu vei scăpa de murdăria pe care o simți până nu-l vei ierta. Pentru binele tău.

— Nu pot să-l iert. Nici măcar nu mă pot gândi la el fără să am coșmaruri. Voi fi fericită să plec din casa aceea. Aș arde-o mai degrabă din temelii, cu amintirea lui cu tot.

— Hannah…

— Ascultă, Carl. Apreciez tot ce-ai făcut. Niciodată nu aș fi ajuns atât de departe fără ajutorul tău. Țin la tine, sincer. Dar te rog nu-mi spune că ar trebui să-l iert sau că ar trebui să renunț să încerc…

— Să câștigi dragostea mamei tale? Să fii la fel de puternică și curajoasă ca ea? Va compensa în vreun fel crimele lui Herr Sommer?

Îmi trăsei mâna de sub brațul lui Carl.

— Nu. Dar toată viața mi-am dorit să fac ceva ca mama să fie mândră de mine. Și am ajuns până aici. Până să o întâlnesc pe mătușa Marta, n-aveam habar că eu am fost motivul care a ținut-o pe mama în America. Din cauza mea a rămas cu un bărbat pe care nu l-a iubit niciodată, un bărbat care, în ciuda bunătății lui de fațadă, a mințit-o, a tras-o pe sfoară și a izolat-o de toți cei care o iubeau, pe care ea îi iubea. Niciodată n-a mai putut să se întoarcă la adevăratul ei soț, tatăl meu. Cum crezi că mă simt eu din cauza asta? Nu voi putea compensa cu nimic lucrul acesta toată viața, orice aș face. Și nici bunicul, chiar de-ar mai fi trăit încă o sută de ani, n-ar fi putut repara toate crimele oribile pe care le-a comis. Îl urăsc! Îl urăsc din toată inima!

— Hannah, Hannah, trebuie…

— Carl, încetează. Nu vreau să mă cert cu tine. Trebuie să cădem de acord că nu suntem de acord în privința asta.

— Pentru binele tău, Hannah, ai nevoie…

— Am nevoie s-o lași baltă, Carl. Te rog, te rog nu te certa cu mine pe tema asta.

— Nu mă cert. Eu…

— Ajunge. Mă întorc acasă să-mi fac bagajele.

— Dă-mi voie să te conduc.

— Lasă-mă, Carl, îl avertizai, retrăgându-mă. Am nevoie să fiu singură.

*

Aruncai paltonul de-a curmezișul patului, trântind nervoasă mănușile și fularul deasupra. Le dădui un șut atât de puternic pantofilor că se izbiră de pereți. Fusesem aspră cu Carl. N-am vrut să-l rănesc, n-am intenționat să-l rănesc. Țineam la el. Dar insistența lui de a-l ierta pe bunicul era o nebunie. Omul comisese, de bunăvoie, păcate de neiertat. Nu

puteam accepta în mintea mea imensa lui ticăloșie față de familia mea, față de Herr Horowitz și familia lui și față de atâția alții. „Cât de multe vieți distrugem printr-o singură faptă ticăloasă? Dar el n-a regretat niciodată, n-a încercat să repare niciodată, nimic! Dacă renunț la mânie, voi fi dărmată, ceea ce nu îmi pot permite."

*

Petrecui ultima săptămână verificând biroul bunicului și documentele lui personale. Mă întâlnii cu Herr Eberhardt de două ori ca să-i predau ultimele obiecte de valoare pe care le găsii în casă. Își ceru scuze, foarte mâhnit că se lăsase păcălit de bunicul și de dr. Peterson și că îmi pusese motivațiile la îndoială. Avea să se asigure că dr. Peterson nu va reuși niciodată să revendice proprietatea. Lăsai în urmă un avocat umil și un prieten bun când îi strânsei mâna în semn de rămas bun.

Ultima dimineață o petrecui împachetând. Avionul meu decola din Berlin abia la șapte și jumătate în seara aceea. Carl promisese să mă conducă la aeroport, deși nu mai primit nicio veste de la el de când ne contrazisesem. Stabiliserăm înainte să ne întâlnim la cină, dar nu voiam să ne despărțim într-o notă încordată sau amară, cu siguranță nu cu o nouă neînțelegere. Așa că îi lăsasem gazdei lui mesajul că am anulat cina. Speram că va înțelege.

În după-masa zilei plecării, îmi dusei bagajele la ușa din față. Aveam să plec așa cum venisem.

La douăsprezece și jumătate sună telefonul.

— Hannah! Carl părea mult prea încântat pentru un bărbat care tocmai fusese refuzat la cină.

— Carl, nu mă așteptam să te aud așa curând. Gheața din vocea mea mă înfioră, dar el nu părea să fi remarcat.

— Mai este o persoană pe care vreau s-o cunoști înainte să pleci, cineva cu care trebuie să te vezi.

— Mulțumesc, dar nu vreau să mă întâlnesc cu nimeni. Sunt obosită și pregătită să merg acasă. Ne

vedem când vom merge la aeroport. Eram aproape gata să agăț receptorul în furcă, dar îl auzii din nou chemându-mă pe fir.

— Hannah, te rog. Promit că nu te mai bat la cap cu nimic. Dar femeia aceasta a cunoscut-o pe mama ta, o femeie care a fost în Ravensbrück. Am vorbit cu ea. E una dintre surorile despre care ne-a povestit Frau Brunner, cea care a scris o carte despre experiențele ei; și e nemaipomenită. E foarte ocupată, dar a fost de acord să te întâlnească în după-masa asta, înainte să pleci, vrea să te vadă.

— Nu știu, Carl.

— Pentru binele tău, Hannah.

Nu știam ce să spun. N-aveam nimic de spus.

— Atunci de dragul meu. Te rog.

43

HANNAH STERLING
MAI 1973

Carl îmi puse bagajele în mașina lui și mă duse să luăm un prânz întârziat în cafeneaua mică unde luasem prânzul și servisem cafeaua de atâtea ori. Toți chelnerii mă cunoșteau: americanca cu accent amuzant.

Toastarăm pentru viitorul nostru, pentru revederea noastră în New York și Woodbine, ocolind toate subiectele care aveau de-a face cu bunicul, cu iertarea sau cu războiul. Dar, în cele din urmă, curiozitatea mă învinse.

— Mi-ai spus că femeia pe care o vom vizita a scris o carte despre experiențele ei din Ravensbrück.

— *Ja,* mă bucur că ai întrebat. Carl râdea ștrengărește și scoase un volum subțire din buzunarul paltonului. Un dar pentru tine de rămas bun. Mi-l împinse peste masă.

Cartea *Refugiul* scrisă de Corrie ten Boom în colaborare cu John și Elizabeth Sherrill. Coperta din spate evidenția faptul că povestea se desfășurase în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Ridicai privirea spre el.

— Mulțumesc. Tu ai citit-o?

— *Nein,* nu încă. Dar o voi citi. În germană, zâmbi el, îmi e mai ușor.

Nu puteam să nu-i întorc zâmbetul.

— Îmi va fi dor de tine.

— Sper, zise cu un zâmbet și mai larg. Își împleti degetele cu ale mele și mă trase mai aproape, peste masă. Dar orice intenție romantică încetă brusc când cucul ceasului din cafenea anunță cântând ora.

— Este ora 14:00. Trebuie să plecăm.

În cinci minute ieșirăm pe ușă bătând recordul pentru încheierea rapidă a unei mese nemțești.

Carl își croi drum prin traficul ce creștea constant până în afara orașului spre o biserică foarte mare. În America aș fi numit-o catedrală.

— Mergem la biserică? Credeam că mergem să vorbim cu domnișoara Ten Boom la ea acasă.

— *Nein,* nu la ea acasă. Mai întâi îi vom asculta discursul; apoi o vom urma în culise unde vom vorbi cu ea, un privilegiu rar.

— E o celebritate?

— Cred că da. Dar asta nu contează. Contează numai ce-ți va spune despre mama ta.

— Ne-a spus deja mătușa Marta.

— Dar ea nu a fost în Ravensbrück. Domnișoara Ten Boom a fost în lagăr împreună cu mama ta și a fost prietenă cu bunica ta. Le cunoștea chiar mai bine decât Frau Brunner. Iar engleza ei e *wunderbar.*

Ne strecurarăm într-un rând cam la o treime distanță de partea din față, într-un loc mai îndepărtat. După un imn și câteva introduceri, pe care chiar nu le puteam înțelege, o doamnă mai în vârstă, poate la vreo șaptezeci de ani, veni la amvon. Pentru că eram destul de departe, Carl rezuma, traducându-mi în șoaptă.

Domnișoara Ten Boom începu cu modul în care fusese crescută de părinți și învățată în familie că poporul evreu este lumina ochilor lui Dumnezeu, poporul ales al Lui. Povestea cum, odată ce naziștii ocupaseră Olanda, familia ei a ajutat evreii să ajungă în posesia cartelelor de alimente și să își găsească ascunzători, în casa lor și a celor doritori să ajute.

— Ei cumpărau mâncare de pe piața neagră, iar câțiva din rețeaua lor falsificau pașapoarte și acte de identitate. Familia Ten Boom a construit o cameră secretă în dormitorul lui Corrie și au ascuns evreii acolo când a năvălit Gestapo-ul peste ei, îmi dădu Carl explicații.

— Se pare că făceau ca mama și familia Kirchmann, zisei în șoaptă.

— *Ja,* așa cred și eu. Foarte curajoasă, ca mama ta.

Îi strânsei mâna și el mi-o strânse pe a mea, la rândul lui.

— Și într-o zi a venit Gestapo-ul ca să aresteze familia, pe tatăl ei în vârstă, pe Corrie și pe sora ei, Betsie. Și pe alți câțiva membri ai familiei care îi

ajutau. Mulți din familie au fost arestați și mulți dintre ei nu s-au mai întors. Doar Corrie a supraviețuit. Povestește cum a fost arestată familia. Cum a fost luat deoparte tatăl ei, care avea peste optzeci de ani, și informat că dacă era de acord să se poarte cum se cuvine, putea să rămână și să moară liniștit în patul lui.

— Da?

Carl dădu din cap.

— El le-a spus: „Dacă rămân, voi deschide ușa mea tuturor celor care au nevoie de ajutor". A murit în închisoare zece zile mai târziu.

Un junghi îmi străpunse inima.

— Și sora ei a murit în lagăr, dar nu înainte de a aduce lumina lui Isus în Baraca 28.

— Baraca mamei, zisei în șoaptă. Ea este cea despre care povestea Frau Brunner.

— Sss… Lasă-mă să ascult.

Așteptam în agonie. Fața expresivă a lui Corrie ten Boom acum ardea, acum strălucea în timp ce își depăna povestea, deși nu puteam să îi înțeleg cuvintele. Ochii ei mă fascinau, ba reci, ba îndurerați, ba mari de uimire apoi. Câteodată indignați, apoi calzi și tot mai blânzi… grijulii, iubitori, binevoitori. „Cine e femeia asta?"

Carl încetă să mai traducă, absorbit fiind de vorbitoare. Și fața lui spunea o poveste, alternând de la curiozitate, la uimire, la îngrijorare, aproape furie și apoi la un fel de revelație. La un moment dat, ochii i se umplură de lacrimi. O liniște mormântală se lăsă în sală în timpul cuvântării domnișoarei Ten Boom, ca mai apoi, când ajunse la punctul culminant, cred, să se audă un icnet în masă urmat de oftatul unei mulțimi tensionate.

În timpul imnului, Carl îmi șopti la ureche restul poveștii, cât îi permise timpul în care se cânta. Apoi, șovăi.

— Ce-i? Ce altceva a mai spus?

— Cred că ar trebui să-ți spună… când vă veți întâlni.

— *Tu* să-mi spui. Ea tocmai le-a spus câtorva sute de oameni. Dar imnul se termină, iar Carl îmi ceru să tac.

— Putem merge acum în culise. Ne va primi.

Carl mă luă de mână și-l urmai. Genunchii îmi tremurau ca jeleurile. Să mă întâlnesc cu o altă persoană care a fost în Ravensbrück împreună cu mama, cu cineva care a fost apropiată de bunica Kirchmann și care a făcut tot ce-a putut ca să o ajute pe mama să ducă sarcina cu mine… S-ar putea să știe lucruri pe care nici Frau Brunner și nici chiar mătușa Marta nu le știu.

Carl bătu la ușa camerei care-i slujea ca vestiar domnișoarei Ten Boom.

— Intrați! ne chemă vocea caldă și veselă.

Abia intrasem în cameră și Corrie ten Boom se ridică, ochii ei mari îngustându-se de parcă încerca să vadă ceva în mine ce nu părea tocmai vizibil.

Mâinile ei le căutară pe ale mele.

— Miracolul din Ravensbrück… viață din adâncurile iadului. Chipul bunicii tale. Două lacrimi se desprinseră din colțul ochilor ei.

Nu puteam să-mi stăvilesc lacrimile.

— Îmi pare rău… nu știu de ce plâng.

— Datorită miracolului îndurării, fiindcă îți dai seama că ești mult și profund iubită de Dumnezeu care te-a adus în lumea asta cu un scop, în ciuda demonilor iadului care au făcut tot ce au putut să împiedice venirea ta.

La cuvintele ei începui să plâng și mai abitir.

— Carl… așa te cheamă, nu-i așa?

Carl dădu aprobator din cap.

— Dragul tău prieten, Carl, mi-a spus povestea ta, că ai căutat adevărul despre mama ta și tatăl tău, despre nașterea și familia ta.

— Da. Dădui din cap, ștergându-mi lacrimile cu dosul mâinii. Zâmbi întinzându-mi batista ei.

— O, nu, n-aș putea. Nu vreau să v-o murdăresc.

Mi-o vârî în mână, scuturând din cap că nu conta.

— Mama ta, foarte tânără și frumoasă, atât de curajoasă, i-a ajutat pe alții. Și bunica ta, cât îl iubea

pe Isus! Lumina strălucea în ea ca și în sora mea, Betsie.

Trăsei aer în piept încercând să absorb momentul cu această femeie care le cunoștea pe mama și pe bunica mea.

— Ai o moștenire dumnezeiască. Zâmbi din nou. Văd că mama ta a primit răspuns. Dumnezeu este așa de bun!

— Răspuns?

— Ea nu știa; se îngrijora mult că nu știa cine era tatăl tău. Nu puteai semăna cu mama lui dacă nu erai copilul lui.

Sorbeam cuvintele ei cu atâta recunoștință pentru această nouă asigurare pentru mine, pentru mama.

— Întrebarea este, Hannah, dacă porți amprenta… chipul… Tatălui tău ceresc?

— Eu… eu nu știu. Sper.

Dar știam bine. Atât de tulburată, n-aveam cum să semăn cu El.

Ea dădu din cap, gânditoare, cu sprânceana ușor încruntată.

— Atunci ai iertat-o pe mama ta pentru că ți-a ascuns trecutul ei? L-ai iertat pe bărbatul care te-a crescut și nu ți-a spus adevărul? L-ai iertat pe bunicul tău pentru cruzimea lui?

Cu nervii încordați, îi aruncai o privire acuzatoare spre Carl. Negreșit îi povestise cu lux de amănunte. Se uită în ochii mei, fără să clipească. Trebuia să cedez… condamnată de realitatea propriilor mele sentimente.

— Nu știu cum să răspund, minții eu.

Ea zâmbi, plecându-și capul de parcă mi-ar fi cercetat mintea, îmi umezii buzele. N-aveam cum să fac adevărul să sune mai plăcut.

— Nu… nu. Ridicai din umeri neajutorată. Am iertat-o pe mama. Îmi doresc atât de mult să pot da timpul înapoi și să vorbesc cu ea, să o conving să-mi spună tot ce s-a întâmplat, să vorbesc cu ea despre adevăratul meu tată… și să-i mulțumesc că m-a purtat în pântece și m-a iubit suficient ca să mă păstreze și să mă crească. Dar nu înțeleg de ce, după

moartea tatei, a bărbatului care m-a crescut, nu mi-a spus nimic.

Domnișoara Ten Boom ridică la rândul ei din umeri.

— Probabil s-a gândit că era prea târziu sau că nu o vei crede. Se pare că ți-a lăsat ție indicii să pornești în căutarea celor care puteau să-ți spună, de la care puteai accepta adevărul mai ușor.

„Să n-o cred? Să nu cred o asemenea poveste, spusă de mama? Tot ce-i posibil. Credeam întotdeauna tot ce-mi spunea tata Joe. E-adevărat; n-aș fi crezut-o pe ea nici într-un milion de ani, nici o boabă, dacă nu făceam eu însămi călătoria să mă conving. Știai asta despre mine, mamă? Mă cunoșteai atât de bine?"

— Dar pe bărbatul care te-a crescut? Care te-a iubit și care te-a îngrijit?

— Da, dar m-a mințit și m-a ținut departe de tatăl meu natural, n-a lăsat-o pe mama să-l urmeze pe soțul ei adevărat. Nu puteam să mă abțin să nu ridic tonul.

Domnișoara Ten Boom dădu aprobator din cap.

— El trebuie să dea socoteală pentru multe. Dar tu, mânia pe care o simți față de el îți dă pace?

Înghiții în sec. L-am iubit pe tati întotdeauna, l-am socotit eroul meu, asul din mânecă împotriva mamei. Ce nebunie, ce haos era viața mea! „Cine sunt eu să spun ce este drept și ce nu, ce este adevăr și ce e minciună? Pace, însă?" Scuturai din cap. Nu simțeam pace defel.

— Dar pe bunicul tău?

Închisei ochii.

— N-am cum să-l iert, n-am cum să accept ce a făcut și ce-ar fi făcut de mii de ori dacă i s-ar fi dat aceeași șansă. Nu-l înțeleg deloc, nici ce i-a făcut mamei, nici tatălui meu adevărat și familiei lui, nici ce a încercat să facă pentru a mă atrage în mrejele lui.

— Egoismul este un păcat urât și murdar. Vezi unde duce… unde a ajuns familia ta. Nimeni nu poate cuprinde mizeria și depravarea păcatului.

Aprobai.

— Nici iertarea de păcate nu poate fi înțeleasă. Omul nu poate, îl depășește, este mai presus de capacitatea umană.

Dar ea vorbea la modul general. Fața trebuie să-mi fi trădat gândurile, îndoielile, pentru că mă trase pe un scaun de lângă ea.

— Ai înțeles ce-am spus în seara asta, de pe scenă, despre momentul în care familia mea a fost arestată?

Carl se aplecă înainte.

— Am tradus cât am putut mai bine, dar partea aceasta nu i-am tradus-o.

Corrie dădu din cap.

— Când eu, tata și Betsie am fost arestate, nu știam cine ne raportase. Dar eram sigură că nu-l voi putea ierta pe omul acela. Din cauza acțiunilor lui deliberate, tatăl meu a murit, sora mea a murit și mulți alți membri ai familiei au murit în lagăre. Dar când am aflat cine ne-a trădat, știi ce a spus sora mea?

Așteptai, apoi scuturai din cap.

— A spus: „O, cât de mult trebuie să sufere! Trebuie să ne rugăm pentru el, Corrie.” Așa era sora mea. Primul ei gând a fost să se roage pentru răufăcător.

Se aplecă în față cu un aer conspirativ.

— Nu și primul meu gând.

Zâmbii înțelegătoare.

— Odată, în timp ce vorbeam unei biserici din München, în Germania, loc în care-L implorasem pe Domnul să nu mă trimită, am zărit un bărbat ce făcuse parte din SS. Vedeam pentru prima dată în viața mea de la eliberarea din Ravensbrück pe unul din cei care ne aruncaseră în închisoare. Mi-am amintit de el de parcă ar fi fost ieri, ordinul de a ne dezbrăca de haine, de a sta despuiate sub privirile lacome ale gardienilor… de fața bietei Betsie. După slujbă a venit la mine în față, făcând o plecăciune și zâmbind cu toată gura, spunându-mi cât era de recunoscător pentru faptul că fusese iertat, că Isus îl spălase de toate păcatele lui!

Îmi țineam respirația, șocată de îndrăzneala omului și oripilată că această femeie dragă a fost pusă în situația să retrăiască acel moment îngrozitor din trecutul ei, din trecutul prea iubitei sale surori stinse din viață.

— Știi ce-a făcut? mă întrebă.

Nu-mi puteam închipui.

— A întins mâna să dau mâna cu el. Gardianul din Ravensbrück dorea să-mi strângă mâna! N-am putut să dau mâna cu el. Nu voiam să dau mâna cu el.

Dădeam din cap.

— Dar eu călătorisem prin Europa predicând iertarea. Înțelesesem nevoia de a ierta așa cum ne-a iertat Cristos pe noi, dar iată-mă acolo, incapabilă să-l iert pe omul care ne făcuse rău mie și surorii mele.

Îmi țineam respirația, închipuindu-mă într-un astfel de moment, cum aș fi făcut cale-ntoarsă, jurând să nu fac niciodată așa ceva.

— Și atunci mi-am văzut propriul păcat, furia mea, gândurile de răzbunare roind, fierbând în toată urâciunea lor. „Doamne Isuse”, m-am rugat, „Iartă-mă! Ajută-mă să-l iert pe omul acesta!”

„Eu una nu puteam să fac așa ceva.”

— Dar n-am simțit nimic și n-am putut să-i întind mâna. Refuza să se miște de lângă trupul meu. M-am rugat încă o dată – o rugăciune tăcută. „Doamne Isuse, eu nu pot să-l iert pe omul acesta. Dă-mi iertarea Ta.”

Înghițeam în sec.

— Știi ce s-a întâmplat? Lucrul cel mai uimitor, incredibilul. Un curent ca energia electrică m-a pătruns prin umăr, în braț, până în palmă. S-a transmis de la mine la el, deopotrivă cu dragostea din inima mea – pe care n-o pot explica – pentru acest străin, pentru acest om care fusese dușmanul meu.

Se aplecă înspre mine. O parte din mine dorea să se retragă.

— Știi ce mi-a demonstrat lucrul acesta? Știi ce înseamnă asta, Hannah? Este o dovadă că Isus nu se așteaptă ca noi să iertăm prin puterea noastră, că rănile lumii acesteia nu le vindecăm noi, nu le iertăm

noi, ci dragostea Lui nemăsurată. Isus ne-a poruncit să ne iubim vrăjmașii… odată cu porunca ne dă și dragostea cu care s-o păzim.

*

Plecarăm de la domnișoara Ten Boom la douăzeci de minute după ce ne întâlnisem cu ea. O mașină o aștepta să o ducă în orașul următor de pe traseu, unde să predice, în aceeași seară, despre experiențele ei și puterea extraordinară a lui Dumnezeu de a ierta și a vindeca.

Întrebarea ei… „Vrei și tu acea vindecare?”

„Da, bineînțeles.”

„Ești dispusă să renunți la mânia ta și la dorința ta de răzbunare ca s-o primești?”

Repetasem în minte întrebarea domnișoarei Ten Boom de douăzeci de ori. Dacă păcatele lui tati și ale bunicului fuseseră plătite prin vărsarea sângelui lui Cristos, cum aș putea eu pretinde mai mult? Asta a fost întrebarea domnișoarei Ten Boom când fostul gardian din Ravensbrück i-a cerut iertare.

Dar omul acela se pocăise și-și ceruse deja iertare. Nici tata Joe și nici bunicul nu și-au cerut vreodată iertare, nici măcar pe patul morții. Nu stăteau lucrurile diferit atunci?

În timp ce mă îndreptam spre aeroport împreună cu Carl, știam că părăseam Berlinul clocotind de o mânie și o ură care nu mai era îndreptată împotriva mamei, ci a persecutorilor ei și ai mei.

Trebuie să fi fost aceeași concluzie la care a ajuns și mama, că nu putea să-i ierte, că nu meritau să fie iertați, pentru că nu s-au căit niciodată, nici n-au încercat vreodată să se schimbe. Dar la ce o duseseră toate acestea decât la o viață plină de amărăciune?

Domnișoara Ten Boom spusese la despărțire că una e să crezi în Isus, alta să accepți viața din belșug pe care o oferă El în dar. „Ce ne costă, pe tine, pe mine?” zicea ea. „O renunțare absolută la concepția noastră despre dreptate și autoritate, o abandonare completă în dragostea și harul Lui.”

Mama nu alesese această renunțare. Știam din scrisorile ei, cele pe care mi le dăduse mătușa Marta. Știam din îndârjirea buzelor ei, când mă gândeam la ea, celula care o ținuse captivă… pe care alții i-o construiseră. Oare a avut cheia și a refuzat să o folosească? Oare a înțeles ea că ar fi putut fi liberă – măcar în inima ei, dacă nu în împrejurarea în care se găsea?

Nu-mi doream o viață înrobită, plină de ranchiună, agonizantă. Dar costul renunțării… eu cu ce mai rămâneam? Dacă nu voi mai cuibări nedreptatea în inima mea, cine voi fi? Spiritul de dreptate îmi caracterizase viața multă vreme… față de mama, și acum față de tati și bunicul meu. În acel moment o înțelesei pe mama mai bine ca niciodată. N-aș putea, n-aș vrea să risc o asemenea slăbiciune. Și totuși, sufletul meu n-avea pace.

Îmi verificai biletul și bagajul în timp ce Carl parca mașina. Apoi ne grăbirăm să trecem împreună prin terminal. Îl sărutai pe Carl de rămas bun la poartă, dar îmi reamintii de neputința domnișoarei Ten Boom de a da mâna cu omul din Ravensbrück. Carl era prietenul și omul meu de încredere, îmi fusese alături la fiecare pas în timpul acestei călătorii. Îmi doream să-l iubesc, de fapt chiar îl iubeam… și, totuși, ceva lipsea. Îmi citi pe față confuzia și lipsa de pasiune. Îi zării scânteia de dezamăgire în priviri.

— Pentru tine, pentru mai târziu, șopti el și strecură un pachețel din buzunarul paltonului lui într-al meu.

— Ce este?

— *Nein,* nu-l deschide acum. În avion… după ce pleci din Frankfurt.

Îl îmbrățișai pentru ultima dată.

— Ne vedem peste o lună în Brooklyn și Woodbine.

— N-o să lipsesc. Zâmbea.

Aș fi vrut să-i spun să nu înțeleagă altceva decât intenționasem să spun, dar mă cuprinse în brațele lui și mă sărută tandru încă o dată. Încercai să-l resping,

dar el zăbovi și când, în cele din urmă, se retrase, n-aș mai fi vrut.

*

Avionul rulă pe sol până la capătul pistei. Îi făcui cu mâna lui Carl, care stătea în terminal, până ce nu îl mai zării.

Fusese una să-l țin la distanță și cu totul alta să plec departe, fără el.

„Așa te-ai simțit și tu, mamă? Singură? Întotdeauna singură cu secretele tale?”

Nu-mi doream osândă pe viață, nu-mi doream să fiu prizonieră în propria mea închisoare. Viața mea nu se putea compara cu a mamei sau a domnișoarei Ten Boom, ai căror dușmani le arestaseră, le torturaseră. Dușmanii mei erau toți morți și totuși încă mă bântuiau amenințând să-mi distrugă viața. Și iată-l pe Carl, pregătit și dornic să mă iubească cu toate greșelile și eșecurile mele. El mi-a cerut numai să aleg libertatea încredințându-mă lui Cristos, ceea ce știam amândoi că mă va face nespus de fericită. „De ce e-atât de greu?”

Mă sprijinii de tetieră în timp ce avionul prindea viteză pe pistă și se înălța spre asfințit. Ascultătoare, deschisei pachețelul lui Carl după ce schimbai avionul în Frankfurt și mă îmbarcai spre Londra.

După ce aparatul se ridică în aer, scosei din buzunarul paltonului pachețelul pe care mi-l dăduse. Nu știam ce putea fi în el. Deschizând masa rabatabilă prinsă de scaunul din fața mea, așezai pachețelul și desfăcui șnurul care lega cutia albă. Înăuntru era cuibărit un alt pachețel învelit, dar știui exact ce cuprindea, după aromă. Deschisei plicul cu scrisoarea lui Carl.

> *Savurează-l pentru mine, scumpă Hannah. Voi lua doar o mușcătură... mmm!... delicios. Mulțumesc că l-ai împărțit cu mine!*
>
> *Dragostea lui Dumnezeu e ca ștrudelul tău favorit cu mere, Hannah. O putem vedea de la*

depărtare, știind că e acolo, dar o refuzăm, strângând din degete. Sau putem că ne eliberăm de ceea ce ne robește atât de tare și să întindem mâna după această binecuvântată plăcere. Putem s-o gustăm, să ne desfătăm cu bogăția ei. Alege libertatea și iertarea. Alege viața, draga mea.

Cu toată dragostea,
Carl

Carl. Dragul de Carl. Scumpul și simpaticul Carl. Făcea glume întotdeauna când dorea să transmită ceva.

„Alege – de parcă a alege să iert ar fi atât de ușor."

Escala la Londra dură câteva ore, apoi se anulă zborul și urmă o altă întârziere prelungită, suficient de lungă să mă gândesc cu atenție la cuvintele lui Corrie ten Boom și la mesajul lui Carl.

Când, în cele din urmă, avionul rulă pe pistă și o luarăm spre vest, eram epuizată. Mă gândii întruna până ce se lăsară umbrele și multe lumini se stinseră. Pasagerii sforăiau încet. Doream ștrudelul… Doream viață și bucurie în Cristos, dar…

„Dumnezeule drag, nu pot singură. Nu pot să iert de una singură. Nici măcar nu sunt în stare să iubesc de una singură. Caut întotdeauna urme de înșelăciune, semne de eșec sau motive ascunse. La început, la mama, apoi la bunicul, acum la Carl, și chiar la mine.

Ce să fie dacă nu vinovăție și nefericire? Sunt atât de speriată! Nu știu cum să răspund, decât să fiu mereu în alertă. Nu vreau să sufăr. Nu pot să am încredere."

Nu puteam să dorm. Nu puteam să mă întorc la vechea mea viață, cu vechiul meu eu. O viață întreagă de ranchiună, cu nervii mereu întinși, era imposibilă. Toată noaptea mă certai cu Dumnezeu, îl implorai și insistai, făcui tot posibilul să-mi blochez mintea. Dar nu fu de niciun folos.

Nu puteam să merg mai departe. Nu puteam să controlez nimic și pe nimeni. Singura fărâmă de

dreptate asupra căreia dețineam controlul aparținea de acum milei, restituind tot ce puteam familiilor nedreptățite. Nu că ar fi schimbat cu ceva situația. Nu răscumpărase nici măcar o singură viață și nici nu-mi adusese pacea și libertatea după care tânjisem, de care aveam disperată nevoie.

Ridicai jaluzeaua la apropierea zorilor, tocmai când primele raze rozalii spintecau orizontul. O nouă zi…

Lacrimile îmi șiroiau pe obraz.

„Nu pot, Doamne. Nu eu trebuie să iert păcatele părinților și bunicilor mei. Greșelile lor nu eu le pot răscumpăra. Domnișoara Ten Boom avea dreptate. Numai Tu poți să le ierți.

Așa că te rog, Tată din ceruri, iartă-mi teama de… tot. De a nu ști cine sunt fără mânie. Iartă-mi amărăciunea, singurătatea. Îți dau Ție ura mea, patimile mele.

Golește-mă de mine și umple-mă cu Duhul Tău. Nu știu cine voi fi fără povara acestor sentimente de vinovăție, de teamă, de mânie. Nu-mi pot închipui cum voi fi fără să dețin control, încercând mereu să câștig favoruri, dragoste, fie a Ta, fie a oamenilor din viața mea. S-ar putea să mai greșesc din când în când, s-ar putea să fiu nevoită să vin din nou la Tine. Dar vreau să Te cunosc. Nu doar să cred în Tine, nu doar să cred că Tu exiști și că m-ai răscumpărat. Lasă-mă să vorbesc cu Tine; arată-mi această viață din belșug. Nu vreau… Te rog, ajută-mă… să nu mai pierd nicio zi încercând să dobândesc ceea ce mi-ai oferit deja!”

Închisei ochii și adormii, poate câteva clipe. Când îi deschisei, se crăpase de ziuă, un răsărit de soare desăvârșit, dincolo de fereastră și în inima mea. O pace pe care n-o mai trăisem până atunci îmi inundă fiecare cotlon al minții și al sufletului.

Alte jaluzele se ridicară. Pasagerii din jurul meu se întindeau, mergeau la toaletă, își luau ziare.

Inima mea cânta încă, veselă și împlinită, când se opri stewardesa cu căruciorul și mă întrebă dacă vreau cafea.

— Da, *danke schön.* Ceva cald ar fi minunat.

Fusese o noapte lungă și grea, dar perfectă.

— Iar pentru micul dejun avem…

Scuturai din cap zâmbind.

— *Nein, danke schön.* Cred că voi servi puțin din acest ștrudel cu mere, cel mai copios și dulce din lume… Un dar de la iubitul meu.

Notă cititorilor

În 2009, pășeam pe străzile din Ravensbrück – cel mai mare lagăr de concentrare pentru femei din Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, unde au fost încarcerați în jur de 132.000 de femei și copii, iar arhivele supraviețuitorilor estimează că între 30.000 și 92.000 de femei au murit din pricina înfometării, bolilor, experimentelor, gazării, exploatării și disperării. Ce am aflat și am văzut în cadrul muzeului din acel lagăr de concentrare ar umple paginile unei cărți. De acolo am ieșit doar cu întrebări: „Cum și-au refăcut supraviețuitorii viețile? Cum s-au împăcat ei sau familiile lor cu ce s-a întâmplat aici? Și-au iertat vreodată temnicerii? Cum?” În timp ce vizitam memorialul, am apucat mâna rece și fără viață a sculpturii uneia din *Cele Două Femei în Picioare*[27] și am jurat că nu voi uita niciodată și că într-o zi îi voi spune povestea.

Încă un lucru pe care l-am aflat cât am stat în Germania a fost că războiul a strecurat secrete în familii, fapte bune nerăsplătite și fapte rele care n-au fost niciodată descoperite.

Păstrarea secretelor ne schimbă până în măduva oaselor. Nevoia de a ne proteja familiile sau pe noi înșine și, în consecință, a nu le spune adevărul sau a-i înșela pe ceilalți lasă urme confuze.

Uneori secretele mor odată cu purtătorul lor sau dispar abia observate. Dar alteori, secretele poartă o încărcătură cumplită, iar consecințele acestora se transmit, direct sau indirect, următoarelor generații: minciuni, trădări, legături amoroase, abuzuri, averi obținute sau pierdute, dependențe, abandon, divorțuri, avorturi, datorii, trădări de țară, boli, crime, furturi… posibilitățile sunt nelimitate. Iar uneori, secretele nu sunt chiar atât de secrete pe cum credem.

În *Secrete din trecut,* tânjirea după relația pe care nu o avusese cu mama ei în timpul vieții acesteia o

pune pe Hannah Sterling în mișcare. După moartea mamei ei, Hannah decide să îndepărteze sedimentele timpului și să dezlege trecutul misterios al mamei ei în speranța că o va înțelege.

Ceea ce descoperă Hannah o șochează, subminându-i încrederea în sine, în familia ei, în capacitatea de a discerne adevărul și bunătatea în ceilalți. Ea află că nu îi privise obiectiv nici pe părinții ei, nici lumea lor. Descoperă, de asemenea, că și ea contribuise la disfuncționalitatea familiei prin propriile ei alegeri și reacții la alegerile părinților. Fără să știe, ea poartă consecințele păcatelor părinților ei.

Aceasta este povestea naturii noastre umane decăzute. Numeri 14:18 ne amintește că „Domnul este încet la mânie și bogat în bunătate, iartă fărădelegea și răzvrătirea; dar nu ține pe cel vinovat drept nevinovat și pedepsește fărădelegea părinților în copii până la al treilea și al patrulea neam."

La fel ca Hannah, învățăm și noi că, în căutarea răscumpărării pentru păcatele noastre sau ale familiilor noastre, noi nu putem să ne răscumpărăm pe noi înșine sau să schimbăm trecutul; nici măcar nu putem să ne eliberăm de povara vinei pe care o purtăm. Faptele noastre cele mai onorabile sau cele mai nobile acțiuni ale noastre nu-i pot reabilita pe ceilalți. Ca Hannah, descoperim că familiile noastre, noi înșine chiar, perpetuăm păcatul și avem nevoie disperată de iertare.

Ca ea, și noi suntem confruntați cu nevoia de a-i ierta pe alții. Dar iertarea e împotriva firii noastre, împotriva simțului nostru de dreptate și nu stă în puterea noastră. Iertarea înseamnă a da drumul nedreptăților care ne-au fost făcute, presupune renunțarea la tensiune, mânie, chiar ură, și abandonarea dreptului nostru de a recupera ceea ce alții ne datorează sau de a împărți dreptate.

Cramponarea în vinovăție sau în plângeri, indiferent cât de justificate par, ne distruge inima și viața asemenea cancerului. A refuza să iertăm este ca și când am căra o povară de bolovani în spate sau ne-

am încătușa picioarele în lanțuri grele. Fiecare zi e epuizantă, fiecare respirație, un chin. Iertarea, primită și dată din partea Domnului, ne dă libertatea de a trăi o viață din belșug, ca nimic altceva. Dar cum ajungem la o astfel de iertare?

Eliberarea, ca o consecință a iertării primite sau oferite, nu poate fi obținută cu forța, și nici cumpărată. Este mai presus de puterea și înțelegerea umană. Este divină. Asta am învățat de la Corrie ten Boom (*Refugiul)* atunci când l-a iertat pe gardianul din Ravensbrück. Ea nu l-a iertat (n-a putut) cu puterea ei. Și-a încredințat păcatele și neputințele lui Cristos și s-a rugat ca El să ierte prin ea. Isus a fost adevăratul ei refugiu. El este și refugiul nostru.

Aceasta este povestea lui Hannah, a ta și a mea. Iertarea presupune mărturisirea faptului că nu putem îmbunătăți sau repara lucrurile, căința pentru propriile păcate și greșeli, credința în jertfa mântuitoare a lui Isus Cristos care poate să ne plătească datoriile și care zilnic ne asigură umblarea printr-o viață nouă.

Este o lecție pe care o învățăm, o trăim și o repetăm tot mereu. Slavă lui Dumnezeu!

Mi-ar plăcea să aud despre tine, despre povestea ta și despre umblarea ta cu Dumnezeu. Accesează oricând dorești website-ul meu www.cathygohlke.com sau pagina mea de Facebook pe CathyGohlkeBooks.

Fie binecuvântarea și harul lui Dumnezeu cu tine,
Cathy

Întrebări pentru discuții

1. Ți-ai dorit vreodată să ai o relație mai bună cu un părinte sau cu un membru al familiei, dar n-ai știut cum? Ai reușit să continui relația pe o cale nouă? Cum?

2. Hannah a crescut crezând că Joe era „eroul ei, asul din mânecă împotriva mamei.” De ce crezi că a acceptat părerea lui Joe despre mama ei? Ți-a influențat vreodată cineva părerea despre altcineva într-un mod similar?

3. De ce crezi că a manipulat-o Joe pe Lieselotte să se căsătorească cu el și să rămână cu el în ciuda promisiunii sale că va putea pleca îndată ce își va recăpăta sănătatea? În ce mod ți-a schimbat această informație părerea despre Joe?

4. Ești de acord sau nu cu decizia lui Lieselotte de a nu îi spune fiicei sale despre trecutul ei și despre identitatea tatălui ei biologic? A fost alegerea lui Lieselotte de a rămâne cu Joe una corectă? Te rog, explică.

5. Ce părere ai despre decizia lui Hannah de a investiga trecutul mamei ei? Ai fi făcut și tu la fel?

6. S-au schimbat sentimentele lui Lieselotte față de tatăl ei și față de fratele ei pe măsură ce războiul a avansat, iar ei au devenit tot mai devotați Partidului Nazist? Crezi că Lukas a continuat să îl considere pe Rudy prietenul lui? De ce da sau de ce nu?

7. Te-a surprins să afli că Herr Sommer a renegat-o pe Lieselotte și a abandonat-o în Ravensbrück? De ce crezi că a luat o astfel de decizie? Ai găsit vreo dovadă a faptului că regretă această situație mai târziu în viață?

8. Ce crezi că l-a motivat pe dr. Peterson să-l manipuleze pe Herr Sommer și familia lui? La rândul lui, cum îl manipulează Herr Sommer pe dr. Peterson?

9. Hannah ezită să accepte ce află despre rolul bunicului ei în timpul războiului și se luptă să găsească o cale de a interacționa cu el odată ce

descoperă adevărul. Dacă ai afla că o rudă a ta a comis o crimă oribilă, cum ar afecta acea informație relația voastră?

10. Când Lieselotte spune că vrea să colaboreze cu familia Kirchmann în activitatea lor de ajutorare a evreilor din ascunzători, Lukas o provoacă, cerând să confirme dacă simte chemarea Domnului de a face lucrarea aceasta. Ea se gândește: „Dacă aș spune da, aș minți. Dacă aș spune nu, mi-ar da voie să-i ajut? Nu puteam să îl mint pe Lukas sau pe părinții lui… nici nu puteam să îi spun, să îi explic, că dacă n-aș face nimic, aș muri pe dinăuntru. Aș plesni și aș muri de singurătate, mânie, frustrare și neajutorare.” În cele din urmă îi spune lui Lukas. „Știu doar un lucru: că trebuie să fac ceva, să ajuta pe cineva. Totul mă sperie de moarte. Dacă sunt prinsă, prefer să mor pentru ceva decât să trăiesc pentru nimic.” Ai simțit și tu vreodată la fel? Ce te-a determinat acest sentiment să faci?

11. Regretele noastre se datorează deseori greșelilor pe care le-am făcut, dar pe Carl îl obsedează mai degrabă lipsa de implicare a familiei lui, așa cum și pe părinții lui îi obsedează acest lucru, până la un punct. Ai regretat vreodată faptul că nu te-ai implicat în anumite lucruri?

12. Ai citit cartea *Refugiul* scrisă de Corrie ten Boom sau ai văzut filmul? Dacă da, ce impact a avut povestea ei asupra ta? Crezi că i-ai ajuta pe alții așa cum a făcut familia Ten Boom? Ce părere ai despre iertarea gardianului din Ravensbrück? Cum ai fi reacționat într-o astfel de situație?

13. Hannah învață că una este să crezi în iertare, în răscumpărare și în puterea salvatoare a lui Isus Cristos și altceva să I te abandonezi în întregime și să trăiești o viață nouă. Explică diferența și felul în care poți să le obții. De ce este atât de greu să renunțăm la drepturile noastre ca să iertăm și să fim iertați?

Despre autoare

Cathy Gohlke este o autoare, de două ori câștigătoare a premiului Christy Award pentru romanele apreciate de critici precum *Saving Amelie, Band of Sisters, Promise Me This* (recunoscută de Library Journal drept una dintre cele mai bune cărți ale anului 2012), *William Henry Is a Fine Name* și *I Have Seen Him in the Watchfires,* care a câștigat, de asemenea, Premiul Anului pentru American Christian Fiction Writer's Book și a fost cotată de Library Journal drept una dintre cele mai bune cărți scrise în 2008.

Cathy a lucrat ca bibliotecară, regizor de teatru și director de activități educaționale pentru copii. Când nu cutreieră dealurile sau dalele siturilor istorice, ea, soțul ei și câinele lor, Reilly, își împart viața între Virginia de Nord și Jersey Shore, bucurându-se de timpul petrecut împreună cu copiii deja mari și cu nepoata lor. Vezi site-ul ei, www.cathygohlke.com

Secrete pe care o mamă
nu le-a putut împărtăși niciodată...
consecințe pe care o fiică nu le-a putut ispăși

Toată viața ei, Hannah Sterling a tânjit după o relație mai apropiată cu mama care îi fusese o străină. Dar, când moartea acesteia îi închide ușa, Hannah decide să descopere secretele din trecutul lui Lieselotte și e șocată să afle că are un bunic încă în viață în Germania.

Cu treizeci de ani în urmă, când Hitler își începe marșul prin Europa, tatăl lui Lieselotte e promovat în cadrul Partidului Nazist. O căsătorie corespunzătoare pentru singura lui fiică l-ar avansa în carieră, dar Lieselotte e îndrăgostită, iar iubitul ei, care lucrează în secret împotriva Reichului, nu e deloc perechea ideală. Însă Lieselotte nu-și poate imagina cât de departe este în stare să meargă tatăl ei pentru a se asigura că va coopera, nici cum vor afecta faptele lor generațiile următoare.

Povestea lui Hannah și a lui Lieselotte se dezvăluie pe parcursul călătoriei lui Hannah la Berlin pentru a-și cunoaște bunicul, care ascunde și el propriile secrete din timpul războiului. Tânjind după o relație și, totuși, tulburată de tot ce descoperă, Hannah trebuie să decidă dacă poate să plătească pentru trecutul tragic al familiei... și cum îi va influența viitorul moștenirea lăsată de ei.

„Impresionantă și captivantă, această poveste cere insistent să fie relatată." (Kristy Cambron, autoare a cărții *The Butterfly and the Violin*).

CATHY GOHLKE este autoare, de două ori câștigătoare a premiului Christy Award. Ea și soțul ei își împart timpul între Virginia de Nord și Jersey Shore pentru a se bucura împreună de copiii și nepoata lor. O poți găsi pe www.cathygohlke.com

ISBN 978-973-7908-92-6

LIFE PUBLISHERS ROMANIA
www.liferomania.ro

{1}. Membrii organizației paramilitare naziste *Sturmabteilung (Batalioanele de Asalt)*, prescurtat SA (n.tr.)
{2}. dulap (germ.)
{3}. *S-a crăpat de ziuă* (n.tr.)
{4}. *Toată lumea face pe prostul* (n.tr.)
{5}. *„But there's no guarantee that the one you love is gonna love you"* (en.)
{6}. Plăcintă cu mere (germ.)
{7}. prăjitură (germ.)
{8}. colind de Crăciun (germ.)
{9}. turtă dulce/fursecuri (germ.)
{10}. denumită în germană Bekennende Kirche (n. ed.)
{11}. chec cu rom (germ.)
{12}. Forța armată a Germaniei naziste din 1935 până în 1945 (n.tr.)
{13}. Domnule Sommer? Suntem Eberhardt și nepoata dumneavoastră, domnișoara Sterling. Putem intra? (germ.)
{14}. Friptură de vită (germ.)
{15}. Domnule Sommer, v-o prezint pe nepoata dumneavoastră, domnișoara Hannah Sterling. (germ.)
{16}. strict interzis (germ.)
{17}. Prostuțo! (germ.)
{18}. Organizație nazistă, susținută de Statul German, cu scopul de a crește rata natalității copiilor arieni prin relații extraconjugale cu persoane calificate drept „rasă pură”, conform programului nazist de purificare rasială și sănătate ideologică. (n.ed.)
{19}. varză murată (germ.)
{20}. minunată (germ.)
{21}. „Oh, what a tangled web we weave when first we practice to deceive.” - Sir Waiter Scott, Marmion, 1808 (en)
{22}. Repede! Cărați-vă repede! Afară! (germ.)
{23}. fiică (germ.)
{24}. Holocaust (ebr.)
{25}. sora mea mai mare (germ.)
{26}. Corrie ten Boom, John & Elisabeth Sherrill, *Refugiul*, ISBN 9739993338, Editura Samuel, 1998 (n.ed.)
{27}. Zwei Stehende (Two Women Standing) – un monument ridicat în fața zidului lagărului din Ravensbrück (n.tr.)

Table of Contents